

Pihla-Riikka Hankamäki

**NAISTEN OIKEUKSIEN TAANTUMINEN
OSANA DEMOKRATIAN RAPAUTUMISTA**
Tapaustutkimus Turkin liittymisestä Istanbulin sopimukseen
ja sopimuksesta eroamisesta

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Pihla-Riikka Hankamäki: ”Naisten oikeuksien taantuminen osana demokratian rapautumista – Tapaustutkimus Turkin liittymisestä Istanbulin sopimukseen ja sopimuksesta eroamisesta”

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen maisteriohjelma / Kansainvälisen politiikan opintosuunta

Elokuu 2023

Tutkielman tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä demokratian rapautumisen ja naisten oikeuksien heikentymisen ilmiöiden välisestä yhteydestä Turkkiin sijoittuvassa, kaksi tapausta käsittävässä tapaustutkimuksessa. Vaikka ilmiöiden välisiä yhteyksiä on havaittavissa empiirisellä tasolla, ilmiöiden välillä vallitsevien yhteyksien käsitteleminen teoreettisella tasolla on jäänyt vähäisemmälle huomiolle. Demokratiatutkimuksessa demokratia ymmärretään liberaalina demokratiana sisältäen vapaiden vaalien lisäksi myös liberalismiin, poliittisen osallistumisen, deliberatiivisuuden ja yhdenvertaisuuden ulottuvuudet, joiden tarkastelu on usein sukupuolisoikeaa. Sukupuolittunut väkivalta, joka paitsi ilmentää sukupuolten välistä epäyhdenvertaisuutta myös ylläpitää sitä ja on siksi merkittävä haaste liberaalille demokratialle.

Istanbulin sopimus eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta on kattavin ja vaikuttavin väline sukupuolittuneen väkivallan ja perheväkivallan eliminoimiseksi. Sopimus avattiin jäsenmaiden allekirjoitettavaksi Turkin Euroopan neuvoston puheenjohtajuuskaudella 11.5.2011, jolloin Turkin AK-puolueen johdolla allekirjoitti sopimuksen ensimmäisenä valtiona. AKP:ta edustava presidentti Erdoğan ilmoitti eroavansa sopimuksesta lähes 10 vuotta myöhemmin 20.3.2021. Kaksoistapaustutkimuksessa selvitetään tekijöitä ja olosuhteita, jotka vaikuttivat Turkin päätöksiin liittyä Istanbulin sopimukseen ja erota siitä, jaotellen ne kotimaisiin ja kansainvälisiin. Tapausten tekijöitä ja olosuhteita analysoidaan maan demokratiakehityksen näkökulmasta, minkä perusteella vastataan tutkimuskysymykseen, selittääkö demokratiakehitys Turkin hallituksen Istanbulin sopimusta koskevan suhtautumisen muutosta. Tutkielman aineisto koostuu sukupuolittuneen väkivallan turkkilaisen sääntelyn kehittymistä käsittelevistä tutkimusartikkeleista, joita täydennetään Euroopan komission, Euroopan neuvoston, Turkin valtion ja kansalaisjärjestöjen tuottamilla asiakirjoilla ja aihetta käsittelevillä turkkilaisilla ja kansainvälisillä uutisartikkeleilla.

Analyysin perusteella ilmeni, että syy AKP-hallituksen päätökselle liittyä Istanbulin sopimukseen ei ollut ensisijaisesti tulosten saavuttaminen sukupuolittuneen väkivallan vastaisessa työssä, vaan AKP:n legitimitietin kohentaminen kotimaassa ja kansainvälisesti sekä Turkkiin kohdistuvan kansainvälisen kielteisen huomion kääntäminen hallituksen voitoksi, joiden varjolla hallitus saattoi toimeenpanna demokratiaa rapauttavaa politiikkaansa. Turkin eroamista sopimuksesta selittää demokratian rapautumisesta aiheutunut vallan keskittyminen AK-puolueelle ja tilivelvollisuusmekanismien heikentyminen, joita AKP on myös edistänyt manipuloimalla poliittisten mahdollisuuksien rakennetta sekä rakentamalla bumerangiefektin vastaista suojaa irrottautumalla kansainvälisen ihmisoikeusregiimin odotuksista.

Tutkielmalla pyritään laajentamaan olemassa olevaa teoreettista keskustelua demokratian rapautumisen ja naisten oikeuksien heikentymisen suhteesta lisäämällä ymmärrystä naisten oikeuksien instrumentaalisesta hyödyntämisestä demokratian rapauttamisen välineenä sekä laajentamalla käsitystä tasa-arvopolitiikan murentamisen keinovalikoimasta tuomalla mukaan kansainvälisen ulottuvuuden. Tutkielmassa kehitetään tunnusmerkistöt kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vilpittömän ja strategisen ratifioinnin käsitteille, minkä tarkoituksena on helpottaa valtioiden autokraattisen genderwashing'in erottamista aidoista pyrkimyksistä kehittää naisten oikeuksia. Lisäksi tutkielmassa esitellään uusi näkökulma, jonka avulla voidaan selittää kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista eroamista. Aiheeseen liittyviä jatkotutkimusmahdollisuuksia käsitellään tarkemmin tutkielman viimeisessä luvussa.

Avainsanat: demokratian rapautuminen, autoritaaristuminen, naisten oikeudet, Turkin Istanbulin sopimus, sukupuolittunut väkivalta, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioiminen, anti-gender-liike

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO	1
1.1.	Sukupuolisokea liberaali demokratia.....	3
1.2.	Tutkimusasetelman esittely.....	8
2.	TUTKIELMAN TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	10
2.1.	Demokratian kehittyminen & taantuminen.....	10
2.1.1.	Liberaali demokratia edellyttää sukupuolten tasa-arvoa	10
2.2.	Autoritaaristuminen ja demokratian rapautuminen	11
2.2.1.	Kotimaiset tekijät & olosuhteet	11
2.2.2.	Kansainväliset tekijät & olosuhteet	13
2.3.	Demokratia ja naisten oikeudet.....	16
2.3.1.	Miten naisten oikeuksia kehittävää politiikkaa tehdään?	19
2.3.2.	Naisten oikeuksien hyödyntäminen muiden päämäärien tavoittelussa.....	20
2.4.	Kansainvälisen yhteisön merkitys naisten oikeuksille.....	22
2.4.1.	Kansainväliset ihmisoikeussopimukset	25
2.4.2.	Ylikansallinen anti-gender-liike naisten ja vähemmistöjen oikeuksia vastaan	28
3.	TURKKI	31
3.1.1.	Demokratian kehitys & taantuminen Turkissa	31
3.1.2.	Demokratian ja naisten oikeuksien tausta Turkissa.....	35
4.	TUTKIMUSMENETELMÄ.....	39
5.	TURKIN LIITTYMINEN ISTANBULIN SOPIMUKSEEN	44
5.1.	Kotimaiset tekijät.....	44
5.1.1.	Sukupuolittuneen väkivallan kehittyminen poliittiseksi asiakysymykseksi.....	45
5.1.2.	Poliittisen päätöksenteon tarkastelu.....	48
5.1.3.	Sopimukseen liittymisen kotimaisen kontekstin tarkastelu.....	52
5.2.	Kansainväliset tekijät.....	55
5.2.1.	Sukupuolittunut väkivalta osana Turkin EU-jäsenyyssprosessia.....	55
5.2.2.	Kansainvälisen monitoroinnin tuottama normatiivisen paineen vaikutukset	59
5.2.3.	Kansainväliset vaikutukset kotimaiseen kontekstiin	62

5.3.	Päätelmät – selittääkö demokratiakehitys Turkin liittymistä sopimukseen?	64
6.	TURKIN EROAMINEN ISTANBULIN SOPIMUKSESTA	67
6.1.1.	Kotimaiset tekijät	67
6.1.1.1.	Sukupuolittunut väkivalta osana AKP:n gender-politiikkaa	67
6.1.1.2.	Poliittisen päätöksenteon tarkastelu	71
6.1.1.3.	Sopimuksesta eroamisen kotimaisen kontekstin tarkastelu	75
6.2.	Kansainväliset tekijät	80
6.2.1.	Euroopasta etäännyminen ja sukupuolittunut väkivalta	80
6.2.2.	Istanbulin sopimuksen monitoroinnin tuottama normatiivinen paine	83
6.2.3.	Kansainväliset vaikutukset kotimaiseen kontekstiin	88
6.3.	Päätelmät – selittääkö demokratiakehitys Turkin eroa sopimuksesta?	93
7.	KOKONAISPÄÄTELMÄT	96
8.	Lähteet	103
	LIITTEET	120

1. JOHDANTO

Presidentti Erdoğan ilmoitti varhain lauantaiamuna 20.3.2021 presidentin asetuksesta, jolla Turkki tulisi eroamaan Euroopan neuvoston Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisesta sopimuksesta (Istanbulin sopimus). Erdoğanin ilmoitus nostatti poikkeuksellisen laajan ja monet yhteiskunnalliset jakolinjat ylittävän vastarinnan kansalaisyhteiskunnassa ja oppositiotoimijoiden keskuudessa. Ensimmäiset mielenosoitukset alkoivat jo päivän valjettua, leviten ympäri maan. Presidentin päätöstä pidettiin epäoikeudenmukaisena, sillä Istanbulin sopimuksella oli laaja tuki kansan keskuudessa. Edellisuoden heinäkuussa tehdyn kyselyn mukaan 64 % vastanneista vastusti sopimuksesta eroamista (Bianet, 25.3.2021). Erdoğanin päätöstä arvostelleet poliitikot, kansalaisjärjestöt ja asianajajat osoittivat tukensa sopimukselle ja korostivat kritiikissään sitä, että kansainvälisistä sopimuksista eroaminen ei kuulunut presidentin toimivaltuuksiin (Bianet, 5.11.2021; Istanbul Bar Association, 29.3.2021). Monet kansalaisjärjestöt sekä 77 maan 79 asianajajaliitosta haastoivatkin presidentin päätöksen korkeimmassa hallinto-oikeudessa (Duvar English, 27.3.2021). Myös pääoppositiopuolue Tasavaltalainen kansanpuolue (CHP), nationalistinen keskustaoikeistolainen İyi (IYI) Parti, AKP:sta eronneen Ali Babacanin maaliskuussa 2020 perustama Demokratia- ja yrityspuolue (DEVA, oma suomennos) sekä vasemmistolaisen Kansojen demokraattisen puolueen (HDP) naisosasto esittivät omat päätöksen kumoamista vaativat vetoamuksensa korkeimmalle hallinto-oikeudelle (Bianet, 1.4.2021). Vaikutusvaltainen liike-elämää edustava edunvalvontajärjestö TÜSIAD puolestaan julkaisi tiedotteen, jossa vaadittiin hallitusta noudattamaan ilmoittamaansa nollatoleranssia sukupuolittuneen väkivallan suhteen, korostettiin väkivaltaa ihmisoikeusrikkomuksena sekä varoitettiin päätöksen aiheuttamasta kansainvälisestä mainehaitasta (TÜSIAD, 23.3.2021). Presidentti Erdoğanin päätös erota sopimuksesta sekä sen voimakas vastustus nousivatkin kansainväliseksi uutisaiheeksi. Alkuvuodesta myös lukuisat kansainväliset järjestöt ja muut valtiot tuomitsivat presidentti Erdoğanin toiminnan. 340 naisjärjestöä edustava Women's Platform for Equality (EŞİK) lähetti kirjeen Euroopan neuvostolle, jossa neuvostoa pyydettiin perumaan Turkin eroilmoituksen hyväksyminen, tutkimaan presidentin päätöksen oikeudellisuus ja päätöksen seuraukset kansainväliselle oikeudelle (Bianet, 25.3.2021). Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen istunnossa kritisoitiin Erdoğanin toimintaa ja korostettiin päätöksen epädemokraattisuutta (Euroopan neuvosto, 21.4.2021, 4, 8).

Sopimuksesta vetäytyminen näyttäytyi hyvin kyseenalaisessa valossa, koska naisiin kohdistuva sukupuolittunut väkivalta on vakava ja pitkäaikainen ongelma Turkissa, minkä äärimmäisenä muotona ovat viime vuosina julkiseen keskusteluun nousseet naismurhat (femicide). Hallituksen riittämättömiä toimia sukupuolittuneen väkivallan ja naismurhien ehkäisemiseksi on kritisoitu niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Koska Turkki laiminlyö kansainvälisiä sitoumuksiaan sukupuolittunutta väkivaltaa koskevien tietojen keräämisestä ja julkistamisesta, tarkkoja ja ajankohtaisia tietoja ongelman laajuudesta ei ole. Tätä paikatakseen autonomiset naisjärjestöt ovat keränneet tilastoja mediaseurannan perusteella. Esimerkiksi Ihmisoikeusjärjestö We Will Stop Femicide Platformin tilastojen perusteella toistaiseksi korkein

lukema on vuodelta 2019, jolloin 474 naista murhattiin (We Will Stop Femicide, 20.1.2020). Miksi presidentti Erdoğan päätti erota naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisesta sopimuksesta, vaikka naisiin kohdistuvan väkivallan ja naismurhien tilanne vaikuttaa todella huolestuttavalta? Kaksi päivää eroilmoituksen jälkeen, maanantaina 22.3 julkaistiin eropäätöstä perusteleva lehdistötiedote, joka kuitenkin herätti enemmän kysymyksiä, kuin vastauksia. Tiedotteessa sivuutetaan täysin kysymys päätöksenteon toimivallasta Turkissa mutta linjataan: “Istanbulin sopimuksen, joka alkujaan laadittiin edistämään naisten oikeuksia, kaappasi ryhmä ihmisiä, jotka yrittävät normalisoida homoseksuaalisuuden – mikä ei ole yhteensopivaa Turkin sosiaalisten ja perhearvojen kanssa. Siksi päätös vetäytyä.” (Directorate of Communications, 22.3.2021)

Sukupuolittunut väkivalta & Istanbulin sopimus

Istanbulin sopimus eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta on kansainvälisellä tasolla kattavin ja vaikuttavin väline sukupuolittuneen väkivallan ja perheväkivallan eliminoimiseksi. Sukupuolittunut väkivalta, joka tyypillisimmin ilmenee miesten naisiin ja vähemmistöihin kohdistamana väkivaltana, on sekä epätasa-arvoisia sukupuolten välisiä valtasuhteita ylläpitävä yhteiskunnallinen rakenne että näiden epätasa-arvoisten valtasuhteiden tuotos (Istanbulin sopimuksen johdanto, 3). Istanbulin sopimuksessa sukupuolta tarkastellaan biologisen sijaan sosiaalisena sukupuolena: ” *sukupuoli* tarkoittaa yhteiskunnallisesti rakentuneita rooleja, käyttäytymismuotoja, toimintoja ja ominaisuuksia, joita tietty yhteiskunta pitää sopivina naisille ja vastaavasti miehille (Istanbulin sopimus, 3 artikla). Sosiaalinen sukupuoli, *gender*, on sosiaalisia suhteita rakentava ja oikeuttava elementti, joka pohjautuu havaituille biologisten sukupuolten välisille eroavaisuuksille (Scott, 1986, 1067). Vallitsevat kulttuurisidonnaiset käsitykset sukupuolesta eli sukupuoli-instituutiot mielletään objektiiviseksi viitekehukseksi, jonka pohjalta sosiaalista elämää jäsennetään, arvioidaan ja järjestetään. Sukupuoleen pohjautuvien ymmärrysten perusteella joillekin myönnetään pääsy materiaalisiin ja symbolisiin resursseihin ja toisilta se taas kielletään. Siksi *sukupuoli* on valtasuhteiden merkityksellistämisen ensisijainen muoto ja täten myös avain yhteiskunnallisen vallan rakentumiseen (Scott, 1986, 1069). Sukupuolijaottelun lisäksi valtahierarkioita ylläpitävät ja ihmisten kokemusmaailmaan vaikuttavat myös muut tekijät, kuten seksuaalinen suuntaus, etnisyys, kansalaisuus, sosioekonominen asema ja vammaisuus. Kimberly Crenshaw’n termi *rakenteellinen intersektionaalisuus* kuvastaa sitä, miten yksilöt voivat samanaikaisesti kuulua useisiin eri ryhmiin tai kantaa monenlaisia identiteettejä, jotka yhdistettynä vaikuttavat yksilön kokemukseen maailmassa ja mahdollisuuksiin tavoitella sorrosta vapaata elämää. (Crenshaw, 1991, 1245–6)

Sukupuolittunutta väkivaltaa ilmenee kaikkialla maailmassa, kaikissa sosioekonomisissa luokissa mutta väkivallan ilmenemismuodot voivat vaihdella eri sosiokulttuurillisissa olosuhteissa. Vaikka sukupuolittunutta väkivaltaa esiintyy kaikkialla, riskit väkivallan uhriksi joutumiselle tai väkivallan vaikutukset uhriin elämään vaihtelevat. Intersektionaalisella lähestymistavalla tunnistetaan eri tekijöiden, kuten eri vähemmistöstatusten, taloudellisen aseman ja iän vaikutukset uhrien asemaan. Sukupuolittuneen väkivallan muotoja ovat esimerkiksi pahoinpitely, seksuaalinen väkivalta, vainoaminen, kunniaväkivalta- ja murhat sekä silpominen.

Sukupuolittunut väkivalta on hankalimpia kysymyksiä sukupuolten epätasa-arvon korjaamisessa, sillä julkisen vallan sääntelyn ja lainvalvonnan ulottaminen niin syväälle yksityiseksi miellettyyn ulottuvuuteen, kuten perheisiin ja koteihin, joissa väkivalta usein tapahtuu, on vaikeaa. Pääasiassa miesten naisiin ja vähemmistöihin kohdistama väkivalta on piilorikollisuutta, tabu ja miesten kollektiivisesti naisiin ja vähemmistöihin kohdistama hallinnan väline. Krizsán & Roggeband (2021b) tarkastelevat sukupuolittuneen väkivallan ja demokratian suhdetta kolmella tasolla. Yksilötasolla väkivalta loukkaa uhrin perus- ja ihmisoikeuksia (oikeus elämään, koskemattomuuteen ja yhdenvertaiseen kohteluun), ja mikäli valtiot eivät tee riittäviä toimia väkivallan estämiseksi, myös niiden voidaan katsoa syyllistyvän ihmisoikeusrikkomukseen. Ryhmätasolla tiettyjen väkivallan muotojen kohdistuessa suhteettoman paljon naisiin ja vähemmistöihin, sorretaan naisia ja eri vähemmistöjä ryhminä, mikä vaikuttaa näiden ryhmien yhteiskunnallisiin statuksiin. Jos väkivallantekoja ei tutkita, syytetä ja tuomita asianmukaisesti, toiminta täyttää systemaattisen syrjinnän tunnusmerkistön. Yhteiskunnallisella tasolla sukupuolittunut väkivalta tai sen uhka estävät naisia ja vähemmistöjä osallistumasta vapaasti julkiseen ulottuvuuteen, mikä johtaa demokraattisen edustuksellisuuden ja päätöksenteon vääristymiseen ja rajoittaa järjestäytymisen, median ja sananvapautta. (Krizsán & Roggeband, 2021b, 19.) Istanbulin sopimus on ensimmäinen kansainvälinen oikeudellisesti sitova instrumentti, jossa naisiin kohdistuva väkivalta nimetään ihmisoikeusloukkaukseksi, annetaan kattavat määritelmät naisiin kohdistuvalle väkivallalle, sukupuolittuneelle väkivallalle, kotiväkivallalle sekä huolellisuusvelvoitteelle, johon kuuluu yksityiskohtaisia määräyksiä väkivallan estämisestä, uhrien suojelusta ja tukemisesta ja väkivallantekijöiden rankaisemisesta (Šimonović, 2014, 605–6). Sopimus myös velvoittaa osapuolia edistämään naisten ja miesten välistä tasa-arvoa ja vahvistamaan naisten vaikutusvaltaa sekä muuttamaan väkivaltaa mahdollistavia toimintatapoja ja kulttuuria, kuten naisten alhaisempaan asemaan perustuvia ennakkoluuloja, tapoja, perinteitä ja käytäntöjä (Nousiainen & Pentikäinen, 2017, 47).

1.1. Sukupuolisokea liberaali demokratia

Demokratiatutkimuksessa on perinteisesti vallinnut instituutiokeskeinen ymmärrys demokratiasta, mikä on näkynyt vaalien vapauden tarkasteluna. Toteutuakseen liberaali demokratia edellyttää kuitenkin pelkkiä vapaita vaaleja kattavampaa vapauden tilaa yhteiskunnassa. Globaalia demokratian tilaa tutkiva instituutio Varieties of Democracy (V-Dem) täydentää ymmärrystä liberaalista demokratiasta tarkastelemalla myös yksilöiden oikeuksia valtioon nähden, kansalaisten poliittisen osallistumisen mahdollisuuksia, julkisen keskustelun vapautta sekä kansalaisten *yhdenvertaisia* mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon (Knutsen & Skaaning, 2022, 48–49). Naiset ja sukupuolivähemmistöt ovat edelleen kaikkialla maailmassa poliittisesti aliedustettuja, mikä tekee poliittisista järjestelmistä lähtökohtaisesti mieskeskeisiä. Parlamentaarisisissa järjestelmissä iäkkäät miehet ovat yliedustettuina, kun taas naiset, nuoret ja vähemmistöt aliedustettuina (Katso: Bjarnegård, 2013). Mieskeskeisissä järjestelmissä nainen on poikkeus, jonka tarpeita ja intressejä ei lähtökohtaisesti oteta huomioon. Poliittisten järjestelmien ulossulkevuuden takia naiset ovat usein päätyneet edistämään intressejään ja oikeuksiaan ulkoparlamentarisin keinoin, kuten ruohonjuuritason aktivismin ja järjestäytymällä vaikuttamaan mediaan ja parlamentaarisiin toimijoihin (Montoya, 2013, 10). Voidaankin

kärjistäen esittää, että monet historialliset voitot naisten oikeuksien suhteen ovatkin tapahtuneet pikemminkin parlamentaariseen järjestelmään huolimatta, kuin sen myötävaikutuksesta, mistä sukupuolittuneen väkivallan vastaisen lainsäädännön kehittyminen tarjoaa havainnollistavan esimerkin (Htun & Weldon, 2012). Sukupuolten välinen tasa-arvo on keskeinen näkökulma niin yhdenvertaisten poliittisen osallistumisen oikeuksien ja mahdollisuuksien, julkisen keskustelun vapauden ja merkityksellisyyden kuin yksilön oikeuksienkin näkökulmasta. Ottaen huomioon, että muiden kuin miesten osuus valtioiden väestöstä on usein yli puolet, onkin hämmästyttävää, miten sekä demokratian tutkimus että sen käytännön toteutukset valtioissa, ovat voineet pitää demokratiaa *kansan* valtana, vaikka osuvampi nimitys olisi ollut *mieskansan* valta.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten merkitys naisten oikeuksille

Sukupuolten välisen tasa-arvon edistyminen kansallisvaltioissa on siis ollut tahmeaa. Mutta onko kansainvälisestä ihmisoikeusregiimistä, jonka tarkoituksena on estää valtioita sortamasta kansalaisiaan, ollut apua kansallisvaltioissa alakynteen jääneille naisille? Ihmisoikeudet ovat yksilöille kuuluvia, *universaaleja* oikeuksia, jolloin ne kuuluvat kaikille, sosiaalisesta tai poliittisesta kontekstista riippumatta. (Wotipka & TsuTsui, 2008, 730.) Kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä niiden noudattamista valvova kansainvälinen yhteisö edistävät edellä mainittujen liberaalin demokratian periaatteiden toteutumista. YK:n peruskirjalle (1945) ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948) pohjalle rakentuva ihmisoikeusjärjestelmä on kuitenkin pitkään ilmentänyt sukupuolisoikeaa ja siten naisia syrjivää maailmaa. Jotta kirjaukset näiden ihmisoikeusregiimin kannalta keskeisten asiakirjojen *universaalit* ihmisoikeudet on saatu edes muodollisesti koskemaan myös naisia ("all men" ⇒ "all human beings"), on tarvittu naisjärjestöjen tehokasta lobbausta (Pentikäinen, 2012, 103). Käytännössä naisia on estänyt nauttimasta yhtäläisistä ihmisoikeuksista asiakirjoissa esiintyvä jako julkiseen ja yksityiseen. Valtiot ovat tulkinneet jakoa siten, että julkisen vallan ei ole soveliaista puuttua ihmisten perhe-elämään, minkä vuoksi naisten oikeuksien kannalta olennaiset kysymykset pitkään sivuutettiin. (Nousiainen & Pentikäinen, 2017, 44–45).

Kansainvälisen yhteisön havahtuminen naisten oikeuksien kehitykseen alkoi 1970-luvulla, minkä myötä YK:ssa hyväksyttiin vuonna 1979 Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW-sopimus), jonka tarkoituksena on edistää ihmisoikeuksien tasa-arvoista toteutumista naisten osalta. Sukupuolittuneen väkivallan asiakysymys tuli mukaan, kun vuonna 1992 CEDAW-sopimuksen täytäntöönpanoa valvova (CEDAW-komitea) antoi yleissuositus nro 19, jossa sukupuolittunut väkivalta määriteltiin väkivallaksi, joka kohdistuu naiseen sukupuolen perusteella ja joka vaikuttaa epäsuhtaisesti naisiin. Lisäksi suositus tunnusti sukupuolittuneen väkivallan syrjinnän muodoksi, joka estää naisia nauttimasta monista ihmisoikeuksista tasa-arvoisesti miesten kanssa ja linjasi, että valtioiden tulee ryhtyä positiivisiin toimiin sukupuolittuneen väkivallan poistamiseksi. Huolellisuusvelvoitteen (due diligence) mukaisesti valtioiden on turvattava ihmisoikeudet myös yksilöiden välisessä toiminnassa, minkä vuoksi valtioiden tulee estää, tutkia, rangaista ja hyvittää yksityisten toimijoiden tekemiä väkivallantekoja. (Nousiainen & Pentikäinen, 2017, 44–45) Naisten oikeuksien noteeraaminen kansainvälisellä tasolla laajeni

entisestään vuoden 1995 Pekingin julistuksen, YK:n vuosituhannen tavoitteiden, Turvallisuusneuvoston Naiset, rauha ja turvallisuus -päättöslauselman sekä Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteiden myötä, joissa jokaisessa tiedostettiin naisten ja tyttöjen oikeuksien merkitys osana laajempaa globaalia kehitystä.

Naiset ja naisten oikeudet demokratiatutkimuksessa

Myös demokratiatutkimuksessa pitkään tyystin sivuutettiin sukupuoliulottuvuus ja demokratiaa käsiteltiin miesten demokratiana. Tuoreemmat tutkimukset demokratisoitumisesta osoittavat, että mieskeskeinen käsitys demokratiasta on vääristänyt ymmärrystämme demokratian kehityksestä. Kun Wang ym. (2017) hyödynsivät V-Dem-projektin dataa 173 valtiosta vuosien 1900–2012 välillä, he havaitsivat, että demokraattisen siirtymän todennäköisyys kasvoi merkittävästi vasta, kun perusoikeudet ulotettiin koskemaan myös naisia. Wyndow ym. (2013) puolestaan osoittivat, että naisten vaikutusvallan vahvistaminen (jonka indikaattoreiksi määriteltiin naisten koulutus, hedelmällisyys ja osallistuminen työvoimaan) olivat yhteydessä myönteiseen demokratiakehitykseen. Lisäksi demokratia kehittyi useimmin valtioissa, jotka olivat panostaneet tyttöjen ja naisten koulutukseen jo pidempään. (Wyndow ym., 2013, 34, 42.) Naisten oikeuksia ja demokratiaa on tarkasteltu pääasiassa kahden näkökulman kautta: aiheuttaako naisten oikeuksien kehittyminen demokratisoitumista vai aiheuttaako demokratisoituminen myönteisiä vaikutuksia naisten oikeuksiin sekä naisten parlamentaarisen edustuksellisuuden ja naisten oikeuksien kannalta myönteisen politiikan yhteyttä (Ingelhart, ym., 2002; Wyndow, ym. 2013; Fallon ym., 2012; Viterna & Fallon, 2008, Lovenduski, 2001). Vaikka naisten tasavertainen edustuksellisuus parlamentissa ja niin kutsuttu representaatiopolitiikka ovat itseisarvoisesti tärkeitä, naiskansanedustajien tai -ministereiden lukumäärä ei takaa naisten oikeuksien kannalta edullista politiikkaa (Weldon, 2002, 104, Güneş-Ayata & Tütüncü, 2008). Jo yksi poliittisesti verkottunut nainen voi saada aikaan muutosta, mutta toisaalta myös hallituksellinen naisia voi tehdä taantumuksellista politiikkaa. Naisten oikeuksien etenemisen kannalta tärkeimmiksi tekijöiksi on nimetty hallituksen ideologian ja intressien ohella naisjärjestöjen mobilisoituminen sekä kotimaan politiikan lainalaisuudet, kuten valtion kyky politiikan toimeenpanoon, institutionaalinen perintö, alttius kansainväliselle paineelle ja demokratian aste (Htun & Weldon, 2012; Htun & Weldon, 2010, 211). Naisten oikeuksia ei aina kuitenkaan edistetä puhtaasti yhdenvertaisuus mielessä, vaan taustalla voi olla myös jokin toinen poliittinen päämäärä, kuten oman poliittisen identiteetin viestiminen tai kansainvälisen legitimitetin vahvistaminen (Valdini, 2019, 145; Tripp, 2019, 280).

Demokratian rapautuminen ja naisten oikeudet

Nykyisessä demokratian rapautumisena aallossa on havaittavissa trendi, joissa vaaleilla valtaan valitut poliittiset johtajat rapauttavat demokratiaa ylläpitäviä instituutiota vähittäin ja oikeudellisina muutoksina, heikentävät samalla systemaattisesti myös naisten ja vähemmistöjen oikeuksia. Tunnettuja esimerkkejä ovat Puolan Laki ja Oikeus -puolueen ”seksuaalivähemmistöistä vapaat alueet” ja lisääntymisoikeuksia rajoittava politiikka ja Unkarin Fidesz-puolueen rajoitukset ihmisoikeusjärjestöille puolueen levittämän George Soros -

salaliittoteorian varjolla sekä Istanbulin sopimusta vastustavat liikkeet eri Euroopan maissa (Grzebalska & Pető, 2018, 166, Wittenius, 3.2.2022). Tällä sukupuolittunutta nationalismia ja arvokonservatiivisuutta korostavalla politiikalla pyritään tuottamaan tunteisiin vetoavia viestejä hyödyntäen erilaisia uskonnollisia, poliittisia ja kulttuurillisia elementtejä (Graff & Korolczuk, 2022, 24, 165). Toimijoille yhteistä on myös vastustaa kansainvälisessä ihmisoikeusregiimissä omaksuttua ajatusta sukupuolesta sosiaalisesti rakentuneena (gender), minkä vuoksi toimintaa kutsutaan anti-gender-liikkeeksi (Sosa, 2021, 5). Anti-gender-ajattelu on saanut alkunsa Vatikanista, mutta jo 1990-luvulta alkaen myös muiden uskontokuntien, kuten islamilaisen maailman ultrakonservatiivisia toimijoita on liittynyt mukaan (Corredor, 2019, 623).

Vaikka anti-gender-näkökulma demokratian rapautumisen tutkimuksessa on pääsääntöisesti jäänyt valitettavan vähälle huomiolle, Andrea Krizsán ja Conny Roggeband ovat ansiokkaasti pyrkineet rakentamaan siltaa ilmiöiden välille tarkastelemalla tapauksia itäisen Keski-Euroopan valtioissa. He havainnollistavat demokratiaa rapauttavien antipluralistien harjoittamaa sukupuolten tasa-arvopolitiikan murentamista nimeämällä neljä ulottuvuutta: 1) gender-politiikan diskursiivista delegitimointia, 2) olemassa olevien lakien ja instrumenttien purkamista 3) toimeenpanon heikentämistä sekä 4) tilivelvollisuuden ja inklusion mekanismien rapauttamista sekä tarkastelemalla tapoja, joilla hallitukset manipuloivat kansalaisyhteiskuntaa tukemaan omaa sukupuolittunutta valtioprojektiaan (Krizsán & Roggeband, 2018, 93; 2021a, 622.) Moni kysymys ilmiöiden välisestä suhteesta on kuitenkin vielä auki. Miksi autoritaaristuvat hallitukset heikentävät erityisesti naisten ja vähemmistöjen oikeuksia? Aiheuttaako demokratian rapautuminen naisten oikeuksien politiikan heikentymistä, vai mahdollistavatko autoritaaristumisen myötä heikentyneet tilivelvollisuusmekanismit valtaan päässeille tilaisuuden tehdä ideologiansa mukaista politiikkaa ilman rajoituksia? Onko naisten oikeuksien heikentäminen väline demokratian rapauttamisessa? Miten naisten ja vähemmistöjen oikeuksia voidaan suojella antipluralistien pyrkimyksiltä? Voiko kansainvälinen yhteisö jarruttaa tätä kehitystä, ja jos voi niin miten?

Turkin demokratian muutos Istanbulin sopimuksen aikajanalla

Istanbulin sopimus avattiin jäsenmaiden allekirjoitettavaksi Turkin Euroopan neuvoston puheenjohtajuuskaudella 11.5.2011, jolloin Turkki allekirjoitti sopimuksen ensimmäisenä valtiona. Vuotta myöhemmin naistenpäivänä 14.3.2012 Turkin parlamentti ratifioi sopimuksen jälleen ensimmäisenä, yksimielisellä äänestyspäätöksellä ja ilman varauksia. Samassa yhteydessä parlamentissa hyväksyttiin myös ”Laki perheen suojelemiseksi ja naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi” (laki nro 628). Sopimuksen allekirjoittamisen aikana Turkkiä nykyisinkin hallitseva Oikeus ja kehityspuolue (AKP) oli ollut pääministeri Erdoğanin johdolla vallassa lähes 10 vuotta, vuodesta 2002 alkaen. AKP:n ensimmäisellä hallituskaudella Turkki oli ottamassa askeleita kohti pitkäaikaista tavoitettaan Euroopan unionin jäsenyyttä. Osana jäsenyysprosessia maassa tehtiin paljon ja nopeasti uudistuksia demokratiaan, ihmisoikeuksiin sekä naisten oikeuksiin. Oliko Istanbulin sopimukseen liittyminen vielä osa tätä Turkin demokratisoitumiskehitystä?

Kymmenen vuotta myöhemmin, päivänä jona pääministeristä presidentiksi siirtynyt Erdoğan ilmoitti Turkin eroavan sopimuksesta, valtio oli käynyt läpi mittavan muodonmuutoksen.

Liberaalia demokratiaa tutkivan V-Dem-projektin datan mukaan Turkin autoritaaristuminen oli alkanut jo vuonna 2006, ja vuoteen 2021 mennessä Turkin absoluuttinen pudotus V-Demin liberaalin demokratian indeksissä oli ollut maailman nopein (Our World in Data, 2022). Vielä vuoteen 2011 asti Turkki luokiteltiin vaalidemokratiaksi (electoral democracy) mutta ei kuitenkaan liberaaliksi demokratiaksi, mikä Turkin olisi oltava päästäkseen EU-jäseneksi (Boese ym, 2022, 23). Turkin hätkähdyttävän nopeaa autoritaaristumista on tukittu paljon, sillä siinä esiintyy monia aikakautensa autoritaaristumiselle tyypillisiä piirteitä. Demokratian ja vapauden tilaa maassa on tuhottu vaaleilla valtaan päässeeseen antipluralistisen hallinnon projektina, jossa äkillisen vallankaappauksen sijaan vähittäin ja instituutio kerrallaan rapautetaan demokratiaa ylläpitäviä instituutioita, kuten riippumaton oikeuslaitosta, vapaata mediaa, parlamentaarista oppositiota sekä kansalaisyhteiskuntaa ja vähemmistöjen oikeuksia (Boese ym, 2022, 23).

Taktiikkanaan antipluralistit ovat käyttäneet yhteiskunnallista polarisaatioita, jolla kavennetaan demokraattista tilaa voimistamalla olemassa olevia vastakkainasetteluja, demonisoimalla vastustajia ja leimaamalla eri ihmisryhmiä uhaksi kansalliselle turvallisuudelle (Sommer ym, 2021). Vuoden 2016 vallankaappausyrityksen jälkeen AKP:n autoritaaristuminen kiihtyi entisestään, kun hallitus julisti maahan hätätilan, jonka varjolla useita hallintoon kriittisesti suhtautuvia organisaatioita julistettiin terroristeiksi sekä irtisanottiin lähes 130 000 julkisen sektorin työntekijää: opettajia, yleisradion toimittajia sekä hallinnon ja oikeuslaitoksen virkahenkilöitä, vedoten heidän ”terrorikytkentöihinsä” ja ilman minkäänlaista virallista prosessia (Amnesty International, 2018, 5). Vallan keskittäminen yhä tiiviimmin pienelle AKP:n sisäpiirille institutionalisoitiin vuonna 2018, jolloin käyttöön otettiin presidenttivetoinen järjestelmä, jossa pääministerin virka lakkautettiin ja presidentin valtaoikeuksia lisättiin. Kotimaisten muutosten lisäksi myös Turkin ulkopolitiikka on kokenut muodonmuutoksen. Hyvien EU-suhteiden korostamisen sijaan Turkki on vahvistanut suhteitansa entisen Osmanien valtakunnan alueella sijainneisiin valtioihin Lähi-idässä, Pohjois-Afrikassa ja Balkanilla. (Hintz, 2018, 111.) Muutoksen taustalla ovat olleet paitsi ongelmiin ajautuneet EU-jäsenyysneuvottelut mutta myös kansainvälisten voimasuhteiden moninapaistuminen, mikä on avannut länsiyhteistyölle vaihtoehtoista toimintatilaa Turkille (Akyuz & Hess, 2018, 25). Nykyisin Turkin ulkopolitiikassa korostuukin transaktionaalisuus ja lyhyen tähtäimen etujen tavoittelu.

Niin sopimukseen liittymisen aikaan vuonna 2011, kuin siitä eroamisen 2021 aikaan vallassa oli sama AK-puolue ja puolueen johdossa Recep Tayyip Erdoğan. Vaikka maan hallitusvalta oli edelleen samoilla toimijoilla, yhteiskunnallinen konteksti oli muuttunut huomattavasti. Koska maan hallitusvalta ja puolueen johto olivat säilyneet samana, ja koska puolueet harvoin tekevät ideologisia täyskäännöksiä, on perusteltua kääntää katse muihin Turkin politiikan tekijöihin ja olosuhteisiin. Koska sopimuseroon itsessään tapahtui demokratian ja perustuslain vastaisella tavalla, tämä ohjaa tarkastelemaan sopimuseron ja autoritaaristumisen yhteyttä Turkissa. Turkissa presidentin asetusoikeus koskee vain toimeenpanovaltaan kuuluvia asioita, kun

taas perustuslain mukaan päättävältä kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista on lainsäädäntövaltaan kuuluva kysymys, ja siksi toimivalta on parlamentilla. Presidentti Erdoğanin antama, presidentin toimivaltuudet ylittävä asetus, jota ei pystytty mitätöimään poliittisen järjestelmän sisällä, itsessään havainnollistaa maan autoritaaristumista. (Çali, 22.3.2021.) Kansalaisyhteiskunnan ja oppositiopoliitikkojen protestoinnista huolimatta Turkin ero sopimuksesta astui voimaan 1.7.2021.

1.2. Tutkimusasetelman esittely

Turkin eroaminen Istanbulin sopimuksesta tarjoaa mahdollisuuden löytää vastauksia näihin kysymyksiin, sillä Turkin demokratiakehityksen tiedetään kääntyneen vuoden 2006 tienoilla, ja maassa on selkeitä viitteitä myös naisten oikeuksien heikentymisestä. Valintaa puoltaa myös Turkin demokratiakehityksen käänteen ja autoritaaristumisen etenemisen nopeus, joka erottuu selkeästi kansainvälisessä vertailussa, ja joiden voidaan olettaa vaikuttavan yhteiskuntaan hyvin kokonaisvaltaisesti. Turkki, äärimmäisenä tapauksena demokratian rapautumisesta tarjoaa siis hyvän mahdollisuuden saada lisää tietoa demokratiakehityksen sukupuolittuneisuudesta. Demokratiatutkimuksessa usein korostetaan kotimaisia tekijöitä, osittain jopa ohittaen kansainvälisen politiikan roolin. Kuitenkin niin demokratian rapautuminen kuin naisten oikeuksien heikentyminenkin tapahtuvat tällä hetkellä ympäri maailman – voiko kyse olla siis puhtaasti kotimaisista tekijöistä johtuvasta ilmiöstä? Kansainvälisen naisten oikeuksia käsittelevän ihmisoikeussopimuksen tapauksen tarkasteleminen puolestaan saattaa helpottaa mahdollisten kansainvälisten tekijöiden ja prosessien esiin kaivamista. Lisäämällä tutkielmaan myös tapauksen Turkin liittymisestä Istanbulin sopimukseen vuonna 2011, voidaan liittymisen ja eroamisen tapauksia peilata toisiinsa nähden. Tämä puolestaan mahdollistaa tapausten välillä muuttuneiden seikkojen havaitsemisen pitäen samalla mielessä myös tekijät, jotka ovat säilyneet muuttumattomina. Tarkastelemalla tapausten kannalta olennaisia tekijöitä, prosesseja ja ilmiöitä sekä arvioimalla niiden merkityksiä tapauksille, voidaan jäljittää muutoksia, jotka selittävät AK-puolueen kannan muuttumista sopimuksen suhteen. Tapausten välillä sama poliittinen eliitti on pysynyt vallassa, mutta Turkin demokratian tila on heikentynyt merkittävästi. Tarkoitukseni onkin selvittää, millaisia muutoksia autoritaaristuminen on aiheuttanut Turkin kotimaan poliittiseen kontekstiin ja Turkin kansainvälisiin suhteisiin, ja selittävätkö nämä muutokset Turkin eroamista sopimuksesta. Tutkimuskohteenani on siis valtioiden suhtautuminen kansainväliseen naisten oikeuksia käsittelevään ihmisoikeussopimukseen muuttuvassa demokratiaympäristössä.

Tutkimustehtävä

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, selittääkö Turkin demokratiakehitys AK-puolueen johtaman hallituksen Istanbulin sopimusta koskevaa suhtautumisen muutosta. Tutkimusasetelmani voidaan purkaa seuraavasti:

1. Mitkä kotimaan politiikan ja kansainvälisen politiikan tekijät ja olosuhteet vaikuttivat hallituksen päätökseen liittyä sopimukseen?
 - 1.1. Mikä oli näiden tekijöiden suhde demokratiakehitykseen?

2. Mitkä kotimaan politiikan ja kansainvälisen politiikan tekijät ja olosuhteet vaikuttivat hallituksen päätökseen erota sopimuksesta?
 - 2.1. Mikä oli näiden tekijöiden suhde demokratiakehitykseen?

Tutkielman menetelmä & analyysi

Saadakseni vastauksia tutkimusasetelman pääkysymyksiin käytän tutkimusmenetelmänä tapaustutkimusta, jonka tarkoituksena on perehtyä yhteen tai useampaan tapaukseen ja kerätä tietoa niiden monimutkaisista rakenne- ja toimijasuhteiden komplekseista (Eriksson & Koistinen, 2005, 4). Tapaustutkimuksessa tapaukset tulee kuvata liittyneenä niiden kontekstiinsa, eli esimerkiksi niiden historialliseen taustaan, laajempaan ympäristöön tai poliittiseen tilanteeseen, jonka piirissä tapaukset ovat (Eriksson & Koistinen, 2005, 7). Tutkielmassani tapauksille – Turkin liittyminen Istanbulin sopimukseen & Turkin eroaminen Istanbulin sopimuksesta – määritellään kotimaiset ja kansainväliset kontekstit, joiden kanssa tapausten keskeiset toimijat vuorovaikutuksessa, siten että toimijat muovaavat kontekstia, ja konteksti puolestaan vaikuttaa toimijoiden käyttäytymiseen ja valittavissa oleviin vaihtoehtoihin (Eriksson & Koistinen, 2005, 7). Perustelen valintaani jakaa tapauksen kontekstit *kotimaiseen* ja *kansainväliseen* kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toimintalogiikalla, jossa valtiot lupaavat toisilleen rajoittaa suvereniteettiaan sopimuksessa määritellyin ehdoin, mikä puolestaan synnyttää valtioille oikeudellisia velvoitteita suhteessa kansalaisiinsa kotimaassa. Valtioiden eroaminen kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista on vielä ainakin toistaiseksi ollut harvinainen ilmiö, vaikka eräissä valtioissa juuri Istanbulin sopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta mahdollisuutta eroamiseen onkin pohdittu. Ilmiötä selittävää, vakiintunutta teoriakirjallisuutta ei siis ole vielä olemassa. Tapaustutkimus mahdollistaa monimutkaisten syy-seuraussuhteiden selittämisen lisäksi myös uusien teoreettisten ideoiden ja hypoteesien löytämisen, minkä vuoksi se sopii hyvin tutkimuksen menetelmäksi (Eriksson & Koistinen, 2005, 12–3).

Tutkielman analyysi edustaa teoriaohjaavaa analyysimenetelmää, jossa yhdistellään aineistolähtöistä analyysiä teoriakirjallisuuden näkökulmiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 81). Analyysi koostuu kahdesta analyysiluvusta: 5. *Turkin liittyminen Istanbulin sopimukseen* ja 6. *Turkin eroaminen Istanbulin sopimuksesta*. Molemmat analyysiluvut jakautuvat kotimaisia ja kansainvälisiä tekijöitä selittäviin alalukuihin, joiden löydöksiä arvioidaan demokratiakehityksen valossa alalukuja seuraavissa päätelmäalaluvuissa. Tutkielman aineistona käytän ensisijaisesti tapauksia käsitteleviä tai niihin olennaisesti liittyviä vertaisarvioituja artikkeleita, joita täydennän primääriaineistolla, johon lukeutuvat Istanbulin sopimus, sopimuksen täytäntöönpano arvioivan GREVIO-komitean Turkiaa käsittelevä raportti vuodelta 2018, kansalaisyhteiskuntaa edustavan İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu laatimaa varjoraportti, Euroopan komission Turkin vuosittaista edistymistä kuvaavien raporttien sukupuolittunutta väkivaltaa käsittelevät osiot (vuosien 2007-2011 väliltä), epävirallinen englanninkielinen käännös laista nro 6248 ”Laki perheen suojelemiseksi ja sukupuolittuneen väkivallan estämiseksi”, Turkin presidentinkanslian ja ulkoministeriön tiedotteet, Euroopan

ihmisoikeustuomioistuimen Opuz v. Turkki tapauksen tuomio ja sitä koskeva tiedote sekä uutisartikkeleita turkkilaisesta ja kansainvälisestä mediasta.

2. TUTKIELMAN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkielmani teoreettinen viitekehys koostuu demokratiakehitystä selittävistä teorioista, jakaen ne kotimaisiin ja kansainvälisiin tekijöihin, naisten oikeuksien ja demokratian välistä yhteyttä tarkastelevista teorioista, sekä teorioista, joilla kansainvälinen yhteisö ja ylikansalliset toimijat pyrkivät vaikuttamaan naisten oikeuksien politiikkaan.

2.1. Demokratian kehittyminen & taantuminen

Modernin demokratian historiaa voidaan hahmotella aikakausina, jolloin demokratia on ensin kehittynyt alueellisissa ryppäissä, mitä puolestaan on seurannut demokratian heikentymisen aalto (Waldner & Lust, 2018, 95). 1970-luvulta alkaen demokratia eteni ennennäkemättömällä tavalla, saavuttaen jalansijaa yhä uusissa valtioissa Etelä-Amerikassa, osassa Aasiaa, Saharan eteläpuolisessa Afrikassa sekä lopulta keskisessä Itä-Euroopassa entisten Neuvostoliiton satelliittivaltioiden demokratisoiduttua ja liityttyä Euroopan unioniin 2000-luvun alussa. Globaalin vertailun perusteella lupaavalta vaikuttavan kehityksen pohjalta ehdittiin jo tehdä analyysejä valtioiden vääjäämättömästä kehityksestä kohti liberaalia demokratiaa (ks. Fukuyama, 1992). Teoriat liberaalista demokratiasta valtioiden kehityksen päätepisteenä osuivat kuitenkin harhaan, sillä globaali demokratiakehitys taittui vuonna 2006. Vuosi 2021 merkitsi jo kuudettatoista peräkkäistä taantumuksen vuotta, jonka myötä jo noin 80 % maapallon väestöstä elää joko osittain vapaissa tai ei-vapaissa valtioissa. (Freedom in the World 2022.) Tälle 'kolmanneksi autoritaarisuuden aalloksi' kutsutulle kehityskululle tyypillistä ovat myös vähittäiset muutokset äkkinäisten vallankumouksien sijaan (Lührmann & Lindberg, 2019, 1095).

2.1.1. Liberaali demokratia edellyttää sukupuolten tasa-arvoa

Demokratialla, joka nykyisin ymmärretään lähinnä liberaalin demokratian merkityksessä, tarkoitetaan kirjaimellisesti *kansanvaltaa*. Vapaiden vaalien lisäksi liberaali demokratia edellyttää myös lisäkriteerejä, jotka lisäävät todennäköisyyttä kansantahdon ja edustuksellisuuden myös de facto toteutumiseen. Globaalia demokratian tilaa tutkiva instituutio Varieties of Democracy (V-Dem) täydentää ymmärrystä liberaalista demokratiasta neljällä lisäulottuvuudella; *liberaali ulottuvuus* (yksilön oikeuksien suojele valtiolta), *poliittinen osallistuminen* (kansalaisyhteiskunta, suoran demokratian mekanismit, paikallis- ja aluetason edustukselliset vaikutusmahdollisuudet), *deliberatiivisuus* (kunnioitettava ja merkityksellinen julkinen keskustelu päätöksenteon pohjana) ja *yhdenvertaisuus* (kaikilla kansalaisilla tulisi olla yhtäläiset vaikutusmahdollisuudet päätöksentekoon riippumatta henkilöiden sosiaalisista identiteeteistä). Yhdenvertaisuuden ulottuvuus koostuu kahdesta vaatimuksesta; jokaisen yksilön oikeudet ja vapaudet tulee olla yhtäläisesti suojattuja sekä poliittisen vaikutusvallan tulee jakautua tasaisesti eri ryhmien kesken. (Knutson & Skaaning, 2022, 48–49). Demokratia edellyttää siis naisten miehiin nähden yhdenvertaista toimijuutta sekä naisjärjestöjen naisten oikeuksia ja

intressejä edustavina toimijoina pääsyä poliittiseen päätöksentekoon. Näin ollen naisten ihmisoikeuksien ja naisia edustavien naisjärjestöjen poliittisen osallistumismahdollisuuksien heikentyminen on osa demokratian rapautumista.

2.2. Autoritaaristuminen ja demokratian rapautuminen

Nykyisessä demokratioiden taantumisen trendissä heikentyminen tapahtuu vallassa olevien hallitusten tai presidenttien oikeudellisten ja vähittäisten toimenpiteiden kautta, mikä poikkeaa vielä kylmän sodan ajalle tyypillisistä äkillisistä vallankaappauksista tai kehittyvien demokratioiden vaalipetoksista ”election day fraud”. (Lührmann & Lindberg, 2019, 1095; Bermeo 2016, 6). Bermeo (2016, 5) määrittelee demokratian taantumisen (democratic backsliding) seuraavasti: *”valtiojohtoinen prosessi, jossa heikennetään tai eliminoidaan poliittiset instituutiot, jotka ylläpitävät demokratiaa. Koska demokratiaa ylläpitäviä instituutioita on lukuisia ... käsite pitää sisällään monia prosesseja.”* Bermeo ottaa Turkin esimerkiksi kuvaillessaan *autoritaarista toimeenpanovallan laajentamista* (executive aggrandizement) yhtenä demokratian taantumisen muotona. Määritelmässä korostuu vaaleilla valittujen poliittisten johtajien rooli ja oikeudellisesti tehdyt institutionaaliset muutokset, joilla vähitellen halvaannutetaan opposition mahdollisuuksia haastaa hallituksen politiikkaa. (Bermeo 2016, 10–11). Bermeo kuvaakin demokratiaa eräänlaisena ”kollaasina” instituutioita, joihin lukeutuvat esimerkiksi säännöt, normit ja instituutiot, ja joita eri toimijat ja eri toiminnot muovaavat ja uudelleen muovaavat jatkuvasti. Näin demokratiaa rakennetaan pala palalta ja siksi se voidaan myös tuhota samalla tavalla. (Bermeo 2016, 14) Croissant & Haynes summaavat eri tekijöiden rooleja suhteessa toisiinsa esittämällä, että demokratian rapautuminen tapahtuu... ”usean, mahdollisesti toisiinsa vaikuttavan muuttujan aiheuttamana; useiden rakenteellisten ongelmien tuloksena; ja mahdollisesti johtaa pitkäaikaisiin kehityskulkuihin yksilöllisiä intressejään ajavien poliittisten toimijoiden ohjaamana” (Croissant & Haynes, 2021, 9, oma suomennos) Bermeo lähtee oletuksesta, jonka mukaan vallanhaluisten poliitikkojen vähittäinen rapauttamistoiminta tulisi nähdä rationaalisina kansallisiin ja kansainvälisiin tavoitteisiin tähtäävinä toimenpiteinä, jotka huomioivat lähihistorian tapahtumat sekä kotimaisen institutionaalisen rakenteen (2016, 15). Toisin sanoen demokratian rapautumisen hahmottaminen edellyttää lähihistorian ja institutionaalisen rakenteen tuntemista, sekä kotimaan politiikan lisäksi myös kansainvälisen ulottuvuuden tarkastelua, erityisesti miten kansainvälisen yhteisön sanktiointi muokkaa toimintaa. Tässä työssä ryhmittelen tapauksen kannalta relevantit argumentit kotimaanpolitiikan ja kansainvälisen politiikan tasojen mukaisesti ja tarkastelen niiden osuutta tapauksessa. Seuraavaksi käyn läpi keskeiset demokratian taantumiseen vaikuttavia kotimaisia tekijöitä ja olosuhteita.

2.2.1. Kotimaiset tekijät & olosuhteet

Demokratiatutkijoita on pitkään askarruttanut kysymys: miksi demokratia rapautuu joissakin valtioissa ja toisissa taas ei? Nykyisessä demokratiatutkimuksessa selitykset painottuvat toimijaperustaisiin argumentteihin rakennetta korostavien argumenttien (esim. modernisaatioteoria) sijaan (Mainwaring & Pérez Liñán, 2013, 135). Rakenteelliset olosuhteet, kuten heikko taloustilanne (Bernhard, ym., 2001), taloudellinen taantuma

(Svolik, 2008) sekä demokratian edustuksellisuuden ongelmat ja hallitusten keho suoriutumisen (Dahlber, ym., 2015) voivat kuitenkin luoda tyytymättömyyttä demokraattiseen järjestelmään, mikä luo haavoittuvuuksia, joita puolestaan taitavat autoritaariset toimijat voivat hyödyntää. Diamondin (2019, 36) mukaan olennaisinta demokratian selviytymisen kannalta on vahva demokratian legitimitetti; kansalaiset ja poliittiset toimijat uskovat demokraattiseen järjestelmään ja ovat sitoutuneita noudattamaan demokratian periaatteita, arvoja ja normeja. Vaikka rakenteelliset olosuhteet pitävät sisällään tekijöitä, jotka altistavat demokratian rapautumiselle, lopulta kuitenkin poliittiset toimijat suorittavat toimenpiteet, jotka rapauttavat demokratiaa.

Vallanhaluiset yksilöt eli antipluralistit

Levitsky & Ziblatt (2018) esittävät, että kaikissa yhteiskunnissa on demokratian kannalta vaarallisia yksilöitä, jotka valtaan päässeessään keskittävät vallan itselleen ja murentavat demokratiaa ylläpitävät instituutiot. Lührmann ym. (2021) nimittävät heitä antipluralisteiksi. He kuvailevat pluralismia arvojärjestelmäksi, jossa kunnioitetaan muita ihmisiä ja erilaisia näkemyksiä vastavuoroisesti, mikä mahdollistaa konfliktien rauhanomaisen ratkaisemisen. Vaikka demokratioissa päätökset tehdään enemmistön näkemysten mukaan, pluralismin periaate suojelee vähemmistöjen oikeuksia ja se on myös sitoutunut käsitykseen, jonka mukaan yhteiskunnat koostuvat lukuisista sosiaalisista ryhmistä, joilla on keskenään erilaisia ideoita ja intressejä. (Lührmann, 2021, 5). Demokraattisen järjestelmän ylläpitäminen edellyttää siis toimijoiden keskinäistä kunnioitusta, vähemmistöjen suojelua ja konfliktien rauhanomaista ratkaisemista, joihin antipluralistiset toimijat eivät ole sitoutuneet. Levitsky & Ziblatt (2018) esittävät, että demokraattisen järjestelmän selviytymisen kannalta on olennaista, onnistuvatko poliittiset eliitit kuten puolueet tunnistamaan antipluralistiset toimijat ja estämään heidän etenemisensä. Tukeutuen Juan Linzin argumentteihin Levitsky & Ziblatt (2018) kehittävät tunnusmerkistön autoritaarisen käyttäytymisen tunnistamiseksi: 1) demokraattisten sääntöjen mitätöinti puheessa tai tekojen perusteella, 2) kiistetään opposition legitimitetti, 3) siedetään väkivaltaa tai yllytetään siihen, 4) halukkuus kansalaisvapauksien (civil liberties) ja median vapauksien rajoittamiseen. Se, miten hyvin demokraattisessa järjestelmässä pystytään vastustamaan autoritaarista valtaa tavoittelevien yksilöiden pyrkimyksiä, riippuu poliittisista normeista ja demokratiaa suojelevien instituutioiden toimintakyvystä (Diamond, 2021, 32).

Polarisoiva populismi

Monet populistiset poliitikot täyttävät Levitskyn & Zibblatin (2018) tunnusmerkistön, ja populismi listataan usein demokratian rapautumisen syyksi. Useimmissa populismin sisällöllisissä määritelmässä korostetaan keskeistä ajatusta kansasta tavallisina ja moraalisesti hyveellisinä ihmisinä, sekä sille vastinpariksi asetettavaa korruptoitunutta eliittiä, joka on jollain tapaa pettänyt kansan. Populistit siis edustavat kansaa ja aikovat korjata tämän vääryyden (Gagnon, ym., 2018, viii). Antagonistinen jaolla hyvään kansaan ja moraalisesti pahaan eliittiin, sekä vaatimuksella politiikasta kansan tahdon ilmaisuna (kansan tahto ollen vaatimuksen esittäjän

näkemyks) häivytetään politiikan arvo- ja intressiristiriidat, poistetaan mahdollisuus kompromissiin tai neuvotteluun poliittisten vastustajien kanssa ja siirretään huomio vastustajien moraaliseen arviointiin. Jos ryhmien sisäiset näkemyserot kiistetään ja korostetaan ryhmien välistä vastakkainasettelua leimaten poliittiset vastustajat moraalisesti pahoiksi, hylätään pluralismi ja vaarannetaan vähemmistöjä enemmistön tyrannialta suojelevat instituutiot, jotka ovat liberaalin demokratian keskeisiä arvoja. (Mudde, 2004, 544; Mudde & Kaltwasser, 2017, 81.)

Populismien keinoilla voidaan rakentaa polarisaatiota yhteiskunnallisten ryhmien välille, mikä voi pahimmillaan johtaa autoritaaristumista tuottavaan toksiseen polarisaatioon. V-Dem Instituutti nimeää toksisen polarisaation keskeiseksi autoritaaristumisen tekijäksi hallituksen harjoittaman monitasoisen manipulaation ja digitalisaation mahdollistaman vihapuheen laajan leviämisen ohella vuosittaisessa ”Democracy facing Global Challenge” raportissaan (Lührmann ym, 2019, 5). Kun demokratiassa kilpailevat ryhmät tulisi nähdä kunnioitettuina ja legitimeinä kilpakumppaneina, voimakas polarisaatio mahdollistaa vastustajien kehystämisen vihollisiksi, jotka tulee päihittää hinnalla millä hyvänsä (Lozada, 2014, 7). Kun poliittinen eliitti ja sitä tukevat kansanjoukot eivät enää pidä poliittisia vastustajiaan legitimeinä, heidän sitoutumisensa demokraattisten sääntöjen ja käytäntöjen noudattamiseen heikkenee, mikä puolestaan mahdollistaa demokraattisten instituutioiden purkamisen (Lührmann ym, 2019, 19). Toksinen polarisaatio voi johtaa demokraattisen järjestelmän rikkoutumisen lisäksi jopa väkivallan käyttämiseen ryhmien välisten ristiriitojen ratkaisemisessa (Lozada, 2014, 10). Voimakkaalla tunteisiin vetoamisella ja viholliskuvien rakentamisella voidaan kehystää vastustajat uhaksi kansalliselle turvallisuudelle, millä puolestaan voidaan perustella väkivaltaa tai pakkokeinoja.

2.2.2. Kansainväliset tekijät & olosuhteet

Kansainvälisten tekijöiden vaikutukset myönteiseen demokratiakehitykseen ovat usein jääneet kotimaisten tekijöiden varjoon kansainvälisten tekijöiden epäsuoran ja hitaasti tapahtuvan vaikuttamisen takia. Kansainväliset tekijät eli tekijät, jotka saavat alkunsa tarkasteltavan valtion rajojen ulkopuolella, esimerkiksi kansainvälisen järjestelmän rakenne ja sen sisäiset valtasuhteet vaikuttavat pitkän aikavälin kehityskaariin, jotka kumuloiduessaan voivat saada aikaan suuria muutoksia. Nämä tekijät jäävät kuitenkin usein välittömämpien kotimaisten tekijöiden varjoon. (Coppedge ym. 2022, 80–81). Vaikka demokratisoituminen tapahtuu valtion sisällä, eikä sitä voi ulkoapäin pakottaa, valtioiden sisäistä toimintaa muovaa ja rajoittaa myös kansainvälinen konteksti, kuten kansainvälinen valtatasapaino ja vaikutusvaltaisten valtioiden ulkopoliittikka (Diamond, 2021, 23). Kansainvälisten tekijöiden vaikutukset demokratian tilaan toimivat pääasiassa epäsuorasti tuottaen rakenteellisia, kuten kulttuurillisia, taloudellisia ja institutionaalisia muutoksia. Vaihtoehtoisesti kansainväliset toimijat voivat myös diplomatian keinoin suostutella kotimaisia poliittisia toimijoita muuttamaan toimintaansa, jolloin muutos tapahtuu poliittisen toimijan kautta. (Waldner & Lust 2018, 105).

Vahva demokratian normi kylmän sodan jälkeisessä järjestelmässä

Kilpailullisten autokratioiden yleistymistä kylmän sodan jälkeen on selitetty kansainvälispoliittisen kontekstin muutoksella, jossa siirryttiin kaksinapaisesta maailmasta yksinapaiseen, jossa liberaali demokratia muodostui globaaliksi hegemoniaksi (Diamond, 2021, 35). *Liberaalissa kansainvälisessä järjestyksessä* monenkeskisillä, sääntöpohjaisilla instituutioilla on vahva auktoriteetti, ja liberaaleiksi miellettyjen arvojen, kuten demokratian, oikeusvaltioperiaatteen sekä ihmisoikeuksien normit ovat vahvoja. (Börzel & Zürn, 2021, 283). Poliittisen lännen johdolla muodostui kansainvälinen demokratiatuen regiimi, hallitusten välisistä järjestöistä, ihmisoikeusjärjestöistä sekä vaikutusvaltaisista valtioista koostuva verkosto, jossa eri toimijat pyrkivät vaikuttamaan autoritaaristen ja hybridihallintojen kotimaisiin olosuhteisiin edistäen niiden muuttumista liberaalin demokratian tunnusmerkistön – poliittinen kilpailu, yksikön oikeudet, oikeusvaltioperiaate ja tasa-arvo – mukaiseksi (Donno ym, 2022, 454). Tässä kontekstissa kansainvälinen yhteisö toimi siis eräänlaisena ulkoisena oppositiona, joka rajoitti valtioiden autoritaarisia pyrkimyksiä ja kansalaisia sortavaa politiikkaa julkisen paheksunnan, taloudellisten sanktioiden ja pakotteiden muodossa tai epäsuoremmin eristämällä globalisaation kiihdyttämästä taloudellisesti yhteistyöstä. Vaikka kansainvälisen yhteisön painostaminen ei johtanut autoritaaristen valtioiden demokratisoitumiseen, sillä oli vaikutuksia autoritaaristen johtajien kustannus-hyöty-laskelmiin. Kritiikkiä ja sanktioita välttääkseen harvemmat antipluralistit ryhtyivät vallankaappauksiin. Kansainvälisen yhteisön normatiivinen paine nostivat autoritaarisuuden ja kansalaisten sorron kustannuksia, joten valtaeliiteille oli kannattavampaa noudattaa joitain demokratian periaatteita, kuten käydä säännöllisiä vaaleja. Lisäksi käytännön tasolla vaalien yleistymiseen ja siistiytymiseen näkyvästä vilpistä vaikuttivat kansainvälisen vaalitarkkailun yleistyminen sekä mahdollisuus vertailla vaalituloksia mielipidemittauksiin. (Bermeo, 2016, 8.)

Valtioiden vaihteleva alttius kansainväliselle demokratianormille

Levitsky & Wayn (2010) *kansainvälisen linkittyneisyyden ja vaikutusvallan* teorialla tarkastellaan sitä, millaisissa olosuhteissa ja miten liberaalin kansainvälisen järjestyksen keskeiset toimijat, kuten Yhdysvallat ja Euroopan unionin jäsenvaltioineen voivat vaikuttaa valtion demokratisoitumiseen. He viittaavat *vaikutusvallan* (leverage) käsitteellä hallinnon alttiuteen ulkoiselle demokratisoitumispaineelle eli valtion neuvotteluaseman vahvuutta suhteessa Yhdysvaltoihin ja Euroopan unioniin sekä herkkyydelle sanktioinnin negatiivisille vaikutuksille. Valtiot, joilla on vähäisempi sotilaallinen vahvuus ja heikompi talous ovat muita alttiimpia sanktioille, kuten kaupan esteille, kehitysyhteistyömäärärahojen leikkauksille tai sotilaallisille interventioille. Länsimaiden vaikutusvaltaa voidaan kuitenkin tasapainottaa vahvoilla yhteyksillä voimakkaisiin autoritaarisiin valtioihin kuten Venäjään tai Kiinaan. Länsimaiden normatiivisen puuttumisen todennäköisyyttä alentaa moninaiset ja keskenään ristiriitaiset ulkopoliittiset tavoitteet Yhdysvalloissa ja keskeisissä Euroopan unionin jäsenmaissa. (Levitsky & Way 2010, 40–41.) Esimerkiksi unionin naapuruuspolitiikkaa on kritisoitu epäjohdonmukaisesta sanktioinnista, jossa ulkopoliittisia intressejä on priorisoitu demokratisoitumisen kustannuksella (Börzel & Lebanidze, 2017).

Korkea vaikutusvalta yksin riittäisi korkeintaan siirtymään täydestä autokratiasta kilpailulliseen mutta ei vielä demokratisoitumisprosessin käynnistymiseen. Teorian toinen komponentti *linkittyminen* (linkage) puolestaan kuvastaa sitä, miten tiheiksi suhteet Yhdysvaltoihin, Euroopan unioniin sekä näiden dominoimiin monenkeskisiin instituutioihin ovat historiallisesti rakentuneet. Linkittymisen muotoja ovat taloudelliset ja sosiaaliset yhteydet, yhteydet monenkeskisiin instituutioihin, eliitin teknokraattiset yhteydet sekä tietoliikenteen, median ja kansalaisyhteiskunnan linkittyneisyys. (Levitsky & Way 2010, 43–44) Linkittyneisyyden mekanismi perustuu hallitusten liikkumatilan kaventamiseen nostamalla sorron poliittisia ja taloudellisia kustannuksia, muokkaamalla kansalaisten asenteita sekä vallan ja resurssien jakaantumista ja kohottamalla länsimaiden sanktioinnin todennäköisyyttä, sillä korkea linkittyneisyys muuttaa myös länsimaiden intressejä (Levitsky & Way 2010, 45–46). Korkea ulkoinen vaikutusvalta yhdistettynä heikkoon linkittyneisyyteen voi johtaa muutoksen jäämiseen pinnalliseksi, sillä yhteydet eivät riitä kokonaisvaltaisemman muutoksen aikaansaamiseksi. Yhdistelmä heikosta ulkoisesta vaikutusvallasta ja korkeasta verkottuneisuudesta voi altistaa autokratian sorron kovalle kritiikille mutta koska hallitusta ei voi pakottaa muuttamaan toimintaa, hallituksen toimintaan voi vaikuttaa korkeintaan välillisesti legitimitietin ja kansainvälisen maineen heikentymisen kautta. (Levitsky & Way 2010, 53)

Liberaalille järjestykselle vaihtoehtoisen illiberaalin yhteiskuntajärjestelmän ilmaantuminen

Diamond selittää vuonna 2006 tapahtunutta globaalien demokratiakehityksen käännettä kohti autoritaarisuutta pääasiassa kansainvälisen kontekstin muutoksella (Diamond, 2021, 34). Lecrch ym (2021, 5) nimittävät kansainvälisen kontekstin muutosta *postliberaaliksi aikakaudeksi*, jossa poliittisen lännen johtamaan liberaalia kansainvälistä hegemoniaa haastetaan rinnakkaisella illiberaalilla vaihtoehdolla. Liberaalia järjestystä haastavassa *illiberaalissa vaihtoehdossa* korostuu *kulttuurillinen populismi*, jonka keskiössä on liberaalin järjestyksen kosmopoliittisuudelle vastakkainen nativismi, jolla korostetaan etnisyyttä, uskontoa ja identiteettiä. Muita piirteitä ovat myös (etnisen) enemmistön vallan korostaminen ja ajattelu, jonka mukaan riittävän korkeat tulokset kansanäänestyksissä mahdollistavat valtaa säätelevien instituutioiden ohittamisen sekä ”law-and-order”-populismi, jolla vaaditaan kovia rangaistuksia poliittisessa diskurssissa toiseutetuille ja epäkelvoiksi leimatuille yksilöille (Kyle ja Gultchin, 7.11.2018, 34).

Illiberaalia yhteiskuntamallia toteuttavat antipluralistiset hallinnot eivät ole kuitenkaan tyytyneet toimimaan yksin kotimaassa, vaan ovat pyrkineet kasvattamaan vaikutusvaltaansa myös globaalisti. Erityisesti Kiina, Venäjä, Iran, Saudi-Arabia ja Venezuela ovat kunnostautuneet *autoritaarisessa aktivismissa*, jolla ne pyrkivät estämään demokratian leviämisen nakertamalla liberaalin demokratian normia ja istuttamalla sille vastakkaisia normeja (Diamond, ym., 2016, 11). Vastanormistoon kuuluvat terrorismin vastainen toiminta kansallisen turvallisuuden varmistamiseksi, liberaalin järjestelmän universalististen periaatteiden korvaaminen *kansakuntien moninaisuuden ja perinteisten arvojen* diskursseilla. Liberaalin demokratian yksilönvapauksien suojeluun perustuva ajatus kyseenalaistetaan ja liberaali kansainvälinen järjestelmä kehystetään länsimaiden oman edun ajamisen geopoliittiseksi välineeksi. (Cooley, 2016, 119.) Autoritaariset valtiot pyrkivät

muokkaamaan olemassa olevia instituutioita mieleiseensä suuntaan mutta myös perustuvat uusia alustoja. Venäjän, Kiinan, Kazakstanin, Kirgistanin, Tadžikistanin ja Uzbekistanin muodostama Shanghain yhteistyöjärjestö kuvastaa hyvin autoritaaristen normien levittämistä kansainvälisellä tasolla. Järjestön tavoitteena on terrorismin, separatismien ja ekstremismien vastustaminen. Järjestön peruskirjassa korostetaan demokraattisten arvojen sijaan valtion suvereniteettia, puuttumattomuutta valtion sisäisiin asioihin sekä kansakuntien moninaisuutta (Ambrosio, 2008, 1327).

2.3. Demokratia ja naisten oikeudet

Tutkimuksissa on löydetty vahva korrelaatio demokratian ja naisten aseman välillä (Tripp, 2013, 516) mutta mitä korrelaatiosta pitäisi päätellä, ja miten näiden kahden valtavan laajan ja monimuotoisen käsitteen suhdetta voidaan havainnollistaa tarkemmin? 1900-luvun jälkimmäisen puoliskon maailmanlaajuinen ja samanaikainen sosioekonominen ja demokraattinen kehitys loivat luoneet pohjaa uskomukselle, jonka mukaan taloudellinen kehitys johtaa demokratian kehitykseen, mikä puolestaan mahdollistaa sukupuolten välisen tasa-arvon kehityksen. (Wyndow, ym., 2013, 34). Inglehart ym. (2002, 335) esittävät, että sukupuolten tasa-arvon kehittymisen ja demokratisoitumisen taustalla piilee yhteiskunnallisen *modernisaation* mahdollistama laaja arvojen muutos, jossa välittömien tarpeiden tyydyttyessä huomio on siirtynyt itseilmaisua korostaviin arvoihin, kuten suvaitsevaisuus oman ryhmän ulkopuolisia kohtaan, yhteiskunnallinen luottamus, ilmaisunvapaus, yhteiskunnallinen osallistuminen ja sukupuolten tasa-arvo. Wyndow, Li & Mattes (2013, 45) taas esittävät, että naisten vaikutusvallan vahvistamisella (female empowerment) onkin aktiivinen rooli demokratian kehityksessä. Tilastollisen analyysin avulla he osoittivat, että naisten vaikutusvallan vahvistaminen (jonka indikaattoreiksi määriteltiin naisten koulutus, hedelmällisyys ja osallistuminen työvoimaan) olivat yhteydessä myönteiseen demokratiakehitykseen. Lisäksi demokratia kehittyi useimmin valtioissa, jotka olivat panostaneet tyttöjen ja naisten koulutukseen jo pidempään. (Wyndow ym., 2013, 34, 42.)

Empirian tasolla modernisaatioteorian näkemystä taloudellisen kehityksen vaikutuksista demokratiaan ja naisten oikeuksiin haastavat myös esimerkit öljyllä vaurastuneista arabimonarkioista, joissa taloudellinen hyvinvointi ei ole tuonut demokratiaa tai kehittänyt naisten oikeuksia. Donno & Kreft (2019, 721) selittävät modernisaatioteorian poikkeamaa hallintomallilla. Heidän mukaansa yksi- ja monipuoluejärjestelmien hallinnot edistävät monarkioita todennäköisemmin naisten oikeuksia, koska puolueisiin perustuvat järjestelmät tavoittelevat muita laajempaa kannattajakuntaa ja niillä on muita hallintomalleja tiiviimmät suhteet kansalaisiin, usein omien puoluerakenteidensa kautta. Naisten poliittisten oikeuksien (ääni- ja vaalioikeus, mahdollisuus johtotehtäviin puolueissa) ja taloudellisten oikeuksien (työn ja elinkeinonvapaus, omistusoikeus, syrjimättömyys työelämässä) edistäminen voivat toimia hallinnon legitimitettä yleisesti kohentavana ”modernisaatioprojektina”, sekä koalition rakentamisen välineenä (Donno & Kreft, 2019, 722, 724.) Autoritaaristen hallintojen kannalta on suorastaan hyödyllistä keskittyä naisten poliittisiin ja taloudellisiin oikeuksiin, sillä niiden kohentamiseen ei sisälly sitä riskiä, että toimenpiteitä tulkittaisiin liberalisaation

signaaleina tai myönnytyksinä oppositiolle, mikä olisi läsnä kansalaisvapauksien kuten sananvapauden tai kokoontumisvapauden parantamisessa (Donno & Kreft, 2019, 722.)

Demokratisoitumisen vaikutukset tasa-arvoon

Edellisissä osuuksissa tarkastelin demokratian ja naisten oikeuksien yhteyttä, sekä toisaalta naisten oikeuksia autoritaarisissa hallinnoissa. Seuraavaksi esittelen naisten roolia demokraattisissa siirtymissä. Tapaustutkimukset Afrikasta, Etelä-Amerikasta ja Turkista antavat osviittaa naisten keskeisestä roolista demokratisoitumisessa. Monissa tapauksissa naisten osallistuminen kansanliikkeeseen toimi alullepanevana voimana ja osoittautui myöhemmin avaintekijäksi järjestelmän muutoksen onnistumisen kannalta, sekä vahvisti demokratian rakentumista (Alvarez, 1990; Arat 1994; Viterna & Fallon, 2008; Tripp 2001; Waylen, 2007). Esimerkiksi Turkissa naisasialiike edisti demokratiakehitystä 1980-luvulla vahvistamalla poliittisen osallistumisen mahdollisuuksia kansalaisyhteiskunnassa sekä haastamalla staattista poliittista ympäristöä luomalla hallintoon kriittisesti suhtautuvaa kansalaistoimintaa (Arat, 1994). Wang ym. (2017) vahvistavat tapaustutkimusten löydökset naisten aktiivisen poliittisen osallistumisen ja onnistuneen demokratiakehityksen välillä. He lähestyvät demokratian ja naisten oikeuksien välistä suhdetta kansan ja sitä sortavan hallinnon valtakamppailun näkökulmasta. Hyödyntämällä V-Dem-projektin dataa 173 valtiosta vuosien 1900–2012 välillä, he havaitsivat, että demokratisoitumisen todennäköisyys on matala, mikäli perusoikeuksia (indikaattoreina: liikkumisen vapaus kotimassa, vapaus pakkotyöstä, sananvapaus, omistusoikeus) ei ole myönnetty miesten lisäksi myös naisille ja että myös naiset saavuttavat perusoikeudet ennen siirtymää demokratiaan (Wang ym, 2017, 744, 751). Heidän löydöksensä sopivat hyvin tutkimuskirjallisuuden käsitykseen, jonka mukaan kansalaisvapauksien kehitys lisää painetta demokraattisten uudistusten aikaansaamiseksi. Kun yhä useammalla kansalaisella on mahdollisuus haastaa hallintoa kapinoimalla, kansalaisten sortaminen käy vaikeammaksi ja riskialttiimmaksi, mikä puolestaan vaikuttaa hallitsijan kalkylointiin. Varhaisempi demokratiatutkimus perusoikeuksien ja demokratiakehityksen yhteydestä on kuitenkin jättänyt naiset tältä osin tyystin sivuun ”mies = ihminen” -viinon takia, mikä – naisten muodostaessa puolet väestöstä – asettaa löydösten tarkkuuden kyseenalaiseen valoon (Wang ym., 2017, 737).

Naisten rooli kansalaisliikkeissä ja ruohonjuuritasolla

Instituutiokeskeiset käsitykset ja tutkimukset demokratiasta tarjoavat kuitenkin yksipuolisen ja eliittien roolia ylikorostavan demokratiasta, joka kuitenkin tarkoittaa *kansan* valtaa. Demokraattista siirtymää on syytä tarkastella myös poliittisen aktivismin ja kansanliikkeiden tasolla, joissa naisilla on havaittu olevan keskeinen rooli liikkeen onnistumisen kannalta. Koordinoiduilla, suurilla kansanliikkeillä, jotka käyttävät väkivallattomia taktiikoita, on melkein kaksinkertainen todennäköisyys saavuttaa liikkeen tavoitteet täysin tai osittain verrattuna väkivaltaiseen vastarintaan. Pitkäjänteisellä, organisoidulla ja systemaattisella vastarinnalla on poistettu autoritaarisia regiimejä vallasta esimerkiksi Serbiassa 2000, Madagaskarilla 2002, Georgiassa 2003, Ukrainassa 2004–05 ja arabikevään aikana Tunisiassa ja Egyptissä 2011. (Chenoweth & Stephan, 2011, 6–7).

Vaikka autoritaarisen hallinnon poistaminen ei tarkoita onnistunutta demokratiakehitystä, se on usein välttämätön ensiaskel sitä kohti. Autoritaarisen hallinnon kaatamisen lisäksi naiset voivat vaikuttaa demokratian kehitykseen myös laajentamalla poliittista todellisuutta. Erilaiset naisjärjestöt, kuten feministit, poliittinen islam ja sekularistit ovat olleet avainasemassa poliittisen kulttuurin kehittämisessä ja diskurssin laajentamisessa Turkissa 1980-luvulta lähtien. Naisjärjestöt ovat haastaneet jäykkää ja voimakkaan hierarkkista status quo'ta diskurssin tasolla vaatimalla parannuksia naisten oikeuksiin, minkä myötä esille nousivat myös kysymykset kansalaisoikeuksista. Yhdistämällä voimansa feministit ja islamilaiset haastoivat myös yleistä eliittivetoista poliittista kulttuuria, jossa kansaa ”holhotaan”, tuomalla näkyvästi esille vaatimuksia naisten oikeuksien parantamiseksi. (Arat, 1999, 383–384.) Voidaan siis todeta, että naisten oikeuksien kehittymisellä on useita kytköksiä regiimin siirtymään ja demokratian vahvistukseen – naisten vaikutusvallan vahvistaminen, erityisesti koulutuksen osalta sekä poliittisten oikeuksien myöntäminen naisille ennakoivat myönteistä demokratiakehitystä. Lisäksi naisten poliittisen osallistumisen lisääntyminen sinällään auttaa kuromaankin sukupuolten välistä kuilua umpeen ja edistää demokratiaa. Mutta tarkoittaako demokratian kehittyminen tai demokraattinen hallintomuoto naisten oikeuksien kehittymistä tai vaikutusvallan lisääntymistä?

Demokratian vaikutukset naisten poliittiseen osallistumiseen

Vaikka naisten rooli demokraattisen järjestelmän saavuttamisessa on usein olennainen, demokraattinen järjestelmä ei automaattisesti palvele naisten tarpeita. Naisten poliittisen osallistumisen ja vaikutusvallan ei ole havaittu kehittyvän merkittävästi kehittyneet välittömästi demokratiaan siirtymisen yhteydessä, edes vaikka naiset olivat olleet aktiivisesti mukana prosessissa. Esimerkiksi Etelä-Amerikan sotilasdiktatuurien kaatumisten jälkeen pidetyissä vaaleissa naisten osuus parlamenttivaaleissa valituista ehdokkaista ja hallituksissa on ollut lähinnä nimellinen, siitä huolimatta, että naiset osallistuivat miehiä aktiivisemmin kansanliikkeeseen. Demokratiakehityksen seurauksena Itä-Euroopan valtioissa naisten osallistuminen julkiseen elämään on joiltain osin jopa heikentynyt, sillä sukupuolikiintiöiden poistaminen ja vapautuminen sosialistisen ideologian mukaisesta naisten ’pakkotyöllistämisestä’, jossa perheestä huolehtimisen lisäksi naisten tuli käydä töissä, vapauttivat autoritaarisen hallinnon alla piilevät sukupuolienormit. (Waylen, 1994.) Fallon ym. (2012:400) nimittävät tätä demokratian paradoksiksi ja esittävät, että vaikka naisten edustus parlamentaarisisissa instituutioissa heikkenee väliaikaisesti siirtymän myötä, pitkällä aikavälillä se lähtee uudelleen nousuun. Lisäksi demokraattisessa järjestelmässä naisten todellinen vaikutusvalta voi vähäisestä edustuksesta huolimatta olla autoritaarista järjestelmää merkittävämpi. Fallon ym. (2012:400) toteavatkin, että demokraattinen järjestelmä sinällään ei paranna naisten representaatiota, vaan olennaista on demokratisoitumisen prosessi, ja siihen liittyvät ominaisuudet kuten siirtymää edeltäneet olosuhteet, historialliset kokemukset vaaleista, kansainvälinen konteksti, sekä demokraattisten vapauksien aste ja kiintiöiden olemassaolo siirtymän jälkeen.

Demokraattinen järjestelmä ei välttämättä aina takaa edistyksellistä politiikkaa naisten oikeuksien kannalta. Esimerkiksi sukupuolittuneen väkivallan osalta muuten demokraattisesti edistykselliset pohjoismaat ovat

olleet esimerkiksi monia Etelä-Amerikan valtioita hitaampia reagoimaan (Htun & Weldon, 2010, 207). Eri asiakysymykset ovat edenneet eri konteksteissa hyvin vaihtelevasti. Viterna & Fallon (2008, 681) esittävät, että demokraattisissa siirtymissä feministisen politiikan, instituutioiden ja ideologioiden kehityksen todennäköisyyteen vaikuttaa yhdistelmä neljästä tekijästä – siirtymän konteksti, naisaktivismi ennen siirtymää, poliittiset puolueet ja kansainvälinen vaikutusvalta. Vertailevan tapaustutkimuksen perusteella naisten oikeuksien eteneminen on todennäköisempää, kun siirtymä demokratiaan on valmis; naisasialiike onnistuu rakentamaan yhtenäisiä koalitioita; demokratiasiirtymän taustalla vaikuttanut ideologia sopii yhteen feminististen tavoitteiden kanssa ja varhaisempaa naisasialiikettä voidaan käyttää nykyfeminismin vaatimusten oikeuttamiseen. (Viterna & Fallon, 2008, 685–6.)

2.3.1. Miten naisten oikeuksia kehittävää politiikkaa tehdään?

Tutkimuskirjallisuuden mukaan yksittäinen tärkein tekijä naisten oikeuksien politiikan etenemisessä on hallintojen ideologioiden tai naisten edustuksellisuuden sijaan naisten autonominen mobilisoituminen kansalaisyhteiskunnassa (Htun & Weldon, 2012). Täysin autonomisen, ruohonjuuritasolta kumpuavan mobilisoitumisen lisäksi naisten oikeuksia poliittisessa päätöksenteossa voidaan edistää myös valtiollisen feminismiin (state feminism) kautta, jossa valtion rakenteiden sisällä toimivat virkahenkilöt ja luottamustoimijat pyrkivät edistämään naisten oikeuksia politiikan eri tasoilla. Valtion feminismi voi käytännössä tapahtua jonkin toimiston (women's policy agency) alaisuudessa tai yksittäisten toimijoiden vaikutuspyrkimyksinä. (Katso tarkempi määrittely Kantola & Squires, 2021). Valtion feministit usein täydentävät ruohonjuuritason vaikuttamispyrkimyksiä muotoilemalla heidän tavoitteitaan politiikan kielelle ja tukevat hallitukseen kohdistuvassa vaikutustyössä. Autonomiset järjestöt ja valtion feministit voivat myös saada tukea kansainvälisistä naisasialiikkeen verkostoista. (Htun & Weldon, 2012, 555.) Sosiaalisen mobilisaation onnistumismahdollisuuksiin vaikuttaa poliittinen konteksti, jota tarkastellaan usein *poliittisten mahdollisuuksien rakenteen* käsitteen kautta. Käsitteellä tarkoitetaan valtion rakenteita, toimintakapasiteettia ja yhteiskunnallisia olosuhteita, jotka joko tukevat tai estävät asiakysymysten etenemistä. Rakenteen tekijöitä voidaan jaotella esimerkiksi perinteiden ja instituutioiden kaltaisiin suhteellisen vakaisiin sekä vaihteleviin tekijöihin, kuten politiikan sisällöt, poliittinen diskurssi ja eliitin rakenne (Gamson & Myer, 1996, 281). Myös sosiaaliset liikkeet syntyvät näiden mahdollisuuksien puitteissa: ne voivat syntyä reaktiona johonkin koettuun sosiaaliseen ongelmaan, mutta poliittiset mahdollisuudet myös muovaavat ja rajoittavat liikkeitä. Toisaalta sosiaaliset liikkeet voivat myös muovata poliittisten mahdollisuuksien rakennetta vaikuttamalla poliittiseen kontekstiin sekä instituutioihin. Htun & Weldon (2010) tarkastelevat Toimija – Konteksti -viitekehityksessä kautta tekijöitä, jotka vaikuttavat naisten oikeuksien politiikan etenemiseen. Vaikka poliittiset toimijat määrittävät politiikan sisältöjä, poliittisiin toimijoihin vaikuttavat kotimaisen politiikan lainalaisuudet, eli *valtion kyky politiikan toimeenpanoon, institutionaalinen perintö, alttius kansainväliselle paineelle ja demokratian aste*. Asiakysymyksen sisällön perusteella puolestaan määräytyy se, ketkä ovat relevantteja kotimaisia toimijoita asiakysymyksessä. (Htun & Weldon 2010, 211)

Naisten oikeuksien eteneminen puhtaasti kotimaisena prosessina voi tapahtua joko ylhäältä-alaspäin tai alhaalta-ylöspäin tuotettuina reformeina. Ylhäältä-alaspäin tapahtuvat uudistukset tapahtuvat usein vaikutusvaltaisen valtion feministien toimesta ilman merkittävää ruohonjuuritason mobilisoitumista. (Montoya, 2013, 28.) Ylhäältä-alaspäin tapahtuvat reformit voivat edistää naisten oikeuksia merkittävästi, mutta toimintatapa ei varsinaisesti heijastele demokraattista ideaalia, jossa eri taustoista tulevilla ihmisillä olisi mahdollisuus päästä vaikuttamaan heitä itseään koskeviin asioihin. Ylhäältä-alaspäin tapahtuvat uudistukset ovatkin tyypillinen naisten oikeuksien etenemisen tapa autoritaarisissa järjestelmissä, joissa hallitsevat eliitit johtavat poliittista päätöksentekoa ja määrittävät päätösten taustalla vaikuttavat ideologiat ja intressit (Htun & Weldon 2010, 212). Alhaalta-ylöspäin tapahtuvissa reformeissa aloite on autonomisilla naisasialiikkeellä, jotka pyrkivät joko yksin tai yhdessä valtion feministien kanssa vaikuttamaan hallitukseen. Onnistumisen todennäköisyyttä lisää koalition laajuus ja vaikutusvaltaisuus suhteessa hallitukseen. (Montoya, 2013, 28)

Hallituksen responsiivisuuteen vaikuttavat uudistuksia vastustavien toimijoiden painoarvo sekä kotimaan politiikan muut olosuhteet, kuten yleinen pohjavirtaus tai akuutit kriisit (Montoya, 2013, 31). Lisäksi laajemmat politiikan olosuhteita määrittävät tekijät, kuten institutionaalinen perintö ja alttius kansainväliselle paineelle vaikuttavat siihen, miten naisten oikeuksiin liittyviä vaatimuksia kannattaa muotoilla olennaisten toimijoiden vakuuttamiseksi. *Institutionaalinen perintö* viittaa poliittisten prosessien polkuriippuvaisuuteen, sillä nykyisissä poliittisissa instituutioissa näkyy aikaisemmat poliittiset konfliktit, jotka sitä kautta vaikuttavat nykyisten poliittisten konfliktien muotoutumiseen. Se, miten aikaisemmat sosiaalisten ryhmien väliset konfliktit on ratkottu, vaikuttaa siihen, miten nykyisin käsitteellistetään naisten oikeuksiin liittyviä kysymyksiä, ja miten yhteiskunnallisia jakolinjoja hahmotetaan. (Htun & Weldon 2010, 212). *Alttius kansainväliselle paineelle* tarkoittaa sitä, miten todennäköisesti kansainvälisen naisasiaverkoston sekä kansainvälisten sopimusten luoma paine saa valtiot toimimaan. Köyhät valtiot tarvitsevat pääomavirtauksia ja legitimizeettiä, autoritaariset ja demokratisoituvat valtiot puolestaan haluavat osoittaa demokraattisia ja ihmisoikeuspyrkimyksiään, ja siksi näiden kategorioiden valtiot ovat muita alttiimpia ulkoiselle paineelle. (Htun & Weldon 2010, 212.)

2.3.2. Naisten oikeuksien hyödyntäminen muiden päämäärien tavoittelussa

Melony E. Valdini (2019, 145) esittää, että suurin osa miespoliitikoista on rationaalisia opportunisteja, joiden päätöksien taustalla vaikuttaa oman vallan maksimoiminen ja vallassa pysyminen. Mieskeskeisissä järjestelmissä miespoliitikot toimivat portinvartijoina, jotka joko mahdollistavat tai estävät naispoliitikkojen osallistumisen. Miespoliitikkojen ratkaisuja ohjaavat naisten poliittisesta osallistumisesta tulevat hyödyt itselle tai omalle viiteryhmälle. Valdinin logiikkaa soveltaen voidaan esittää myös, että mieskeskeisissä poliittisissa järjestelmissä myös poliittista päätöksiä naisten oikeuksista käytetään usein välineenä muiden päämäärien saavuttamiseksi, niin autoritaarisissa kuin demokraattisissa konteksteissa. Naisten oikeudet voivat edetä myös sivutuotteena, osana muita asiakokonaisuuksia. Esimerkiksi Pohjoisessa naisten oikeuksia on edistetty pääasiassa työmarkkinakysymysten kautta, jolloin vallankäytön keskiössä ovat olleet työmarkkinajärjestöt

naisjärjestöjen sijaan. Tällöin päätöksenteon keskiössä ei ole ollut ajatus naisten oikeuksien kehittamisestä vaikuttavimmalla mahdollisella tavalla, vaan ainoastaan niiltä osin kuin ne ovat liittyneet työelämään. Tämä on ollut yksi tekijä siinä, miksi pääasiassa yksityiselämässä tapahtuva sukupuolittunut väkivalta on jäänyt vähälle huomiolle, ja toiminta on saanut jatkoa ilman tehokasta valtiollista puuttumista. (Eriksson ja Pringle, 2005, 5). Naisten oikeuksia poliittista hyödyntämistä on tutkittu myös ei-demokraattisissa järjestelmissä. Esimerkiksi Aili Mari Tripp (2019) tutki sitä miksi Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan (MENA) alueella naisten oikeuksien lainsäädännöllinen kehitys on eriytynyt kolmen Maghreb-valtion (Tunisia, Algeria ja Marokko) ja Lähi-idän arabivaltioiden välillä, ja miksi kehitys näiden alueiden sisällä on samankaltaistunut. Vertailevan tapaustutkimuksen löydökset osoittivat, että Maghreb-alueella poliittiset johtajat ovat käyttäneet naisten oikeuksia sisäpoliittisista syistä: välineenä erottautua uskonnolliskonservatiivisista ja erityisesti ekstrimistisistä toimijoista ja kansainvälisistä syistä: kansainvälisen legitimitetin tavoittelun välineenä, jolloin naisten oikeuksien kehittäminen edustaa modernisaatiota, edistystä ja demokratisoitumista (Tripp, 2019, 280)

Autokraattinen genderwashing hallituksen legitimitetin kohentamisena

Vaikka naisten oikeuksien edistäminen sinällään on myönteistä kehitystä, jos se tapahtuu vain pinnallisella tasolla ja toimii sumuverhona demokratian vastaiselle toiminnalle, sitä voidaan pitää ongelmallisena. Bjarnegård & Zetterberg kutsuvat tällaista toimintaa termillä *autokraattinen genderwashing*. Heidän mukaansa genderwashing -toiminnan tarkoituksena on kohentaa hallinnon legitimitettiä poliittisen opposition, kansainvälisten toimijoiden, kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisten keskuudessa. (Bjarnegård & Zetterberg, 2022, 61.) Esimerkkejä autokraattiseksi genderwashingiksi luokiteltavasta toiminnasta ovat hallituksen edistämät korkean profiilin hankkeet tai kansalaisyhteiskunnan saavutusten ottaminen omiin nimiin (Bjarnegård & Zetterberg, 2022, 69). Donno, Fox & Kaasik (2022:478) löydökset kehitysrahoituksen ja julkisen kritisoinnin yhteydestä naisten oikeuksia kohentavan lainsäädännön välillä tukevat tätä tulkintaa. Heidän mukaansa kansainvälisen yhteisön kiinnostus naisten oikeuksille avaa autoritaarisille hallituksille tilaisuuden välittää todellista myönteisempää mielikuvaa demokratian tilasta tekemällä lainsäädännöllisiä uudistuksia naisten asemaan ja välttää näin uudistukset hallinnon jatkuvuuden kannalta riskialttiimmissa kysymyksissä, kuten poliittisen kilpailun mahdollistamisessa tai poliittisten oikeuksien laajentamisessa. Löydösten mukaan ilmiö näyttää vielä korostuvan naisten sosiaalisten ja poliittisten oikeuksien osalta sekä sukupuolittuneen väkivallan torjumisen kohdalta (Donno, ym., 2022, 453).

Bjarnegård & Zetterberg (2022: 64) nimeävät kolme tapaa, joilla autoritaariset hallinnot voivat vahvistaa omaa asemaansa hyödyntämällä naisten oikeuksia: prosessiperustaisessa toiminnassa muutetaan poliittisen järjestelmän sääntöjä, jolla houkuteltaan oppositio mukaan ja näin vahvistetaan järjestelmän legitimitettiä. Tulospäristä toiminnalla vahvistetaan legitimitettiä tiettyjen äänestäjäryhmien parissa parantamalla naisten oikeuksia tai palveluita. Mainepäristäinen toiminta puolestaan tähtää kansainvälisen maineen kohentamiseen symbolisilla ja hyvin näkyvillä eleillä. Joskus yhdellä toimenpiteellä, kuten kansainvälisen sopimuksen ratifioinnilla, voidaan parantaa kansainvälistä mainetta sekä laajentaa naisten oikeuksia

kotimaassa. Autoritaaristen johtajien tietoinen sumuverhon luominen heikentää kansainvälisen yhteisön mahdollisuuksia muodostaa tarkempaa tilannekuvaa demokratian tilasta. Kansainvälisen yhteisön harjoittama demokratiatuki, jossa muut valtiot, kansainväliset valtioiden väliset järjestöt ja muut toimijat pyrkivät tukemaan maan sisäisiä kehityskulkuja kohti demokratiaa on usein monimutkainen kysymys, jossa eri toimijoilla on usein keskenään ristiriitaisia, eikä pelkästään altruistisia tavoitteita (Katso Wolff, 2012). Tässä mielessä analyttinen sekamelska demokratiakäsitteen ympärillä sekä autoritaaristen johtajien tietoinen harhaanjohtaminen erilaisin valkopesumenetelmin vaikeuttavat toimintaa entisestään.

2.4. Kansainvälisen yhteisön merkitys naisten oikeuksille

Celeste Montoyan teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan sitä, miten kansainväliset instituutiot ja liikkeet voivat tuottaa muutoksia sukupuolittuneen väkivallan vastaiseen sääntelyyn kotimaan politiikassa. Hänen mukaansa kansainväliset ja kotimaiset tekijät ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa nähden ja siten tuottavat erilaisia poliittisia lopputuloksia (Montoya, 2013, 26). Montoyan mukaan tärkeimmät politiikkaa muovaavat tekijät ovat kotimainen ja kansainvälinen mobilisoituminen, kansainvälinen paine (normatiivinen ja pakottava) sekä hallituksen responsiivisuus kotimaiseen ja kansainväliseen paineeseen (Montoya, 2013, 27). Kansainväliset ihmisoikeussopimukset saattavat syntyä kansainvälisen reformin mallin kautta, jossa sosiaalinen kysymys kerää taakseen mobilisaatiota muutamissa valtioissa, minkä perusteella asia nousee kansainväliselle tasolle esimerkiksi YK:ssa tai Euroopan neuvostossa. Tilanteessa kansainvälistä yhteisöä edustava järjestö paineistaa kaikkia (jäsen)valtioita, jolloin syntyy liike, joka johtaa kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen laatimiseen. (Montoya, 2013, 36–37.) Montoyan (2009: 329) nimittää tilannetta sateenkaarimalliksi, sillä yhteen maahan kohdistettu paine laimenee, mutta useampi valtio kokee painetta sitoutua kansainvälisiin sopimuksiin. Montoyan mukaan tämä kansainvälisten järjestöjen toimintatapa selittää kuilua sopimukseen liittymisen ja niiden noudattamisen välillä.

Ylikansallisesti tuotettu reformi

Ylikansallisesti tuotetut reformit tapahtuvat usein tilanteissa, joissa kotimaiset vaikuttajaryhmät ovat jo pyrkineet saamaan muutosta kotimaisella tasolla, mutta hallitus on haluton reagoimaan vaikutustyöhön (Montoya, 2013, 28). Estettä pyritään kiertämään hakemalla tukea kansainvälisiltä vaikuttajaverkostoilta, mikä voi johtaa bumerangiefektin aktivoitumiseen tai jopa ”pingpong”-efektiin, jossa eri tasoilla toimivat vaikuttajat pyrkivät hyödyntämään avautuvia mahdollisuuksia dynaamisessa vuorovaikutuksessa (Zippel, 2004, 59). *Bumerangiefektissä* puolestaan on kyse toiminnasta, jossa kotimaiset aktivistit hakevat tukea kansainvälisiltä järjestöiltä ja kansainvälisiltä aktivistiverkostoilta, jotka *vahvistavat* kotimaisten toimijoiden vaatimuksia ja kohdistavat hallitukseen normatiivista painetta (Keck & Sikkink, 1998, 200). Bumerangiefekti toimii samanaikaisesti useilla tasoilla, sillä eri valtioiden aktivistit toimivat yhdessä asiakysymysten kehystämässä ja tiedon levittämässä, poliittisten päättäjien paineistamisessa, ratkaisujen kehittämässä ja toimeenpanon monitoroinnissa (Keck & Sikkink, 1998, 201). Kotimaisten vaikuttajaryhmien onnistumismahdollisuuksia

parantaa hyödynnettyjen kansainvälisten suhteiden *määrä* ja *vahvuus* sekä kansainvälisten toimijoiden *vaikutusvaltaisuus*. Mitä enemmän ja parempia suhteita kotimaisilla toimijoilla on, sitä paremmat mahdollisuudet heillä on vaikuttaa myös politiikan sisältöön. (Montoya, 2013, 32–33.) Usein pääasiassa vapaaehtoisuudelle perustuvassa toiminnassa kuitenkin resurssien ja kansainvälisten suhteiden vähäisyys rajoittavat tiiviiden ja dynaamisten ylikansallisten suhteiden kehittymistä.

Koersiivinen ja normatiivinen paine

Kansainväliset toimijat voivat kohdentaa kotimaisiin hallituksiin joko koersiivista tai normatiivista painetta (Montoya, 2013, 32). *Koersiivinen paine* perustuu kansainvälisen politiikan realistisen koulukunnan oletukseen rationaalisista toimijoista, jotka punnitsevat hyötyjä ja haittoja tehdessään poliittisia päätöksiä. Toimijoiden välillä tulee vallita asymmetrinen valtasuhde, jossa vahvempi osapuolella on mahdollisuus sanktioida ja palkita heikompaa osapuolta tämän toiminnan perusteella. Osapuolten keskinäisten valtasuhteen lisäksi tilanteeseen vaikuttaa myös kohdemaan aseman vahvuus suhteessa kansainväliseen yhteisöön, näin ollen eri valtioiden alttius koersiiviselle paineelle vaihtelee huomattavasti. (Montoya, 2013, 33.) Esimerkkinä koersiivisestä paineesta voidaan pitää EU-jäsenyysneuvotteluiden asemaa, jossa Euroopan unionin komissio määrittelee ne uudistukset, joita ehdokasmaan tulee omaksua voidakseen edistää jäsenyysprosessia. Unionin *ehdollisuuden* (conditionality) mekanismilla kumppanimailta edellytetään parannuksia demokratiaan sekä ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteen noudattamiseen, mitä vastaan on mahdollista saada taloudellisia ja instituutionaalisia etuisuuksia ja joissain tapauksissa myös EU-jäsenyys. (Schimmelfennig & Scholtz, 2008, 190). Tehokkaimmillaan *ehdollisuus* on, kun EU voi tarjota porkkanana täyttä jäsenyyttä unionissa (Schimmelfennig & Scholtz, 2008, 207).

Normatiivisella paineella puolestaan tarkoitetaan tilannetta, jossa sosiaalisina toimijoina ymmärretyt valtiot reagoivat kuvitteelliseen tai todelliseen sosiaaliseen paineeseen. Painetta kohdistavalla toimijalla on moraalinen auktoriteetti, jonka turvin se uhkaa kohdistaa sosiaalisia sanktioita tai palkkioita kohdevaltioon. Normatiivista painetta voidaan tuottaa *julkisen kritisoinnilla* (naming and shaming), jossa muut valtiot ja kansainväliset järjestöt tuovat esiin ihmisoikeusrikkomuksia ja vaativat valtiota muuttamaan toimintaansa. Jo pelkästään tiedon tuottaminen valtion ihmisoikeustilanteesta voi vaikuttaa valtion toimintaan. Esimerkiksi sijoituksen putoaminen kansainvälisissä vertailussa, tarkkailuraporttien ja erityisen tarkkailun kohteeksi joutuminen ovat osoittautuneet toimiviksi keinoiksi luoda painetta ihmisoikeuslainsäädännön kehittämiseksi (Kelley & Simmons, 2015, 66). Kaikkia ihmisoikeuksia rikkovia valtioita ei kuitenkaan kritisoida tai sanktioida yhtäläisesti, ja negatiivisten vaikutusten todennäköisyyteen vaikuttavat kritiikin leviämisen laajuus ja ihmisoikeusjärjestöjen tuottaman tiedon saatavuus (Lebovic & Voeten, 2009, 79; Woo & Murdie, 2017, 767).

Kohdevaltiot voivat reagoida myönteisesti normatiiviseen paineeseen suostuttelun tai akkulturaation kautta. (Montoya, 2013, 34.) Normien omaksuminen suostuttelun kautta voi tapahtua esimerkiksi Risse & Sikkink

(1999) *sosiaalisen oppimisen* prosessin kautta, jossa kansainväliset ihmisoikeusnormit omaksutaan osaksi valtion identiteettiä, intressejä ja käyttäytymistä ja näin ne voivat edistää valtion demokratisoitumista. Sosiaalisen oppimisen prosessi koostuu kolmesta välttämättömästä vaiheesta: 1) instrumentaalinen mukautuminen kotimaiseen ja/tai kansainväliseen paineeseen 2) moraalisen tietoisuuden lisääminen, ”shaming”, väittely, dialogi ja suostuttelu, 3) institutionalisoituminen ja tavanomaistuminen. Vaiheet eivät kuitenkaan usein etene lineaarisesti, vaan muodostavat kehämäisen prosessin. (Risse & Sikkink, 1999, 38.) *Akkulturaatiossa* puolestaan toimijoiden välillä vallitsee jonkinasteinen valta-asymmetria, jossa heikompi osapuoli omaksuu muodollisesti vahvemman kulttuurillisia piirteitä, kuten sääntelyä. Akkulturaatio voi tapahtua myös omaksumalla normeja ainoastaan pinnallisella tasolla, ilman että niiden sisällöllä on vaikutusta kohdeyhteiskuntaan. (Montoya, 2013, 34). Viime kädessä vaikuttamisen onnistuminen riippuu kuitenkin hallituksen responsiivisuudesta. Tutkimuskirjallisuudessa on eriäviä näkemyksiä julkisen kritisoinnin vaikutuksista ihmisoikeuksia rikkovien hallitusten toimintaan. Myönteisten olosuhteiden vallitessa on havaittu, että kritiikki voi johtaa myönteisiin seurauksiin (DeMeritt 2012; Murdie & Davis, 2012). Bumerangiefektin avulla valtiot voidaan saada sitoutumaan ihmisoikeussopimukseen mutta sen merkitys sopimusten toimeenpanon kannalta on vähäisempi. Montoyan (2009: 328) mukaan bumerangiefektin vaikutus ylittää toimeenpanoon asti, kun kotimaassa vallitsee aktiivisesti ruohonjuuritasolla toimiva ja hyvin hallintoon ja kansainvälisiin toimijoihin verkostoitunut kansalaisyhteiskunta, valtio on avoin tai pakotettu vastaamaan kansainvälisen yhteisön vaatimuksiin ja valtio on kykenevä toimimaan. Julkisen kritisoinnin vaikutuksista on myös kielteistä näyttöä, jossa hallitukset parantavat toimintaansa vain hetkeksi, minkä jälkeen sorto pahenee entisestään (Hafner-Burton 2008, 705). Toisaalta hallitukset voivat kritiikin edessä luopua vanhoista sarron muodosta ja ottaa käyttöön uusia tai kohdistaa entistä rajumpaa sortoa epäkohtia esille tuovaan kansalaisyhteiskuntaan (DeMeritt & Conrad 2019; Carothers, 2016).

Kansainvälisten toimijoiden vaikuttaminen kotimaiseen mahdollisuuksien rakenteeseen

Vaikka kansainväliset toimijat tai kansainvälisten ja kotimaisten toimijoiden yhteistoiminta eivät suoraan saisi aikaan toivottua vaikutusta kohdemaan lainsäädäntöön, kansainvälisten järjestöjen ja ylikansallisten vaikutusverkostojen toiminnalla voi olla epäsuoria vaikutuksia. Kotimaan poliittisten mahdollisuuksien rakenne (political opportunity structure) voi ajan saatossa muuttua otollisemmaksi normien omaksumiselle. (Montoya, 2013, 39.) Ylikansalliset vaikutusverkostot voivat vaikuttaa kontekstiin esimerkiksi lisäämällä tietoisuutta sosiaalisista kysymyksistä, levittämällä globaaleja normeja sekä tukemalla kotimaisia toimijoita poliittisen *momentumin* rakentamisessa ja sosiaalisen paineen luomisessa. Myös kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifiointi saa aikaan ylikansallisia vaikutuksia. Sen lisäksi, että sopimukset mahdollistavat ihmisoikeuksien parempaa toteutumisen sopimusmaissa, ne myös vakiinnuttavat sopimuksen normistoa kansainvälisessä yhteisössä, mikä ajan kuluessa saa aikaan myönteisiä vaikutuksia myös niissä maissa, joissa sopimuksia ei ole ratifioitu (Cole, 2012, 954). Risse & Sikkink mukaan kotimaisen ja kansainvälisen tason vuorovaikutus voi tuottaa muutoksia kotimaiseen poliittisten mahdollisuuksien

rakentuneeseen esimerkiksi tilanteissa, jossa kansainvälisellä tasolla esitetty kritiikki tukemalla kotimaisen opposition mobilisoitumista vahvistamalla vaatimusten legitimitettiin ja parantamalla oppositiotoimijoiden fyysistä turvallisuutta. (Risse & Sikkink, 1999, 12–3.) Näin kansainväliset toimijat voivat vaikuttaa hallituksen ja opposition välisiin voimasuhteisiin. Montoya kuitenkin huomauttaa, että olosuhteet voivat muuttua myös kielteisemmiksi, jolloin aiemmin tehtyä sääntelyä ei toimeenpanna ja se saatetaan myös kumota. (Montoya, 2013, 39).

2.4.1. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset

Kansainvälisen politiikan idealististen teorioiden mukaan valtiot liittyvät kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin koska sopimukset ovat yhteneväisiä valtion ideoiden, kollektiivisten arvojen, kulttuurin ja sosiaalisen identiteetin kanssa. Tämä selittääkin hyvin sitä, miksi demokraattiset valtiot ratifioivat ihmisoikeussopimuksia. Myös sopimusten täytäntöönpanon vaivattomuus kannustaa demokraattisia valtioita ratifioimaan, koska ihmisoikeuksien nykytila ja sopimuksen tavoite ovat todennäköisesti lähempänä toisiaan kuin autoritaarisissa valtioissa (Simmons, 2009, 65). Lisäksi demokraattisissa valtioissa hallitukset huomioivat sen, että heidän valtakautensa tulee päättymään, jolloin kansainvälisten sopimusten ratifioiminen voi olla toimiva tapa ohjata tulevien hallitusten toimintaa ihmisoikeuksien kannalta myönteisille urille (Moravcsik, 2000, 247). Demokraattisten valtioiden ohella sopimuksia ratifioivat kuitenkin myös autoritaariset valtiot. Voidaanko kansainvälisten ihmisoikeussopimusten avulla edistää valtion demokratisoitumista ja ihmisoikeusnormien leviämistä?

Miksi autoritaariset valtiot liittyvät kansainvälisiin sopimuksiin?

Simmons (2009: 58–9) jakaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifiointia pohtivat valtiot 1) vilpittömiin, jotka arvostavat sopimuksen sisältöä ja aikovat noudattaa sitä, 2) väärin negatiivisiin, jotka ilmaisevat kannattavansa sopimusta mutta eivät kuitenkaan ratifioi sekä 3) strategisiin, jotka pyrkivät saavuttamaan etua ratifioimalla sopimuksen. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat ratifioituina paitsi valtioita sitovia lainsäädännöllisiä instrumentteja myös välineitä, joiden avulla ilmaistaan ihmisoikeuksia koskevia arvoja ja normeja (Hafner-Burton ym, 2008, 137). Oona Hathaway (2002, 2006–7) esittää, että kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla on instrumentaalisen merkityksen lisäksi myös *ekspressiivinen merkitys*, jonka avulla valtiot voivat ilmaista tukeaan periaatteille kustannustehokkaasti. Kun sopimusten täytäntöönpanoa valvotaan heikosti, jäävät sopimusrikkomukset todennäköisesti huomaamatta, ja näin valtio, jolla ei ole aikomustakaan noudattaa sitä, voi hyötyä sopimuksen ja muiden sitä noudattavien valtioiden tuottamasta myönteisestä mielikuvasta. Kansainvälisessä järjestelmässä on kiinnitetty enemmän huomiota siihen, ratifioiko jokin valtio sopimuksen, kuin noudattaako valtio sen sisältöä, mikä on johtanut nurinkuriseen tilanteeseen, jossa sopimuksia ratifoidaan innokkaasti aidosti sopimukseen uskovien demokraattisten valtioiden lisäksi myös autoritaarisissa ja ihmisoikeuksia polkevissa maissa.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioinnin hyödyt

Ratifioidessaan kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia valtiot punnitsevat vaihtoehtoja oman suvereniteetin kaventamisen ja kansainvälisen legitimitetin vahvistamisen välillä. Wotipka & Tsutsui (2008) esittävät että ihmisoikeussopimusten ratifiointia selittävät kansainvälisen yhteisön tuottaman paineen sisäistäminen ja epävarmoissa tilanteissa muiden valtioiden päätösten seuraaminen. Heidän mukaansa erityisen innokkaasti sopimukseen liittyvät valtiot, jotka tarvitsevat oman kansainvälisen aseman ja legitimitetin kohennusta. Syynä aseman kohennuksen tarpeeseen voi olla heikko taloudellinen kehitys, syrjäinen asema kansainvälisessä järjestelmässä tai tarve piilotella ihmisoikeusrikkomuksia (Wotipka & Tsutsui, 2008, 750). Kun valtion ihmisoikeusrikkomukset on noteerattu keskeisissä kansainvälisissä ihmisoikeusjärjestöissä ja/tai vaikutusvaltaisissa valtioissa, kansainvälisessä yhteisössä aletaan tarkemmin kiinnittämään huomiota maan ihmisoikeuspolitiikkaan, jolloin valtiolle muodostuu eräänlainen todistustaakka osoittaa, että maassa kunnioitetaan ihmisoikeuksia, mikä lisää painetta tarttua ratkaisuihin, joilla mainetta voidaan parantaa. Tämä entisestään vahvistaa paradoksaalista tilannetta, jossa ihmisoikeuksia polkevat valtiot liittyvät innokkaasti ihmisoikeussopimuksiin. Hafner-Burton ym (2008, 121) esittävät, että vuosikymmenten saatossa syventynyt ihmisoikeusregiimi on luonut sopivat puitteet legitimitetin kohotusta tarvitseville valtioille. Heidän mukaansa sopimusten *ratifiointi sinällään* vahvistaa hallinnon legitimitettiä, minkä vuoksi se on kustannustehokas tapa signaloida tukea ihmisoikeuksille. Koska sopimusten noudattamisen valvominen ja rikkomusten sanktiointi on ollut heikkoa, valtiot ovat voineet ratifioida sopimukset puhtaasti symbolisina eleinä, ilman täytäntöönpanon aikomusta tai kyvykkyyttä siihen. Tämä on korostunut erityisesti autoritaarisissa valtioissa, joissa valta on voimakkaan keskittynyttä, mikä on entisestään pienentänyt riskiä siitä, että sopimusrikkomuksista jouduttaisiin vastaamaan kansallisille intressiryhmille. (Hafner-Burton ym, 2008, 121–2.)

Legitimitetin tavoittelu ja kielteisen huomion välttäminen

Vaikka ratifioimalla kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia voidaan hetkellisesti välittää todellisuutta myönteisempää kuvaa ihmisoikeustilanteesta, saatetaan sillä luoda maine- ja legitimitettiongelmia tulevaisuuteen, kun sopimuksen täytäntöönpanon määrä alkaa. Valtio saattaa liittyä sopimukseen *taktisena myönnytyksenä* jollekin kotimaiselle intressiryhmälle arvioiden, että sopimuksen toimeenpanon valvonta ei kuitenkaan ole riittävän toimivaa, ja että hallituksella on riittävä suosio ja voimavarat käytössään, jotta kotimaisten ja kansainvälisten intressiryhmien vaatimukset noudattaa sopimusta voidaan lakaista maton alle ilman suurempaa julkista keskustelua. (Risse & Sikkink, 1999, 25) Simmons huomauttaa, että valtiot yleensä seuraavat naapureidensa päätöksiä ratifioimisessa ja tasapainoilevat eri tavoitteiden välillä. Valtioiden ei halua erottautua omasta alueellisesta viiteryhmästään negatiivisesti jättämällä ratifioimatta sopimusta (Simmons, 2009, 110–1). Toisaalta kuitenkin ratifioimalla valtio altistaa itsensä muiden tarkkailulle ja monitoroinnin paljastamien ongelmien aiheuttamalle negatiiviselle huomiolle (Avdeyeva, 2007, 882). Jos valtiot kuitenkin päätyvät ratifioimaan sopimuksen ilman kunnollista kapasiteettia ja aikomuksia niiden toimeenpanoon, niillä on taipumus ottaa kaikki irti ratifioinnin potentiaalista myönteiselle kansainväliselle ja kansalliselle maineelle. Valtioiden tuottavat tietoa omista jäsenyyksistään kansainväliselle yleisölle. Esimerkiksi Turkki on listannut

sopimukset suurlähetystöjen nettisivuille. (Simmons, 2009, 78). Ihmisoikeussopimusten ratifiointeja ja ihmisoikeuksien kannalta myönteisiä asioita korostamalla voidaan myös torjua kielteisten uutisten aiheuttamia säröjä maineelle. Näin ollen ihmisoikeusmaineen optimoimisen kannalta on hyödyllistä panostaa joihinkin ihmisoikeuksien osa-alueeseen ja tuoda sitä näkyvästi esille, jotta jokin paljastuva kielteinen seikka ei ”pilaa” koko mainetta.

Materiaaliset edut

Sopimusten ratifioinnin motivaationa voi toimia myös materiaalisten etujen tavoittelu. Heikosta ihmisoikeustilanteesta tunnettu valtio altistuu negatiivisille taloudellisille seurauksille, kuten leikkauksille kansainvälisten järjestöjen kehitysrahaan tai ulkomaisten investointien puutteelle (Lebovic & Voeten, 2009, 93; Barry, ym, 2013). Lisäksi laaja negatiivinen huomio ihmisoikeustilanteesta on yhdistetty heikompaan mahdollisuuteen tulevaisuudessa saada lainaa Kansainväliseltä valuuttarahastolta (Woo & Murdie, 2017). Koska ulkomaiset investoinnit ovat tärkeitä kehittyville talouksille, niiden vähäisyys saattaa johtaa lainan tarpeeseen, mikä takia negatiivinen huomio saattaa johtaa negatiiviseen taloudelliseen kierteseen (Woo & Murdie, 2017, 778). Kansainvälisten järjestöjen lisäksi hallitukset voivat pyrkiä viestimään mielikuvaa vakaasta ja ennakoitavasta kehityksestä kansainvälisille sijoittajille. Ratifioimalla sopimuksia hallitukset voivat myös signaloida priorisoivansa pitkää aikajännettä lyhyen sijaan, mikä parantaa mahdollisuuksia pitkäjänteiselle vakaalle kehitykselle, mikä puolestaan on olennaista kansainvälisiä investointeja suunnitteleville toimijoille (Farber, 2002, 98). Tämän lisäksi myös jotkin kansainväliset tai alueelliset hallitustenväliset järjestöt, kuten Euroopan unioni suorastaan edellyttää joidenkin ihmisoikeussopimusten ratifioimista vastapainona edullisille kauppasopimuksille tai täydelle jäsenyydelle.

Euroopan unionin tapaiset kansainväliset viitekehykset saattavat luoda myös sosiaalista painetta ratifioida sopimuksia (Simmons, 2009, 78; Avdeyeva, 2007, 896.) Toisaalta tutkimustulokset osoittavat, että jäsenyydet hallitusten välisissä järjestöissä eivät ole olleet yhteydessä CEDAW-sopimuksen ratifiointiin, mutta tiiviit yhteydet kansainvälisiin järjestöihin sen sijaan olivat (Wotipka & Ramirez, 2008, 329). Tältä pohjalta voidaan muodostaa oletusta, jonka mukaan sosiaalinen paine vaikuttaa ratifiointiin tilanteissa, joissa valtiolla on tiiviit suhteet kansainvälisiin ja hallitusten välisiin järjestöihin mutta valtiolla ei ole muodollista jäsenyyttä. Tätä voisi selittää esimerkiksi hallituksen motiivi kohentaa omaa asemaansa kansainvälisen viiteryhmän sisällä. Edistämällä jotain ihmisoikeusasiaa valtion johtaja voi profiloitua myönteisesti niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin ja päästä mieluisaan valtion johtajien viiteryhmään, mikä taas edelleen legitimoit hallintoa kotimaassa ja kansainvälisesti (Wotipka & Tsutsui, 2008, 726). Tällä toiminnalla voidaan parantaa kotimaan kannatusta esimerkiksi omien ydinkannattajien parissa mutta myös tavoittaa kokonaan uusia äänestäjäryhmiä.

Kuilu sitoutumisen ja noudattamisen välillä

Ihmisoikeussopimusten muodollisten sitoutumisten ja käytännön noudattamisen välillä on kuitenkin kuilu, joka tunnetaan käsitteellä (human rights decoupling). Syyksi heikkoon suoritukseen on esitetty sopimusten

heikkoa valvontaa, noudattamista ja puutteellisia sanktiomekanismeja. Eric Neumayer (2005) tutkii valtioiden sisäisiä olosuhteita, jotka vaikuttavat ihmisoikeussopimusten noudattamiseen. Suljetuissa autokratioissa ja konteksteissa, joissa ei ole toimivaa kansalaisyhteiskuntaa, ihmisoikeussopimukset eivät kohenna ihmisoikeustilannetta tai saattavat jopa heikentää sitä. Ihmisoikeussopimuksien ratifioiminen sen sijaan voi vaikuttaa ihmisoikeuksiin positiivisesti, mikäli maa on demokraattinen tai demokratisoitumassa, maassa on vahva kansalaisyhteiskunta, joka painostaa päättäjiä muutokseen tai kansalaisilla on vahvoja siteitä kansainvälisiin järjestöihin (Neumayer, 2005, 950). Wade Cole (2012, 1165–6) sen sijaan esittää, että ihmisoikeussopimusten myönteinen vaikutus riippuu sopimuksen sisällöstä ja sitoumuksen tasosta. Marginalisoitujen henkilöiden ja naisten oikeuksien kehittäminen käytännössä ovat olleet haasteellisia ihmisoikeussopimusten ratifioinnista huolimatta. Sen sijaan valtiot, jotka ratifioivat myös yksilöiden valitusoikeudet mahdollistavat valinnaiset lisäpöytäkirjat, noudattavat muita todennäköisemmin sopimuksen sisältöä. Cole (2012, 1163) selittää tätä valitusmenettelyn julkisuudella. Kun riippumattomista asiantuntijoista koostuville komiteoille toimitetaan lukuisia valituksia ja komitean päätökset julkaistaan, toistuvasti ihmisoikeuksia rikkovien valtioiden on vaikeaa peitellä rikkomuksia. Hafner-Burton ja Tsutsui kutsuvat hampaattomien ihmisoikeussopimusten ja globalisoituvan kansalaisyhteiskunnan tilannetta *tyhjiin lupausten paradoksiksi*. Tilannetta, jossa valtiot ratifioivat innokkaasti ihmisoikeussopimuksia ilman aikomustakaan noudattaa niitä, laajentuu politiikan ja käytännön välinen kuilu, mikä saattaa suoraan jopa heikentää ihmisoikeuksien toteutumista, kun sopimuksen ratifioineen hallituksen legitimiteetti vahvistuu ilman kunnollisia tilivelvollisuusmekanismeja, joilla oikeuksia turvattaisiin. Laajamittainen ihmisoikeussopimusten ratifioiminen vahvistaa kuitenkin kyseisen sopimuksen sisältämiä normeja, jolloin kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen vaatimusten legitimiteetti vahvistuu. (Hafner-Burton ja Tsutsui, 2005, 1402)

2.4.2. Ylikansallinen anti-gender-liike naisten ja vähemmistöjen oikeuksia vastaan

Pyrkimykset naisten ja vähemmistöjen tunnustamiseen tasavertaisina ihmisinä miesten kanssa, sekä tasavertaisuuden käytännössä mahdollistavien keinojen edistäminen niin kansallisilla kuin kansainväliselläkin tasolla ovat herättäneet vastustusta. Erityisesti sääntelyn ulottaminen yksityiseen ulottuvuuteen on osoittautunut vaikeaksi. (Nousiainen & Pentikäinen, 2017, 44–45.) Myös käsitystä sukupuolesta sosiaalisesti rakentuneena on vastustettu kansainvälisessä ihmisoikeusregiimissä siitä lähtien kuin gender-käsite sisällytettiin Pekingin julistukseen vuonna 1995 (Sosa, 2021, 5). Tämän anti-gender-liikkeeksi nimetyn, feministisiä näkökulmia vastustavan liikkeen toiminnan keskus on sijainnut Vatikaanissa, mutta jo 1990-luvulta alkaen myös islamilaisen maailman konservatiiviset voimat ovat liittoutuneet Vatikaanin kanssa vastustamaan feminististä agenda YK:n ihmisoikeusregiimissä (Corredor, 2019, 623). Liike koostuu moninaisista, löyhästi toisiinsa kytkeytyvistä toimijoista, joihin lukeutuvat uskonnolliset ryhmät, konservatiiviset ”perhettä suojelevat” ryhmät, miesten oikeuksia ajavat ryhmät, konservatiiviset ajatushautomot sekä konservatiiviset naisryhmät. Toimijat muodostavat ”verkostojen labyrintin, sisältäen sosiaalisen median liikkeitä sekä militantimpia, aggressiivisiä ja misogynistisiä liikkeitä, jotka kehittelevät ja tavoittelevat omia gender-politiikan tavoitteitaan” (Graff, Kapurt & Walters, 2019, 547). Tämä

antifeministinen liike voidaan nähdä naisten ja vähemmistöjen oikeuksia edistävälle feministiselle liikkeelle vastakkaisena sosiaalisen mobilisaation ilmentymänä, joka myös on globalisaation edetessä vahvistunut ja levinnyt ympäri maailman (Corredor, 2019, 620).

2000-luvulla uskonnolliset toimijat ovat lyöttäytyneet yhteen oikeistopopulistien kanssa, mitä on kuvattu *opportunistisena synergiana*. Oikeistopopulistien ja uskonnollisten fundamentalistien välinen liitto hyödyttää molempia osapuolia niiden omien tavoitteiden ajamisessa ja molempia yhdistää tavoite nykyisen liberaalin globaalin järjestyksen purkamisesta, uuden diskursiivisen hegemonian muodostamisesta ja omien toimijoiden asettamisesta valtaan. Käyttämällä anti-gender-retoriikkaa oikeistopopulistit pystyvät vetoamaan traditionalistisiin äänestäjiin paremmin ja kohentamaan moraalista legitimeettiään. Uskonnolliset toimijat puolestaan pääsevät kiinni puolueiden resursseihin ja valtaan, mikä edistää niiden vanhoillisen politiikan tavoitteiden ajamista. Anti-gender-politiikalle tyypillistä on sukupuolittunut nationalismi ja arvokonservatiivisuus sekä pyrkimys muodostaa tunteisiin vetoavia viestejä hyödyntäen uskonnollisten, poliittisten ja kulttuurillisten elementtien yhdistelmiä ja sovittaen ne aina kuhunkin kansalliseen kontekstiin. (Graff & Korolczuk, 2022, 24, 165.) 2000-luvulla toiminnasta onkin tullut kansainvälisesti verkottunutta ja rahoitettua, mikä mahdollistaa aikaisempaa järjestäytyneempää ja tavoitteellisempaa toiminnan (katso: Datta, 15.6.2021).

Liberaalin ihmisoikeus- ja tasa-arvoregiimin korvaaminen konservatiivisella hegemonialla

Anti-gender-liikkeen toimijat hyödyntävät globalisaation ja neoliberaalin politiikan ongelmien aiheuttamia kielteisiä tunteita kuten ahdistuneisuutta, häpeää ja vihaa ja pyrkivät rapauttamaan kansainvälisten ja eurooppalaisen naisten oikeuksien politiikan regiimin legitimeettiä kehystämällä se Brysselin kolonialismiksi. (Graff & Korolczuk, 2022, 164–5; Korolczuk & Graff, 2018). Lisäksi nykyinen liike on aikaisempaa vastustamista organisoituneempaa ja globaalisti verkottuneempi, sillä siihen kuuluvat katolisen kirkon lisäksi myös muita uskontokuntia, valtavirran konservatiiveja, eurooppalaisia oikeistopopulistipuolueita ja jopa jalkapallohuligaaneja (Grzebalska, Kováts & Pető, 2017). Oikeistopopulistit käyttävät anti-gender-retoriikkaa saavuttaakseen kannatusta uusista kohderyhmistä, ja heidän kanssaan yhteen lyöttäytyneet uskonnolliset fundamentalistit käyttävät oikeistopopulisteja väylänä omien päämäärien ajamiseen. (Graff & Korolczuk, 2022, 7) Lisäksi toiminnan tavoitteet ovat yksittäisiä naisten oikeuksia koskevia asiakysymyksiä huomattavasti laajempia, sillä toimijoiden tavoitteena on haastaa koko liberaali järjestys ja rakentaa tilalle uusi illiberaali järjestys, jonka keskeiset toimijat ovat omia liittolaisia (Grzebalska, Kováts & Pető, 2017). Anti-genderistit viittaavat ”gender-ideologialla” kokoelmaan seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä asiakysymyksiä, kuten LGBT-oikeudet, lisääntymisoikeudet ja seksuaalikasvatus. Heidän mukaansa gender-ideologia on eräänlainen poliittinen strategia tai salaliittoteoria, jonka mukaan kansainväliset progressiiviset voimat painostavat niin kutsuttuja tavallisia ihmisiä omaksumaan vähemmistöjen elämäntavan. (Paternotte & Kuhar, 2018, 8–9.) Gender-käsitteen avulla voidaan liikkua sulavasti yksilötason identiteettipolitiikan ja kansainvälisen tasa-arvopolitiikan välillä sekä kritisoida vallan

lipumista kansallisvaltioilta kansainvälisille instituutioille ja kansainväliselle poliittiselle taloudelle. Anti-genderistien maailmankuvassa toistuuakin käsitykset, joiden mukaan: 1) länsimaiset liberaalit eliitit ovat osa globaalia poliittista ja taloudellista eliittiä; 2) neoliberalin järjestyksen tuoma kärsimys ja epäoikeudenmukaisuus johtuu liberalismiin individualismista 3) globaalien ihmisoikeusregiimin väestö- ja tasa-arvopolitiikka ovat kolonialismin uusi vaihe (Graff & Korolczuk 2022, 164).

Sukupuoli on keskeinen yhteiskunnallisen järjestyksen ja identiteetin määrittäjä sekä avain poliittisiin valtasuhteisiin. Tämä korostuu nykyisessä poliittisessä kontekstissa, sillä gender on usein politiikan ydintä niin konkreettisissa asiakysymyksissä kuin symbolisissa kamppailuissakin, joissa määritellään poliittista tilaa ja muodostetaan jakolinjoja. Siksi sitä voidaan hyödyntää poliittisesti lähes missä tahansa asiakysymyksessä, ideologian tai identiteetin viestimisessä. Perinteisemmässä politiikassa vallinnut käsitys gender-kysymyksistä ”oikeasta politiikasta” erillisinä kulttuurillisina tai identiteettipoliittisina kysymyksinä on häivyttänyt käynnissä olevaa yhteiskunnallista valtakamppailua, jossa liberaalia järjestystä haastetaan uudella järjestelmällä. Gender-politiikan kysymyksistä käydään usein kiivaita ja jopa väkivaltaisia kamppailuja, joissa usein ”marginaaliseksi identiteettipoliitikaksi” miellettyillä kysymyksillä kuten transoikeuksilla on valtava merkitys ihmisten hengelle ja terveydelle. (Graff & Korolczuk, 2022, 164.) Anti-gender-mobilisoinnilla pyritään saavuttamaan uusi diskurssiivinen ja poliittinen hegemonia, jossa ultrakonservatiivinen agenda esitetään ”tavallisen kansan tahdoksi”, jonka vastinpariksi asetetaan globaalien korruptoituneiden eliitien gender-politiikka (Graff & Korolczuk, 2022, 11).

Naisten oikeuksien rapauttamisen ja demokratian rapauttamisen yhteys

Vaikka anti-gender-kirjallisuus havainnollistaa hyvin konkreettisesti naisten oikeuksien ja demokratian taantumisen välillä vallitsevaa yhteyttä, tarkempaa teorian rakennusta ilmiöiden välisestä yhteydestä, erityisesti sen ilmenemisestä konkretian tasolla, on tehty hämmentävän vähän, eikä ilmiön sukupuolittuneisuus näy valtavirran demokratiatutkimuksessa. Tilkitäkseen tätä aukkoa Krizsán & Roggeband (2018: 93) hahmottelevat viitekehystä, jolla voi havainnollistaa antipluralistien harjoittamaa sukupuolten tasa-arvon politiikan murentamista. Tällainen toiminta sisältää: 1) gender-politiikan diskursiivista delegitimointia, 2) olemassa olevien lakien ja instrumenttien purkamista 3) toimeenpanon heikentämistä sekä 4) tilivelvollisuuden ja inklusion mekanismien rapauttamista. Nämä muutokset tapahtuvat suhteessa toisiinsa, ja eri toimintojen vaikutukset tukevat toisia rapauttamispyrkimyksiä (Krizsán & Roggeband, 2018, 97). He myös korostavat, että tasa-arvopolitiikan rapautumisessa pitää huomioida yksittäisten lakien tai instrumenttien purkamisen lisäksi myös hienovaraisesti ja vähittäin tapahtuva sukupuolten tasa-arvopolitiikan *uudelleen kehystäminen* (Krizsán & Roggeband, 2018, 97). Eräs tapa tasa-arvopolitiikan diskursiiviseen delegitimointiin on keskeisten normien haastaminen. Deitelhoff & Zimmermann (2018:59) jakavat normien haastamisen kahteen kategoriaan, soveltamisperustaiseen ja valideiteettiperustaiseen. Normin soveltamisperustaisessa haastamisessa hyväksytään normin moraalinen sisältö ja pidetään normin tavoittelemaa asiain tilaa toivottavana mutta

kiistetään sen soveltamisperusteet nimenomaisessa tapauksessa, minkä synnyttämät keskustelut voivat jopa johtaa normin vahvistumiseen (Deitelhoff & Zimmermann, 2018, 70). Validiteettiperustainen haastaminen sen sijaan kiistää normin moraalisen oikeutuksen. Mitä enemmän normia haastavat kannanotot saavat tilaa diskurssissa, sitä epätodennäköisempää on, että normeja rikkovia kritisoidaan, mikä puolestaan luo epäselvyyksiä normin ideaan ja rapauttaa normia. (Deitelhoff & Zimmermann, 2018, 58.)

Demokratian rapautuminen tasa-arvopolitiikalle vihamielisessä kontekstissa tarkoittaa myös muutoksia kansalaisyhteiskuntaan, mikä kaventaa naisjärjestöjen vaikutustyön mahdollisuuksia. Krizsán & Roggeband (2021a) tarkastelevat naisjärjestöjen toimintaedellytyksiä demokratian rapautumisen konteksteissa, joissa hallituspuolueet suhtautuvat kielteisesti yhdenvertaisuuteen. Autonomisten naisjärjestöjen vaikutusvaltaa suhteessa hallitukseen heikennetään syrjäyttämällä järjestöt lainsäädäntötyöstä ja katkomalla siteitä hallintoon ja korvaamalla järjestöt hallitusta tukevilla anti-gender-järjestöillä (Krizsán & Roggeband, 2021a, 615, 617). Lisäksi autonomisten järjestöjen toimintaa vaikeutetaan jättämällä ne valtionrahoituksen ulkopuolelle tai hankaloittamalla ulkomaisen rahoituksen vastaanottamista kehittämällä byrokraattisia esteitä. Vastaavasti rahoitusta anti-gender-järjestöille voidaan lisätä. (Krizsán & Roggeband, 2021a, 616). Autonomiset naisjärjestöt ovat reagoineet tähän luopumalla ylikansallisesta aktivismista ja yhteydenpidosta hallintoon sen käytyä mahdottomaksi ja kohdistamalla resurssinsa protesteihin ja laajojen koalitioiden rakentamiseen eri toimijoiden kanssa, tehden liikkeestä samalla helpommin lähestyttävän myös työväenluokan näkökulmasta (Szczygielska, 2019, 151).

3. TURKKI

Turkki tarjoaa demokratiaa ja naisten oikeuksia tarkastelevalle tapaukselle kiinnostavat puitteet, sillä autonomiset naisjärjestöt ovat käyneet kamppailua paitsi naisten oikeuksien myös demokratian puolesta. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen Turkin demokratian historiaa, erityisesti demokratisoitumista ja demokratian rapautumista AKP:n valtakaudella. Toisessa alaluvussa puolestaan käyn läpi sitä, miten naisten oikeuksien ja demokratian kehitys ovat nivoutuneet yhteen Turkissa.

3.1.1. Demokratian kehitys & taantuminen Turkissa

Turkin kokeilut liberaalin demokratian suhteen alkoivat osana toista demokratisoitumisen aaltoa vuonna 1950, jolloin yksipuoluejärjestelmästä siirryttiin monipuoluejärjestelmään. Kehitys ei kuitenkaan ole ollut suoraviivaista, sillä asevoimat ovat kaapanneet vallan vuosina 1960, 1970 ja 1980. Muutoin Turkissa ovat valinneet minimalistiset demokratian edellytykset – säännölliset vaalit, yleinen äänioikeus (naisilla vuodesta 1934 alkaen) ja vapaa kilpailu poliittisten puolueiden kesken. Yleisesti Turkin katsotaan demokratisoituneen viimeistään 1997–2002 (Somer, 2016, 484). Kuitenkaan Turkin kohdalla ei voida puhua liberaalin demokratian vakiintumisesta, sillä kurdien poliittista osallistumista rajoitetaan huomattavasti, eivätkä uskonnolliset toimijat ole saaneet vapaasti osallistua politiikkaan. Lisäksi asevoimilla oli mahdollisuus käyttää merkittävää poliittista päätäntävaltaa aina 2000-luvun perustuslakimuutokseen asti. (Somer, 2016, 485.) Vielä

vuonna 1997 asevoimat hajottivat islamilaisen Hyvinvointi-puolueen hallituksen ja perustuslakituomioistuimien kielsivät puolueen seuraavana vuonna, sekä sitä seuranneen Hyvinvointi-puolueen (Helsingin sanomat, 25.6.2001). Liberaalin demokratian mukaista demokratiakehitystä – erityisesti yhteiskunnallisen moniäänisyyden osalta – ovat hidastaneet Turkin poliittisen kulttuurin ominaispiirteet. Turkin poliittisessa kontekstissa erityistä on ollut eräänlainen yksimielisyysvaade sekä käsitys siitä, että valtio pystyy ratkaisemaan intressiristiriidat ”yhteiseksi hyväksi”, minkä vuoksi avoimia poliittisten intressien konflikteja tulee välttää. (Arat, 1999, 373.) Tämä on heikentänyt päätöksenteon avoimuutta ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksia siihen. Somer puolestaan nimittää Turkin poliittisen kulttuurin historiallisia erityispiirteitä ”vanhaksi autoritaarisuudeksi”, jossa kulloinkin hallitseva valtion eliitti käyttää huomattavaa valtaa kansalaisiin nähden ilman kansan tai kilpailevien eliittien hyväksyntää, esimerkiksi toteuttaakseen yhteiskunnan modernisaatioprojekteja (Somer, 2016, 484).

Keskusjohtoisen urbaanin ytimen ja passiivisemmän maaseudun ja pienempien kaupunkien, periferian välille muodostui valtasuhde, jossa keskusjohtoinen eliitti saneli säännöt valtionrakennusprojektiin, jonka kohteeksi periferia joutui. Vaikka ytimen määrittämisen politiikan sisältö on vaihdellut poliittisten valtasuhteiden mukaisesti, keskusjohtoinen ja eliittivetoinen politiikan tekemisen tapa on säilynyt. Ydin-periferia-jakoon voidaan jossain määrin liittää myös poliittinen vasemmisto-oikeisto sekä sekularismi-Islamismi-ulottuudet, sillä periferian poliittiset toimijat ovat pääasiassa suosineet oikeistolaisista talouspolitiikkaa ja vaatineet uskonnolle suurempaa roolia korostetun sekulaarissa valtiossa. (Somer, 2019, 47.) Esimerkki tästä on kemalistisen eliitin keskusjohtoinen sekulaaria valtioita tavoitteleva politiikka, jossa rajoitettiin voimakkaasti uskonnonvapautta esimerkiksi kieltämällä uskonnolliset symbolit ja vaatteet julkisissa tiloissa. Poliitiikalla ei ollut kansan tukea, vaan se perustui enimmäkseen liikkeen johtohahmojen omiin näkemyksiin. Sekularistisia arvoja kannattavat puolueet eivät ole saavuttaneet enemmistöä missään 1950-luvulta alkaen käydyistä vaaleista, vaan uskonnolliskonservatiiviset puolueet ovat menestyneet paremmin. Sen sijaan sekulaaria politiikkaa toteutettiin kontrolloimalla hallintoa ja asevoimia, jotka tarpeen mukaan estivät ”liian uskonnollisiksi” katsomiaan puolueita pääsemästä valtaan. (Ceran, 2019, 176–177.) Vaikka tätä toimintakulttuuria ei voida pitää demokraattisena, se toimi siinä mielessä, että se mahdollisti riittävästi ja epäluuloisesti toisiinsa suhtautuvien kemalistien ja uskonnolliskonservatiivisten ryhmien välille eräänlaisen tasapainon, jossa kumpikaan ei päässyt kaappaamaan kaikkea valtaa itselleen. Lisäksi juuri siitä syystä, että toimintatapa ei edustanut kansan enemmistön näkemystä, AKP onnistui myöhemmin valjastamaan tämän jakolinjan oman polarisoivan politiikkansa välineeksi.

AKP:n tuleminen valtaan ja demokratian edistäminen paperilla

AKP:n tullessa valtaan vuonna 2002 Turkki täytti demokratian minimivaatimukset (electoral democracy), mutta täydestä vakiintuneesta demokratiasta ei voitu puhua, sillä asevoimat pystyivät käyttämään merkittävää poliittista valtaa ja viimekädessä veto-oikeutta. Myös liberaalin demokratian näkökulmasta ongelmallista oli uskonnollisten edustajien ja kurdivähemmistöjen poliittisen toiminnan rajoittaminen, sekä naisten heikko

poliittinen edustuksellisuus. Vaaleja oli edeltänyt talouskriisi helmikuussa 2001, mikä paljasti lukuisia järjestelmätason ongelmia, kuten korruptio, autoritaarinen ja populistinen politiikka. Tilanne oli otollinen uudelle, uudistajana esiintyneelle keskustaoikeistolaiselle puolueelle, joka esiintyi järjestelmän uudistajana. (Keyman & Aydın-Düzgit, 2007,70.) Tässä kontekstissa AKP esiintyi uudistusmielisenä keskustaoikeistolaisena puolueena, jonka keskeisiin teemoihin kuuluivat myönteinen suhtautuminen globalisaatioon, uusliberalistinen talouspolitiikka, Turkin EU-jäsenyys, mutta myös islamilaisturkkilainen nationalismi ja populistinen eliitin vastaisuus (Somer, 2019, 48). AK-puolueen 2000-luvun alun uudistusmielisestä globalismia, taloudellisia ja demokraattisia uudistuksia sekä EU-jäsenyyttä korostavasta retoriikastaan huolimatta sen juuret olivat vahvasti poliittisessa Islamismissa. Tätä kansainvälisestä vertailevasta näkökulmasta katsottuna poikkeuksellista yhdistelmää selittää Turkin poliittinen konteksti. 2000-luvun alun AKP:n voidaan katsoa edustavana globalisaation taloudellisia hyötyjä korostavana ja uudistusmielisenä, siinä missä ultranationalistit, kovan linjan kemalistit ja radikaalit islamistit suhtautuivat kansainvälisyyteen kielteisen pelokkaasti, sillä he pelkäsivät kehityksen uhkaavan heidän ydinarvojaan; kansallista yhtenäisyyttä, uskontoa tai toisaalta kemalistien kannattaessa länsimyönteisyyttä periaatteessa, mutta peläten sen käytännössä uhkaavan sekularismia ja asevoimien roolia politiikassa. (Öniş, 2007, 251.)

AKP:n tullessa valtaan Turkin EU-jäsenyysprosessi oli sen kiivaimmassa vaiheessa. Joulukuussa 1999 Turkki oli hyväksytty ehdokasmaaksi, minkä vuoksi Kööpenhaminan kriteeristön demokratia- ja ihmisoikeusvaatimusten täyttäminen oli hyvin korkealla maan poliittisella agendalla. Eurooppalaisten toimijoiden edellyttämällä uudistuksilla harmonisoitiin Turkin lainsäädäntöä EU-säännösten mukaiseksi, muutettiin perustuslakia sekä omaksuttiin reformipaketteja, jotka tähtäsivät medianvapauden, vähemmistöjen oikeuksien ja kansalaisyhteiskunnan vahvistamiseen. EU tuki Turkin uudistuksia myös taloudellisesti sekä fasilitoi virkamieskoneiston kapasiteetin vahvistamista. (Keyman & Aydın-Düzgit, 2007, 73–74.) Yilmazin mukaan vuosien 1999 ja 2004 välillä Turkissa vallitsi *edistyvän eurooppalaistumisen* aikakausi, jolloin yhteiskunnassa ja poliittisten päättäjien parissa vallitsi vahva tuki maan EU-jäsenyydelle. Maan demokratisoitumista on selitetty ensisijaisesti unionin ehdollisuusmekanismien kautta, minkä edellytyksenä puolestaan oli kotimaan poliittisten toimijoiden kannatus yli hallitus-oppositio-akselin ja EU-jäsenyyden yhteensopivuus myös laajemman poliittisen eliitin tavoitteiden kanssa. (Yilmaz, 2016, 90.) Tätä taustaa vasten eurooppalaistumisesta ja eurooppalaisten liittolaissuhteiden vahvistamisesta muodostui AKP:lle välineitä, joiden avulla häivytettiin pelkoja radikaalista islamista, kerättiin kannatusta myös sekularistien, kansalaisaktivistien sekä liike-elämän eliitin parissa, mutta myös pienennettiin todennäköisyyttä puolueen kieltämiselle (Kubicek, 2011, 917). Alkuvuosina Erdoğanin strategiana oli kerätä myös mahdollisimman laajaa kannatusta luomalla AKP:sta mielikuvaa pragmaattisena ja ideologioiden välille siltoja rakentavana konservatiivisen demokratian ”catch-all” -puolueena (Ceran, 2019, 182).

EU-jäsenyysneuvotteluiden hankaluudet & demokratisoitumisen hiipuminen

Komissio arvioi vuoden 2004 edistysraportissaan, että Turkki täytti Kööpenhaminan poliittisen kriteerin ja suositteli jäsenyysneuvotteluiden aloittamista. Vaikka neuvottelut käynnistyivät loppuvuodesta 2005 ja paperilla jäsenyys oli lähempänä kuin koskaan aikaisemmin, Turkin poliittisen eliitin uudistusmielisyys oli hiipumassa. Vuosien 2005 ja 2010 välillä uudistuksia tehtiin enää niissä kysymyksissä, jotka palvelivat hallituksen omia tavoitteita ja sensitiiviset kysymykset, kuten kurdivähemmistön oikeudet jäivät sivuun. (Yilmaz, 2016, 90.) Eräs demokratiakehityksen kannalta keskeinen esimerkki tästä oli asevoimien poliittisen vaikutusvallan purkaminen. Hyvän vaalimenestyksen tuoman kansan mandaatin sekä Euroopan unionin demokratiakäsityksen mukaisen siunauksen perusteella AKP ryhtyi lainsäädännön uudistuksiin ja asenneilmapiiriin muokkaukseen, jolla asevoimat suljettiin politiikan ulkopuolelle. Vaikka uudistukset tehtiin demokratian kehittämisen nimessä, niiden avulla poistettiin hallitukselle vastakkainen voima ja mahdollistettiin vallan painopisteen keikahtamiseen ratkaisevasti hallituksen eduksi. (Esen & Gumuscu, 2016, 1585.) Ehdollisuusmekanismin toimivuus heikentyi, kun osa jäsenmaista alkoi perääntymään aikaisemmasta periaatepäätöksestään pitää Turkin jäsenyyttä EU:ssa mahdollisena Turkin täyttäessä unionin asettamat kriteerit. Keskusteluun nostettiin neuvottelujen ulkopuolisia kysymyksiä, kuten Turkin jäsenyyden vaikutukset unionin sisäisiin valtasuhteisiin ja sisämarkkinoihin sekä Eurooppaa jossain määrin yhdistävästä kristinuskosta poikkeava islamilainen valtauskonto ja kulttuuri. Saksassa, Ranskassa ja Itävallassa käydyt keskustelut mahdollisuudesta korvata täysjäsenyys vaihtoehtoisella menettelyllä sekä komission lausunnot, siitä neuvottelut eivät ole lupaus jäsenyydestä tulkittiin niin, että jäsenyys ei tule onnistumaan (Öniş, 2007, 253). Lisäksi EU:n passiivisuus Kyproksen turkkilaisen vähemmistön oikeuksien turvaamiseksi, unionin epäsensitiivinen lähestymistapa PKK:n uhreja kohtaan sekä Ranskan retoriikka armenialaisten kansanmurhasta Osmanivaltiossa nostattivat närää unionia kohtaan ja vahvistivat nationalistista mielialaa (Öniş, 2007, 254). Lopulta Kypros blokkasi neuvotteluiden etenemisen.

AKP:n politiikan käänne kohti demokratian rapautumista

Jäsenyysneuvottelujen jumiutuessa myös Turkin kotimaanpolitiikassa tapahtui muutoksia. Vuosituhannen vaihteen EU-euforian väljähtyessä AKP joutui muuttamaan taktiikkansa, sillä jäsenyyshorisontin heikentyessä kuihtuivat myös näkymät Euroopan unionin mahdollistamista materiaalisista hyödyistä ja uskottavuus lupauksista, joilla puolue korjaa maan talousjärjestelmän. Jäsenyysnäkömän heikentyessä kansalaisyhteiskunnassa vahvistuivat euroskeptiset äänet, jotka toivat esille EU:n epäreiluna pitämiään vaatimuksia ja jotka onnistuivat muuttamaan yleistä mielialaa kohti nationalismia. (Öniş, 2007, 253.) Viimeistään vuoden 2007 parlamenttivaalien jälkeen AKP alkoi heikentämään kansalaisoikeuksia (Esen ja Gumuscu, 2021, 1077). Lisäksi AKP teki poliittisesta kilpailusta epäreilua hallitusvaltansa turvin mm. kanavoimalla julkisia varoja omaan vaalikampanjointiin sekä hallintoa tukevalle medialle ja kansalaisyhteiskunnalle, haastamalla oikeuteen hallinnon kritisoijia ja ottamalla valtion median ja virastot puoluepoliittiseen kontrolliin (Esen & Gumuscu, 2016, 1582). Vuoden 2011 vaaleissa AKP:n kolmas

peräkkäinen vaalivoitto ja 49,8 % kannatus tulkittiin puolueessa vahvaksi mandaatiksi toteuttaa yhä voimakkaammin puolueen ideologian ja intressien mukaista politiikka ja toimeenpanna suuria reformeja ilman yhteistyötä muiden puolueiden kanssa (Yilmaz, 2016, 94). Kesäkuun 2015 vaaleissa AKP ei enää saanut yksipuoluehallitusta mahdollistavaa enemmistöä, eikä AKP ollut erityisen kompromissihaluinen muodostamaan hallitusta muiden puolueiden kanssa, vaan päätti järjestää uudet vaalit. Marraskuun 2015 uusintavaalien tulos mahdollisti AKP:n yksipuoluehallituksen. Alkuperäisen vaalituloksen ohittaminen ja uusintavaalien järjestäminen nähtiin jo Turkin ”poistumisena demokratiasta”. (Öktem & Akkoyunlu, 2016, 471.) Pahempaa oli kuitenkin tulossa.

Oikeuslaitoksen kaappaaminen polarisoituneen yhteiskunnan rakentamisen välineeksi

Uusintavaalien jälkeen eliittien välinen valtakamppailu instituutioista kiihtyi entisestään, ja huipentui vallankaappausyritykseen heinäkuussa 2016. Vaikka vallankaappaus jäi yrityksen tasolle, se tarjosi mahdollisuuden Erdoğanille julistaa maahan hätätilan ja suorittaa mittavat puhdistukset asevoimiin ja oikeuslaitokseen, ja palkata AK-puolueeseen kriittisesti suhtautuneiden virkahenkilöiden tilalle puolueelle lojaaleja henkilöitä, mikä mahdollisti oikeuslaitoksen hyödyntämisen AKP:n aseena kriitikkoja, oppositiota, mediaa ja kansalaisyhteiskuntaa vastaan (Tahiroglu, 2020, 70, 84). Vaikka AKP aluksi esittäytyi marginalisoituja kansanosia yhdistävänä toimijana, polarisaatio oli alusta asti läsnä puolueen retoriikassa. AKP esittäytyi ”kansan etua” ajavana toimijana, joka asettui vastustamaan eliittiä. Retoriikassa esitettiin dikotomisia jaotteluita, kuten ”rikas – köyhä”, ”uskonnollinen – sekulaari”, ”keskusta – periferia”, ”globalisti – nationalisti”, jotka ammensivat käyttövoimansa maan historiallisesta kehityksestä, ja joita hyödynnettiin AKP:n puolueorganisaation ja tukijoukkojen rakentamisessa. (McCoy, ym., 2018, 31.) AKP:n käyttämät polarisoivat taktikat mahdollistivat vaalivoitot, ja samalla nakersivat myös demokratiaa ylläpitäviä instituutioita, normalisoivat polarisaation poliittisessa kulttuurissa. Vallan vakiintuessa puolueen käsiin AKP syvensi historiallista jakolinjaa oppositiota demonisoivassa ja valheellisessa retoriikassaan, mikä johti yhteisen poliittisen tilannekuvan katoamiseen, yhteistyön mahdottomuuteen, pakotti vastakkainasettelun ulkopuolella olleet valitsemaan kantansa puolesta tai vastaan, syrjäytti demokratiaan ja oikeusvaltioon uskoneet toimijat politiikan keskiöstä, ja johti lopulta uudenlaisen poliittisen käytännön muodostumiseen. (Somer, 2019, 56–57) Presidenttivetoisesta järjestelmässä intressi- ja arvopohjainen politiikka vaihtui vahvasti henkilökeskeiseen, identiteettipoliittiseen ja polkuriippuvaiseen politiikan tekemiseen, jossa korostuivat valtablokin sisäinen lojaalius, ja jossa yhteiskunnalliset instituutiot rakentuivat polarisaation ympärille ja varaan. (Somer, 2019, 58)

3.1.2. Demokratian ja naisten oikeuksien tausta Turkissa

Turkissa naisten oikeuksiin ja yhteiskunnalliseen asemaan on kautta historian liitetty laajempia yhteiskunnallisia, poliittisia ja uskonnollisia merkityksiä, joiden pohjalta on sanoitettu ja toimeenpantu yhteiskunnallisia visioita. Eri aikakausina naisten asema ja ulkomuoto ovat edustaneet niin yhteiskunnallista

modernisaatiota, sekularismia, islamilaisuutta sekä demokratisoitumista. (Muehlenhoff, 2019) Vaikka näiden visioiden myötä naisten oikeuksia on saatettu laajentaa, toiminnassa on korostunut miesvetoinen keskusjohtoisuus, joka on rajoittanut naisten autonomista järjestäytymistä aina 1980-luvulle asti.

Kemalistisen ”valtion feminismin” synty

Kenraali Mustafa Kemal Atatürk perusti nykyisen Turkin tasavallan vuonna 1923 ensimmäisessä maailmansodassa hajonneen Osmanien valtakunnan raunioille. Osmanien valtakunta oli ollut 600 vuotta vanha, laajalle alueelle ulottunut imperiumi, joka oli samalla toiminut islamilaisen maailman keskuksena. Tasavaltaa perustettaessa hylättiin uskonnollinen tausta ja tähdättiin modernin ja kehittyneen valtion rakentamiseen, mikä tarkoitti kemalisteille Turkin länsimaalaistamista. Naisten asemasta, pukeutumisesta ja yhteiskunnallisesta roolista kehittyi modernismin mittari, minkä vuoksi naisten osallistumista koulutukseen ja työelämään tuli vahvistaa (Arat, Z., 1994, 54). Uusi valtio pyrki eroon islamilaisesta taustastaan ja lainsäädännöstään hakemalla mallia uuteen yksityisoikeuteen Sveitsistä. Naisten lainsäädännöllisiä oikeuksia laajennettiin rajoitetusti avioerossa, perimisessä ja huoltajuudessa, mutta naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon *de jure* oli kuitenkin vielä pitkä matka. (Arat, Z., 1994, 63). Kemalistien uudistusmielisyys ei kuitenkaan meinannut riittää naisten poliittisten oikeuksien hyväksymiseen. Lopulta naisjärjestöjen tiukan lobbaamisen tuloksena Turkin naiset saivat äänestyoikeuden sekä oikeuden asettua ehdoille ensimmäistä kertaa vuoden 1930 paikallisvaaleissa, mutta ehtona oli, että saatuaan poliittiset oikeudet, naisten tulisi tyytyä oikeuksiinsa ja vaikutusvaltainen naisten unioni tulisi lakkauttaa itsensä, sillä oikeudet olisi nyt saavutettu. (Diner ja Toktaş, 2010, 43–44.) Kemalistien edistyksellisestä naisten oikeuksien retoriikasta huolimatta heidän politiikassaan korostui uuden valtion legitimitetin vahvistaminen, minkä välineeksi otettiin naisten oikeudet. Kemalistien naisten oikeuksien politiikkaa kuvaa osuvasti islamilaisen patriarkaatin korvaaminen sekulaarilla länsimaalaisella patriarkaatilla. (Arat, 1994, 58) Uudistusten vaikutuspiiri oli myös rajallinen, sillä se ulottuivat pääasiassa kaupunkien koulutettuihin naisiin, agraarivaltion maaseutujen naisten elämän säilyessä muuttumattomana. (Arat, Z., 1994, 57). Aikakauden uudistuksissa näkyy selkeästi autoritaarinen ylhäältä-alas-toimintaperiaate, jossa toteutetaan valtaapitävien ideologian mukaisia visioita, eikä kansalaisyhteiskunnan naisten mielipiteitä huomioida. Pitkään kaikki naisaktivismi oli osa kemalistisen valtablokin, tai sitä haastavien islamilaisten tai kurdien toimintaa, eikä autonomista, varsinaisesti naisten asemasta ja oikeuksista lähtevää toimintaa sallittu. (Coşar ja Onbaşı, 2008, 329) Tällä vuosikymmenten mittaisella historiallisella kehityksellä, jossa naisten oikeudet omittiin osaksi kemalismia, luotiin pohja nykyiselle tilanteelle, jossa naisten oikeuksista on muodostunut puoluepoliittinen kysymys valtaapitävien ja heitä haastavien välille.

1980-luku: autonomisen naisasialiikkeen ja yhteiskunnallisen pluralismin kehittyminen

1980-luvun feministinen liike sai alkunsa koulutettujen naisten aktivoitumisesta Turkin suurissa kaupungeissa. Liike kyseenalaisti tasavaltalaisen näkemyksen sukupuolten tasa-arvosta, jossa naisilla oli keskeinen rooli yhteiskunnan modernisaation edustajina, mutta naiset olivat hyvin alisteisessa asemassa omissa perheissään.

Kontekstiin nähden radikaali ja ruohonjuuritasolla toimiva liike harjoitti aktivismiaan näyttävästi ja julkisessa tilassa ja pyrkien murtamaan yksityinen / julkinen -jakolinjaa. Aikakauden keskeisiksi teemoiksi nousivat mm. sukupuolittuneen väkivallan eliminoiminen, naisten aseman kohentaminen perheissä sekä naisten edustuksen parantaminen mediassa ja neitsyystestien kyseenalaistaminen. Aikakauden iskulauseeksi nousi ”yksityinen on poliittista”. (Diner ja Toktaş, 2010, 45). Yeşim Arat (1994, 107) esittää, että vaikka 1980-luvun autonominen feminismi pyrki ensisijaisesti naisten oikeuksien vahvistamiseen, liikkeen kädenjälki näkyi kuitenkin pääasiassa Turkin demokratisoitumisessa. Vuoden 1980 sotilasvallankaappauksen myötä voimaan saatetut tiukat rajoitukset estivät ammattiliittoja tai opiskelijoita harjoittamasta poliittista aktivismia, mutta sallivat sen naisille joko siitä syystä, että sen ei nähty haastavan poliittista valtaa, tai koska sen nähtiin vahvistavan kemalistista ideologiaa. Feministien kemalistiseen politiikkaan kohdistama kritiikki auttoi kemalisteja muuttamaan politiikkaansa aikaisempaa liberalistisemmaksi ja demokraattisemmaksi. Liberalismi ja demokratia ovat kemalismin ideologian retorista ydintä, vaikka ne eivät käytännön politiikassa olekaan aina näkyneet. Arat arvioi, että vaikka feministit eivät päässeetkään varsinaiseen tavoitteeseensa feminismin suhteen, he onnistuivat vahvistamaan liberaalin demokratian normeja ja yhteiskunnallista moniäänisyyttä, jotka ovat käytännön edellytyksiä myös naisten aseman vahvistamiselle. (Arat, Y, 1994, 110.)

Tasa-arvonormi vedenjakajana & sukupuolittunut väkivalta yhdistäjänä

Yhteiskunnallisen pluralismin vahvistuttua myös uskonnolliset toimijat saivat lisää tilaa, mistä 1980-luvun kaupunkien koulutetut feministit eivät pitäneet, sillä heidän mukaansa islam oli syynä naisten alisteiseen asemaan. Naisten oikeuksista muodostuikin osa sekulaarien ja poliittisten islamilaisten välistä vastakkainasettelua. (Arat, Y, 1994, 108–9.) Kemalistien takapajuisiksi leimaamat islamilaiset naiset haastoivat narratiivia ja pyrkivät edistämään uskonnollisia oikeuksiaan kemalistien hallitsemassa julkisessa tilassa. Päähuivin käytön kieltö julkisissa tiloissa esti islamilaisia naisia kouluttautumasta valtion yliopistoissa ja työskentelemästä julkisella sektorilla, mikä osoitti käytännössä sen, että myös kemalistien patriarkaalinainen naisten pukeutumisen sääntely esti naisia saavuttamasta miehiin nähden tasa-arvoista asemaa. (Çağatay, 2018b, 50) Päähuivikiistan taustalla oli myös kemalistien ja konservatiiveihin kuuluvien islamilaisten toisistaan eroavat käsitykset naisten yhteiskunnallisesta asemasta. Kemalistit näkivät naiset ensisijaisesti kansalaisina, joiden tuli saavuttaa miehiin nähden tasa-arvoinen asema julkisessa ja yksityisessä ulottuvuudessa. Konservatiivisen käsityksen mukaan taas naiset nähtiin ensisijaisesti perheen kautta äiteinä, tyttärinä ja vaimoina, joille kuului vastuu perheestä. Vaikka konservatiivit eivät vastustaneet naisten ja miesten välistä tasa-arvoa abstraktilla tasolla, monien sen käytännön sovellutusten nähtiin uhkaavan perheinstituutiota. (Fougner & Kurto, 2016, 148) Näin muodostuivat uskonnolliskonservatiivien ja sekulaarien väliset jakolinjat naisten oikeuksista ja tasa-arvosta, mikä myöhemmin laajeni myös osaksi puoluepoliittista kamppailua.

Islamilaisten naisten järjestäytyminen oli osa 1990-luvun feminististä aaltoa, jossa kyseenalaistettiin vallitsevaa käsitystä naiseudesta ja kemalistista tulkintaa feminismistä. Agendalle nousivat myös postkolonialistiset, identiteettipoliittiset ja uskonnolliset näkökulmat. Naisten oikeuksien kamppailun saatua

lisää tilaa julkisuudessa monet muissa poliittista liikkeissä kuten kurdiliikkeessä, kemalisteissa sekä islamilaisissa liikkeissä toimivat naiset havahtuivat edistämään myös asemaansa naisina liikkeiden sisällä. Vaikka naisjärjestöt olivat jakautuneita identiteettipoliittisin jakolinjoin ja ovat esimerkiksi asettuneet vastakkaisille puolille maata jakavassa kurdikysymyksessä, naisjärjestöt ovat 1990-luvun loppupuolelta alkaen yhdistäneet voimansa sukupuolittuneen väkivallan vastaisessa toiminnassa. (Diner ja Toktaş, 2010, 49–50) Naisasialiikkeen järjestäytyminen ja asiakysymysten ympärille syntynyt vaikuttaminen merkitsivät samalla ensiaskeleita Turkin kansalaisyhteiskunnan muodostumisessa, osana demokratian vahvistumista (Aksoy, 2015, 151).

Naisasialiikkeen institutionalisoituminen ja kansainvälistyminen

1990-luvun feminististä kehityksessä korostui naisasialiikkeen institutionalisoituminen sekä suhteiden luominen liikkeen ja hallinnon välille (Güneş-Ayata & Tütüncü, 2008, 463). 1980-luvun vaikutustyö oli nostanut naisten oikeudet politiikan agendalle, mitä havainnollisti esimerkiksi General Directorate on the Status of Women (Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, KSGM) perustaminen vuonna 1990. KSGM:n tarkoituksena oli koordinoita toimenpiteitä, joilla Turkki pyrki täyttämään kansainväliset sitoumuksensa naisten sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien edistämisen, lainsäädännön parantamisen sekä naisten syrjintään puuttumisen osalta. KSGM:n toiminnalle ei kohdistettu riittäviä taloudellisia resursseja, joten se joutui turvautumaan aktivistien ja tutkijoiden apuun. Tämä loi naisjärjestöille kanavan päättäjiin ja mahdollisti kansalaisjärjestöjen toimijoiden osallistumisen Turkin edustajina kansainväliseen naisten oikeuksien regiimiin. Erityisen hyödyllistä oli kuitenkin naisten nouseminen johtoasemaan naisten oikeuksia koskevissa kysymyksissä. (Ertürk, 2006, 157–8) Myös järjestöjen rooli palveluntuottajina korostui, kun Purple Roof Women's Shelter Foundation (Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı, MOR ÇATI) ja Association for the Support and Training of Women Candidates (Kadın Adayları Destekleme Derneği, KA.DER) perustettiin vuosina 1990 ja 1997. (Koyuncu ja Özman, 2019, 732–3). Bodur Ün (2021, 139) pitää 1980- ja 1990-luvun naisten asemaa edistäviä poliittisia uudistuksia osoituksena demokratisoitumisesta ja globaalien tasa-arvonormien omaksumisesta Turkissa. Naisjärjestöt myös aktiivisesti pyrkivät kehystämään naisten oikeuksien edistämistä demokratisoitumisena Pekingin julistuksen hengessä.

Naisiin kohdistuva sukupuolittunut väkivalta agendalle Turkissa ja kansainvälisesti

1970-luvulta alkaneen kampanjoinnin tuloksena kansainvälinen naisasialiikkeen aktivistien ja sukupuolen tutkijoiden verkosto onnistui nostamaan sukupuolittuneen väkivallan esille poliittisena kysymyksenä myös kansainväliselle tasolle. Kansainvälisessä oikeudessa sukupuolten välisen tasa-arvon normi niin työelämässä kuin perhe-elämässäkin tunnustettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1979 Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa (CEDAW). Vaikka Turkki allekirjoitti CEDAW-sopimuksen saman tien, sopimus saatiin ratifioitua vasta vuonna 1985. Sittenkin Turkki teki joitain varauksia artikloihin 15 ja 16, koskien naisten ja miesten välistä tasa-arvoa avioliitossa ja perheessä. Naisjärjestöt kampanjoivat

ratifioinnin puolesta, mikä yhdistettynä ulkoministeriön toiveisiin EU-jäsenyydestä, mahdollistivat ratifioinnin. Vaikka hallitus ei ryhtynytkään sopimuksen toimeenpanoon, siitä muodostui naisaktivisteille eräänlainen selkänöja, jonka pohjalta saatettiin muotoilla vaatimuksia sekä vaatimuksia tukeva auktoriteetti (Aldıkaçtı-Marshall, 2009, 360). CEDAW-viitekehys muodosti pohjan *kansainväliselle tasa-arvoregiimille*, joka koostui paitsi sen muodollisista osasista (normit, oikeudelliset instrumentit ja monitorointi) myös jäsenvaltioihin kohdistetuista toimeenpanon odotuksista sekä jaetusta käsityksestä, jonka mukaan naisten ihmisoikeudet ovat keskeinen osa ihmisoikeuksia (Kardam, 2004, 92). CEDAW-sopimukseen liittymisen myötä Turkki lähetti ensimmäiset raporttinsa arvioitavaksi 1990-luvulla, mikä osaltaan loi painetta muuttaa olemassa olevaa lainsäädäntöä tasa-arvoisemmaksi sekä ryhtyä valmistelemaan ensimmäistä kotimaista lakia koskien sukupuolittunutta väkivaltaa. Laki Perheen suojelemiseksi (nro 4320) hyväksyttiinkin vuonna 1998. (Özdemir, 2014, 125.)

4. TUTKIMUSMENETELMÄ

Tapaustutkimus ymmärretään yleisesti kokonaisvaltaisena lähestymistapana, eräänlaisena tutkimusprosessia ohjaavana strategiana, joka sopii joustavasti monenlaisiin tilanteisiin, sillä se ei edellytä mitään tiettyjä aineiston keräämisen ja analyysin menetelmiä tai tarkkaa sitoutumista tieteenfilosofisiin näkemyksiin. Tapaustutkimuksessa ideana on perehtyä yksittäiseen (tai muutamaan vertailevaan tapaukseen) syvällisesti, jotta pystytään tarkastelemaan monimutkaisia ja muuttuvia kokonaisuuksia ja keräämään tietoa monimutkaisista rakenne- ja toimijasuhteiden komplekseista. (Eriksson & Koistinen, 2005, 4) Tapaustutkimuksella voidaan lisätä tietoa tutkittavasta tapauksesta ja niistä olosuhteista, jotka mahdollistivat tunnettujen tapahtumien kulun. Tapaustutkimuksessa on olennaista määritellä se, mistä laajemmasta kysymyksestä tutkittava ilmiö tai prosessi on tapaus. Tapauksella tarkoitetaan nimenomaista tapausta, kun taas tutkimuksen kohde on usein tieteellisen keskustelun tuottama abstraktio. (Laine, ym., 2007, 11) Tässä tutkimuksessa lähdettiin liikkeelle kiinnostavasta tapauksesta: Turkin eroamisesta Istanbulin sopimuksesta. Valtioiden eroaminen kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista on vielä ainakin toistaiseksi ollut harvinainen ilmiö, vaikka eräissä valtioissa juuri Istanbulin sopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta mahdollisuutta eroamiseen onkin pohdittu. Ilmiötä selittävää, vakiintunutta teoriakirjallisuutta ei siis ole vielä olemassa, joten päätin ottaa mukaan myös toisen tapauksen, jossa tarkastelen syitä sille, miksi Turkki alkujaan liittyi Istanbulin sopimukseen. Tutkimuksessa kiinnostavaa onkin tapausten välinen jännite: miksi AK-puolue päätyi ensin liittymään sopimukseen, ja sitten kumoamaan oman aikaisemman päätöksensä eroamalla siitä? Tapausten välillä sama poliittinen eliitti on pysynyt vallassa, mutta Turkin demokratian tila on heikentynyt merkittävästi, joten tarkoituksenani on selvittää, selittääkö Turkin autoritaaristuminen sopimuksesta eroamista ja demokratian edistyminen 2000-luvulla Turkin liittymistä sopimukseen. Tutkimuskohteenani on siis valtioiden suhtautuminen kansainväliseen naisten oikeuksia käsittelevään ihmisoikeussopimukseen muuttuvassa demokratiaympäristössä.

Tapaukset ja kontekstit

Tapauksen konteksti muodostuu ”*tapauksen historiallisesta taustasta, laajemmasta ympäristöstä, kuten esimerkiksi kulttuuriympäristöstä, toimialasta, toimintaympäristöstä tai poliittisesta tilanteesta, jonka piirissä tapaus on*” (Eriksson & Koistinen, 2005, 7). Tapauksessa toimijat ja konteksti ovat keskenään vuorovaikutuksessa siten, että toimijat muovaavat kontekstia, ja konteksti vaikuttaa toimijoiden käyttäytymiseen ja valittavissa oleviin vaihtoehtoihin. Esimerkiksi yrityksiä tutkivassa tapaustutkimuksessa tapauksen konteksti voidaan jaotella esimerkiksi ulompaan, yrityksen toimintaympäristöä tarkastelemaan, sekä sisempään, yrityksen omia rakenteita tarkastelemaan kontekstiin (Eriksson & Koistinen, 2005, 7.). Tutkimuksessa, jossa pyritään selittämään syitä valtion päätökselle liittyä kansainväliseen ihmisoikeussopimukseen, sekä erota sopimuksesta, on perusteltua tarkastella niin kotimaista poliittista päätöksentekoa, kuin sopimuksen muodostumista valtioiden välisessä järjestössä. Sisemmän ja ulkoisemman kontekstien sijaan tämän tutkimuksen tapauksille määritellään kotimainen ja kansainvälinen konteksti, ”näyttämöt”, joissa päätökset tehdään. Tapausten kotimaiseen kontekstiin kuuluvat AK-puolue sekä sitä tukevat järjestöt, Turkin parlamentti, oppositio, autonomiset naisjärjestöt sekä mediatala, jossa sukupuolittuneelle väkivallalle ja Istanbulin sopimukselle annetaan merkityksiä, ja joiden pohjalta niitä kehystetään poliittisina asiakysymyksinä. Tapausten kansainväliseen kontekstiin puolestaan kuuluu sopimuksen laatinut hallitustenvälinen järjestö, Euroopan neuvosto jäsenvaltioineen sekä sopimuksen toimeenpanoa arvioiva GREVIO-komitea. Vaikka Euroopan neuvosto on arvovaltainen toimija erityisesti demokratian ja ihmisoikeuksien saralla, sen taloudelliset resurssit ovat vähäiset ja vaikutusvalta jäsenvaltioihin nähden rajoittuu ongelmien julkiseen käsittelyyn ja monitorointiprosesseihin. Euroopan neuvosto toimii läheisessä yhteistyössä Euroopan unionin kanssa ihmisoikeus- ja demokratiakysymyksissä, jolloin järjestöjen toimivallat ja -keinot voidaan nähdä toisiaan täydentävinä siten, että siinä missä Euroopan neuvosto tuottaa normatiivista painetta, unioni täydentää sitä materiaalisilla sanktioilla ja palkkioilla. Turkki, Euroopan neuvoston jäsenmaana ja Euroopan unionin jäsenkandidaattina voidaan katsoa olevan molempien järjestöjen vaikutuspiirissä, jossa järjestöjen instituutioiden lisäksi valtaa käyttävät myös yksittäiset jäsenvaltiot, kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt ja media, joissa valtioiden ihmisoikeus- ja demokratiakehityksen käännteitä käsitellään.

Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, selittääkö Turkin demokratiakehitys AK-puolueen johtaman hallituksen Istanbulin sopimusta koskevaa suhtautumisen muutosta. Tutkimusasetelmani voidaan purkaa seuraavasti:

1. Mitkä kotimaan politiikan ja kansainvälisen politiikan tekijät ja olosuhteet vaikuttivat hallituksen päätökseen liittyä sopimukseen?
 - 1.1. Mikä oli näiden tekijöiden suhde demokratiakehitykseen?

2. Mitkä kotimaan politiikan ja kansainvälisen politiikan tekijät ja olosuhteet vaikuttivat hallituksen päätökseen erota sopimuksesta?
 - 2.1. Mikä oli näiden tekijöiden suhde demokratiakehitykseen?

Aineisto

Tapaustutkimuksen menetelmään kuuluu, että tapauksesta pyritään selvittämään kaikki olennainen. Tutkimuksen aineistona käytän ensisijaisesti tapauksia käsitteleviä tai niihin olennaisesti liittyviä vertaisarvioituja artikkeleita. Täydennän aineistoa tarvittaessa myös primääriaineistolla, johon lukeutuvat Istanbulin sopimus, sopimuksen täytäntöönpano arvioivan GREVIO-komitean Turkkiä käsittelevä raportti vuodelta 2018, kansalaisyhteiskuntaa edustavan İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu laatimaa varjoraportti, Euroopan komission Turkin vuosittaista edistymistä kuvaavien raporttien sukupuolittunutta väkivaltaa käsittelevät osiot (vuosien 2007–2011 väliltä), epävirallinen englanninkielinen käännös laista nro 6248 ”Laki perheen suojelemiseksi ja sukupuolittuneen väkivallan estämiseksi”, Turkin presidentinkanslian ja ulkoministeriön tiedotteet, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Opuz v. Turkki tapauksen tuomio ja sitä koskeva tiedote sekä uutisartikkeleita turkkilaisesta ja kansainvälisestä mediasta. Aineiston valikoinnissa sovellan kahta toisiaan tukevaa periaatetta. Eliittiotannon tarkoituksena on priorisoida aineistoja lähteen luotettavuuden perusteella. Aineiston kartoitukseni lähtee liikkeelle tapausta käsittelevien vertaisarvioitujen tutkimusartikkeleiden kartoittamisesta. Toinen omaksumani aineiston etsintää ja valikointia ohjaava käytäntö on lumipalloeefkti, jonka ideana on, että keskeiset toimijat ja dokumentit ohjaavat uuteen tietoon.

Analyysin esittely

Tutkimuksen analyysi edustaa teoriaohjaavaa analyysimenetelmää, jossa yhdistellään aineistolähtöistä analyysiä teoriakirjallisuuden näkökulmiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 81). Aloitin analyysin aineistolähtöisesti muodostamalla ensin kotimaisen ja kansainvälisen kontekstien aikajanan, jonne sijoitin tapausten kannalta olennaisia tapahtumia. Seuraavaksi kävin läpi tutkimusaineistoa etsien sieltä aikajanoja täydentäviä tapahtumia sekä poimimalla tutkijoiden muodostamia näkökulmia ja yksilöimiä syy-seuraus-suhteita, joilla arvioin olevan selitysvoimaa tapauksen kannalta. Seuraavaksi siirryin teoriaohjaavan tarkasteluun, jossa poimin demokratiakehitystä selittävästä, naisten oikeuksien kehittymistä kuvaavasta ja ihmisoikeussopimusten ratifiointia selittävästä kirjallisuudesta tapauksen kannalta olennaisia näkökulmia. Yhdistelemällä avaintapahtumia ja teoriakirjallisuuden näkökulmia muodostin Istanbulin sopimukseen liittymisen ja sopimuksesta eroamisen tapauksia tarkastelevat analyysiluvut, joissa molemmissa pääjakona toimii kansallisen ja kansainvälisen politiikan kontekstit. Kotimaisia tekijöitä käsittelevät luvut olen rakentanut käsittelemällä molemmissa kolmea teemaa: 1) sukupuolittuneen väkivallan ja Istanbulin sopimuksen kehystäminen poliittisena asiakysymyksen, 2) päätöksen syntyminen: ketkä osallistuivat sen tekemiseen, keiden näkemyksiä kuultiin tai ei kuultu, ja miten päätös suhteutui muuhun naisten oikeuksien politiikkaan ja 3) kotimaan poliittisen kontekstin tarkastelu ja muut mahdolliset motiivit. Kansainvälisiä tekijöitä puolestaan

lähestyn jakamalla alaluvut edelleen: 1) sukupuolittunut väkivalta osana eurooppalaistumista, 2) kansainvälisen monitoroinnin vaikutukset ja 3) kansainvälisten tekijöiden vaikutukset kotimaan poliittiseen kontekstiin.

Tapaus 1 Turkin liittyminen Istanbulin sopimukseen

Autonominen naisasialiike on ollut Turkissa keskeisin toimija, joka on pyrkinyt edistämään sukupuolittuneen väkivallan vastaista sääntelyä. Naisten yhteiskunnallisen ja poliittisen aliedustuksellisuuden sekä autonomiseen kansalaisyhteiskuntaan kriittisesti suhtautuvan autoritaarisen poliittisen kulttuurin takia tavoitteiden edistäminen parlamentaarisen järjestelmän sisällä on kuitenkin ollut vaikeaa. 2000-luvun alussa Turkissa kuitenkin tehtiin useita ihmisoikeuksia ja demokratiaa vahvistavia uudistuksia. Voidaanko Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen sekä liittymisen vanavedessä hyväksytyä lakia nro 6248 pitää osana tätä myönteistä demokratiakehitystä? Omaksuiko hallitus lainsäädännöllisten uudistusten ohella myös inklusiivisempaa poliittista toimintakulttuuria ja mahdollisti naisjärjestöjen vaikutusvallan kasvamisen ja osallistumisen poliittiseen päätöksentekoon? Turkin demokratiakehityksen on kuitenkin arvioitu kääntyneen jo vuonna 2006, jolloin hallituksen demokraattisten uudistusten into alkoi laantumaan ja ensimmäiset demokratian kannalta kielteiset merkit ilmaantuivat. Koska demokratian rapautuminen tapahtuu *vähittäisenä prosessina* demokratiaa ylläpitävissä instituutioissa, tämä ei poissulje mahdollisuutta, jonka mukaan demokratian saralla voisi samanaikaisesti tapahtua sekä demokratisoitumista että autoritaaristumista kohti kulkevia prosesseja, vaikka yleisen kehityskulun olisi havaittu jo kääntyneen kohti autoritaaristumista (Bermeo 2016, 5). Aikomuksenani on siis selvittää, oliko Turkin liittyminen Istanbulin sopimukseen osa vielä 2000-luvun alkupuolen myönteistä demokratia- ja ihmisoikeuskehitystä vai selittääkö liittymispäätöstä paremmin hallituksen maineenparantamiseen tähtäävä *autokraattinen genderwashing* (Bjarnegård & Zetterberg, 2022, 61). Lainaan sosiaalisia liikkeitä, normien leviämistä sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifiointia käsittelevää kirjallisuutta, joiden perusteella muodostan kaksi toisensa poissulkevaa vaihtoehtoa: demokratisoituminen vilpittömänä ratifioimisena sekä autoritaaristumisen strategisena ratifiointina. Arvion Istanbulin sopimukseen liittymistä prosessin demokraattisuuden näkökulmasta sekä vertaamalla Istanbulin sopimuksen yhdenvertaisuutta edistävän tavoitteen yhteensopivuutta AKP:n naisten oikeuksien politiikkaan. Mikäli sopimukseen liittyminen tapahtuu kansalaisyhteiskuntaa huomioiden ja osallistaen, ja hallituksen aito sitoutuminen sopimuksen tavoitteisiin voidaan todistaa, sitä voidaan pitää *vilpittömänä ratifioimisena* eli demokratisoitumisena. Mikäli taas hallitus on haluton yhteistyöhön kansalaisyhteiskunnan kanssa, AKP:n ideologia ja muu politiikka on yhteensopimatonta sopimuksen tavoitteen ja sisällön kanssa sekä AKP:n on mahdollista saavuttaa merkittäviä muita etuja liittymällä sopimukseen, liittymistä selittää *strateginen ratifioiminen*, jonka tarkoitus on lujittaa hallituksen otetta.

Analyysiluvun ensimmäisessä osiossa tarkastelen kotimaan politiikan tekijöitä ja jaan osion kolmeen alaosiin, joissa tarkastelen sitä, miten sukupuolittunut väkivalta alkujaan nousi poliittiseksi kysymykseksi Turkissa, miten sen parissa vaikutustyötä tehneet naisjärjestöt kehystivät kysymistä sekä sitä, miten siihen

suhtauduttiin AKP:n hallinnossa. Muodostaakseni syvällisempää kuvaa AK-puolueen näkemyksestä Istanbulin sopimuksen mukaiseen sukupuolittuneen väkivallan kehystykseen tarkastelen sopimuksen ratifioinnin yhteydessä hyväksytyyn lain nro 6248 ”Laki perheen suojelemiseksi ja sukupuolittuneen väkivallan estämiseksi” säätämisen prosessia ja vertailen sen sisältöä Istanbulin sopimukseen. Lopuksi tarkastelen laajempaa kotimaan poliittista kontekstia, jossa Istanbulin sopimusta laadittiin ja arvioin naisjärjestöjen mahdollisuuksia osallistua sopimuksen laatimisen prosessiin Turkin kautta. Kansainvälisiä tekijöitä käsittelevässä osiossa tarkastelen sitä, miten Turkin 2000-luvun demokratisoitumisen ajurina pidetty eurooppalaistuminen vaikutti Turkin sukupuolittuneen väkivallan vastaiseen politiikkaan. Ensimmäisessä osiossa tarkastelen sukupuolittunutta väkivaltaa osana Turkin EU-jäsenyysneuvotteluita ja selvitan, oliko ehdollisuusmekanismilla vaikutusta Turkin linjaan. Seuraavaksi tarkastelen laajentumisprosessin ja unionin epäsuoran vaikuttamisen roolia. Kolmannessa osiossa puolestaan keskityn Turkkiin kohdistetun monitoroinnin vaikutuksiin. Erottelemalla eurooppalaistumisen ja monitoroinnin toisistaan pystyn tarkastelemaan sitä, selittääkö Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen paremmin normien omaksuminen osana eurooppalaistumista vai monitoroinnin perusteella esitetyn kritiikin välttäminen. Analyysiluvun kolmannessa osiossa arvioin, selittääkö Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen paremmin vilpitön ratifioiminen eli demokratisoituminen vai strateginen ratifioiminen eli autoritaaristuminen (liite 1)

Tapaus 2 Turkin eroaminen Istanbulin sopimuksesta

Presidentti Erdoğanin ilmoittaessa päätöksestään erota Istanbulin sopimuksesta Turkin demokratia oli heikentynyt merkittävästi, mikä näkyi monilla eri yhteiskunnan osa-alueilla. Samanaikaisesti myös AK-puolueen naisten oikeuksien diskurssissa ja politiikassa yleistyi naisten oikeuksia kyseenalaistava kehitys. Minkälainen suhde näillä kahdella ilmiöllä oli toisiinsa nähden, ja selittääkö Turkin autoritaaristuminen päätöstä erota Istanbulin sopimuksesta? Demokratian rapautumisen sukupuolittuneisuutta ja sen vaikutuksia naisten oikeuksiin on tutkittu vähän. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu tasa-arvopolitiikan rapautumista, autoritaaristumisen vaikutuksia kansalaisyhteiskuntaan sekä naisten oikeuksien hyödyntämistä demokratian rapauttamisen välineenä (Krizsán & Roggeband, 2018; 2021a; Roggeband & Krizsán, 2021; Aksoy, 2018; Arat, 2021). Voiko demokratian rapautuminen poliittisten mahdollisuuksien rakenteen muutosten ja kotimaisen tasa-arvopolitiikan rapautumisen lisäksi aiheuttaa muutoksia myös valtion naisten oikeuksia koskevaan ulkopoliittikkaan? Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifiointia tarkastelevan kirjallisuuden mukaan sopimukset ratifoidaan joko hallitusten aidosta halusta sitoutua niihin tai kansainvälisen paineen välttämiseksi (Simmons, 2009, 58–59). Eikö silloin kansainvälisestä ihmisoikeussopimuksesta eroaminen johda valtion joutumiseen juuri sen kiusallisen huomion kohteeksi, jota sopimukseen liittymällä on mahdollisesti pyritty välttämään? (Wotipka & Tsutsui, 2008, 750; Simmons, 2009, 110–1). Mikä selittää tätä epärationaalista vaikuttavaa toimintaa? Onko Istanbulin sopimusten kaltaisten, uudempien ihmisoikeussopimusten monitorointi kehittynyt, jolloin valtiot eivät voi enää entiseen tapaan jättää toimeenpanematta sopimuksia ilman seuraamuksia, ja sopimuksessa mukana oleminen altistaa entistä

kielteisemmälle huomiolle? (Avdeyeva, 2007, 882). Vai onko Turkin kotimaan tai kansainvälisen politiikan kontekstissa tapahtunut jokin ratkaiseva muutos, joka selittää hallituksen kannan muutoksen?

Kotimaan politiikan tekijöitä käsittelevässä osiossa tarkastelen autoritaaristumisen yhteyttä Turkin gender-politiikan muutokseen yleisesti, minkä jälkeen tarkastelen autonomisen naisasialiikkeen toimintamahdollisuuksia autoritaaristuneessa Turkissa yleisesti sekä erityisesti Istanbulin sopimuksen toimeenpanon ja monitoroinnin osalta. Viimeisessä osiossa tarkastelen Istanbulin sopimuksen politisoitumista ja sen ympärille syntynyttä mobilisoitumista niin sopimuksen tukijoiden kuin sitä vastustavienkin toimijoiden osalta. Tarkastelen sitä, miten sopimusta tukevat ja vastustavat toimijat kehystivät Istanbulin sopimusta ja miten ne saivat äänensä kuuluviin. Lisäksi arvioin kotimaan poliittisia voimasuhteita, ja niiden osuutta presidentti Erdoğanin päätökselle erota sopimuksesta. Kansainvälisiä tekijöitä tarkastelevassa osion aloitan tarkastelemalla Turkin ulkopoliitiikan ja EU-suhteiden muutosta, sekä AK-puolueen ihmisoikeuksia, demokratiaa ja naisten oikeuksia käsittelevän diskurssin muuttumista. Toisessa osiossa tarkastelen sopimuksen toimeenpanoa valvovan GREVIO-prosessin ja kansainvälisen mediahuomion merkitystä Turkkiin kohdistetulle kansainväliselle paineelle sekä Turkin kykyä vastustaa sitä. Viimeisessä osiossa puolestaan tarkastelen sitä, oliko Istanbulin sopimusta erityisesti monissa Itä-Euroopan maissa haastavalla anti-gender-liikkeellä osuutta myös Turkin tapauksessa. Vertailen sopimusta vastustavien toimijoiden retoriikkaa muissa maissa käytettyihin argumentteihin. Analyysiluvun viimeisessä osiossa kokoan päätelmäni ja arvioin niiden perustella, selittääkö demokratian rapautuminen Turkin eroamista Istanbulin sopimuksesta.

5. TURKIN LIITTYMINEN ISTANBULIN SOPIMUKSEEN

Selvitäkseni syitä ja selittäviä tekijöitä Turkin liittymiselle Istanbulin sopimukseen, sekä tekijöiden yhteyksiä Turkin demokratiakehitykselle, jaan tekijät kotimaisiin ja kansainvälisiin. Analyysiluku koostuu kotimaisten ja kansainvälisten tekijöiden alaluvuista sekä kolmannesta osapäätelmien alaluvusta, jossa tarkastelen relevantteja kotimaisten ja kansainvälisten tekijöiden luvuissa esiintyneitä tapahtumia ja näkökulmia Turkin demokratiakehityksen näkökulmasta ja kokoamani viitekehityksen pohjalta (Taulukko 1: Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioiminen demokratiakehityksenä) vastaan kysymyksen: oliko Turkin liittyminen Istanbulin sopimukseen osa vielä 2000-luvun alkupuolen myönteistä demokratia- ja ihmisoikeuskehitystä vai selittääkö liittymispäätöstä paremmin hallituksen maineenparantamiseen tähtäävä autokraattinen genderwashing?

5.1. Kotimaiset tekijät

Tässä alaluvussa tarkastelen niitä kotimaan politiikan tekijöitä, toimijoita ja prosesseja, jotka vaikuttivat Turkin päätökseen liittyä Istanbulin sopimukseen. Ensiksi tarkastelen sitä, miten sukupuolittunut väkivalta nousi kansalliseen yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä sitä, miten Istanbulin sopimus asettui osaksi muuta AKP:n naisten oikeuksien politiikkaa. Toisessa alaluvussa vertailen Istanbulin sopimuksen ratifioinnin ohessa hyväksyttyä lakia nro 6248 ”Laki perheen suojelemiseksi ja sukupuolittuneen väkivallan estämiseksi”

Istanbulin sopimukseen saadakseni selville, missä määrin AKP:n käsitys naisiin kohdistuvasta väkivallasta on yhteneväinen kansainvälistä tasa-arvoregiimiä edustavan Istanbulin sopimuksen kanssa. Pyrin jäljittämään myös prosessia, jossa naisjärjestöt ja hallituksen edustajat valmistelivat lakia selvittääkseni, minkälaiset mahdollisuudet autonomisilla naisjärjestöillä oli saada äänensä kuuluviin naisten oikeuksia koskevassa lakivalmistelussa. Viimeisessä osiossa tarkastelen lähemmin kontekstia, jossa sopimukseen liitettiin ja pyrin päättämään, mitä muita tavoitteita hallituksen oli mahdollista edistää liittymällä Istanbulin sopimukseen.

5.1.1. Sukupuolittuneen väkivallan kehittyminen poliittiseksi asiakysymykseksi

Turkkilaisen, kansainvälisesti verkottuneen naisaktivismiin pitkäjänteinen työ kotiväkivallan ja naisiin kohdistuneen väkivallan tietoisuuden kasvattamiseksi ja ilmiöön puuttumiseksi alkoi kantamaan hedelmää vuosituhannen vaihteessa, kun Turkin ensimmäinen kotiväkivallan ja sukupuolittuneen väkivallan noteeraava laki, Laki perheen suojelemisesta, nro 4320 (Family Protection Law), hyväksyttiin vuonna 1998. Samalla tämä merkitsi myös sukupuolittuneen väkivallan tunnustamista julkiseen sääntelyn piiriin kuuluvaksi kysymykseksi (Özdemir, 2014, 131). Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa pidettiin tärkeänä asiakysymyksenä läpi identiteettipoliittisesti jakautuneen naisjärjestöjen kentän, mikä mahdollisti muutoin hajaantuneiden liikkeiden kerääntymisen yhteisen asian taakse. Liikkeiden päätös asettua tukemaan kansainvälisen yhteisön oikeusperustaista naisten oikeuksien kehystä ihmisoikeuksina mahdollisti sisäpoliittisten jännitteiden, erityisesti sekularismi – islam ja turkkilainen nationalismi – kurdien oikeudet -jakolinjojen ylittämisen. (Çağatay, 2018a, 64–65.) Altan Arslan ym. haastattelevat 1980- ja 1990-luvuilla toimineita naisaktivisteja, jotka olivat mukana nostattamassa tietoisuutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Haastateltujen mukaan mieskeskeisessä poliittisessa järjestelmässä sukupuolittuneen väkivallan nousemisen poliittiselle agendalle mahdollisti viiden tekijän yhteisvaikutus: vuoden 1980 sotilasvallankaappauksen tiukentama poliittinen kontrolli avasi tilaa uusille asiakysymyksille, kansainvälinen naisten oikeuksien diskurssi, myönteinen esimerkki muslimienemmistöisestä Malesiasta, turkkilaisten onnistunut Euroopan unionin hyödyntäminen hallinnon paineistamisessa sekä asiaa ajavien kansalaisjärjestöjen lisääntyminen. (Altan Arslan ym., 2021, 6.)

Naisjärjestöjen vaikutustyö yhteiskunnallisen muutoksen moottorina

Kotimaan poliittiseen kontekstiin myönteisesti vaikuttavista tekijöistä huolimatta lain nro 4320 aikaansaaminen oli vaikeaa. Vuosien 1996 ja 1999 välillä kansalliskokouksessa oli yhteensä 36 naiskansanedustajaa, joista yksi suhtautui myönteisesti aktivistien agendaan. Edustaja Işıl Saygın nousikin feministien tuella sisäministeriksi ja ryhtyi ajamaan lakihanketta. Tämän lisäksi tarvittiin kuitenkin myös hallinnolle työskentelevien feministinaisten kahdenkeskistä lobbaamista sekä Turkin allekirjoittamien kansainvälisten sopimusten, kuten CEDAW’in monitorointia ja paineistusta lain tärkeyden perustelemiseksi. (Altan Arslan ym., 2021, 14.) Aldıkaçtı-Marshall (2009, 371–372) puolestaan kuvailee naisjärjestöjen vuosikymmeniä kestänyttä, kotimaisen ja kansainvälisen tason välillä sukkuloivaa vuorovaikutusta ”pitkäjänteisen painostamisen strategiaksi” ja esittää, että naisjärjestön toiminta, jolla tukea vaatimuksille

haettiin hallitusten välisiltä järjestöiltä, tehostui huomattavasti EU-jäsenyysprosessin *ehdollisuuden* takia. Komissio ja parlamentti kuulevat järjestöjä, ja järjestöjen osallistamista kansalliseen päätöksentekoon ja toimeenpanoon arvioidaan säännöllisesti eri raporteissa, kuten komission vuosittain julkaistavassa edistymisraportissa. Näin naisjärjestöt onnistuivat kiertämään mieskeskeisen parlamentin heikon edustuksellisuuden ja naisten oikeuksien kannalta passiivisen tai kielteisen asenteen.

Naisjärjestöjen sitkeä kampanjointi alkoi 2000-luvulla näkymään aikaisempaa parempana ymmärryksenä naisiin kohdistuvasta väkivallasta tärkeänä yhteiskunnallisena asiakysymyksenä, jota ei voida täysin sivuuttaa. Tämä näkyi muutoksena median tavassa käsitellä sukupuolittunutta väkivaltaa ja naismurhia. Ennen lain nro 4320 käytyjä keskusteluja sukupuolittunut väkivalta yhteiskunnallisena kysymyksenä ei juuri saanut mediatilaa, vaan ilmiöstä raportoitiin ainoastaan rikosuutisten näkökulmasta, jolloin ilmiötä käsiteltiin yksittäisinä tapauksina, joiden uutisarvo perustui tapahtumien järkyttävyyteen ja yksilöiden omien kokemusten kuvaamiseen. Väkivaltaa esitettiin hyvin sensaatiohakuisesti ja epäsensitiivisesti. (Altan Arslan ym., 2021, 8.) Naisjärjestöjen moninaisten protestien ja kampanjoiden kautta tietämys ilmiöstä lisääntyi, minkä myötä vähitellen myös mediakirjoittelu siistiytyi ja näkökulmat moninaistuivat. Vuonna 2004 päivälehti *Hürriyet Daily News* järjesti ”Ei kotiväkivallalle” -kampanjan, jonka tarkoituksena oli rakentaa väkivallan vastaista yleistä kantaa ja generoida yhteiskunnallista muutosta. (Gözdasoğlu Küçükalioglu, 2018.)

Tutkimustulokset saivat AKP:n omaksumaan väkivallan ”nollatoleranssin” diskurssin

2000-luvun loppupuolella julkaistiin ensimmäiset merkittävät tutkimukset naisiin kohdistuvasta väkivallasta. *Naisten perheissä kokema väkivalta Turkissa* (2008–2009) oli Turkin valtion tilaama ja Euroopan unionin tukema koko valtion laajuinen tutkimus, jonka tarkoituksena oli muodostaa kokonaiskuva naisiin kohdistuvasta väkivallasta perheissä selvittämällä väkivallan yleisyyttä ja seurauksia. Tutkimuksen löydöksiä oli tarkoitus hyödyntää väkivallan vastaisten toimenpiteiden poliittisessa valmistelussa. Samoihin aikoihin julkaistiin myös kahden tutkijan Ayşe Gül Atayn ja Yeşim Aratin selvitys ”VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY A Nationwide Survey”, 2009 naisten kokemuksista sukupuolittuneesta väkivallasta sekä asenteista sukupuolittunutta väkivaltaa kohtaan. (Tozlu & Göksel, 2016; 24, 26.) Valtion selvityksen perusteella naimisissa olleista naisista jopa 42 % naisista oli kokenut fyysistä tai seksuaalista lähisuhdeväkivaltaa, 39 % oli kokenut fyysistä väkivaltaa, 44 % henkistä väkivaltaa. Lisäksi 92 % naisista kertoi, että he eivät olleet hakeneet apua viranomaisilta tai järjestöiltä koettuaan lähisuhdeväkivaltaa. (Özdemir Sarigil, 2021, 169.) Lisäksi kunniamurhat sukupuolittuneen väkivallan yhtenä äärimmäisenä muotona nousi kansainvälisiin ihmisoikeuskeskusteluihin viimeistään vuonna 2000 (Güneş, 2021a, 3). Vaikka kunniaväkivalta on vain yksi sukupuolittuneen väkivallan ilmenemismuodoista kotiväkivallan, seksuaalisen hyväksikäytön ja raiskausten, pakotettujen ja aikaisten avioliittojen sekä neitsyystestien ohella, juuri kunniaan perustuva väkivalta on saanut paljon huomiota, sillä siihen on linkitetty myös keskustelu Turkin eurooppalaisuudesta (Montoya & Rolandsen Agustin, 2013, 553–4). Uudet tutkimukset tarjosivat kiistatonta todistusaineistoa naisiin kohdistuvasta väkivallasta vakavana yhteiskunnallisena kysymyksenä sekä paljastivat

lain nro 4320 toimeenpanon vakavia puutteita, jotka altistivat naisia väkivallalle. Uuden informaation sekä sitä taitavasti hyödyntäneiden naisjärjestöjen luoma paine saivat AKP:n omaksumaan uuden ”nollatoleranssin” diskurssin suhteessa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. (Özdemir Sarigil, 2021, 168.)

Naisten oikeuksien politiikka 2000-luvun alun Turkissa

Aikakauden merkittävimmät uudistukset, joilla parannettiin naisten ja miesten välistä tasa-arvoa *de jure*, sisälsivät Lain perheen suojelusta nro 4320 (1998), vuoden 2002 yksityisoikeuden perheoikeutta koskevat uudistukset, joilla vahvistettiin naisen asemaa avioliitossa säätämällä puolisoiden tasa-arvoisesta päättäntävallasta koskien avioliittoa ja lasten huoltajuutta sekä tasa-arvoisesta oikeudesta avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen sekä perustuslain täydentämisen maininnalla muodollisesta tasa-arvosta (10 artikla) sekä velvoittamalla yli 50 000 asukkaan kunnat tarjoamaan turvakoteja (Bodur Ün & Arikan, 2021, 5; Uçar, 2009,10). Lisäksi Turkki täydensi EU-jäsenyyden edellyttämiä kansainvälisiä sitoumuksiaan vetäytyessään aikaisemmin CEDAW-sopimukselle asettamistaan varaumista vuonna 1999 ja allekirjoittamalla sekä ratifioimalla yksityishenkilöiden valitukset mahdollistavan valinnaisen pöytäkirjan 2002 (Bodur Ün & Arikan, 2021, 5). Lisäksi perustuslakia muutettiin siten, että perusoikeuksia koskevissa kysymyksissä kansainväliset sopimukset ohittavat kotimaiset säädökset (Tahiroglu, 2020, 70).

AKP:n tultua valtaan kaikki uudistukset eivät kuitenkaan sujuneet ristiriidattomasti. AKP-hallituksen aikana vuosina 2003 ja 2004 uudistettiin rikoslakia kriminalisoimalla raiskaus avioliitossa, muuttamalla aikaisemmin ”hyviä tapoja ja perheen järjestystä rikkoneet” seksuaalirikokset yksilöön kohdistuviksi rikoksiksi sekä lisäämällä tapojen (töre) perusteella tehdyt henkirikokset koventamisperusteisiin (Fougner & Kurtoğlu, 2016, 149). Tosin alkuperäinen lakiesitys vuonna 2003 ei sisältänyt näitä elementtejä ja sen katsottiin olevan vastoin Turkin kansainvälisiä velvoitteita, kuten CEDAW-sopimusta ja Euroopan ihmisoikeussopimusta ja riittämätön Kööpenhaminan kriteeristön kannalta. Ensimmäisessä lakiesitykset ongelmallista oli erityisesti se, miten se ei puuttunut vanhan lainsäädännön mahdollistamaan murhatuomion alennukseen kunniamurhien tapauksessa. Nais- ja ihmisoikeusaktivistit sekä oikeusoppineet yhdistivät voimansa tuodakseen asiaa esiin mediassa ja lobatakseen kansanedustajia, minkä myötä tapoihin perustuvista murhista saatiin koventamisperuste, rajaten edelleen namus-tyyppiset kunniamurhat koventamisperusteiden ulkopuolelle. (Uçar, 2009, 11.) Samassa yhteydessä silloinen pääministeri Erdoğan yritti saada aviorikoksen uudelleen kriminalisoitua, mikä synnytti Turkkiin kahden viikon mittaisen poliittisen kriisin syyskuussa 2004, joka pörssikurssien laskiessa uhkasi kehittyä myös talouskriisiksi. Naisjärjestöt protestoivat ja vetosivat Kööpenhaminan kriteeristöön, mikä yhdistettynä EU:n paineeseen jäädyttä jäsenyysprosessi, sai Erdoğanin vetäytymään. Nurkkaan ajettu Erdoğan syytti protestoineita naisjärjestöjä ”turkkilaisten moraalisten arvojen ja perinteiden” vastustamisesta ja turkkilaisen identiteetin pettämisestä. (İlkkaracan, 2008, 41–2). Kokonaisuudessaan AKP:n naisten oikeuksien politiikka voidaan pitää hyvin valikoivana. Aloitteet etenevät, jos ne sopivat muuhun puolueen agendaan ja jos niillä on jotain kansainvälistä painoarvoa. Opposition aloitteita ei tueta. Lisäksi politiikassa korostuvat välittömästi käsillä olevat asiakysymykset, kuten sukupuolittunut väkivalta,

kokonaisvaltaisempien, naisten asemaa pitkällä tähtäimellä parantavien uudistusten sijaan. (Taşkın, 2021, 151.)

5.1.2. Poliittisen päätöksenteon tarkastelu

Istanbulin sopimuksen synnyttämän momentumin myötä AKP:n perhe- ja peruspalveluministeri Fatma Şahin päätti ryhtyä korjaamaan lain nro 4320 puutteita. Neuvotteluita käytiin Perhe- ja peruspalveluministeriön ja 250 järjestön muodostaman Lopeta väkivalta -alustan välillä. Prosessin lopputuloksena syntyi laki nro 6248 ”Laki perheen suojelemiseksi ja naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi”. Laki linkittyy vahvasti Istanbulin sopimukseen niidentemaattisen läheisyyden sekä lain nro 6248 eksplisiittisen viittauksen perusteella (Law to Protect Family and Prevent Violence against Woman, Law No. 6248, 1 artikla). Laki nro 6248 myös hyväksyttiin kansalliskokouksessa samana päivänä, Kansainvälisenä naistenpäivänä 8.3.2012, jolloin kansalliskokous ratifioi myös Istanbulin sopimuksen yksimielisesti. Istanbulin sopimuksen ja lain nro 6248 vahva keskinäinen linkittyminen toisiinsa tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kotimaista lainsäädäntöprosessia sekä sitä, miten hallitus sitoutui Istanbulin sopimuksen mukaiseen ymmärrykseen naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja tasa-arvosta. Vaikka Istanbulin sopimus saatettiin voimaan sellaisenaan, ilman varauksia, voidaan havaita, että pian Istanbulin sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen säädetty laki nro 6284, ei kaikilta osin ole Istanbulin sopimuksen sisällön ja hengen mukainen. Suurimmat ristiriidat löytyvät sukupuolittuneen väkivallan ilmiön ymmärtämisestä, uhrin oikeusturvan kattavuudesta sekä toimenpiteistä kunniaväkivallan torjumiseksi. Lain nro 6248 kannalta tärkein kysymys kuitenkin on, miksi se alkujaan edes säädettiin?

Laki nro 6248 tarjoaa monin tavoin Istanbulin sopimusta heikompa oikeusturvaa väkivallan kohteille. Istanbulin sopimus on oikeudellisesti sitova, jolloin Turkilla on velvollisuus noudattaa sitä. Oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna monet lain nro 6248 Istanbulin sopimuksen kanssa ristiriidassa olevat määräykset tehdään tyhjäksi sekä Turkin perustuslaissa että lain nro 6248 omalla määräyksellä, sillä molemmissa todetaan kansainvälisen säädöksen ohittavan kotimaisen niiden ollessa keskenään ristiriidassa. Tätä oikeudellisesta näkökulmasta epätarkoituksenmukaista toimintaa selittää AKP:n ideologian ja Istanbulin sopimuksen välinen ristiriita. Istanbulin sopimuksen ytimessä on ajatus sukupuolittuneen väkivallan sekä naisten ja miesten välisen rakenteellisen epätasa-arvon kytköksestä ja niiden toisiaan vahvistavasta taipumuksesta, kun taas laki nro 6284 jättää tämän kokonaan mainitsematta. Elif Gözdasoglu Küçükalioglu (2018:144) toteaa, että AKP:n gender-politiikassa ongelmallista on puuttuva kytkös sukupuolittuneen väkivallan ja sukupuolten tasa-arvoa edistävän politiikan välillä. Lisäksi sukupuolittuneen väkivallan ilmiön yhteiskunnallisuuden tunnustavasta lainsäädännöstä huolimatta AKP:n politiikassa sukupuolittunutta väkivaltaa käsitellään usein toisistaan irrallisina yksittäisinä tapauksina, jolloin ilmiön kokonaiskuva sekä sitä aiheuttavien mekanismien roolia hämärretään. AKP:n suhtautumista kuvastava politiikka-aloite oli ”väkivaltaisiksi tunnettujen” yksilöiden ”tägääminen”. (Butler ym, 5.8.2020.)

Kunniaväkivalta & kunniamurhat Istanbulin sopimuksessa ja laissa nro 6248

Turkin lainsäädännössä kunniaväkivalta erotellaan "tapaan perustuviin murhiin" (töre), joissa yhteisö päättää murhasta, sekä "kunniamurhiin" (namus), joissa naisen perheenjäsen tekee päätöksen ilman yhteisön konsultointia. Osana vuoden 2004 rikoslain uudistusta, jonka tarkoituksena oli harmonisoida Turkin lainsäädäntöä Kööpenhaminan kriteerin mukaiseksi, tapaan perustuvista murhista tuli tuomion koventamisen peruste. Varsinaiset kunniamurhat eli namus-murhat jäivät kuitenkin edelleen lainsäädännön ulkopuolelle. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan namus-murhista on rangaistuksen koventamisen sijaan mahdollista saada jopa alennettu tuomio, mikäli uhrin katsotaan syyllistyneen *epäoikeudenmukaiseen provokaatioon* (unjust provocation). (Guney, 2022, 145–6). Kunniamurhien jaottelu kahteen kategoriaan on kuitenkin jossain määrin keinotekoinen, sillä *kunnialla* (namus) tarkoitetaan miehen sosiaalista mainetta, joka on riippuvainen yhteisön sääntöjen (töre) noudattamisesta. Tässä mielessä *namus* on laajempi käsite, joka kattaa myös töre-tapaukset. Yhteisön kunniaan liittyvät väkivallan teot kuten verikostot voivat kohdistua myös miehiin, mutta namus-tyyppisissä murhissa uhreina ovat vain naiset. (Güneş, 2021a, 185–6.) Näin ollen sukupuolittuneen väkivallan osalta loogisempi tapa vahvistaa kunniamurhat kieltävää lainsäädäntöä olisi ollut puuttua namus-murhiin. Namus- ja töre-murhien toisistaan poikkeavat oikeudelliset statukset ja rankaisukäytännöt viittaavat tietoisesti rakennettuun porsaanreikään, joka mahdollistaa kevyemmät tuomiot naisiin kohdistetuista sukupuolittuneista henkirikoksista. Ahmetbeyzade (2008, 200) esittää, että sen sijaan että valtiota edustavat luottamustoimijat, virkamiehet ja tuomarit tietoisina tulevista kunniamurhista valitsisivat käsitellä kunniamurhat oikeusjärjestelmän puitteissa, rankaisemattomuudellaan he mahdollistavat patriarkaalisien ja traditionaalisen oikeuden toteutumisen. Istanbulin sopimuksen 12. Artikla kohdassa 5 kielletään yksiselitteisesti kunniaväkivalta seuraavasti: "Osapuolet varmistavat, ettei kulttuurin, tavan, uskonnon, perinteen eikä niin sanotun "kunnian" katsota oikeuttavan mitään tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvia väkivallantekoja." Vaikka kunniaväkivalta ja kunniamurhat ovat vakavia ongelmia Turkissa, laissa 6284 ei Istanbulin sopimuksen tapaan eksplisiittisesti kielletä kunniaväkivaltaa kaikissa sen muodoissaan, eikä koko kysymystä edes mainita laissa. Näin ollen kansallisen lainsäädännön osalta asiasta säädetään edelleen ainoastaan rikoslaissa. Laki 6284 olisi luonteva konteksti uudistaa lainsäädäntöä tältä osin, mutta AKP ei suostunut lainsäädännön muutoksiin naisjärjestöjen vaatimuksista huolimatta.

Pääministeri Erdoğan lobbasi konservatiivista tulkintaa lain nro 6248 sisältöön

Lakia valmisteltiin perhe- ja peruspalveluministeriössä ministeriön ja naisjärjestöjen edustajien välisissä neuvotteluissa. Ensimmäiset merkit kyseenalaisesta sitoutumisesta Istanbulin sopimuksen henkeen havaittiin, kun lain nimi vaihdettiin. Alkuperäinen nimi ”Lakiesitys naisten ja perheiden suojelemiseksi väkivallalta” oli hyvin tarkoituksenmukainen Istanbulin sopimuksen sisällön kannalta. Sen sijaan lain lopullinen nimi korostaa *perheen* suojelua naisten suojelun sijaan. Naisjärjestöt sekä osa kansanedustajista esittivät huolensa sen suhteen, aiotaanko muutoksen myötä vesittää myös lain varsinaisen sisältö naisten suojelemisesta ja siirtää huomio perheinstituution suojelemiseen sen sijaan. (Güneş, 2021b, 215.) Huoli oli aiheellinen koska edellinen

kotiväkivaltaa käsittelevä laki nro 4320 ”Laki perheen suojelusta” oli alun perin koskenut vain aviokumppaneita, jättäen seurustelukumppanit, avoparit ja kumppanistaan eronneet ulkopuolelle (Güneş & Ezikoğlu, 2023, 17). Silloinen pääministeri Erdoğan piti tiukasti kiinni aviollisesta perhenäkemyksestä ja palautti uuden lakiesityksen ensimmäisen version takaisin ministeriöön, sillä lakiesityksen ensimmäisessä luonnoksessa sen soveltamisalaan ulotettiin myös naimattomat naiset. Naisasialiikkeen mobilisoimien protestien ja useiden muutosesitysten jälkeen lopulliseen version soveltamisalaan sisällytettiin myös naimattomat pariskunnat. (Ayhan, 2017, 146.)

Lain puutteista huolimatta naisjärjestöt pitivät lopullista lakitekstiä ja sen hyväksymistä suurena voittona. Edistyksellistä laissa nro 6248 on muun muassa sukupuolittuneen väkivallan sukupuolittuneen luonteen tunnustaminen, kattavampi väkivallan määrittely, maininta naisten suojelemisesta väkivallalta *yksilön* oikeutena, ei naisten äitiydelle ehdollisena, mahdollisuus suojeluun ilman väkivallan todistamista sekä aikaisempaa kattavampi soveltamisala pääministerin vastustuksesta huolimatta. (Ayhan, 2017, 146.) Laissa myös todetaan kansainvälisten sitoumusten ensisijaisuus niissä tilanteissa, kun kotimainen ja kansainvälinen säädös ovat keskenään ristiriidassa (Güneş, 2021, 211.) Tosin tämä maininta saatiin lain lopulliseen versioon ainoastaan naisjärjestön vaatimusten tuloksena, sillä pääministeri Erdoğan vastusti mainintaa. Ayhanin mukaan tämä on todiste siitä, että AKP on enemmän kiinnostunut omasta maineestaan kuin sukupuolittuneen väkivallan torjumisesta. (Ayhan, 2017, 145.)

Naisjärjestöjen vaikutusmahdollisuudet Istanbulin sopimukseen liittyttäessä

AKP:n edistysaskeleita naisten oikeuksien politiikassa 2000-luvulla yleisesti on kuvailtu *instrumentaalisenä euro-globalisaation prosessina*, jossa hallinnolla ei ollut todellista tahtotilaa kehittää naisten oikeuksia, vaan uudistuksia tehtiin muiden sisä- ja ulkopoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Uudistusten sisällön puolestaan määrittää naisten oikeuksien kansainvälinen regiimi ja uudistukset lopulta mahdollistaa Turkin *eurooppalaistumisen* konteksti. Toisaalta Turkin naisten oikeuksien politiikan edistysaskeleita on myös kuvattu sinnikkään painostustyön tuloksena, jossa naisjärjestöt ovat jatkaneet vaikuttamistyötään pitkään ja sinnikkäästi hallinnon vastakäihin puutteista huolimatta (Aldıkaçtı-Marshall, 2009, 361). Minkälaiset mahdollisuudet naisjärjestöllä oli osallistua poliittiseen päätöksentekoon Istanbulin sopimuksen ja lain nro 6248 valmisteluvaiheissa? Turkin moninaisista kansanryhmistä ja identiteeteistä koostuva naisasialiike oli onnistunut yhdistämään voimansa juuri sukupuolittuneen väkivallan vastaisessa vaikuttamistyössä ja myös saavuttanut merkittäviä voittoja. 2000-luvun lopulla naisjärjestöt olivat myös sisäisesti vahvempia, organisoituneempia ja koulutetumpia, kuin koskaan aikaisemmin. Järjestöillä oli käytössään myös aikaisempaa paremmat resurssit eurooppalaistumisen kiihdyttämän NGOisaation myötä, sillä EU tuki projekteja, säätiötä ja ajatushautomoita ja osa unionin jäsenmaista rahoitti naisten oikeuksia vahvistavaa toimintaa (Çağatay, 2018a, 67). Näistä myönteisistä tekijöistä huolimatta naisjärjestöjen vaikutusvalta suhteessa valtioon oli katoamassa poliittisen kontekstin muutoksen takia. AKP on toiminut suhteessa naisliikkeeseen joko ideologisen dogmatisimin tai pragmaattisen lähestymistavan pohjalta, jolloin kulloinenkin poliittinen konteksti

on määrittänyt toimintatavan. EU:n ehdollisuusmekanismin heikentyminen ja kemalistien vallan pienentyminen mahdollistivat AKP:lle entistä autoritaarisemman politiikan, jossa sidosryhmät pystyttiin sivuuttamaan ja ideologinen dogmaattisuus sai enemmän jalansijaa. (Negrón-Gonzales, 2016, 209, 210.)

Hallitus pyrki myös aktiivisesti sysäämään järjestöjä sivuun poliittisesta päätöksenteosta. Euroopan Komission vuoden 2008 Turkin edistymistä kuvaavassa raportissa sanotaan: ”*Kansalaisyhteiskunnan järjestöiltä on tullut valituksia koskien hallituksen gender-politiikan konsultointitilaisuuksista politiikan suunnasta ja toteutustavasta. Valitukset kattavat konsultoitujen järjestöjen rajatun lukumäärän sekä sen, miten ilmaistut kannat otetaan huomioon*” (Euroopan komissio, 2008, 21). Vuoden 2010 raportissa mainitaan jo ”*Naisjärjestöt raportoivat dialogin ja yhteistyön heikentyneen valtion instituutioiden kanssa alueellisesti ja kansallisesti.*” ja 2011 raportissa ”*Autonomiset naisjärjestöt raportoivat julkisten instituutioiden syrjivän järjestöjä konservatiivisten järjestöjen eduksi.*” (Euroopan komissio 2010, 26; 2011, 33) Komission lausuntoja tukevat myös tutkimukset, jotka havainnollistavat hallituksen suhtautumisen muutosta naisasialiikkeeseen ja kansalaisyhteiskuntaan laajemmin, sekä hallinnon strategioita, joilla autonomisen kansalaisyhteiskunnan kriittisiä ääniä pyrittiin hiljentämään (Aksoy, 2018; Arat, 2021; Atalay, 2021.)

AK-puolue muutti myös valtion hallinnon rakenteita vastaamaan paremmin omaa ideologista käsitystään, jossa perinteinen perhekesitys hukuttaa naisten oikeudet alle. Pian Istanbulin sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen kesäkuussa 2011 lakkautettiin aikanaan CEDAW-prosessin edellytyksenä luotu Nais- ja perheministeriö (Ministry for Women and Family), joka oli koordinoinut naisten oikeuksiin liittyviä kysymyksiä ja toimijoita. Sen tilalle perustettiin Perhe- ja peruspalveluministeriö (Ministry of Family and Social Services), jolloin tasa-arvoon liittyvät kysymykset kehystettiin ”sosiaalikysymykseksi” ja niputettiin samaan kategoriaan lasten ja vammaisten oikeuksien kanssa, mikä loi käsitystä naisista ”suojelua” tarvitsevina toiminnan kohteina (Kandiyoti, 2016 107). Myöhemmin ministeriö edelleen muutettiin Perhe- työ ja sosiaalipalveluiden ministeriöksi. Tällä toimenpiteellä korvattiin vahvasti naisten oikeuksiin keskittynyt ministeriö uudella rakenteella, jossa naisten oikeudet symbolisella tasolla poistettiin kokonaan ja käytännössä marginalisoitiin sosiaalipolitiikan ja työpolitiikan kysymysten alle. Hallituksen toimenpide oli vastoin Turkin kansainvälisiä sitoumuksia, kuten CEDAW-sopimusta sekä rikkoi myös perustuslain 10. artiklaa, jonka AKP oli itse laatinut edistääkseen sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Arat, 2021, 22).

Istanbulin sopimuksen ja lain nro 6248 aikoihin kokonaiskuva hallituksen ja naisasialiikkeen suhteista oli hyvin synkkä, Istanbulin sopimus ja laki nro 6248 kuitenkin jossain määrin erottuvat kokonaisuudesta. Istanbulin sopimuksen valmistelussa yleisesti Euroopan neuvostossa tutkijoille ja naisasialiikkeen edustajille annettiin merkittävä rooli, eikä Turkki näyttänyt eroavan muista sopimusta neuvotelleista osapuolista kielteisessä valossa (Niemi ym, 2020, 5–6). Turkkilaisilla naisaktivisteilla oli suorastaan vahva edustus prosessissa, sillä meritoitunut turkkilainen naisasialiikkeen aktivisti ja sukupuolentutkimuksen professori Feride Acar oli aktiivisesti mukana laatimassa sopimusta (Bianet, 28.5.2019). Toisaalta professori Acarin pääsyä neuvotteluihin selittää varmasti enemmän hänen meritoitumisensa tutkijana, kansainväliset

verkostonsa sekä rooli CEDAW-komitean jäsenenä, kuin Turkin hallituksen myötämielisyys. (Özdemir Sarıgil, 2021, 170). Lain nro 6248 sisältää neuvoteltiin Perhe- ja peruspalveluministeriön sekä 250 naisjärjestön muodostaman Pysäytä väkivalta -alustan kesken. Lain puutteista huolimatta järjestöt pitivät sitä menestyksenä. (Ayhan, 2017, 139.) Laajemmasta trendistä poikkeavaa naisaktivistien osallistumismahdollisuutta Istanbulin sopimukseen ja lain nro 6248 valmisteluun selittää hallituksen myötämielinen suhtautuminen asiakysymykseen, jolla AKP pyrki luomaan kuvaa Turkista sukupuolittuneen väkivallan vastaisen työn etulinjassa kulkevana valtiona (Turkin ulkoministeriön tiedote nro 78, 15.3.2012).

5.1.3. Sopimukseen liittymisen kotimaisen kontekstin tarkastelu

Vaikka naisjärjestöt pääsivät mukaan neuvottelemaan laista nro 6248, kun otetaan huomioon naisjärjestöjen ja hallituksen suhteiden kokonaisuus, sitä ei voi pitää demokratisoitumisena. Sen sijaan lain nro 6248 säätämistä selittää paremmin *autokraattinen genderwashing*, jossa pyritään vahvistamaan hallituksen legitimitettä (Bjarnegård & Zetterberg, 2022, 64). Katson itse, että lain nro 6248 säätämisessä ei ollut kyse ihmisoikeuksien kehittämisestä, vaan sitä voidaan pitää eräänlaisena hallituksen näytöksenä. Turkin ratifioitua Istanbulin sopimuksen siitä tuli oikeudellisesti sitova. Sopimus takasi paljon lakiesitystä kattavamman oikeudellisen suojan ja viranomaisia velvoittavat määräykset. Lisäksi niiltä osin, kun laki oli ristiriidassa sopimuksen kanssa, oli noudatettava kotimaisen lain sijaan kansainvälistä sopimusta. Jos tähän lainsäätämisen näytökseen olisi ryhdytty ohittamalla hyvin resursoitu ja vaikutusvaltainen kansalaisyhteiskunta, näytöksen myönteinen julkisuusarvo olisi menetetty, jolloin sen kokonaisvaikutukset olisivat saattaneet kääntyä jopa negatiivisiksi. Naisjärjestöjen vaikutusvaltaa neuvotteluissa ei voida pitää kovin vahvana, sillä edes selkänäojana toiminut Istanbulin sopimus ei riittänyt tukemaan järjestöjen vaatimuksia, jotta laki nro 6248 olisi ollut sopimukseen nähden ristiriidaton. Houkuttelemalla naisjärjestöt mukaan lain valmisteluun hallitus onnistui vahvistamaan legitimitettiään *prosessiperusteisella strategialla* suhteessa kansalaisyhteiskuntaan (Bjarnegård & Zetterberg, 2022, 64.) Naisjärjestöt, jotka pitivät lakia omana voittonaan, viestivät siitä myös itse omille sidosryhmilleen ja kansalaisille ja näin vahvistivat hallituksen *tulosperustaisen legitimointistrategian* vaikutuksia (Bjarnegård & Zetterberg, 2022, 64).

Vaikka Istanbulin sopimusta voidaan pitää pitkälle kansainvälisen naisasialiikkeen ja tutkijoiden aikaansaannoksena, sekä turkkilaisen naisasialiikkeen ansiona sitä, että sukupuolittunut väkivalta muodostui kansalaisten keskuudessa tunnetuksi ja tärkeänä pidetyksi asiakysymykseksi, mihin Istanbulin sopimuksen ratifioiminen pyrkii vastaamaan, ei hallituksen viestinnässä jaeta kiitoksia naisjärjestöille. Ulkoministeriön tiedotteessa korostetaan Turkin roolia ensimmäisenä allekirjoittajana ja ratifioijana mutta myös neuvotteluiden *pioneerina*. Järjestöjen tai edes meritoituneen turkkilaisen tutkijan roolia ei mainita. Tiedotteessa myös virheellisesti sanotaan Istanbulin sopimuksen olevan ensimmäinen kansainvälinen instrumentti sukupuolittuneen väkivallan torjumiseksi, ohittaen näin kansainvälisen naisasialiikkeen tuloksena syntyneen CEDAW-sopimuksen. (Turkin ulkoministeriön tiedote nro 78, 15.3.2012.) Nämä seikat huomioiden näyttää

siltä, että hallitus pyrki ohittamaan kansallisen ja kansainvälisen naisasialiikkeen ja ottamaan sen saavutukset omiin nimiinsä.

Naisten oikeudet ja kansanäänestykset

Yeşim Arat (2021, 14) esittää, että Turkin panostukset Istanbulin sopimuksen aikaansaamiseksi olivat osa AKP:n strategiaa, jolla puolue pyrki tietoisesti välittämään todellisuutta liberaalimpaa kuvaa omasta politiikastaan. Turkin silloisessa kontekstissa naisten suojeleminen väkivallalta oli toimiva keino vedota niin liberaaleihin sekulaareihin kuin omaan uskonnolliseen ydinkannattajaryhmään. Sukupuolittunut väkivalta asiakysymyksenä oli erityisen hedelmällinen, sillä naisjärjestöjen vaikutustyön myötä tietoisuus ilmiöstä oli levinnyt ja yhteiskunnalliset ryhmät yli identiteettirajojen olivat valmiita toimimaan sen puolesta (Çağatay, 2018a, 64–65). Vaikka lainsäädännöllisiä parannuksia naisten oikeuksiin myös sukupuolittuneen väkivallan osalta on Turkissa vastustettu, nykyisenkaltaista ilmiön politisointia ja organisoitunutta vastustamista ei vielä ollut. Tämä teki toiminnasta helppoa ja kustannustehokasta, sillä edistämällä lainsäädännöllistä viitekehystä sukupuolittuneen väkivallan suhteen ei menettänyt kannatusta. Monet muut naisjärjestöjen ajamat tavoitteet, kuten naisten aseman vahvistaminen työelämässä esimerkiksi positiivisen syrjinnän keinoin, jakoivat voimakkaasti eri yhteiskunnallisia ryhmiä. Aratin mukaan näyttävällä toiminnalla Istanbulin sopimuksen suhteen pyrittiin tasapainottamaan hallituksen naisten oikeuksien vastaisia toimenpiteitä, jotta kokonaiskuvasta muodostuisi todellisuutta positiivisempi (2021, 14). Hallituksen politiikan ”pinkkipesun” taustalla oli kotimaan politiikan valtasuhteet ja tarve vakuuttaa puolueen uskonnolliseen taustaan skeptisesti suhtautuvat yhteiskunnalliset ryhmät, joiden tukea AKP tarvitsi vuoden 2010 perustuslakikansanäänestyksessä ja 2011 parlamenttivaaleissa.

Perustuslakikansanäänestys 2010 – naisten oikeudet demokratian rapauttamisen fasadina

Oppositio suhtautui alusta alkaen AK-puolueeseen hyvin skeptisesti, eikä se tyytynyt ainoastaan kritisoidaan hallituksen politiikkaa, vaan saamaan sen pois vallasta kokonaan. AKP oli pannut merkille kiellettyjen islamistipuolueiden kohtalot 1990-luvulla, mistä viisastuneena puolueessa pyrittiin aluksi saavuttamaan laajaa kannatusta eri yhteiskunnallisten ryhmien keskuudessa ja kuromaan umpeen uskonnollisten ja sekulaarien ryhmien välistä kahtiajakoa (Tabak ym., 2022, 12). Siksi AKP yritti ensimmäisellä hallituskaudellaan esiintyä catch all -puolueena, mutta jo toisella kaudellaan alkaen vuodesta 2007 puolue vaihtoi taktiikkaansa ja alkoi vahvistamaan polarisaatiota suhteessa oppositioon. AKP rakensi polarisaatiota suhteessa oppositioon, jolloin oppositio ajautuikin eräänlaisen peilin rooliin, jossa se vastavuoroisesti osallistui polarisaation syventämiseen ja josta se ei päässyt irtaantumaan. (Somer, 2019, 57–58.)

Polarisaatio rakentui pääasiassa uskonto – sekularismi -kysymyksen ympärille, sillä se oli ollut jo historiallisesti voimakkaasti eri kansanryhmiä jakava kysymys. Oppositio puolueet pelkäsivät AKP:n vallan johtavan sekulaarien valtiorakenteiden purkamiseen ja sharia-lain käyttöönottoon. Demokraattisen järjestelmän sisällä tapahtuvan poliittisen haastamisen sijaan oppositio keskittyi hankkimaan AKP:ta pois

vallasta tukeutumalla hallitsemiinsa instituutioihin, kuten oikeudellisin keinoin, mikä johti polarisaation syventymiseen ja AKP:n kannatuksen vahvistumiseen. (Somer, 2019, 49.) Tässä tilanteessa AKP puolestaan päätti raivata opposition pois oikeuslaitoksesta ja viedä poliittisen vallan pois opposition hallitsemilta asevoimilta. Tätä tarkoitusta varten AKP ryhtyi laatimaan suurta perustuslakiuudistusta, jolla oikeuslaitoksen johdosta saataisiin pois hallintoa vastustavat toimijat. Uudistuksessa mm. muutettiin perustuslakituomioistuimen rakennetta ja sen jäsenten valitsemismenetelmää. Turkin silloinen toimivaltojen jako ei ollut EU:n demokratiakäsityksen mukainen, joten uudistus oli helppo esittää Turkin demokratiaa vahvistavaksi. Tämä käsitys menikin läpi myös Euroopan unionissa, sillä EU:n laajentumiskomissiossa tuettiin uudistusta varauksetta (Morelli, 2010, 6). Perustuslakiuudistuksella tuli kuitenkin saada riittävä tuki kansanäänestyksessä. Perustuslakipakettiin leivottiin sisään myös lukuisia muita muutoksia, joilla pyrittiin kosiskelemaan tukea sille eri kansanryhmistä. Esimerkiksi yhdenvertaisuutta koskevaan 10. artiklaan lisäys siitä, että toimenpiteet, joilla pyritään yhdenvertaisuuden vahvistamiseen (esimeriksi positiivinen syrjintä), eivät ole ristiriidassa yhdenvertaisuuden kanssa. Naisjärjestöt pitivät muutosta täysin yhdentekevänä. (Kalaycıoğlu, 2012, 18.) Muutokset hyväksyttiin 58 % enemmistöllä.

Käänte uskonnolliskonservatiivisuuden perustuslakimuutoksen ja vaalivoiton 2011 jälkeen

Istanbulin sopimuksen allekirjoittaminen tapahtui Turkin Euroopan neuvoston puheenjohtajuuskaudella Istanbulissa 11.5. kuukautta ennen Turkin parlamenttivaaleja, joissa puolue tavoitteli suurta vaalivoittoa saadakseen riittävän enemmistön myös tulevia poliittisen järjestelmän reformeja varten. Kansainvälisen sopimuksen allekirjoittaminen Istanbulissa, joka on vielä edistyksellinen ja sisältää tehokkaita keinoja puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, on täytynyt olla mielekäs uutinen naisjärjestöille ja kaupunkien liberaaleille äänestäjille, mikä on osaltaan saattanut kannustaa ydinkannattajien ulkopuolisia ryhmiä äänestämään AK-puoluetta toisen hallituskauden aikana lisääntyneestä uskonnolliskonservatiivisesta retoriikasta huolimatta (Güneş-Ayata & Gökte Doğan, 2017, 616). Vaaleista saatu 49,8 % tulos tulkittiin AKP:ssa vahvana mandaattina toimia puolueen intressien mukaisesti sekä legitimitettinä ryhtyä suuriinikin reformeihin ilman laajempaa koalitiota ja hyväksyntää muilta ryhmiltä. (Yılmaz, 2016, 94).

AKP pyrki hyödyntämään naisten oikeuksia saadakseen läpi perustuslainmuutoksen 2010 sekä kerätäkseen laajan tuen myös puolueeseen kriittisemmin suhtautuvien keskuudesta saadakseen kolmannen peräkkäisen suuren vaalivoiton. Puolueen kannalta edullisemman perustuslain sekä vaalivoiton turvin puolue pystyi vakiinnuttamaan asemansa maan johdossa. AKP:n naisten oikeuksien politiikka osoittautui kuitenkin nopeasti ”pinkkipesuksi”, sillä vaalivoiton turvin puolueen linja muuttui jyrkän uskonnolliskonservatiiviseksi ja polarisoivan populistiseksi. Puheissa korostettiin sunni-islamilaista identiteettiä vähemmistöryhmien kustannuksella ja rakennettiin vastakkainasettelua kunnollisten kansalaisten” ja ”petollisten toisinajattelijoiden välille” sekä korostettiin avoimesti sunnimuslimien moraalista paremmuutta ja tarvetta poistaa ei-toivottuja länsimaisia vaikutteita yhteiskunnasta (Yabancı, 2016, 609; 2021, 21). Naisten oikeuksien kannalta

perinteinen, heteronormatiivista ydinperhettä korostava diskurssi ja politiikka yleistyivät (Bodur Ün & Arıkan, 2021, 6).

5.2. Kansainväliset tekijät

Tässä alaluvussa tarkastelen kansainvälisiä tekijöitä, toimijoita ja prosesseja, jotka vaikuttivat Turkin päätökseen liittyä Istanbulin sopimukseen. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen naisiin kohdistuvan väkivallan asiakysymystä osana Turkin EU-jäsenyyssprosessia ja selvitän, missä määrin ehdollisuusmekanismi ja unionin Turkkiin kohdistama normatiivinen paine vaikuttivat naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiseen politiikkaan Turkissa. Toisessa osiossa tarkastelen kansainvälisen monitoroinnin ja julkisen kritiikin vaikutuksia ja Turkin hallituksen reaktioita niihin. Kolmannessa osiossa puolestaan tarkastelen kansainvälisten tekijöiden vaikutuksia Turkin poliittisten mahdollisuuksien rakenteeseen.

5.2.1. Sukupuolittunut väkivalta osana Turkin EU-jäsenyyssprosessia

Saavuttaakseen unionin täysjäsenyyden Turkin on täytettävä Kööpenhaminan kriteerit, joihin kuuluvat ”*vakaat hallintoelimet, jotka takaavat demokratian, oikeusvaltioperiaatteen, ihmisoikeuksien ja vähemmistöjen kunnioittamisen*”, saavutettava toimiva markkinatalous sekä kyky suoriutua jäsenyyden myötä tulevista velvoitteista. Neuvotteluiden aikana Turkin on myös omaksuttava koko EU:n lainsäädäntö, eli EU *acquis communautaire*, mikä neuvotteluissa jaetaan 35 sektorikohtaiseen lukuun. Lisäksi EU-jäsenten tulee noudattaa Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusta. Turkin valtion riittämätön puuttuminen naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja naismurhiin sekä naisten ja miesten välillä vallitsevaan epätasa-arvoon ovat merkittäviä ongelmia Turkin kansainvälisten sitoumusten sekä EU:n ihmisoikeusstandardien kannalta, mikä on myös noteerattu Turkin jäsenyyssprosessissa alusta alkaen (Bodur Ün ja Arıkan, 2021, 5).

EU:n tasa-arvonormistoa voidaan jakaa oikeudellisesti sitoviin säännöksiin, *hard law* ja pehmeämpiin vaikutuskeinoin, *soft law*, joista esimerkkeinä ovat erilaiset suositukset, toimintaohjelmat, viitekehykset ja Open Methods Coordination -menetelmä. Vuosituhannen vaihteesta lähtien etusijan ovat saaneet pehmeät ohjauskeinot, mikä on mahdollistanut merkittävää vaihtelua kansallisten kontekstien välillä. Unionissa valittu linja pehmeiden ohjauskeinojen soveltamisesta on puolestaan johtanut siihen, että sukupuolittuneen väkivallan vastaista EU-tason sääntelyä voidaan harmonisoida ainoastaan konsensuspäätöksin. (Montoya, 2013, 6.) Sitovan sääntelyn puuttumista EU-tasolla onkin kierretty osoittamalla tukea sekä pohjaamalla vaatimuksia kansainväliselle sääntelylle YK:ssa ja Euroopan neuvostossa (Özdemir Sarıgil, 2021, 160.) Sitovan sääntelyn sijaan unionissa on kuitenkin allokoitu resursseja erilaisiin projekteihin, joilla on tuettu sukupuolittuneen väkivallan vastaista käytännön työtä. Unionin työkalupakkiin kuuluvat erilaiset kapasiteetin vahvistamistoiminnan menetelmät, kuten ilmiöön liittyvän tietoisuuden lisääminen sekä tutkimushankkeet, joilla selvitetään parhaita toimintatapoja ja kartoitetaan asenteita eri jäsenmaissa sekä kansalaisjärjestöjen sekä jäsenmaiden välisen yhteistyön edistäminen rahoituksen avulla. (Montoya, 2009, 327, 333–334.) Tärkeimpänä näistä voidaan pitää vuonna 1997 käyttöön otettua Daphne-ohjelmaa, jonka tarkoituksena oli puuttua naisiin

kohdistuvaan väkivaltaan Euroopan tasolla rahoittamalla kansalaisyhteiskunnan, paikallisviranomaisten ja tutkimusinstituuttien projekteja ja kampanjoita. Ensimmäistä Daphne-ohjelmaa seurasi toinen (vuosina 2004–2006) sekä kolmas (vuosina 2007–2013). Lisäksi sukupuolittuneen väkivallan tilannetta jäsenmaissa monitoroidaan ja parhaita käytäntöjä jaetaan erilaisten verkostojen puitteissa, joista tärkeimpiä ovat Euroopan unionin perusoikeusvirasto, Euroopan tasa-arvoinstituutti (EIGE) Women Against Violence Europe (WAVE) -verkosto sekä the European Women's Lobby (Özdemir Sarigil, 2021, 161–2.)

Ehdollisuusmekanismin koersiivista painetta ei hyödynnetty sukupuolittuneen väkivallan osalta

Komission vuosittain julkaisemassa Turkin edistymistä kuvaavissa raporteissa on kehoitettu Turkkiä puuttumaan myös naisiin kohdistuvaan väkivaltaan vuodesta 2000 alkaen. Ensimmäisissä raporteissa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan viitataan yhdellä virkkeellä korostaen väkivaltaa perheissä ja kunniamurhia ja sivuuttaen kaikki muut sukupuolittuneen väkivallan muodot. (Euroopan komissio, 8.11.2000, 19). Yleisesti ottaen vuosien 1999 ja 2005 välillä vallitsi EU-integraation ns. kultainen aikakausi, jolloin Turkissa tehtiin merkittäviä demokratiaa ja ihmisoikeuksia edistäviä uudistuksia. Myös Post-Helsinki-aikakautena tunnetun aikavälin aikana tehtyjä uudistuksia motivoi Turkin mahdollisuus EU:n täysjäsenyyteen, jolloin uudistukset tapahtuivat pääasiassa intressivetoisesti (Yilmaz, 2016, 89). Koska Turkkiä vahvempana toimijana EU:lla oli mahdollisuus palkita Turkkiä materiaalisesti EU-jäsenyyden tuomien taloudellisten hyötyjen muodossa, voidaan EU:n katsoa kohdistaneen Turkkiin *koersiivista painetta* (Montoya, 2013, 33). EU:n roolia Turkin sukupuolittuneen väkivallan vastaisen lainsäädännön kehityksessä tarkastelleen Burcu Özdemir Sarigilin mukaan intressivetoisuus koski myös naisten oikeuksien saralla tapahtuneita uudistuksia. Özdemir Sarigil perustelee väitettänsä sillä, että Turkissa tehdyt siviili-, rikos- ja työlainsäädäntönsä uudistukset tapahtuivat juuri kuten EU:n komission edistymisraporteissa edellytettiin. Muutokset tapahtuivat nopeasti ja ilman suurempia kotimaisia vääntöjä, vaikka naisjärjestöjen vastaaviin vaatimuksiin ei ollut aikaisemmin parlamentaarisisessa järjestelmässä taivuttu. Näin ollen mainittuja lainsäädännön uudistuksia voidaan selittää intressivetoisena eurooppalaistumisena, joka toimii ehdollisuusmekanismin kautta. (Özdemir Sarigil, 2021, 171; Kardam, 2011, 15)

Huomattavaa kuitenkin on, että sukupuolittunut väkivalta ei sisältänyt näihin komission Turkilta edellyttämiin uudistuksiin. Komission edistymisraporteissa ilmenee suppea ja kulttuurillisesti väritynyt kehystys naisiin kohdistuvasta väkivallasta Turkissa. (Özdemir Sarigil, 2021, 171, katso Montoya & Rolandsen Augustin, 2013). Komission kehystyksen on tulkittu johtuvan komission talouskeskeisyydellä, naisten oikeuksien alhaisella priorisoinnilla, osaamisen puutteella sekä puuttuvalla yhteydenpidolla naisjärjestöihin, vaikka järjestöt ovat pyrkineet luomaan yhteyttä komission suuntaan (Montoya, 2013, 145–6). Ehdollisuuden kultakaudella olisi siis vallinneet sellaiset olosuhteet, joilla myös sukupuolittuneen väkivallan vastaista sääntelyä olisi voitu edistää, mutta komissio ei niitä hyödyntänyt. Tätä tukee havainto siitä, että Turkki teki mukisematta muut komission siltä edellyttämät uudistukset naisten oikeuksiin. (Özdemir Sarigil, 2021, 171) Özdemir Sarigil kuitenkin havaitsee vuodesta 2005 alkaneen selkeän muutoksen unionin toiminnassa. EU

jatkoj edelleen nimellisesti ehdollisuusperustaista toimintaansa, mutta lisäsi myös normatiivisen paineen kohdistamista Turkkiin. (Özdemir Sarigil, 2021, 173.) Montoyan (2013, 167) mukaan unionin toiminta sukupuolittuneen väkivallan osalta laajentumiskontekstissa on kehittynyt ajan myötä niin paremmalla ymmärryksellä väkivallan sukupuolittuneisuudesta kuin monitoroinninkin kehittämisellä.

Normatiivisella paineella legitimoitiin naisaktivistien kehystystä ja vaatimuksia

Ehdollisuusmekanismin koersiivisen paineen lisäksi EU-jäsenyysneuvotteluissa Turkkiin kohdistettiin *normatiivista painetta*. Normatiivisen paineen voidaan katsoa kohdistuneen Turkkiin myös sukupuolittuneen väkivallan osalta, sillä Turkki omaksui unionin sukupuolittuneen väkivallan kehystystä, diskurssia, toimenpiteitä sekä lainsäädäntöä. Unionin kapea ja kulttuurillisia erityispiirteitä korostava sukupuolittuneen väkivallan kehystämisen kunniamurhien kautta päätyi myös kansallisiin dokumentteihin. Vuonna 2005 hallitus nimitti parlamentaarisen tutkimuskomitean ”tunnistamaan syyt ja toimenpiteet naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan sekä *tapa- ja kunniamurhien* vastaista työtä varten”. Seuraavana vuonna komitean työn pohjalta perustettiin pääministerin kiertokirje (Prime Ministry Circular No. 2006/17 on the “Measures to be taken to prevent the Acts of Violence against Women and Children and Custom and Honour Killings”) sekä vuotta myöhemmin sisäministeriön kiertokirje (Ministry of Interior Circular No. 2007/6 on the “Coordination of the Measures for the Prevention of Custom and Honour Crimes”) (Tozlu & Göksel, 2016; 13-15). Kun huomioidaan AK-puolueen uskonnolliskonservatiivinen tausta ja islamia korostava identiteetti, on hyvin epätodennäköistä, että sukupuolittuneen väkivallan kehystämisen kunniamurhien kautta olisi mieluisin vaihtoehto AKP:n toimijoille juuri sen kulttuurillisen sensitiivisyyden takia.

AKP omaksui myös EU:n levittämän sukupuolittuneen väkivallan nollatoleranssi diskurssin (Özdemir Sarigil, 2021, 168). Nollatoleranssi diskurssin tausta oli Euroopan parlamentin ”Nollatoleranssi naisiin kohdistuvalle väkivallalle” -kampanjassa, jota Euroopan komissio rahoitti 4 miljoonan euron edestä, ja joka pyrki lisäämään tietoisuutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Kampanjassa siteerattiin ja tehtiin tunnetuiksi YK:n ja Euroopan neuvoston sukupuolittunutta väkivaltaa käsitteleviä julistuksia ja suosituksia. (Montoya, 2013, 333) Tulkintaa diskurssin omaksumisen yhteydestä unioniin vahvistaa se, että diskurssi ei ollut linjassa AKP:n toiminnan kanssa, jolloin sen omaksumista selittää todennäköisemmin *symbolisen tuen* osoitus kotimaisille aktivisteille ja kansainväliselle yleisölle, kuin niinkään aikomus vaikuttavasta politiikasta asian suhteen. Turkin toiminta, jossa se omaksui nollatoleranssi diskurssin ja teki unionin edellyttämiä uudistuksia ottamalla unionin suositukset annettuina, ilman niiden sovittamista kotimaiseen kontekstiin (kuten sosiaalisen oppimisen prosessin läpikäymistä) havainnollistaa *akkulturaation* prosessia, jossa sääntelyä omaksuttiin ilman tosiasiallisia muutoksia. Poliitiikan osalta puolestaan EU on normatiivisen paineen kautta saanut Erdoğanin vetäytymään aviorikoksen kriminalisoinnista rikoslain uudistuksen yhteydessä sekä perääntymään abortin kriminalisoinnista (Negron-Gonzalez, 2016, 206). EU:n vaikutusta Turkkiin ei voida kuitenkaan redusoida yksin pinnallisen tason muutoksiksi, sillä Elif Gözdasoglu Küçükalioglu (2018) mukaan Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden kontekstissa tehdyt lainsäädännölliset uudistukset merkitsivät paradigman muutosta,

jossa naisten yksilölliset ja ruumiilliset oikeudet tulivat tunnustetuiksi. Tämä merkitsi kotimaisten naisjärjestöjen agendan tunnustamista ja vahvistumista, mikä puolestaan edisti naisjärjestöjen asemaa suhteessa hallitukseen.

Komission käänne monitorointiin paljasti epäkohtia

Turkin johdon poliittisen tahtotilan heikennyttyä ryhtyä demokratiaa ja ihmisoikeuksia edistäviin uudistuksiin yleisesti, EU-jäsenyysneuvotteluita vetävä komissio alkoi panostamaan monitorointiin. Käytännössä tämä näkyi komission vuosittaisissa edistysraporteissa, joissa aikaisemmin jopa yksittäisellä lauseella kuitattu sukupuolittuneen väkivallan tilanne muuttui entistä yksityiskohtaisemmiksi kuvailluksi sekä tilanteesta että hallituksen toimenpiteistä ongelmaan puuttumiseksi tai puuttumisen riittämättömyydestä. Raporteissa myös toistettiin kotimaan naisjärjestöjen vaatimuksia lain nro 4320 uudistustarpeesta, mikä vahvisti naisjärjestöjen vaatimuksia. (Özdemir Sarigil, 2021, 173). Seuraavaksi tarkastelen komission monitorointitoimenpiteitä sukupuolittuneen väkivallan osioita Turkin edistymisraporteista vuosilta 2007–2011 selvittääkseni EU:n ja Turkin välisiä tekijöitä juuri Istanbulin sopimukseen liittymisen kannalta. Sukupuolittunutta väkivaltaa käsitellään ”taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien” osiossa, ja sitä kuvataan käsitteillä *kotiväkivalta*, *kunniamurhat* ja *aikaiset ja pakotetut avioliitot*.

Jo vuoden 2007 raportissa todetaan, että Turkin ”*Oikeudellinen viitekehys sukupuolten tasa-arvon mahdollistamiseksi on kunnossa*” ja huomiota kohdistetaan puutteelliseen käytännön toteuttamiseen: ”*Tarvitaan kuitenkin lisäponnisteluja, jotta se saadaan sosiaalisesti todellisuudeksi.*” (Euroopan komissio 2007, 18) Raportti kuvailee pääpiirteittäin keskeiset ongelmat sukupuolittuneen väkivallan kannalta, mutta siitä silti välittyä optimistinen ja odottavainen tunnelma. Raportissa kuvataan useita toimenpiteitä, joita on tehty tilanteen parantamiseksi tai aiotaan tulevaisuudessa tehdä. Raportissa mainitaan esimerkkejä toimenpiteistä, joilla kotiväkivaltaan aiotaan puuttua. Vuonna 2006 on perustettu Pääministerin kiertokirje kunniamurhien ja naisiin kohdistuvan kotiväkivallan vastaiseen työhön (Prime Ministerial Circular to Combat Honour Killings and Domestic Violence Against Women) edistämään käytännön toimintaa, hallituksen, median ja järjestöjen tukemat tietoisuuden nostattamisen kampanjat ovat käynnissä, turvakotien määrää on hieman lisätty ja henkilökuntaa rekrytoidaan lisää (Directorate-General for the Status of Women) (Euroopan komissio, 2007, 18). Altınay & Arat (2009, 3) kuvaavat toiminnan keskiössä ollutta Pääministerin kiertokirjettä naisjärjestöiltä lainattua retoriikkaa sisältäväksi vaatimuslistaksi, sillä mainittujen toimenpiteiden käytännön toteutusta ei kuitenkaan ole resursoitu riittävästi, eikä puutteellisesta toimeenpanosta seuraa minkäänlaisia sanktioita. Kiinnostavaa onkin, että sukupuolittunut väkivalta, jonka voidaan mieltää joko sosiaali- ja terveydenhuollon tai oikeuden hallinnonalaan kuuluvaksi kysymykseksi, on nostettu korkeimmalle tasolle Pääministerin kiertokirjeen muodossa. Tällä toimenpiteellä on alkujaan luultavasti haluttu lähettää signaalia vakavasta suhtautumisesta kysymykseen. Signaali kuitenkin vesittyä, kun tarkastellaan lähemmin hallituksen toimintaa ja toimimattomuutta suhteessa kysymykseen.

Myöhemmissä raporteissa kuitenkin ilmenee, että toimeenpano ei etene toiveiden mukaisesti, vaan raporteissa toistuvasti huomautetaan hallinnon suunnitelmien ja lainsäädännön toimeenpanon ongelmista. Systemaattisimmat ja vakavimmat ongelmat koskevat ruohonjuuritason käytännön työtä. Turvakotien määrää ei ole lisätty lain edellyttämälle tasolle (Euroopan komissio 2008, 20; 2009, 24; 2011, 32). Raporteissa viitataan toistuvasti myös hallinnon ja viranomaisten puutteelliseen ymmärrykseen koskien sukupuolittunutta väkivaltaa sekä puutteisiin uhrien kohtaamisessa, poliisitutkinnassa ja oikeuskäsittelyissä. (Euroopan komissio 2009, 24; 2010, 26). Viranomaisten ongelmallisen toiminnan kerrotaan jopa johtaneen siihen, että ”Naiset eivät raportoi väkivallasta poliisille, koska eivät usko poliisin ja oikeuslaitoksen tarjoavan riittävää suojelua.” (Euroopan komissio 2008, 20). Ruohonjuuritasolle asti ulottuvat toimeenpanon ongelmat voidaan jäljittää hallituksen puutteelliseen toimintaan, sillä monisyisten ongelmien ratkaisua helpommin suoritettavissa olevat toimenpiteet, kuten esimerkiksi uusien tasa-arvotyöhön tarkoitettujen toimielinten perustamiset, eivät etene. Jäissä ovat esimerkiksi Sukupuolten tasa-arvon toimielin (Gender Equality Body) ja Sukupuolten tasa-arvon parlamentaarinen komitea (Parliamentary Committee on Gender Equality) sekä Turkin lainsäädännönkin edellyttämä Sisäministeriön kiertokirje (circular from the Ministry of the Interior). (Euroopan komissio 2008,20; 2009, 24) Lisäksi vuoden 2009 raportissa kuvataan puutteellista vuorovaikutusta hallinnon sisällä ja suhteessa kansalaisyhteiskuntaan, toimeenpanon ja viestinnän fasilitointimekanismien laiminlyöntiä. (Euroopan komissio 2009, 24). Aina ruohonjuuritasolta hallitukseen asti ulottuvista toimeenpanon ongelmista ja niiden kansainvälisestä noteeraamisesta huolimatta hallituksen merkittävimmät toimenpiteet tapahtuivat lainsäädännön saralla Turkin liittyessä oikeudellisesti sitovaan Istanbulin sopimukseen ja ratifioidessaan lain nro 6248. Vaikka sekä sopimus että laki toivat merkittäviä edistysaskeleita lainsäädäntöön, niiden merkitys naisten oikeuksien kannalta vastaa tyhjää paperia, mikäli edes aikaisempaa, jo sitovaa lainsäädäntöä ei kuitenkaan käytännössä noudateta.

5.2.2. Kansainvälisen monitoroinnin tuottama normatiivisen paineen vaikutukset

Vuonna 2002 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sai käsiteltäväkseen Opuz v. Turkki -tapauksen, jossa Nahide Opuz valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle Turkin valtion riittämättömästä puuttumisesta Opuziin ja tämän äitiin kohdistuvaan toistuvaan ja raakaan väkivaltaan. Nahide Opuzin aviomies pahoinpiteli Opuzia ja tämän äitiä useita kertoja niin avioliiton aikana kuin sen päätyttyäkin muun muassa puukottamalla ja ajamalla yli autolla (Opuz v. Turkey, 4, 7). Naiset tekivät rikosilmoituksia ja hakivat apua tilanteeseensa, mutta viranomaisten riittämätön puuttuminen miehen rikoksiin, erityisesti niiden raakuuteen nähden sekä piittaamattomuus naisten turvallisuudesta käytännössä mahdollistivat väkivallan raaistumisen ja lopulta Nahide Opuzin äidin murhan (Information Note, 2009, 2–3). Murhasta mies sai alun perin elinkautisen tuomion, joka myöhemmin muutettiin viiteentoista vuoteen ja kuuteen kuukauteen vankeutta. Oikeus perusteli muutosta miehen hyvällä käytöksellä oikeudessa ja uhrin ”provokaatiolla”. Paikallistason oikeus kuitenkin vapautti miehen odottamaan muutuskäsittelyä, sillä mies oli ollut vangittuna odottaessaan oikeuskäsittelyä. (Opuz v. Turkey, 10.)

Vuonna 2009 EIT antoi tapauksesta päätöksensä, jossa se tuomitsi tapauksen Opuzin eduksi ja katsoi, että Turkki oli rikkonut Euroopan ihmisoikeussopimuksen kolmea artiklaa; oikeus elämään (2), kidutuksen kieltö (3) sekä syrjinnän kieltö (14). Viranomaiset eivät olleet noudattaneet huolellisuusvelvoitetta (due diligence) hakijan äidin elämän suojelemiseksi, sillä he eivät olleet ryhtyneet riittäviin toimenpiteisiin väkivallan eskaloitumisesta, tappavien aseiden käytöstä ja tappouhkauksista huolimatta ja pitivät tilannetta yksityisenä ”perheasiana”. Rikosoikeudellinen järjestelmä ei ollut toiminut riittävänä pelokkeena, mikä mahdollisti väkivallan jatkumisen (Information Note, 2009, 2–3). Päätöksessä katsottiin myös, että koska kotiväkivalta kosketti pääasiassa naisia, erityisesti köyhiä kurdinaisia, viranomaisten riittämättömän puuttumisen katsottiin täyttävän syrjinnän tunnusmerkistön. Lisäksi oikeuslaitoksen passiivisuuden kotiväkivaltatapausten osalta katsottiin luovan Turkkiin ilmapiirin, joka kannustaa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. (Information Note, 2009, 4.)

EIT:n tuomio sai ristiriitaisen vastaanoton Turkissa. Naisjärjestöt korostivat tuomiota mahdollisuutena institutionaaliseen muutokseen, joka mahdollistaisi tehokkaamman puuttumisen kotiväkivaltaan. Pääministeri Erdoğan sen sijaan vaikutti huolestuvan naisten ruumiillista koskemattomuutta enemmän Turkin maineesta ja kommentoi, että oli ”väärin yleistää yksittäinen tapaus koskemaan koko Turkkia”. (Sahin, 2022, 213.) Erdoğanin tulkinta tuomiosta osoittaa myös piittaamattomuutta tai ymmärtämättömyyttä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tehtävästä, sillä tuomioistuimen tarkoituksena on toimia viimesijaisena valituskeinona tapauksissa, joissa jäsenmaa ei ole riittävästi suojellut kansalaistensa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa mainittuja oikeuksia. Tällöin tuomioistuimeen ei ole tarkoituksena valikoida edustavaa otosta koko Turkin kotiväkivaltatapauksista, vaan tuomioistuin käsittelee juuri niitä tapauksia, joissa oikeuksia on räikeästi rikottu. EIT:n päätöksen perusteluista kuitenkin ilmenee, että Nahide Opuzin saama viranomaiskohtelu ei ollut mitenkään poikkeuksellista Turkissa, vaan jopa tyypillistä, erityisesti uhrin asuessa Diyarbakirin kaupungissa. EIT pohjasi tietonsa Diyarbakır Bar Association -järjestön ja Amnesty Internationalin laatimiin raportteihin, joiden todenperäisyyttä Turkin hallitus ei kiistänyt. (Information Note, 2009, 4) EIT:n tuomiolla Turkista tuli ensimmäinen valtio, jonka katsottiin epäonnistuneen kansalaistensa suojelussa kotiväkivallalta. Opuz vs. Turkki -tapaus herätti laajaa kansallista ja kansainvälistä huomiota, toi esiin sukupuolittuneen väkivallan ongelman rakenteellisen ulottuvuuden ja saattoi Turkin valtion hyvin kielteiseen valoon. (Mammadova & Joamets, 2021, 83–83.)

Ihmisoikeusloukkausten paljastamisen (naming and shaming) yhteys Turkin toimintaan

Vaikka Turkin hallitus otti tuomion vastaan tyrmistyneenä, se ei ryhtynyt vaikuttaviin toimenpiteisiin tuomion toimeenpanemiseksi, vaan on alusta alkaen ollut pikemminkin puolustuskannalla. EU:n komission vuoden 2009 raportista alkaen huomautetaan, että Turkki ei ole toimeenpannut EIT:n antamaa tuomiota Opuz v. Turkki -tapauksesta (Euroopan komissio, 2009, 23; 2010, 26; 2011, 32). Komission lisäksi painetta Turkkiin kohdistettiin julkaisemalla Turkin kunniamurhia ja -väkivaltaa käsitteleviä artikkeleita kansainvälisessä mediassa sekä CEDAW’in ja ihmisoikeusjärjestöjen jatkuvalla tarkkailulla. Koska Opuz v. Turkki -

tapauksesta muodostui lopulta keskeinen eurooppalaisen oikeuden virstanpylväs, jonka pohjalta ja myötävaikutuksesta ryhdyttiin laatimaan Istanbulin sopimusta, Turkin sukupuolittuneen väkivallan tilanne oli jatkuvan kansainvälisen huomion kohteena. Turkin kritisointi tapauksen ja tuomion pohjalta meni jopa niin pitkälle, että sen pohjalta kyseenalaistettiin Turkin rooli modernina demokratiana (Ayhan, 2017, 145).

EIT:n tuomion kanssa samoihin aikoihin julkaistiin kaksi kansainvälistäkin näkyvyyttä saanutta tutkimusta naisiin kohdistuvasta väkivallasta Turkissa, mitkä entisestään lisäsivät painetta ryhtyä konkreettisiin toimenpiteisiin. Kiinnostavaa on, että Turkin hallitus ei vielä tähänkään mennessä ole toimeenpannut Opuz v. Turkki -tapauksen tuomiota, vaan se on reagoinut paineeseen muilla tavoin, kuten esimerkiksi korostamalla Turkin roolia Istanbulin sopimuksessa. Istanbulin sopimuksen neuvotteluprosessiin osallistunut pitkäaikainen naisaktivisti Hülya Gülbahar on kertonut, että pääasiallinen syy siihen, että sopimus allekirjoitettiin juuri Turkin puolenvuoden mittaisella puheenjohtajuuskaudella Istanbulissa, oli Turkin sisäministeri Ahmet Davutoğlun aktiivisen vaikutustyö. Gülbaharin mukaan Davutoğlun ponnisteluja motivoi EIT:n langettavan tuomion ja oikeusministeriön vastikään julkaiseman karun tutkimustuloksen aiheuttama mainehaitta. (Ayhan, 2017, 145). Tätä tulkintaa vahvistaa Turkin ulkoministeriön tiedote, jossa korostetaan Turkin roolia ensimmäisenä allekirjoittajana ja ratifioijana mutta myös neuvotteluiden *pioneerina*. Tiedotteessa ohitetaan eurooppalaisten toimijoiden ja muiden turkkilaisten toimijoiden, kuten naisjärjestöjen ja meritoituneen turkkilaisen tutkijan rooli. Tiedotteessa myös virheellisesti sanotaan Istanbulin sopimuksen olevan ensimmäinen kansainvälinen instrumentti sukupuolittuneen väkivallan torjumiseksi, ohittaen näin kansainvälisen naisasialiikkeen tuloksena syntyneen CEDAW-sopimuksen. (Turkin ulkoministeriön tiedote nro 78, 15.3.2012.) Huomioiden Opuz v. Turkki -tuomion ja tutkimustulosten julkaisun läheisen ajankohdan Istanbulin sopimuksen solmimiseen nähden sekä laajamittaisen Turkkiin kohdistuneen kotimaisen ja kansainvälisen arvostelun sekä sisäministerin vaikutustyön, voidaan päätellä, että Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen motivoi tarve tasapainottaa ihmisoikeusloukkausten kielteisiä vaikutuksia ja luoda todellisuutta myönteisempää julkikuvaa Turkin hallituksen suhtautumisesta sukupuolittuneen väkivallan vastaiseen työhön.

Kansainvälisen aseman kohentaminen Euroopan neuvostossa

Istanbulin sopimuksen laatimisen aikoihin vuosien 2008 ja 2011 välillä Turkki pyrki myös kohentamaan asemaansa Euroopan neuvostossa AKP:n puolue-eliitin johdolla. Mevlüt Çavuşoğlu, yksi AKP:n perustajajäsenistä, nimitettiin Turkin delegaatioon PACE:en vuonna 2003, josta hän eteni Turkin delegaation johtajaksi ja PACE:n varapuheenjohtajaksi. Tammikuussa 2010 hänet valittiin kaksivuotiskaudelle PACE:n puheenjohtajaksi. Saman vuoden marraskuussa alkoi myös Turkin seitsemäs Euroopan neuvoston ministerikomitean puheenjohtajuuskausi. Puheenjohtajuuskautensa jälkeen Turkin ulkoministeriksi siirtynyt Mevlüt Çavuşoğlu ilmaisi, että Turkki pyrkii 6. suurimmaksi lahjoittajaksi tammikuun 2015 mennessä, nostaa vuosittaiset 13 miljoonaa euroa 33 miljoonaan euroon. Samalla Turkki esitti ja sai ja läpi ehdotukset lisätä turkki työskentelykieleksi ja nostaa Turkin edustajien määrä 18, joka on myös Ranskalla, Saksalla, Italialla, Venäjällä ja Iso-Britannialla. (Noi, 22.5.2015.) Näyttää siis siltä, että Turkki teki tuntuvia panostuksia

parantaakseen asemaansa Euroopan neuvostossa ja saadakseen AKP:n puolue-eliitin jäseniä merkittäviin tehtäviin. On vaikea arvioida ulkoapäin, mitkä motiivit tarkalleen ottaen ajoivat puoluetta tähän, mutta aktiivisella ja yhteistyökykyisellä suhtautumisella pyrittiin todennäköisesti ainakin jossain määrin kohentamaan mainetta suhteessa muihin jäsenvaltioihin. Turkin vaikutustyö, jolla tavoiteltiin Istanbulin sopimuksen allekirjoittamassa Turkin puheenjohtajuuskaudella, sopii hyvin osaksi tätä näyttävien eleiden sarjaa, jolla pyrittiin välittämään viestiä kotimaisen yleisön lisäksi myös kansainväliselle, mikä viittaa Turkin pyrkimykseen vahvistaa legitimitettiään aktiivisena kansainvälisenä ihmisoikeustoimijana (Bjarnegård & Zetterberg, 2022, 64). Turkin pyrkimyksiä profiilin nostamiseksi kansainvälisellä tasolla saattaa selittää kritiikin välttämisen lisäksi myös AKP:n tavoite saavuttaa tunnustetun ihmisoikeustoimijan maine ja päästä vaikutusvaltaisten eurooppalaisten valtioiden viiteryhmään.

5.2.3. Kansainväliset vaikutukset kotimaiseen kontekstiin

EU-jäsenyysskonteksti sai suorien vaikutusten lisäksi aikaan myös epäsuoria vaikutuksia turkkilaiseen poliittiseen kontekstiin. Marella Bodur Ün & Harukan Arikanin mukaan vuosien 1999 ja 2011 välillä vallitsi Turkin naisten oikeuksien politiikan eurooppalaistuminen, mikä johtui pääasiassa Turkin EU-jäsenyyssprosessin aiheuttamista muutoksista Turkin kotimaan politiikassa, mitä naisjärjestöt osasivat taidokkaasti hyödyntää. (Bodur Ün & Arikan, 2021, 6.) Mahdollisuus EU-jäsenyyteen teki demokratia- ja ihmisoikeussääntelyn uudistuksista ajankohtaisia, mikä loi kotimaisille toimijoille *poliittisen momentumin* saada läpi uudistuksia naisten oikeuksiin (Özdemir, 2014, 130). Sukupuolittuneen väkivallan EU-tason sääntelyn puuttuessa uudistusten sisällöt määräytyivät CEDAW-sopimuksen mukaisesti (Özdemir Sarigil, 2021, 160). Huolimatta Turkin vahvasta motivaatiosta EU-jäsenyyteen lainsäädännön uudistukset naisten oikeuksien osalta eivät edenneet kotimaan parlamentissa itsessään. Naisjärjestöt toimivat yhdessä ja tekivät hallituksen jäseniin kohdistuvaa henkilökohtaista vaikutustyötä, julkaisivat lehdistötiedotteita ja järjestivät mielenosoituksia (Aldıkaçtı-Marshall 2013, 136). Vaikutustyössään naisjärjestöt myös hyödynsivät Kööpenhaminan kriteerin tunnettuutta ja merkitystä ja korostivat uudistuksen olevan kriteerin mukaisia. (Özdemir, 2014, 131). EU:lle Turkin jäsenyysneuvotteluissa ei ollut kyse ainoastaan lainsäädännön harmonisoimisesta, vaan myös Turkin kulttuurillisen *eurooppalaisuuden* asteen arvioimisesta, jossa naisten yhteiskunnallista asemaa käytettiin sen mittarina. Tämä arvioiminen muistutti läheisesti kemalistien modernisaatioprojektin keskusteluja, joissa projektin edistymistä arvioitiin tarkastelemalla naisten asemaa pintapuolisten indikaattoreiden kautta. (Aldıkaçtı-Marshall 2013, 138–9.) On siis perusteita olettaa, että Turkin poliittiselle eliitille oli tärkeää viestiä EU:n suuntaan eurooppalaistumista, ja naisten oikeuksien tiedettiin toimivan sen mittarina niin kotimaisessa keskustelussa kuin kansainvälisessäkin. Tämä loi valtaapitävälle uskonnolliskonservatiiviselle poliittiselle eliitille motiivin paitsi ryhtyä pinnallisen tason muutoksiin viestin välittämiseksi, mutta myös rajoittamaan ultrakonservatiivista toimintaa niin hallituksen sisällä kuin ulkoparlamentarisestikin. Myös naisjärjestöjen resurssien kasvaminen ja EU:n tukema vaikutusvallan vahvistuminen suhteessa hallitukseen ovat vahvistaneet naisjärjestöjen asemaa suhteessa konservatiivisempiin toimijoihin.

Kansalaisyhteiskunnan vahvistuminen ja ammattimaistuminen

EU:n kansalaisyhteiskunnan roolia korostavan demokratiakäsityksen mukaisesti unioni pyrkii vahvistamaan ehdokasmaiden kansalaisyhteiskunnan kapasiteettia ja asemaa suhteessa hallitukseen. Kandidaattimaiden kansalaisjärjestöille tarjotaan mahdollisuutta EU-rahoitukseen, sekä pääsyä osaksi eurooppalaisten kansalaisjärjestöjen verkostoja. Tiivistyneessä yhteydenpidossa järjestöt ovat kehittäneet osaamistaan ja oppineet tekemään asioita ”eurooppalaisella” tavalla. (Ergun, 2010, 508.) EU:n rahoitus on parantanut huomattavasti järjestöjen taloudellista kapasiteettia, mikä puolestaan on parantanut mahdollisuuksia vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon, sekä näkyä aiempaa enemmän kansalaisille. Ulkopuolinen rahoitus ohjaa järjestön toimintaa suuntaan, jossa unionin poliittiset päämäärät korostuvat. Riippuvuus rahoituksen jatkosta saattaa ajaa järjestöjä tilanteisiin, joissa edistetään kotimaan politiikan polttavimpien kysymysten sijaan unionille tärkeitä poliittisia päämääriä. Lisäksi toiminnan ammattimaistuminen on vähentänyt vapaaehtoistyön merkitystä, ja tämä yhdistettynä ulkoapäin määriteltyihin agendoihin, saattaa luoda kuilua kansalaisjärjestöjen ja ruohonjuuritasolla operoivien kansalaisten välille. (Ergun, 2010, 515–6.) Özdemir Sarıgil huomauttaa, että sukupuolittunut väkivalta ei kuitenkaan ollut mikään unionin erityinen kansalaisyhteiskunnan toiminnan painopiste vuosien 1999 ja 2005 välissä. Tässä mielessä Turkin laajentumistapaus on jonkinlainen poikkeus, sillä samoihin aikoihin vireillä olleissa Itä-Euroopan valtioiden laajentumisprosesseissa kandidaattimaille myönnettiin Daphne-rahoitusta. (Özdemir Sarıgil, 2021, 172.) Myöhemmin EU kuitenkin otti sukupuolittuneen väkivallan vastaisen työn laajentumistoiminnan prioriteetikseen tiivistämällä yhteyksiään Turkin kansalaisyhteiskuntaan ja viranomaisiin sekä pyrkimällä vahvistamaan myös kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten päättäjien keskinäisiä yhteyksiä. Tätä tarkoitusta varten EU rahoitti useita ohjelmia, joilla vahvistettiin erilaisten naisasialiikkeen toimijoiden osaamista sekä teknisiä ja taloudellisia valmiuksia vaikuttaa yhteiskuntaan ja hallitukseen. (Özdemir Sarıgil, 2021, 173–4.) Esimerkiksi laajentumista valmistelevalle tukiväliseen (IPA) puitteissa järjestöille myönnettiin projektirahoitusta, mikä paransi järjestöjen toimintaresursseja sekä ohjasi järjestöjen toiminnan painopistettä EU:n tavoitteiden mukaisiksi (Bodur Ün, 2021, 140).

Turkin linkittyminen kansainväliseen toimintaan ensin CEDAW-prosessin osalta, sekä myös myöhemmin EU-jäsenyysneuvotteluiden osalta virallisti naisjärjestöjen aseman olennaisena sidosryhmänä. Lisäksi EU-jäsenyysprosessin käynnistyminen teki monista naisjärjestöille olennaisista lainsäädännön muutoksista ajankohtaisia, mikä avasi järjestöille poliittisten mahdollisuuksien ikkunan saada läpi omia pitkäaikaisia tavoitteitaan niiltä osin kuin ne sopivat unionin laajentumisagendaan. (Aldıkaçtı-Marshall 2013, 136) Laajentumisprosessi vahvisti naisjärjestöjen vaikuttamista myös konkreettisesti kuulemalla naisjärjestöjen vaatimuksia ja listaamalla niitä eksplisiittisinä vaatimuksina Turkin vuosittaisiin edistysraportteihin (Özdemir Sarıgil, 2021, 173). Lisäksi Turkin eurooppalaistuminen avasi turkkilaisille järjestöille verkostoitumismahdollisuuksia keskeisiin eurooppalaisiin naisten oikeuksien verkostoihin, kuten European Women’s Lobbyyn, joka puolestaan otti vastaan turkkilaisten naisjärjestöjen viestit ja vaati yhdessä

jäsenjärjestöjensä kanssa Turkin hallitusta ryhtymään kotimaisten järjestöjen vaatimiin toimenpiteisiin. (Aldıkaçtı-Marshall 2013, 137.)

5.3. Päätelmät – selittääkö demokratiakehitys Turkin liittymistä sopimukseen?

Demokratian kehittymisen sijaan Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen selittää paremmin demokratian rapautuminen, sillä sopimuksen ratifioiminen täyttää paremmin ”Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioiminen demokratiakehityksenä” -viitekehyksessä (liite 1) määrittelemääni *vilpittömän ratifioinnin* sijaan *strategisen ratifioimisen* tunnusmerkistön. Analyysin perusteella ilmeni, että AKP ei ole ollut halukas toimimaan yhteistyössä autonomisen kansalaisyhteiskunnan edustajien kanssa ja huomioimaan järjestöjen näkökulmia ja toiveita lainsäädännössä, vaan piti tiukasti kiinni omista uskonnolliskonservatiivisista linjoistaan. AKP:n naisten oikeuksien politiikkaa ohjaavissa arvoissa ja näkökulmissa korostuu uskonnolliskonservatiivinen eetos, jonka mukaan naisten ja miesten välisen tasa-arvon sijaan tulee vaalia sukupuolirooleja toisiaan täydentävinä. Istanbulin sopimus tähtää sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseen puuttamalla tiukasti naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, jonka se näkee keskeisenä epätasa-arvoa ylläpitävänä tekijänä. Retoriikassaan AKP saattoi myöntyä naisasialiikkeen ja EU:n määrittämiin kehyksiin, mutta kotimaan tasolla tehdyissä poliittisissa päätöksissä uskonnolliskonservatiivinen ajattelu dominoi, ellei EU asettanut arvovaltaansa kotimaisen naisasialiikkeen tueksi. Istanbulin sopimus erottautuu selkeästi AKP:n naisten oikeuksien kokonaisuuden linjasta, mutta jo sen ratifioinnin yhteydessä näytösluontoisesti säädetty laki nro 6248 osoittaa, että AKP ei ollut valmis myöntymään kansainvälisen ja turkkilaisen naisasialiikkeen näkemyksiin, vaan lakiesitystä rampautettiin Istanbulin sopimuksen vastaisilla muotoiluilla. On siis selvää, että AKP-vetoinen hallitus ei ratifioinut sopimusta arvopohjaisista syistä. *Arvojen* sijaan *intressit* näyttävät selittävän paremmin AKP:n päätöstä liittyä sopimukseen. Teoriakirjallisuuden mukaan hallitukset voivat ratifioida kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia lujittaakseen omaa asemaansa vahvistamalla legitimizeettiään tai tarjoamalla kansalaisyhteiskunnalle taktista myönnytystä, jolla vaatimuksista päästään eroon.

Kansainvälisenä sopimuksena Istanbulin sopimuksen ratifioiminen täyttää kaikki kolme Bjarnegårdin ja Zetterbergin nimeämää legitimizeetin kohentamisen muotoa (*tulosperustainen*, *prosessiperustainen* ja *maineperustainen*). Omaksumalla naisten oikeuksien kannalta myönteistä lainsäädäntöä AKP:n oli mahdollista kohentaa *tulosperustaista legitimizeettiä* erityisesti liberaalien äänestäjien parissa. Legitimizeetin kohentamisen taustalla oli käsitys AKP:sta uskonnolliskonservatiivisena toimijana, joka valtaan päästessään saattaa uhata sekulaaria valtiojärjestystä. Hälventääkseen näitä pelkoja AKP hyödynsi naisten oikeuksia – ja tässä sukupuolittuneen väkivallan asiakysymystä, keinona välittää todellista liberaalimpaa kuvaa puolueesta saavuttaakseen tarpeeksi laajan kannatuksen mutta myös työrauhan sekulaarilta oppositiolta (Arat, 2021, 14).

Tarkasteltaessa AKP:n naisten oikeuksien politiikkaa kokonaisuutena, voidaan havaita, että edistyksellinen ja sukupuolten tasa-arvoa korostava Istanbulin sopimus poikkeaa muusta, uskonnolliskonservatiivisia arvoja korostavasta politiikasta. Läpi valtakautensa AKP on pyrkinyt tekemään *konservatiivisinta mahdollista* naisten

oikeuksien politiikkaa, jota autonomisen naisjärjestöt ovat mobilisoituneet vastustamaan. AKP:n suhtautuminen on vaihdellut ideologisen dogmaattisuuden ja pragmaattisemman vuoropuhelun välillä, riippuen aina laajemmasta kotimaisesta ja kansainvälisestä poliittisesta kontekstista. (Negrón-Gonzales, 2016, 209, 210). AKP hyödynsi naisjärjestöjen tuottamaa sukupuolittuneen väkivallan yhteiskunnallisen tietoisuuden lisääntymistä, hyppäsi naisten oikeuksien *bandwagoniin* ja otti kunnian Istanbulin sopimuksesta omiin nimiinsä (Turkin ulkoministeriön tiedote nro. 78, 15.3.2012). Näin AKP pyrki hälventämään julkikuvansa uskonnolliskonservatiivista kaikua saadakseen kannatusta uusien ryhmien parissa sekä laimentamaan vannoutuneen sekularistisen opposition puolueeseen kohdistamaa epäluuloa. Näiden mielikuvien avulla AKP tavoitteli laajaa kannatuspohjaa vuoden 2010 perustuslakikansanäänestyksessä sekä vuoden 2011 parlamenttivaaleissa, sekä varmistti työrauhan oppositiolta ja lopulta ajoi läpi muutokset Turkin poliittiseen järjestelmään, joilla valtaa keskitettiin AKP:lle ja heikennettiin demokratiaa ylläpitäviä tilivelvollisuusmekanismeja.

Sopimuksen ratifioinnin kylkiäisenä hyväksyttiin laki nro. 6248. Vaikka lakivalmistelun aikoihin AKP oli jo muuten syrjäyttämässä autonomisia järjestöjä päätöksenteosta, järjestöt otettiin mukaan lain nro. 6248 säätämiseen. Laki nro. 6248 vastasi sisällöltään Turkia laillisesti sitovaa Istanbulin sopimusta mutta takasi sopimusta heikommat oikeudet, jolloin oikeudellisesta näkökulmasta jo Istanbulin sopimus sinällään olisi ollut riittävä. Lain nro. 6248 valmistelussa naisjärjestöt kamppailivat pääministeri Erdoğanin kanssa lain ulottamisesta myös naimattomiin pariskuntiin ja saivat asiassa oman näkemyksensä lopulta läpi. Vaikka laki nro. 6248 jäi Istanbulin sopimuksen kunnianhimon tasosta, naisjärjestöt viestivät siitä omille sidosryhmilleen voittona. Näin ne tahattomasti vahvistivat myös hallituksen *tulosperustaista legitimizeettiä*. Osallistumalla lainvalmisteluprosessiin järjestöt tulivat vahvistaneeksi myös hallituksen *prosessiperustaista legitimizeettiä*. Naisjärjestöt olivat jopa itse aloitteellisia lainsäätämisen suhteen, vaikka oikeudellisesta näkökulmasta tarvetta sopimukselle voidaan pitää kyseenalaisena. Naisjärjestöjen toimintaa voidaan tulkita siten, että ne halusivat sementoida sopimuksen keskeisiä sisältöjä kotimaiseen lainsäädäntöön, koska järjestöt eivät luottaneet hallituksen noudattavan kansainvälistä sopimusta tai pysyvän sen jäsenenä. Lisäksi naisjärjestöillä oli varmasti tiedossa jo ennen Istanbulin sopimuksen luonnostelua, että Turkin ongelmat sukupuolittuneen väkivallan kitkemisessä eivät sijainneet lainsäädännössä, vaan sen toimeenpanossa (Euroopan komissio 2007, 18). Vaikuttaa siis siltä, että naisjärjestöt ovat vaikeassa tilanteessa päättäneet tarttua jokaiseen oljenkorpeen. Valitun toimintatavan sivuvaikutuksena naisjärjestöt tulivat kuitenkin myös vahvistaneeksi hallituksen legitimizeettiä ja tukeneet hallituksen *autokraattista gendewashingia*. Säättämällä uusia, edistyksellisiä lakeja mutta jättämättä toimeenpanon puolitiehen AKP pystyi ajamaan kaksilla rattaila. Uudet ja edistykselliset lait loivat toivoa niille, jotka halusivat liberaalimpaa politiikkaa, kun taas lakien puutteellinen toimeenpano ei vaarantanut uskonnolliskonservatiiveille tärkeitä valtahierarkioita.

Kotimaisten tekijöiden lisäksi Istanbulin sopimukseen liittymisessä näkyvät myös kansainväliset tekijät. Vaikka EU:n ehdollisuusmekanismi oli monien muiden demokratiaa ja ihmisoikeuksia koskevien uudistusten

takana, ehdollisuuden tuottamaa *koersiivista painetta* ei hyödynnetty sukupuolittuneen väkivallan osalta. Sen sijaan EU-jäsenyysprosessi vahvisti turkkilaisia kansalaisyhteiskunnan toimijoita, mikä vaikutti epäsuorasti komission vuosittaisen monitoroinnin ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Opuz v. Turkki -tapauksen tuottaman *normatiivisen paineen* ohella Turkin hallitukseen. Normatiivinen paine ei kuitenkaan päässyt varsinaiseen tavoitteeseensa, sillä hallitus ei ole ryhtynyt vaikuttaviin toimenpiteisiin sukupuolittuneen väkivallan ehkäisemiseksi. Jo vuonna 2007 EU-komissio totesi lainsäädännön olevan kunnossa, mutta Turkin tarvitsevan lisäponnisteluja, jotta lainsäädäntö muutetaan ”sosiaaliseksi todellisuudeksi” (Euroopan komissio 2007, 18). AKP ei ole korjannut ongelmia poliisissa ja oikeusjärjestelmässä, jotka ylläpitävät rankaisemattomuuden kulttuuria, mikä kannustaa miehiä ryhtymään väkivallantekoihin. AKP on jopa pahentanut ongelmaa diskurssillaan, jossa epäsuorasti kannustetaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. (Kandiyoti, 2016, 105; Akgul, 2017, 3.) AKP:n suhtautuminen Opuz v. Turkki -tapauksen tuomioon kiistämällä sen oikeudenmukaisuus, havainnollistaa Turkin reaktiota normatiiviseen paineeseen. Istanbulin sopimukseen liittymien suhteen on havaittavissa viitteitä sekä tasapainottelusta ihmisoikeusloukkausten aiheuttamien kielteisten mielikuvien kanssa sekä Turkin johdon toiveista päästä mukaan mieleiseen valtioiden viiteryhmään.

Normatiivinen paine sai AKP:n ihmisoikeuksien parantamisen sijaan omaksumaan toisenlaisen lähestymistavan. Hallitus omaksui tekoihin nähden irralliseksi jääneen nollatoleranssin diskurssin koskien sukupuolittunutta väkivaltaa ja ryhtyi *maineperustaista legitimizeettiään* vahvistavaan maineenparannusoperaatioon, jonka tärkein elementti oli Euroopan neuvostossa valmisteltavan naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen sopimuksen allekirjoittamisen ajoittaminen Turkin puheenjohtajuuskaudelle. Väitettä tukee tiedot AKP:n johdon vaikutustyöstä Euroopan neuvostossa sekä Turkin ulkoministeriön liioitteleva viestiminen Turkin roolista sopimuksen pioneerina (Turkin ulkoministeriön tiedote nro. 78, 15.3.2012). Istanbulin sopimukseen liittymistä voidaan siis pitää Turkin maineenparannusoperaationa, jolla Turkki pyrki hälventämään maahan ja hallitukseen liitettyjä kielteisiä mielikuvia. Näin ollen Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen selittää *strateginen ratifioiminen*, jonka avulla pyrittiin valkopesemään hallituksen demokratian ja yhdenvertaisuuden vastaisia arvoja, mutta myös välttämään kritiikkiä, mikä mahdollisti demokratian ja ihmisoikeuksien vastaisten muutosten tekemisen vähittäin ja huomaamattomasti, välttyäkseen kotimaiselta tai kansainväliseltä interventioltä. Tämä toimi eräänlaisena sumuverhona kansainväliselle yleisölle, minkä avulla käsitystä maan todellisesta demokratia- ja ihmisoikeustilanteesta hämärrettiin. Maan 2000-luvun alun demokratiaprojektin hapertumisesta huolimatta yksittäisillä ihmisoikeusvoitoilla tasapainotettiin ja täten ylläpidettiin mielikuvaa demokratia- ja ihmisoikeustilanteen myönteisestä suunnasta vielä senkin jälkeen, kun kehitys oli jo selkeästi kääntynyt. Todellisuutta myönteisemmän mielikuvan turvin kansainvälisen yhteisön toimijat pidättäytyivät Erdoğanin hallinnon suorasta kritisoimisesta ja tuomitsemisesta aina vuoteen 2016 asti.

6. TURKIN EROAMINEN ISTANBULIN SOPIMUKSESTA

Selvitäkseni syitä ja selittäviä tekijöitä Turkin eroamiselle Istanbulin sopimuksesta, sekä tekijöiden yhteyksiä Turkin demokratiakehitykselle, jaan tekijät kotimaisiin ja kansainvälisiin. Analyysiluku koostuu kotimaisten ja kansainvälisten tekijöiden alaluvuista sekä kolmannesta osapäätelmien alaluvusta, jossa tarkastelen relevantteja kotimaisten ja kansainvälisten tekijöiden luvuissa esiintyneitä tapahtumia ja näkökulmia Turkin demokratiakehityksen näkökulmasta, jonka pohjalta vastaan kysymykseen: selittääkö demokratiakehitys Turkin eroamista Istanbulin sopimuksesta.

6.1.1. Kotimaiset tekijät

Tässä alaluvussa tarkastelen niitä kotimaan politiikan tekijöitä, toimijoita ja prosesseja, jotka vaikuttivat Turkin päätökseen erota sopimuksesta. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen AKP:n naisten oikeuksien politiikkaa ja sukupuolittunutta väkivaltaa osana sitä. Seuraavassa osiossa tarkastelen sitä, millaiset vaikutusmahdollisuudet autonomisella naisasialiikkeellä oli naisten oikeuksia koskevaan poliittiseen päätöksentekoon sekä Istanbulin sopimuksen monitorointiin autoritaaristuneessa Turkissa. Viimeisessä alaluvussa tarkastelen yhteiskunnallista mobilisoitumista sopimuksen puolesta ja sitä vastaan. Analysoimalla Istanbulin sopimukseen ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvän mobilisoitumisen avaintapahtumia, toisiinsa nähden rinnakkaisten mobilisoitumisten narratiiveja määrittäviä kommentteja kesän 2019 ja kevään 2021 välillä sekä kotimaan poliittista kontekstia pyrin muodostamaan kokonaiskuvaa tapahtumista ja vastaamaan kysymykseen, miksi Turkki erosi Istanbulin sopimuksesta.

6.1.1.1. Sukupuolittunut väkivalta osana AKP:n gender-politiikkaa

Güneş-Ayata & Doğan (2017, 611) tutkivat AKP:n hallitusten sukupuolten tasa-arvon politiikkaa vuosien 2002 ja 2015 välillä ja esittävät, että kattavista lainsäädännöllisistä uudistuksista huolimatta tasa-arvo ei ole edennyt Turkissa, koska AKP on systemaattisesti tuonut esille konservatiivisia arvoja ja käsityksiä naisten oikeuksista, vedoten Islamiin ja niin kutsuttuihin ”yhteisiin arvoihin”. Nämä kannanotot ovat resonoineet konservatiivisessa yhteiskunnassa, ja niiden avulla on mobilisoitu konservatiivisia toimijoita, jolloin yhteiskuntaan on muodostunut vahvasti uskonnolliskonservatiivinen asenneilmapiiri koskien naisten ja HLBTQ+-ihmisten oikeuksia. (Gizem Guney (2022, 134) pitääkin pääasiallisena syynä Turkin eroamiseen hallinnon suhtautumista sopimukseen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon, mikä on sopimuksen ydinarvo. Tutky Ayhan puolestaan esittää, että naisten aseman kehittyminen on suorastaan vastoin puolueen ideologiaa, mikä puolestaan on selittänyt sopimuksen heikkoa toimeenpanoa (Ayhan, 2017, 138–9). Erdoğan on valtakautensa alusta alkaen esittänyt kommentteja, joista käy selväksi sitoutumattomuus sukupuolten välisen tasa-arvon periaatteeseen. Puheenvuoroissaan hän on johdonmukaisesti rakentanut yhteiskunnallista diskurssia, jossa naisten oikeuksia tasa-arvoisina yksilöinä rajoitetaan, ja jossa naisten tehtävänä on olla vaimoja ja äitejä. Esimerkiksi KADEM:in konferenssissa 5.6.2016 Erdoğan esitti kommentit: ”Nainen, joka kieltäytyy äitiydestä sanomalla ’työskentelen’ tarkoittaa, että hän oikeasti kieltää naiseutensa.” ja ”Nainen,

joka kieltää äitiyden, joka ei jää kotiin, riippumatta siitä kuinka menestyksellinen hänen uransa on, on vajavainen, keskeneräinen.” (Buchanan, 6.6.2016) Naisten ja miesten tasa-arvon sijaan hän korostaa termin *fitrat* (luonto) mukaista näkemystä, jossa naiset ja miehet eroavat toisistaan biologisesti, mikä vuoksi naisten ja miesten välinen tasa-arvo ei ole mahdollinen, ja naisten ja miesten tulee täydentää toisiaan. (Güneş-Ayata & Doğangün, 2017, 617) Tätä yhteiskunnallista visiota perustellaan perinteillä, Islamilla ja ”yhteisillä arvoilla” (Güneş-Ayata & Doğangün, 2017, 611).

Ei vain puhetta, vaan myös konkreettisia poliittisia toimenpiteitä

Vaikka Turkin oppositiossa Erdoğanin puheita on usein pidetty osana hänen strategista toimintaansa, jolla Erdoğan laukoo provosoivia kommentteja, joilla hän pyrkii ohjaamaan mediakeskustelua pois hänen kannaltaan ikävistä aiheista kuten puolueen korruptiosyytöksistä, eivät Erdoğanin toimet naisten oikeuksien suhteen ole jääneet vain irrallisten kommenttien varaan. Zeynep Kurtuluş Korkman (2016, 117) kritisoi parlamentaarista oppositiota tulkinnasta, jonka mukaan Erdoğanin provosoivat puheet ovat turhaa ”höpöttämiseksi”, joihin ei tulisi puuttua, sillä ne vievät vain huomiota ”oikealta politiikalta”. Naisten oikeuksien kannalta vihamielistä puhetta on systemaattisesti seurannut sanojen mukaista politiikkaa. Esimerkiksi vuonna 2013 Erdoğan esitti, että naisten tulee hankkia vähintään kolme lasta. ”Niin kauan kuin perhe on olemassa, säilyvät kansakunta ja valtio. Niin kauan kuin perhettä vaalitaan, syntyy terveitä sukupolvia. Jotta meistä tulee mahtava kansakunta, tarvitsemme mahtavia perheitä. Tarvitsemme nuoren ja dynaamisen väestön. Tämän takia naisen jaloin tehtävä on äitiys. Siksi puhumme ’vahvoista perheistä, joissa on vähintään kolme lasta’” (Yabancı, 2021, 20). Perhenäkemykset eivät ole jääneet vain sanojen tasolle, sillä vuonna 2015 hallitus esitteli uuden taloudellisen kannustimien paketin, jolla kannustetaan menemään naimisiin ja hankkimaan lapsia nuorina. Lisäksi ehkäisyn ja aborttien saatavuutta on rajoitettu julkisessa terveydenhuollossa. (Korkman, 2016, 15).

Devran Gülel (2021, 4) korostaa patriarkaalisen lainsäädännön roolia välineenä AKP:n valtionrakennusprojektissa, joka tähtää naisten oikeuksien, kehojen ja toimijuuden yhä tiukentuvaan kontrolliin. Naisten seksuaaliterveyspalveluiden rajaaminen julkisessa terveydenhuollossa ei liene sattumaa, sillä AKP:n ajattelussa naisten kehot nähdään ensisijaisesti valtion resurssina, jolla turvataan kansakunnan jatkuvuus. AKP:n retoriikassa naisten yksilöllisiä ihmisoikeuksia häivytetään ja kehollinen itsemääräämisoikeus kiistetään. Naisten ideaali määritellään uskonnollisten käytäntöjen ja naisten instrumentaalisen arvon (synnyttäjinä ja lasten kasvattajina) pohjalta. Naisten sisällyttäminen ”kansaan” on ehdollista sille, täyttääkö nainen roolinsa äitinä. Feministit, lesbot, avoparit, yksinhuoltajat eivät kuulu ”autenttiseen turkkilaiseen elämäntapaan”, ovat moraalittomia ja hyökkäys kansakuntaa kohtaan. (Yabancı, 2021, 20–1.) Konservatiiviset sukupuoliroolit eivät myöskään ole mikään sattumanvarainen preferenssi, vaan osa AKP:n talous- ja sosiaalipoliittista linjaa. Acar & Altunok (2013, 20) esittivät, että 2000-luvun loppupuolelta alkaen AKP:n politiikassa ovat yhdistyneet uusliberaalinen eetos ja uuskonservatiivinen käsitys sosiaalisista suhteista. Talouskasvua haetaan maksimoimalla edullisen työvoiman saatavuus, minkä takaavat

markkinamyönteinen politiikka ja korkea syntyvyys. Idealisti naiset eivät kuitenkaan kelpaa työvoimaksi palkkatyöhön, vaan naiset ohjataan ensisijaisesti kotiin. Uusliberalistisella julkisen sektorin leikkauspolitiikalla vastuu hoivatyöstä on ulkoistettu perheille, mikä käytännössä on tarkoittanut naisten palkattoman hoivatyön kasvattamista, mikä vaikeuttaa naisia tekemästä palkkatyötä. Myös sosiaaliturvan sitominen ydinperheeseen on kaventanut naisten mahdollisuuksia irtautua patriarkaalisesta perhemallista. AKP:n työmarkkina- ja perhepolitiikassa määritellään vahvasti sukupuolisidonnaisiksi rooleiksi julkisessa ulottuvuudessa operoiva perheen elättäjä sekä yksityiseen sidottu hoivaaja, jotka täydentävät toisiaan. Näin kysymys sukupuolten välisestä tasa-arvosta sivuutetaan täysin. (Acar & Altunok, 2013, 20.) Naisia painostetaan norminmukaiseen käyttäytymiseen fyysisen ja taloudellisen turvallisuuden avulla, jolloin normeista poikkeavasta käytöksestä voi seurata vakavia taloudellisia ongelmia tai suojattomuutta väkivallalta. (Cindoglu & Unal, 2017, 50)

Toukokuussa 2016 julkaistiin parlamentin nimittämän komitean laatima raportti, jonka tarkoituksena oli ”tutkia tekijöitä, jotka uhkaavat perheen yhtenäisyyttä ja johtavat avioeroon ja antaa suosituksia, joilla perheinstituutiota vahvistetaan”. Tämä 445 sivua pitkä mietintö tunnetaan paremmin Avioerokomitean raporttina, joka suosittelee mm. ensisijaisesti sovittelukäytäntöjä perheiden riitatilanteissa (myös kotiväkivaltatilanteissa) sekä perheen sisäisten oikeustapausten käsittelemistä yksityisesti ”perheen yksityisyydensuojan suojelemiseksi”. Lisäksi seksuaalirikoksista tuomituille suositetaan kemiallista kastraatiota, mutta toisaalta kuitenkin lasten seksuaalisille hyväksikäyttäjille olisi tarjottava mahdollisuutta ehdonalaiseen, mikäli tuomittu menee uhrin kanssa naimisiin, ja avioliitto on ollut ”onnistunut” 5 vuoden ajan. Viimeisimmästä suosituksesta hallitus muotoili jälkimmäisestä ehdotuksesta lakiesityksen, joka vedettiin takaisin laajan vastustuksen takia. (İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, 2017, 15.)

Autoritaarisen uskonnolliskonservatiivisen todellisuuden rakentaminen

Kuten aiemmassa osiossa ilmenee, AKP:n gender-retoriikka on sisäisesti johdonmukaista ja tietoista toimintaa, ja 2010-luvulta alkaen myös konkreettiset poliittiset toimet olivat yhä enemmän linjassa puheen kanssa. AKP:n naisten oikeuksia kyseenalaistava politiikka ei tule kuitenkaan tarkastella yksin sattumanvaraisena ideologisena preferenssinä, vaan on myös viitteitä siitä, että sitä on käytetty välineenä oman valta-aseman pönkittämisessä (Arat, 2021). Gender-politiikan avulla luodaan uudenlaista jäsenystä todellisuudesta, jota käytetään yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen muokkaamiseen. Hallituksen ideologian ja tavoitteiden kannalta suotuisaa normatiivista asenneympäristöä tuotetaan *Uuden Turkin* diskurssin avulla, mikä luo demokratian rapauttamiselle suotuisaa poliittisten mahdollisuuksien rakennetta (Eslan-Ziya & Kazanoglu, 2020, 3). Uuden Turkin politiikalla muodostetaan ja levitetään uskonnolliskonservatiivisia merkityksiä ja narratiiveja sukupuolesta, naisten roolista yhteiskunnassa sekä perheissä, minkä kautta pyritään vakiinnuttamaan puolueen ideologian mukainen ymmärrys todellisuudesta, normeista ja arvoista. Tämän *diskursiivisen hallinnon* avulla kiistetään naisten miehiin nähden tasa-arvoisten perusoikeuksien ja vapauden legitimitetti. Hallinnon dominoimassa mediatilassa AKP:n on mahdollista levittää omaa todellisuuden tulkintaansa systemaattisesti

johtavien poliitikkojen puheiden sekä hallintoa tukevan median kommenttien kautta, ilman julkista haastamista. Julkinen keskustelu käydään siis AKP:n tuottamien merkitysten pohjalta, minkä kautta merkitykset leviävät ja tulevat legitimoituiksi. (Eslen-Ziya & Kazanoglu, 2020, 3.) AKP:n tuottamat voimakkaan arvolutautuneet merkitykset ja yhteiskunnallisten ilmiöiden kehystykset vaikeuttavat hallituksen ideologiasta poikkeavien kantojen perustelemista ja legitimoimista.

Autoritaaristumisen normalisointi yksityiselämän ”mikromanageroinnilla”

Hallituksen edustajien puheenvuorot, joissa käsitellään perinteisesti yksityiseen ulottuvuuteen kuuluvia kysymyksiä, ovat yksi esimerkki diskursiivisesta hallinnoinnista. Cindoglu & Unal (2017) ovat tutkineet naisten kehoja ja seksuaalisuutta koskevaa julkista keskustelua vuodesta 2011 alkaen. Hallituksen edustajien säännöllisillä puheenvuoroilla hyvin henkilökohtaisista asioista, kuten pariskuntien kiintymyksen osoittamisesta, seksielämästä ja naisten käyttäytymisestä julkisessa tilassa, ulotetaan valtion kontrollia yhä syvemmälle yksityiseen elämään (Cindoglu & Unal, 2017, 49–50). Tällaisella ”mikromanageroinnilla” voidaan tietoisesti hämärtää yksityisen ja julkisen välistä rajaa, jolloin valtion yhä tiukemmasta kontrolloinnista tulee vähitellen *normaalialia* ja *oikeutettua*. Hallituksen edustajien kommentteja intiimeistä kysymyksistä voidaan pitää erityisen poikkeavina, sillä perinteisen yksityisen ja julkisen erottelua korostavan ajattelun mukaan valtiolla ei ole ollut oikeutta puuttua yksityiseen kuuluviin kysymyksiin. Tällä kahtiajaolla on myös perusteltu julkisen vallan puuttumattomuutta perheväkivaltaan, sillä sitä on pidetty perheiden yksityisasiana (Krizsán & Popa, 2018, 100). Turkin 1980-luvun liikkeessä feministit vaativat valtiota puuttumaan perheväkivaltaan sloganeilla ”yksityinen on poliittista”. (Diner ja Toktaş, 2010, 45). Näyttäisi siltä, että AKP on kenties hyödyntänyt feministien tabujen murtamisen sekä yksityisen ja julkisen välisen rajaidan purkamisen tuomaa sosiaalisen kontekstin muutosta sekä yksityisasioiden politisoimista yhteiskunnallisen muutoksen tuottamisen välineenä.

Naisten oikeus koskemattomuuteen riippuu kunkin yksilön *moraalisesta luonteesta*

Retoriikassaan AKP:n johtohahmot rakentavat naisen ideaalia, johon kuuluu vaatimaton ja kuuliainen käyttäytyminen, peittävä pukeutuminen ja hyvän tyttären tai äidin roolin suorittaminen. Näiden vaatimusten perusteella arvioidaan naisten ”*moraalista luonnetta*”, eli sitä ovatko naiset ”kunnollisia” perheen äitejä tai tyttäriä, jotka ansaitsevat hyvää kohtelua perheissään ja yhteiskunnan suojelua väkivallalta, vai ”kertakäyttötavaraa” (disposable) (Atuk, 2020, 25). Ajattelua havainnollistavat Erdoğanin kommentit, joissa hän syyttää murhattua nuorta naista ”moraalittomasta” käyttäytymisestä tai vähättelee brutaalien poliisiväkivallan kohteeksi joutunutta naista spekuloiden naisen neitsyyttä (Seibert, 28.7.2009). Kandiyoti tulkitsee Erdoğanin kommentointia siten, että ainoastaan siveyssääntöjä noudattavat ja hallinnon tahtoon taipuvat naiset ansaitsevat tulla suojelluiksi väkivallalta (Kandiyoti, 2016, 105–6). Tekemällä perusoikeuksia ehdollisia sille, miten kukin yksilö noudattaa AK-puolueen määrittelemiä moraalisia ihanteita, häivytetään naisten kansainvälisiin ihmisoikeuksiin ja Turkin valtion perustuslakiin pohjautuvia, miehiin nähden

yhdenvertaisia ja luovuttamattomia oikeuksia fyysiseen koskemattomuuteen sekä Turkin valtion huolellisuusvelvoitetta, jonka mukaan viranomaisten on tutkittava rikokset, nostettava syytteet, tuomittava ja toimeenpantava rangaistukset. Näin naisia painostetaan väkivallan uhalla alistumaan AKP-puolueen määrittämään sosiaaliseen normistoon. Perusoikeuksien ehdollisuuden lisäksi AKP:n ylläpitämä rankaisemattomuuden kulttuuri voidaan nähdä myös yhteiskunnallista autoritaarista sortojärjestelmää ylläpitävänä mekanismina. Filiz Akgulin mukaan ”valtio suosii (tai jopa kannustaa) mieskansalaisiaan alistamaan naisia, koska Turkin valtio puolestaan sortaa mieskansalaisiaan, mitä kompensoidakseen valtio peittelee miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa” (Akgul, 2017, 3).

6.1.1.2. Poliittisen päätöksenteon tarkastelu

Sopimuksesta eroamisen aikoihin Turkin demokratian rapautuminen oli edennyt merkittävästi, minkä myötä AKP:n oli mahdollista sivuuttaa intressiryhmät ja oppositioimijat ja tehdä yhä vahvemmin omiin arvoihinsa nojaavaa politiikkaa. Vaikka Erdoğan ei ollut varsinaisesti missään vaiheessa peitellyt näkemyksiään sukupuolirooleista, vallan kasaantuessa hänelle ja AKP-puolueelle, retoriikan lisäksi myös AKP:n politiikka oli luisunut yhä radikaalimpaan suuntaan naisten ja vähemmistöjen oikeuksien osalta. Naisasialiike ei ole tyytynyt seuraamaan tapahtumia sivusta, vaan on jatkuvasti mobilisoinut vastarintaa. Tässä kehityksessä naisten oikeuksista yleisesti sekä Istanbulin sopimuksesta erityisesti on muodostunut hallituksen ja laajan demokraattisen opposition välinen kiistan symboli (Öztunç, 2023). Naisten mobilisoituminen AKP-vetoista hallintoa vastaan haastaa puolueen poliittisen vallan lisäksi myös AKP:n määrittelemää, passiivista naiseutta. Niitä naisia, jotka toimivat vastoin AKP:n tuottamaa naiskuvaa alistuvasta ja moraalisesti hyveellisestä naisesta, on toistuvasti kutsuttu turkkilaisen kansan ja kulttuurin vihollisiksi, terroristeiksi sekä vihjailtu heidän toimivan ulkoisten voimien ohjaamina lobbareina tai salaisina agenteina, joiden tarkoituksena on tuhota turkkilainen kansa (Altunok, 2016, 10–11; Yabancı, 2021, 18). Erityisesti järjestäytyneet naisasialiike ja feministiset järjestöt ovat joutuneet tämän toiminnan diskursiivisen mustamaalaustoiminnan kohteeksi. Näin naisten oikeudet ja naisjärjestöt ovat tulleet vedetyiksi mukaan hallituksen ja laajan opposition väliseen polarisaatioon.

AKP:n toiminta autonomisia naisjärjestöjä ja demokratiaa vastaan

Turkissa itsenäisellä naisasialiikkeellä on tarkoitettu suurta koalitiota naisia ja organisaatioita eri taustoista, joiden poliittisen mobilisoimisen ja järjestäytymisen tausta on 1980-luvun feministisessä liikkeessä. Enimmäkseen järjestöt ovat olleet vasemmistotaustaisia ja kemalistisia, mutta joukossa on myös islamilaista ja kurdi-identiteettiä korostavia toimijoita (Baytok, 2021, 19; Arat 2021, 9). 1990-luvulla ruohonjuuritason rohkeana aktivismina alkunsa saanut naisasialiike institutionalisoitui, muuttui ulkomaisen ja kansainvälisten järjestöjen rahoituksen myötä projektiperustaiseksi, menettäen samalla aiempaa radikaaliutta (Coşar & Özkan-Kerestecioğlu, 2017, 167). 2000-luvulla ruohonjuuritasolle ilmaantui uuden sukupolven feministinen liike, joka ajoi naisten oikeuksien lisäksi myös HLBTQ+-oikeuksia. Baytok (2021, 20) esittää, että feministiset ja

naisjärjestöt ovat olleet Turkin merkittävin oppositiovoima viime vuosina, ja toimijat ovat yhdessä ryhmittyneet vastustamaan miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa ja AKP:n autoritaarista politiikka. Esimerkkinä yhdistyneen naisasialiikkeen potentiaalista merkittävänä vastavoimana voidaan pitää vuoden 2016 tapausta, jossa AKP painostettiin vetäytymään lakiehdotuksesta, jonka mukaan lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettua tuomiota alennetaan, mikäli tekijä nai uhrin (Aksoy, 2018, 107–8, 105). Naisjärjestöjen sinnikäs aktivismi ja hallinnon vastustaminen selittävät sitä, miksi Erdoğanin AKP on ottanut tähtäimeensä toimijat, joita yhteiskunnissa yleisesti ei ole pidetty merkittävänä poliittisena pelaajana, eteenkään muissa kuin politiikan marginaaliin mielletyissä naisten oikeuksien asioissa. AKP on pyrkinyt hajottamaan autonomisten naisjärjestöjen yhtenäistä rintamaa esimerkiksi lietsomalla sekulaareja ja uskonnollisia naisjärjestöjä jakavaa vanhaa päähuivikiistaa (Koyuncu & Özman, 2019, 733). AKP:n todellisia tarkoituksia, eli naisten uskonnollisten oikeuksien käyttämistä oman agendan välineenä, havainnollistaa osuvasti se, että ajaessaan päähuivikiellon poistamista yliopistoissa vuonna 2008 AKP ei millään tavalla konsultoinut islamilaisia naisjärjestöjä asiasta (Aksoy, 2015, 161).

Autonomisten naisjärjestöjen syrjäyttäminen näennäiskansalaisyhteiskunnalla

Vuodesta 2011 alkaen AKP on katkonut hallinnon ja autonomisten naisjärjestöjen väliset yhteistyökanavat, mukaan lukien autonomiset islamilaiset järjestöt (Aksoy, 2015, 158). Sukupuolittunut väkivalta nousee jälleen esiin toimintaa havainnollistavana asiakysymyksenä. Vuonna 2015 Turkin parlamentin alaisuudessa toimiva työryhmä alkoi laatimaan selvitystä naisiin kohdistuvasta väkivallasta, mutta jätti kutsumatta 60 asian parissa työskentelevää järjestöä mukaan, mitä protestoitiin 124 järjestön voimin (Koyuncu & Özman, 2019, 742). Tasapainoillakseen naisten oikeuksien vastaisen politiikan ja naisten oikeuksien vahvistamiseen perustuvan legitimitetin välillä, AKP on luonut uusia konservatiivisia naisjärjestöjä, joiden johdossa puolueen johtajien lähisukulaisia. Esimerkiksi Kadın ve Demokrasi Derneği (Naiset ja demokratia organisaatio, KADEM) perustettiin vuonna 2013. Erdoğanin tytär Sümeyye Erdoğan Bayraktar on alusta alkaen ollut järjestön johtohahmoja. KADEM on saanut paljon tilaa AKP:ta kannattavassa mediassa sekä hallinnon sisällä naisten oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä. KADEM:in muodollista osallistamista päätöksentekoon käytetään eräänlaisena kumileimasimena, jolla hyväksytetään hallituksen politiikka ”kansalaisyhteiskunnan” ja naisten näkökulmasta. (Koyuncu & Özman, 2019, 743). KADEM:ia käytetään myös välineenä ohjaamaan naisten oikeuksia koskeva keskustelu pois kansainvälisen ihmisoikeusregiimin ja aidon ruohonjuuritason määrittämisestä kysymyksistä kohti naisten uskonnollisia oikeuksia, mikä tukee AKP:n politiikkaa. (Yabanci, 2016, 604–5).

KADEM on toistanut AKP:n uskonnolliskonservatiivisia näkemyksiä naisten roolista sekä hyökännyt Erdoğanin retoriikan mukaisesti autonomisia naisjärjestöjä vastaan väittäen, että järjestöt ovat kemalistisen sekulaarin eliitin projekti, jolla pyritään edistämään kemalistisen eliitin etua, mikä on vastoin tavallisten turkkilaisten naisten etuja. Retoriikan mukaan feminismi ja sukupuolten tasa-arvo ovat länsimaisia tuotteita, joita kemalistinen eliitti käyttää oman autoritaarisen modernisaatioprojektin välineenä. (Yabanci, 2016, 606.)

Näiden organisaatioiden avulla AKP on voinut nitistää kansalaisyhteiskunnan moniäänisyyden, marginalisoida kansainvälisen ihmisoikeus- ja naisten oikeusregiimin mukaisen käsityksen naisten oikeuksista ja johdattaa poliittinen keskustelu itselle hyödyllisen kehystyksen ja agendan ympärille, samalla leimaten toisinajattelijat ja heidän näkökulmansa epärelevantteiksi (Yabanci, 2016, 609). KADEM:ia voidaan siis pitää AKP:n välineenä, jonka turvin puolue on levittänyt omaa näkemystään naisten oikeuksista, jolloin kannat tulevat paremmin legitimoiduiksi, kuin pelkästään AKP:n miesjohtajien esittäminä. Lisäksi KADEM on keskeinen väline naisasialiikkeen polarisaation rakentamisessa.

Sukupuolten tasa-arvo normin murentaminen levittämällä vaihtoehtoisia normia

Polarisaatioon tähtäävän autonomisen naisasialiikkeen ja feminismin demonisoinnin lisäksi KADEM:ia käytetään myös naisten oikeuksien kannalta merkitysten keskustelujen kehysten uudelleen kehystämiseen AKP:n ideologian mukaiseksi. Naisjärjestönä KADEM puhuu ikään kuin naisten suulla, mikä vahvistaa kehysten legitimitettä. KADEM:in diskurssin keskiössä on ollut ajatus, jonka mukaan naisten ei tulisikaan olla tasa-arvoisia miehiin nähden, vaan sukupuolten välillä tulisi vallita keskinäinen oikeudenmukaisuus, *gender justice*. Ajattelu lähtee naisten ja miesten essentialistisesta ymmärryksestä, jonka mukaan naiset ja miehet ovat ”luonnostaan” erilaisia, minkä perusteella naisilla ja miehillä tulee olla erilaiset roolit yhteiskunnassa ja perheissä. Naisten paikka on perheissä tulevien sukupolvien synnyttäjinä ja kasvattajina, ja miesten tehtävä taas on toimia perheen elättäjinä, jolloin naiset ja miehet täydentävät toisiaan, ja oikeudenmukaisuus toteutuu. (Bodur Ün, 2019, 846.) Sukupuolittunut väkivalta on muodostunut hallitusta tukevien ja autonomisten naisjärjestöjen välisen polarisaation keskeiseksi asiakysymykseksi. Siinä missä autonomiset naisjärjestöt yhtyvät kansainvälisen regiimin käsitykseen naisiin kohdistuvasta väkivallasta sukupuolten välisestä epätasa-arvosta johtuvana ja sitä ylläpitävänä tekijänä, hallituksen lojalistit ohittavat patriarkaalisten normien ja valtarakenteiden merkityksen ja pitävät väkivaltaa miesten vihanhallintaongelmana. Vaikka KADEM vastustaa sukupuolittunutta väkivaltaa ja kampanjoi sitä vastaan, ongelman varsinaisen luonteen ja syyn kiistäminen tekee mahdottomaksi tarttumisen vaikuttaviin poliittikkatoimenpiteisiin, väärinää julkista keskustelua asiakysymyksestä sekä varmistaa sen, että autonomiset ja hallituksen ohjailemat, islamilaisen naisasian itselleen kaapanneet järjestöt eivät pysty yhdistymään merkityksellisen lobbaustyön aikaansaamiseksi. (Koyuncu & Özman, 2019, 738).

Hallitus syrjäytti autonomiset järjestöt Istanbulin sopimuksen toimeenpanossa

Istanbulin sopimuksen toimeenpaneminen syksyllä 2014 alkoi naisjärjestöjen kannalta epäedullisesti. Sukupuolittuneen väkivallan vastaista työtä tekevät 87 autonomista järjestöä muodostivat yhteisen organisaation, *Turkin Istanbulin sopimuksen monitorointialustan*, joka pyrki aktiivisesti muodostamaan yhteyttä Perhe ja peruspalveluministeriöön antaakseen suosituksia sopimuksen toimeenpanoa varten ja päästäkseen vaikuttamaan prosessiin ja kriteereihin, joilla valitaan Turkin ehdokas GREVIO:n jäseneksi. Ministeriöstä ei vastattu organisaation viesteihin. Ministeriö julkaisi nettisivuillaan ilmoituksen GREVIO-

ehdokkaan valitsemisprosessin alkamisesta joulukuun 15. päivä ja jo kaksi päivää myöhemmin, antamalla kansalaisyhteiskunnan toimijoille aitoa mahdollisuutta osallistua prosessiin, ministeriöstä ilmoitettiin, miten ehdokas tullaan valitsemaan. Ministeriö päätti yhdeksänpaikkaisen komitean perustamisesta, josta jyvitetiin paikat edustajille kansalliskokouksen Naisten ja miesten tasa-arvoisten mahdollisuuksien komiteasta, kansalliskokouksen Ihmisoikeusvalvonnan komiteasta, Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksesta, perhe- ja peruspalveluministeriöstä, oikeusministeriöstä ja ulkoministeriöstä. Kansalaisyhteiskunnan edustajille jäi kolme paikkaa, minkä myötä he jäivät huomattavaan vähemmistöön hallitukseen nähden. 19.12.2014 Turkin Istanbulin sopimuksen monitorointialusta lähetti kirjallisen kommentin koskien ministeriön päätöstä yrittäen vielä vaikuttaa prosessiin. Kommentit ohitettiin ja yli 80 osallistujajärjestöstä ainoastaan kolmelle lähetettiin tieto, jonka mukaan ministeriö järjestää GREVIO-prosessia koskevan tapaamisen 22.12.2014. Nämäkin järjestöt saivat tiedon alle kaksi vuorokautta ennen tapaamisajankohtaa. Järjestöjen osallistumismahdollisuutta tapaamiseen vaikeutettiin edellyttämällä raskaan byrokraattisen prosessin läpikäymistä ennen tapaamiseen pääsemistä. Siitä huolimatta, että lopulta edustajat 33 monitorointialustan jäsenjärjestöstä pääsivät tapaamiseen, yhtään paikkaa komiteasta ei annettu autonomisille järjestöille. Paikat menivät KADEM:in sekä kahden muun hallitusta lähellä olevan konservatiivisen järjestön, Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (Naisten oikeudet syrjintää vastaan, AK-DER) ja Kadın Sağlıkçılar Eğitim ve Dayanışma Derneği (Naisten terveysalan koulutus- ja ammattijärjestö, KASAD-D) edustajille. (İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, 3.10.2015.)

Tapahtumien perusteella autonomiset naisjärjestöt päättelivät, että ministeriö oli päättänyt komitean kokoonpanon jo kauan etukäteen ja valinnut hallituksesta riippuvaiset järjestöt mukaan ilman, että autonomiset järjestöt saisivat minkäänlaista mahdollisuutta osallistua (İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, 3.10.2015). Järjestöt kävivät kiivasta keskustelua ministeriön läpinäkymättömästä toiminnasta ja GREVIO:n vahingoittamisaikomuksista, minkä myötä ministeriö päätyi lopulta nimittämään sopimuksen laatimiseen asiantuntijana osallistuneen sukupuolentutkimuksen professorin Feride Acarin, joka oli ollut myös yksi naisjärjestöjen nimeämistä ehdokkaista (Ayhan, 2017, 146). Vuoden 2019 ehdokasvalinnassa Acar puolestaan sivuutettiin ja ainoastaan yksi ehdokas, uskonnollisen tyttökoulun rehtorina työskentelevä professori Aşkın Asan, nimettiin (Kepenek, 22.7.2020). AKP on myös pyrkinyt vaikeuttamaan ja estämään autonomisten järjestöjen osallistumista Turkin ensimmäiseen ja viimeiseksi jääneeseen monitorointiprosessiin viivyttelämällä omien vastaustensa lähettämistä, jotta naisjärjestöt eivät näe valtion vastauksia ennen omiensa lähettämistä sekä antamalla järjestöille minimaalisen ajan esittää GREVIO-prosessin mukaiset kommentit (İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, 2017, 2).

Kansalaisyhteiskunnan puhdistukset vastauksena 2016 vallankaappausyritykseen

Heinäkuun 15. päivän vallankaappausyritystä seuranneet laajamittaiset puhdistukset hallinnossa ja kansalaisyhteiskunnan rajoittamistoimenpiteet veivät AKP:n autonomisen kansalaisyhteiskunnan vastaisen toiminnan kokonaan uudelle tasolle. Hallitus julisti maahan hätätilan, jonka varjolla se pystyi antamaan

asetuksia ilman parlamentin hyväksyntää. Siinä missä AKP oli aiemmin tyytynyt ainoastaan vaikeuttamaan järjestöjen toimintaa, vastauksena vallankaappausyritykseen se saattoi avoimesti kieltää järjestöjen toiminnan ja takavarikoida niiden varat vedoten terrorisyytöksiin. Marraskuuhun mennessä sisäministeriö oli asetuksen nojalla kieltänyt yhteensä 375 rekisteröitynyttä kansalaisjärjestöä. Näistä 190 oli kurdijärjestöjä, joilla väitettiin olevan linkkejä Kurdistanin työväenpuolueeseen (Cetingulec, 21.11.2016). Lukuisia naisjärjestöjä kiellettiin, niiden aktivisteja pidätettiin, vangittiin ja heitä vastaan nostettiin syytteitä. Rajoitustoimenpiteet koskivat myös turvakoteja pyörittäviä järjestöjä, sillä yhdeksän turvakoteja ylläpitävää naisjärjestöä kiellettiin, toiminta lakkautettiin, tilat suljettiin ja varat takavarikoitiin, mikä merkitsi valtavaa takaiskua tilanteessa, jossa väkivaltaa pakeneville naisille ei muutenkaan ollut riittävästi tukipalveluita. (İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, 2017, 12) Hallituksen laajamittaisessa pidätys- ja vangitsemistoiminnassa viranomaiset ovat kohdistaneet pidätettyihin naisiin seksuaalista väkivaltaa tai uhkailleet sillä. Lisäksi GREVIO on ilmaissut huolensa siitä, että turvajoukkojen keskuudessa vallitseva sukupuolittuneen väkivallan rankaisemattomuuden kulttuuri saattaa kannustaa viranomaisia seksuaaliseen väkivaltaan ja naisten uhkailuun. Toiminnan laajuudesta ja hyväksyttävyydestä viranomaisten keskuudessa antaa osviittaa myös turvallisuusjoukkojen sosiaalisessa mediassa jakamat kuvat raiskatuista ja/tai tapetuista naisista. (GREVIO, 2018, 19–20).

6.1.1.3. Sopimuksesta eroamisen kotimaisen kontekstin tarkastelu

2010-luvun loppupuolella naisten oikeuksien, sukupuolittuneen väkivallan sekä Istanbulin sopimuksen painoarvo julkisissa keskusteluissa alkoi lisääntymään ja saamaan autonomisen naisasialiikkeen kehystykselle kilpailevia raameja. Erityisesti Istanbulin sopimuksesta muodostui kuuma peruna niin uskonnolliskonservatiivisen AKP:n ja naisasialiikkeen välille kuin AKP:n leirejä sisäisestikin jakavana kiistelyn aiheena. Istanbulin sopimuksen haastaminen roihahti nopeasti liekkeihin, kun sen vastainen kampanjointi alkoi kesällä 2019. Lukuisat uskonnolliskonservatiiviset media-alustat, intellektuellit, tutkijat ja anti-gender-järjestöt esittivät sopimuksen vastaisia kannanottoja perinteisessä ja sosiaalisessa mediassa. Ryhmä konservatiiveja levitti salaliittoteoriaa, jonka mukaan syy Turkin jäsenyyteen Istanbulin sopimuksessa löytyy AK-puolueeseen linkittyvästä KADEM:ista, joka ”lännen” kanssa liittoutuneena ja feministisenä toimijana pyrkii tuhoamaan turkkilaisen perheinstituution. Heidän mukaansa KADEM:in saama EU-rahoitus todistaa väitteet todeksi. (Kütük-Kuriş, 2022, 10.) KADEMIN edustajat vastasivat syytöksiin korostamalla gender justice-käsitettään osoituksena järjestön islamilaisesta arvopohjasta sekä tekemällä pesäeroa sopimukseen ja huomauttamalla, että KADEM perustettiin vasta sopimukseen liittymisen jälkeen vuonna 2013. Paineistetusta tilanteesta huolimatta vastineessa kuitenkin tuotiin esille myös tarvetta puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan varovaisin sanakääntein (Kütük-Kuriş, 2022, 11).

Heinäkuun alussa 2020 Istanbulin sopimus nousi taas politiikan korkeimmalle tasolle, kun AKP:n varapuheenjohtaja Numan Kurtulmuş tuomitsi sopimuksen televisiohaastattelussa, tuoden samalla esille, että monet AKP:n kansanedustajat jakavat näkemyksensä. Kurtulmuş nimesi sopimuksen suurimmiksi ongelmiksi *genderin* ja seksuaalisen suuntautumisen, joita HLBTQ+ -ihmiset ja ”marginaaliset elementit” ovat käyttäneet

hyväkseen. Hän myös väitti, että kotiväkivalta ei lisääntyisi, vaikka Turkki eroasi sopimuksesta, sillä turkkilaisen oikeuskäytännön keskiössä on naisten ja miesten mahdollisuuksien tasa-arvo (Hürriyet Daily News, 3.7.2020). Kurtulmuşin kommenttien myötä keskustelu sopimuksesta kääntyi yhä enemmän AK-puolueen sisäiseksi kiistaksi ultrakonservatiivisten kommentaattoreiden ja gender justice -näkemystä korostavan KADEM-järjestön välillä. Istanbulin sopimuksen yhteiskunnallista painoarvoa ja AKP-leirin polarisoitumista sopimuksen suhteen havainnollistaa myös se, miten Erdoğanin lapset asettuivat julkisesti eri puolille kysymyksessä. Erdoğanin pojan järjestö Turkish Youth Foundation kehotti vetäytymään sopimuksesta vetoamalla uskonnon rooliin perhekäsityksen määrittäjänä. KADEM, jossa Erdoğanin tytär on varapuheenjohtajana kommentoi ”Emme voi enää puhua ’perheestä’ - - suhteessa, jossa toista osapuolta alistetaan väkivallalla.” (Butler ym, 6.8.2020.) Vaikka KADEM ja AKP:n naisjärjestö puolustivat Istanbulin sopimusta, he torjuivat tiukasti heitä vastaan esitetyt ”feministisyytökset”. Tilanne eskaloitui, kun AKP-mielinen journalisti Abdurrahman Dilipakin kommentoi loukkaavin sanakääntein KADEM:ia ja entistä Perhe- ja peruspalveluministeriä Fatma Şahinia lehdistössä, Twitterissä ja tv-ohjelmissa. Lopulta AKP:n naisjärjestö haastoi Dilipakin oikeuteen kunnianloukkauksesta. (Güneş & Ezikoğlu, 2022, 8.)

Edellä kuvatut kommentit havainnollistavat sitä, miten AKP:n diskursiivisen hallinnon projekti oli onnistunut muuttamaan vallitsevaa Istanbulin sopimuksen kehystystä jopa sitä aikaisemmin tukeneiden toimijoiden parissa (Eslen-Ziya & Kazanoglu, 2020, 3). AKP:n hallinnoimassa mediatilassa argumentteja perustellaan salaliittoteorioilla, joiden mukaan Istanbulin sopimus on ”lännen” pahantahtoinen projekti tuhota turkkilainen perheinstituutio ja HLBTQ+ -ihmiset käyttävät sitä hyväkseen, eivätkä osapuolet haasta niiden todenperäisyyttä. KADEM, joka kuitenkin pyrkii edistämään naisten suojelua väkivallalta, ei korjannut valheellista väitettä sopimuksen ”piiloagendasta”, vaan tyytyi pelastamaan oman nahkansa sanoutumalla irti ”länsimaisuudesta” ja korostamalla omaa islamilaista arvopohjaansa. Poliittikan eri vaihtoehtojen perustelemista islamilla voidaan pitää huomattavana muutoksena maassa, jossa valtion sekularismi on ollut keskeinen arvo. Myös mediakeskustelun kulku havainnollistaa maan autoritaarista kehitystä. Poliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon hyväksytään näkemyksiä ainoastaan AK-puolueesta, puoluetta tukevasta mediakentästä tai vaalien lähestyessä puolueen kanssa samoista äänestäjistä kilpailevilta ultrakonservatiivipuolueilta. Myös AKP:n ulkopuoliset toimijat yrittivät osallistua keskusteluun mutta heidän kommenttinsa jätettiin huomiotta. Esimerkiksi Turkkilaisen liike-elämän ja teollisuudenliiton (TÜSIAD) laati virallisen kannanoton sopimuksen puolesta, jossa he korostivat sopimuksen merkitystä taistelussa sukupuolittunutta väkivaltaa vastaan, pyysivät jättämään sopimuksen vastaisen disinformaation ja vetosivat sopimuksesta kiinnipitämiseen merkinä väkivallan tekijöille. Pääoppositiivipuolue CHP:n kansanedustaja Candan Yüceer puolestaan kritisoi kansalliskokouksen yleisistunnossa esittämässään puheenvuorossa AKP:n johdon kritiikitöntä suhtautumista sopimuksen vastaiseen disinformaatiivetoiseen kampanjointiin ilman reaktioita AKP:lta. (Bianet, 22.7.2020.)

Naisaktivistit kampanjoivat naismurhia vastaan sosiaalisessa mediassa ja kaduilla

Samanaikaisesti, kun AKP-vetoinen hallitus lietsoi uskonnolliskonservatiivista asenneilmapiiriä naisten oikeuksista ja Istanbulin sopimuksesta käytiin pääasiassa disinformaation pohjautuvaa keskustelua, kotiväkivallan ja naismurhien tilanne oli noussut hälyttävälle tasolle. Tarkkoja virallisia tietoja naisiin kohdistuvasta väkivallasta ei ole saatavilla, sillä oikeusministeriö ja perhe- ja peruspalveluministeriö lopettivat virallisten sukupuolittuneiden henkirikosten tilastojen julkaisemisen jo vuonna 2009. Olemassa olevat viralliset tiedot vuosien 2002 ja 2009 välillä osoittavat kuitenkin rajua nousujohteista trendiä, jopa 1400 % kasvua, jättäen vielä merkittävät määrät epäilyttäviä itsemurhat kokonaan tilastojen ulkopuolelle (Müftüler-Baç & Müftüler, 2021, 162). Kansalaisjärjestöt ja opposition media-alustat ovat kuitenkin jo vuosia yrittäneet paikata tiedonpuutetta ja pitää aihetta esillä ylläpitämällä mediaseurantaa ja online-muistomerkkejä (We Will Stop Femicide Platform, 2023; Anıt Savaş, 2023; Bianet, 29.11.2011). Vaikka AKP on tehnyt parhaansa lakaistakseen naismurhat maton alle, se ei ole onnistunut pimittämään ongelmaa turkkilaisilta. Oppositionenkisten turkkilaisten parissa on jo vuosia kytenyt turhautuneisuus AKP:n olemattomiin toimenpiteisiin. Kun heinäkuussa 2020 Lounais-Turkissa löydettiin taas uusi naismurhan uhri, monien aktivistien ja tavallisten kansalaisten mitta täyttyi. Uhri oli aikaisemmin kadonneeksi ilmoitettu, 27-vuotiaan opiskelija Pinar Gültek, jonka ruumis löydettiin brutaalisti pahoinpideltynä. Lisäksi ruumis oli yritetty hävittää polttamalla. Tutkijoille selvisi nopeasti, että teon takana oli Gültekinin entinen kumppani. (Bianet, 21.7.2020.) Gültekinin järkyttävä henkirikos oli tyypillinen naismurhatapaus, ja We Will Stop Femicide Platformin mukaan yksi kaikkiaan 300 murhatusta naisesta Turkissa vuonna 2020 (We Will End Femicide Platform, 8.1.2021). Tapahtumien seurauksena naisjärjestöt protestoivat toistuvia naismurhia vastaa ympäri Turkia ja sosiaalisessa mediassa tunnisteilla #PinarGültekin ja #İstanbulSözleşmesiYaşatır (Istanbulin sopimus pitää hengissä) ja #ChallengeAccepted (Bianet, 29.7.2020). Myös monet oppositiopoliitikot, toimittajat ja liike-elämän järjestöt ottivat tapauksen kantaa ja ilmaisivat tukensa Istanbulin sopimukselle (Bianet, 22.7.2020).

Opposition ja aktivistien sopimusta puoltavat kannanotot kaikuivat kuitenkin kuuroille korville, eikä niitä noteerattu varteenotettavina poliittisina näkemyksinä valtion mediassa, vaan AKP:n ja muiden konservatiivien keskusteluissa, jotka puolestaan kulkivat täysin omilla urillaan (Baş ym., 2022, 10). Edes AKP-poliitikkojen suora haastaminen ei saanut heitä poikkeamaan omaan todellisuuteensa pohjaavasta narratiivista. Esimerkiksi Youtube-ohjelmassa vierailut sisäministeri Süleyman Soyululta kiisti aktivistien huolen kotiväkivallan yleistymisestä pandemian aikana sekä nousujohteiset naismurhien lukumäärät esittämällä kyseenalaisen prosenttiluvun, jonka mukaan naismurhien määrä olisi ollut selvässä laskussa. Se ei kuitenkaan vastaa aktivistien mediaseurantaan perustuvia lukuja, eikä siinä ole huomioitu lähes yhtä suurta lukumäärää epäilyttäviissä oloissa kuolleita naisia, joiden epäillään kuolleen henkirikoksen seurauksena (Bianet, 29.11.2011). Saadakseen äänensä kuuluviin aktivistit järjestivät useita mielenosoituksia ympäri maata. Monissa elokuun Istanbulin sopimuksen tukimielenosoituksissa poliisi kohdisti väkivaltaa mielenosoittajiin ja pidätti heitä. Esimerkiksi Izmirin kaupungissa 18 naista vastaan nostettiin syyte osallistumisesta

mielenosoitukseen (Stockholm Center for Freedom, 10.2.2022). Lisäksi kahdeksassa kaikkiaan 18 mielenosoituksesta Ankaran alueella poliisi käytti väkivaltaa naisia ja HLBTQ+-ihmisiä kohtaan, ja yli 100 ihmistä otettiin kiinni (Bianet, 5.11.2021). Hälyttävä tilanne kotiväkivallan suhteen yhdistettynä AK-puolueen johtohahmojen sopimuksen vastaisiin lausuntoihin kiihdyttivät naisjärjestöjen järjestäytymistä kamppailussa sopimuksen puolesta. Elokuussa 2020 naisjärjestöt perustivat uuden alustan, Naisten alusta tasa-arvoa varten (Eşitlik için Kadın Platformu), jonka tarkoituksena on koota rajat ylittävä liittoumaa puolustamaan Istanbulin sopimusta radikaalioikeistoryhmien ja hallitusten hyökkäyksiltä (Arat, 31.12.2020).

Naisaktiivisuuden sopeutuminen haastaviin olosuhteisiin

AKP:n harjoittama kansalaisyhteiskunnan tukahdutus on johtanut useisiin muutoksiin naisaktivistikentässä. Vaikka monilta osin AKP onnistui sabotoimaan perinteisiä järjestöjä ja niiden yhteyksiä kansainvälisen sukupuolten tasa-arvoregiimin toimijoihin, uusia liikkeitä ja entistä voimakkaampaa feminististä aktivoitumista on tapahtunut. Uusille liikkeille ominaista on aikaisempaa löyhempi organisaatorakenne, mikä mahdollistaa hyvin laajan koalition muodostamisen moninaisista taustoista tulevien, feministeiksi identifioituvien toimijoiden kesken. (Çağatay, 2018a, 74). Uuteen, löyhemmin organisoituneeseen rakenteeseen olivat syynä paitsi hallinnon asettamat rajoitukset, mutta myös havahtuminen niihin ongelmiin, joita järjestöjen paisuneet hallintorakenteet, riippuvuus kansainvälisten järjestöjen, yritysten ja vieraiden valtioiden rahoituksesta aiheuttivat. AKP:n asenteiden muuttuessa yhä kielteisemmiksi naisjärjestöt ovat hakeneet yksityisiltä yrityksiltä materiaalista tukea sekä apua AKP:n painostamiseen (Eslen-Ziya & Kazanoğlu, 2020, 15). Lisäksi, kuten edellä kuvattu esimerkki osoittaa, uudet toimijat yhdistelevät ketterästi sosiaalisen median ja perinteisemmän katuaktiivisuuden keinoja saadakseen asialle maksimaalisen huomion, ja välttääkseen AKP:n vastatoimet, kuten pidätykset ja väkivallan (Şener, 2021, 24; Ogan & Baş, 2020, 5569). Kesän 2020 tapahtumat, joissa sosiaalisen median ja katutilan protestit nousivat pääasiassa sosiaalisen median kampanjan kautta maailmanlaajuiseen julkisuuteen, on esimerkki aktivistien onnistumisesta, jossa järjestöt onnistuivat vahvistamaan neuvotteluasemaansa AK-puolueeseen nähden julkisella protestoinnilla ja kansainvälisiin verkostoihin vetoamalla (Aksoy, 2018, 110). Nykyisessä naisaktivistien järjestäytymisessä korostuu myös toiminnan pitkäjänteisyys entiseen verrattuna. Kun 2000-luvun alussa toimijat kokoontuivat aina erikseen painostamaan hallitusta eri asiakysymyksissä, nykyisestä mobilisoitumisesta on tullut pysyvämpää ja pitkäjänteisempää, eikä jokaista asiakysymystä varten tarvitse erikseen koota toimijoita. (Aksoy, 2018, 109).

Autoritaaristuminen loi ultrakonservatiiveille vipuvarren

Ultrakonservatiivien AK-puolueeseen kohdistama paine kasvoi entisestään, kun AKP:n islamilaiset juuret jakavan Onnellisuuspuolueen (SP) kansanedustaja Abdülkadir Karaduman piti 12.7.2019 tiedotustilaisuuden parlamenttitalossa, jossa hän vaati hallitusta eroamaan sopimuksesta. Reaktiona tähän presidentti Erdoğan kommentoi, että sopimuksesta on mahdollista luopua, sillä se ei ole uskonnollista alkuperää. Lisäksi Erdoğan

kertoi ymmärtävänsä tasa-arvoprojektien aiheuttamaa ”epämukavuutta”. (Kuşçuoğlu, 17.7.2019). Presidentti Erdoğanin nopeaa ja sovitteluvaa reaktiota Onnellisuuspuolueen (SP) kansanedustajan puheeseen selittää Turkin autoritaaristumisen muuttama poliittinen konteksti. AKP:n politiikan autoritaaristuminen 2010-luvulta alkaen karkotti puolueen maltillisemmat kannattajat, kuten liberaalit keskustaoikeistolaiset ja muslimidemokraatit. Muutoksen myötä AKP:sta on tullut aikaisempaa riippuvaisempi uskonnolliskonservatiivisista äänestäjistä, joista se kamppailee Onnellisuuspuolueen (SP) kanssa. AKP:n kannatus on kuitenkin laskenut 2010-luvun huippulukemista, joten saavuttaakseen riittävän enemmistön vuoden 2023 yleisvaaleissa, puolue on päättänyt liittoutua radikaalioikeistolaisen, ultranationalistisen ja euroskeptisen Kansallismielisen toimintapuolueen (Milliyetçi Hareket Partisi, MHP) ja konservatiivisten muslimien kanssa. (Kütük-Kuriş, 2022, 7.) Vuoden 2018 vaalien jälkeen voimaan astunut perustuslakimuutos, jossa pääministerin virka lakkautettiin, presidentistä tuli hallituksen johtaja ja se sai tuntuvasti lisää valtaoikeuksia, lisää Erdoğanin paineita menestyä vaaleissa lunastaa itselleen petaamansa paikka presidenttinä ja hänelle myötämielinen kansalliskokous. Koronapandemia, korkea inflaatio ja niiden aiheuttama köyhyys ovat heikentäneet merkittävästi AKP:n kannatusta mielipidemittauksissa, mikä on saanut Erdoğanin tekemään omia ydinkannattajia, ultrakonservatiiveja ja nationalisteja miellyttävää politiikkaa oman asemansa vahvistamiseksi. (Kütük-Kuriş, 2022.) Vuoden 2021 keväällä AKP:lle oli siis olennaista sekä kohentaa omaa ja MHP:n kannatusta vaaliliiton tulevaisuuden varmistamiseksi. Eroilmoitus Istanbulin sopimuksesta voidaan siis nähdä myönteisenä piristysruiskeena oman ydinkannattajakunnan keskuudessa, mitä havainnollistaa myös eroilmoituksen tapahtuminen vain neljä päivää ennen AK-puolueen puoluekokousta, jossa hänet oli määrä uudelleen valita puheenjohtajaksi (Aksoy, 29.3.2021; Gülel, 2021, 28)

Autoritaaristumisen tuomat muutokset AK-puolueessa sekä poliittisessä järjestelmässä ovat antaneet ultrakonservatiiviselle kansanosalle vipuvarren, jota ne ovat hyödyntäneet täydellä teholla ajamalla entistä rajumpaa politiikkaa naisten oikeuksien suhteen. AKP:lle läheisistä toimijoista ainoastaan KADEM on pitänyt jossain määrin kiinni naisten oikeuteen tulla suojelluksi väkivallalta, mutta muut ovat antautuneet uskonnolliskonservatiivien kehystykselle ja disinformaatiolle ilman minkäänlaista kritiikkiä tai faktan tarkistusta. Tasavaltalaisen kansanpuolueen (CHP) kansanedustaja, joka oli mukana jo Istanbulin sopimuksen ratifioinnin aikoihin, kuvailee AKP:ssa vuosien varrella tapahtunutta muutosta: *”Kun aikaa kului [sopimuksen ratifioinnin jälkeen], me kritisoiimme usein AKP:ta sopimuksen toimeenpanon epäonnistumisesta, mutta silloin ei vallinnut vastaavaa irrationaalista kontekstia, jossa keskusteltaisiin sopimuksesta eroamisesta... Silloin tällöin kuulumme AKP:ta tukevan median tai uskonnollisten yhteisöjen edustajien esittävän eroamista sopimuksesta mutta pidimme sitä tyhjänä puheena. AKP:n naisten osaston KADEM:in edustaja ja presidentti Erdoğanin tytär Sümeyye vastusti noita irrationaalisia lausuntoja... AKP on valitettavasti pudonnut uskonnollisten yhteisöjen kaivoon, missä se kamppailee.”* (Kepenek, 22.7.2020) Lausunto kuvaa hyvin muutosta AKP:n politiikassa suhteessa Istanbulin sopimukseen. Vaikuttaisi siltä, että sopimus hyväksyttiin aikoinaan puhtaasti symbolisessa mielessä, ilman vakavia aikomuksia sen toimeenpanosta. Autoritaaristumisen myötä AKP muutti gender-politiikkaansa aina vain uskonnolliskonservatiivisempaan

suuntaan, siirtäen samalla politiikan mahdollisuuksien ikkunaa. Lopulta presidentti Erdoğan luopui kehittämästään gender justice -linjasta ja asettui tukemaan puolueensa ultrakonservatiivien linjaa.

6.2. Kansainväliset tekijät

Tässä alaluvussa tarkastelen niitä kansainvälisen politiikan tekijöitä, toimijoita ja prosesseja, jotka vaikuttivat Turkin päätökseen erota sopimuksesta. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen sitä, miten Turkin etäännyminen Euroopasta näkyi naisten oikeuksien osalta ja miten Euroopasta etäännyminen vaikutti Turkkiin kohdistuneisiin odotuksiin. Seuraavassa osiossa tarkastelen Istanbulin sopimuksen monitorointia GREVIO-menettelyssä, sekä Turkkiin kohdistettua normatiivista painetta tehostaa sopimuksen toimeenpanoa. Kolmannessa osiossa puolestaan tarkastelen kansainvälisiä prosesseja, jotka vaikuttivat kotimaiseen poliittisten mahdollisuuksien rakenteeseen. Tasa-arvopolitiikan marginalisoituminen Euroopan unionin sisällä ja ylikansallisen anti-gender-liikkeen leviäminen Turkkiin muuttivat sosiaalisten liikkeiden mobilisoitumisen mahdollisuuksia heikentämällä naisjärjestöjen asemaa suhteessa hallitukseen ja vahvistamalla uskonnolliskonservatiivista mobilisoitumista. Lopuksi arvioin sitä, miksi Turkkiin kohdistettu kotimainen ja kansainvälinen normatiivinen paine ei tuonut odotettuja tuloksia.

6.2.1. Euroopasta etäännyminen ja sukupuolittunut väkivalta

2010-luvulla EU:n ja Turkin väliset suhteet ovat muuttuneet avoimemman transaktionaalisemmiksi. EU ja Turkki ovat alueellisen läheisyytensä vuoksi pakotettuja olemaan vuorovaikutuksessa, ja yhteistyötä tehdään silloin kun se edistää molempien toimijoiden etuja. Näin ollen suhteissa korostuu entisestään intressipohjaisuus, jolloin yhteisten arvojen merkitys jää yhä korostetummin pelkän liturgian tasolle. EU:n Turkki-politiikassa demokratian ja ihmisoikeuksien vahvistamiseen tähtäviä rahoitusinstrumentteja on jäädytetty Turkin autoritaaristumisen takia (Youngs & Zihnioglu, 2021, 136). Autoritaaristuminen ei ole kuitenkaan estänyt unionia tekemästä yhteistyötä Turkin kanssa siirtolaisuuden torjunnan osalta, jossa unioni on tarjonnut Turkille rahaa vastikkeena siitä, että Turkki estää siirtolaisten ja turvapaikanhakijoiden kauttakulun unionin ulkorajoille. EU:ssa tapahtuneiden linjamuutosten lisäksi myös Turkin ulkopolitiikan painopiste on siirtynyt Eurooppa-suhteista suuntauksen rinnalla eläneeseen Lähi-Idän valtioiden liittolaisuussuhteita ja jaettua islamilaista identiteettiä korostaneeseen suuntautumiseen. Turkki on vahvistanut suhteitansa entisen Osmanien valtakunnan alueella sijainneisiin valtioihin Lähi-idässä, Pohjois-Afrikassa ja Balkanilla. (Hintz, 2018, 111.)

EU:n ja Turkin suhteiden etäännyttämisestä käytetään usein termiä ”de-eurooppalaistuminen”, minkä Aydin-Düzgit ja Kaliber määrittelevät ”eurooppalaisten instituutioiden, politiikan, normien ja arvojen vetovoiman ja vaikuttamiskapasiteetin heikentymiseksi, mikä johtaa siihen, että EU ja Eurooppa menettävät merkitystään sosiaalisena ja poliittisena kontekstina, sekä unioniin ja Eurooppaan kohdistuvana skeptisyytenä ja välinpitämättömyytenä, mikä johtaa vertailukohdan heikentymiseen myös asioissa, joissa on jo suoritettu reformeja.” (Aydin-Düzgit & Kaliber, 2016, 56). Aydin-Düzgit (2016, 56) esittää, että 2000-luvun lopulla

AKP:n EU-diskurssi on muuttunut kielteisemmäksi unionia kohtaan, minkä avulla AKP on pyrkinyt aktiivisesti edistämään Euroopasta etääntymistä. AKP:n diskurssissa rakennetaan binääristä vastakkainasettelua Turkin ja Euroopan välille, jossa Eurooppa esitetään epätoivottuna tunkeilijana Turkin sisäpolitiikassa, jonka liialliseen vallankäyttöön turkkilaiset alistetaan. Erdoğanin AKP:n kerrotaan olevan vahva toimija, joka ottaa Turkin kohtalon omiin käsiinsä ja asettaa rajat tunkeilijoille. (Aydın-Düzgit, 2016, 51.) Ihmisoikeudet ja demokratiakehitys ovat keskeinen osa diskurssia, jolla pyritään rakentamaan kielteistä mielikuvaa unionista. Eurooppa esitetään joko toisena, joka *ei arvosta riittävästi Turkin ponnisteluja demokratian eteen*, tai eräänlaisena 'rikoskumppanina', joka myös syyllistyy demokratian ja ihmisoikeuksien rikkomuksiin. Aydın-Düzgit (2016, 56) päätelee, että esittämällä Eurooppaa ja EU:ta kielteisessä valossa ohjataan politiikan vaihtoehtojen valikoimaa siten, että poliittinen kustannus myöntyä EU:n ja Euroopan neuvoston vaatimuksiin nousee. Näin EU/Euroopan demokratiavaatimuksista luodaan epämiellyttävää ja Turkkiä alentavaa kuvaa, mikä puolestaan heikentää demokratiavaatimusten legitimitettä turkkilaisessa yhteiskunnassa.

EU/Euroopan painoarvo viiteryhmänä laskussa

Käytännössä etääntyminen Euroopasta on näkynyt korkean tason politiikan osalta esimerkiksi irtisanoutumisena eurooppalaisesta demokratia- ja oikeusvaltiokäsityksestä mutta myös EU:n painoarvon laskuna kotimaan poliittisten keskusteluiden normatiivisena vertailukohtana ja poliittisena kontekstina (Saatçioğlu, 2016, 141, Balkır & Eylemer, 2016, 39). Viiteryhmän muutosta voidaan pitää hyvin nopeana, sillä siinä missä vielä 2000-luvun alkupuolella monet kansalaisyhteiskunnan toimijat olivat perustelleet vaatimuksiaan eurooppalaisilla standardeilla, jo AKP:n toisesta hallituskaudesta lähtien viittaukset eurooppalaisiin instituutioihin ja ydinarvoihin vähenivät (Kaliber, 2016, 70). Eurooppalaisen viiteryhmän painoarvon ja uskottavuuden heikentyminen eteni jopa niin pitkälle, että jotkin kansalaisjärjestöt pyrkivät peittämään viittauksiaan ja yhteyksiään Euroopan unioniin negatiivisten reaktioiden pelossa (Boşnak, 2016, 87). Kun EU ja Eurooppa eivät enää olleet se referenssiryhmä, johon Turkin miellettiin ensisijaisesti kuuluvan, eurooppalaisten normien ja sopimusten painoarvo heikentyi, jolloin niiden validius oli perusteltava muilla argumenteilla. Tässä tilanteessa kansainvälisestä ihmisoikeusregiimistä poikkeavien ajatusten esittämisestä tuli aiempaa helpompaa. Lisäksi EU:n suuri rooli naisten oikeuksien kehittämisen vaatimuksissa johti tasa-arvon legitimitetin heikentymiseen, sillä ulkoisen toimijan mukana olo vahvisti narratiivia tasa-arvosta ”ulkomaisena tuotteena” (Kardam & Acuner, 2018, 99)

Demokratian ja naisten oikeuksien määrittäminen uudelleen

Diskurssin muuttuessa hallitus on nojautunut myös kansainvälisissä yhteyksissä yhä vapaammin itse määrittämiinsä ja eurooppalaisesta käsityksestä poikkeaviin kehystyksiin, jotka palvelevat ensisijaisesti kotimaan politiikan tarpeita ja mahdollistavat vallassa pysymisen. Esimerkiksi kun vielä vuonna 2011 Mevlüt Çavuşoğlun PACE:n puheenjohtajuuskaudella pääministeri Erdoğan korosti Turkin sitoutumista *Euroopan*

neuvoston demokraattisiin arvoihin jo vuonna 2014 Erdoğan korosti *edistyneempää turkkilaista* käsitystä demokratiasta (Soyaltin-Colella, 2021, 491). Tammikuussa 2014 Erdoğan kuittasi vallan keskittymistä Turkissa koskevan kritiikin sanomalla: ”Jos pidämme tuomiovaltaa erillisenä valtana, silloin valtio olisi oikeuslaitoksen ohjauksessa, eikä enää demokratia. Me uskomme demokratiaan.” (Saatçioğlu, 2016, 141). Jälkimmäinen puheenvuoro sopii Erdoğanin kotimaassa käyttämäänsä kehystykseen, jossa Eurooppa esitetään demokraattisesti ja taloudellisesti Turkia vähäpätöisempänä (Aydın-Düzgit, 2016, 53). Se, että kotimaassa käytetty retoriikka alkaa näkymään yhä vahvemmin myös kansainvälisillä areenoilla, kertoo Erdoğanin itseluottamuksen kasvusta ja siitä, että hyvillä Eurooppa-suhteilla ei ole ollut enää yhtä suurta painoarvoa. Diskurssin muuttuminen on koskenut myös naisten oikeuksia. Siinä missä aiemmin AKP joutui perääntymään aviorikoksen kriminalisoinnista EU:n painostuksesta vuonna 2004, jo vuonna 2012 Erdoğan kommentoi YK:n population fund (UNFPA) konferenssissa Istanbulissa *”Pidän aborttia murhana. Kenelläkään ei pitäisi olla oikeutta sallia sen tapahtuvan.”* ja *”Jokainen abortti on kuin Uludere* (viittaus tapahtumaan, jossa Turkin armeija tappoi 23 siviiliä)”. (İlkkaracan, 2008, 62; Ahmadi, 1.6.2012). Samassa yhteydessä ehdotettiin myös lakia, jolla aborttioikeutta pyrittiin rajoittamaan, mutta yritys kuitenkin kaatui naisjärjestöjen protestien ansiosta. Käytännössä abortin saaminen on kuitenkin vaikeutunut huomattavasti, sillä monet sairaalat ovat lopettaneet aborttien tekemisen Erdoğanin natalistisen politiikan seurauksena. (Villalon, 5.7.2022.) Presidentti Erdoğan on ulottanut ”Eurooppa demokraattisesti ja taloudellisesti Turkia vähäpätöisempänä” -kehysten myös naisten oikeuksien politiikkaan (Aydın-Düzgit, 2016). Presidentti Erdoğan kommentoi Istanbulin sopimusta asettaen vastakkain perheinstituutiolle haitallisen eurooppalaisen sopimuksen ja oikeudenmukaisemman ja turkkilaiseen yhteiskuntaan paremmin sopivat kotimaiset säädökset: *”Ymmärrys, säännös tai ideologia, joka asettaa dynamiittia perheinstituution perustuksiin, ei ole legitiimi... Me pystymme luonnostelevaan tekstejä, jotka kunnioittavat ihmisarvoa, laittavat perheen etusijalla ja jotka soveltuvat sosiaaliseen kudokseen. Käännettyjen tekstien sijaan meidän tulee itse määritellä kehystyksemme. Sen sijaan, että sanotaan Kööpenhaminan kriteeristö, sanotaan Ankaran kriteeristö ja kuljetaan omaa tietämme.”* (Duvar English, 13.8.2020).

Kansainvälisen yhteisön odotuksista irrottautuminen & bumerangiefektiltä suojautuminen

Samaa Eurooppaa ja Turkia vastakkain asettelevaa ja Turkin edistyksellisyttä korostavaa kehystä rakennetaan myös gender justice-käsitteen kautta. Gender justice-normin avulla pyritään hankkiutumaan eroon sukupuolten tasa-arvon normista. Deitelhoff & Zimmermann (2018) normien haastamisen kategorisoinnin mukaan gender justice-normin levittämistä voidaan tarkastella *validiteettiperustaisena haastamisena* soveltamisperustaisen sijaan, sillä vaikka käsitettä usein perustellaankin vetoamalla sosiaalisen maailman tekijöihin, kuten islamilaisen ja länsimaisen maailmankuvan oletettuihin eroihin, pohjimmiltaan naiset ja miehet nähdään sosiaalisten roolien sijaan *universaaleina biologisina kategorioina*. Naisten ja miesten biologisia eroja korostetaan ja sukupuolen nähdään määrittävän yksilöiden toimintaa: *”Naisten tulee olla vastaavanarvoisia, ei tasa-arvoisia... Naista ja miestä ei voi sijoittaa tasa-arvoisiin positiioihin; se on vastoin*

luontoa, koska niiden luonnot ovat erilaisia. Esimerkiksi työelämässä raskaana olevaan naiseen ei voi soveltaa samoja ehtoja kuin mieheen.” (Hürriyet Daily News, 25.11.2014) Tässä mielessä AKP pyrkii siis kiistämään sukupuolten tasa-arvon normin *moraalisen oikeutuksen* ja sen kautta tavoitellun asioiden tilan, eikä siis tyydy vain haastamaan sen sopivuutta juuri turkkilaiseen kontekstiin. Tätä havainnollistaa myös KADEM:in perustelut gender justice -normin paremmuudesta, joiden mukaan naisten asemaa on pyritty parantamaan kaikkialla maailmassa pyrkimällä sukupuolten väliseen tasa-arvoon, mutta se ei ole onnistunut lopettamaan naisten syrjintää. Tasa-arvo on länsimaiseen kulttuuriin pohjautuva käsite, jolla yritetään ”tasapäistää” naiset ja miehet, kun taas islamiin pohjautuvana ja kehittyneempänä käsitteenä ”gender justice” hyväksyy sukupuolten välisten eroavaisuuksien olemassaolon ja pyrkii harmoniaan naisten ja miesten välisen kilpailun sijaan. (Bodur Ün, 2019, 841–2).

Deitelhoff & Zimmermann (2018, 58) toteavat, että mitä enemmän normia haastavat kannanotot saavat tilaa diskurssissa, sitä epätodennäköisempää on, että normeja rikkovia kritisoidaan, mikä puolestaan luo epäselvyyksiä alkuperäisen normin ideaan. Näkemys on yhteneväinen Bodur Ün & Arian (2021) argumentointiin nähden, sillä he esittävät, että AKP:n Euroopan unionia ja sukupuolten välistä tasa-arvoa koskeva diskurssi ajoi Turkkiä myös gender-politiikan osalta yhä kauemmaksi eurooppalaisista arvoista, normeista ja politiikkapäätöksen odotuksista, mikä mahdollisti Turkin gender-politiikan muutoksen. Hallitsevan eliitin diskurssi, jolla tasa-arvo kehystettiin huonoksi ja eurooppalaiseksi / länsimaiseksi vientituotteeksi, murennettiin Istanbulin sopimuksen legitimitettä, jolloin sitä koskevat negatiiviset ja valheisiin perustuvat mielikuvat vahvistuivat.” (Bodur Ün ja Arian, 2021, 12.) Korvaamalla sukupuolten tasa-arvon normi gender justice-normilla AKP pyrkii irrottautumaan kansainvälisen ihmisoikeusregiimin naisten oikeuksia koskevista odotuksista ja näin suojautumaan *bumerangiefektiltä*, jossa kotimaiset ja kansainväliset toimijat yhdistävät voimansa ja pyrkivät painostamaan hallitusta muuttamaan toimintaansa julkisen kritiikin avulla. Jos suuri osa kansasta ei koe kansainvälisiä standardeja omikseen, eikä mobilisoidu hallitusta vastaan, olennaisin pala *bumerangiefektistä* puuttuu, sillä aktiivisinkaan kansainvälisten toimijoiden painostus ei uhkaa valtion johdon asemaa, jos kotimainen kannatus on vahva.

6.2.2. Istanbulin sopimuksen monitoroinnin tuottama normatiivinen paine

Vallan keskittyminen AKP:n käsiin, kansallisten tilivelvollisuusmekanismien heikentyminen sekä pyrkimykset korvata kansainvälisten toimijoiden sukupuolten tasa-arvon diskurssi AKP:n omalla gender-diskurssilla saattoivat johtaa uskomukseen, jonka mukaan Istanbulin sopimuksen monitorointiin perustuvalla tilivelvollisuusmekanismilla ei ole todellisia vaikutuksia, jolloin sopimuksen olematon toimeenpano ei tule aiheuttamaan ongelmia. Risse & Sikkink (1999, 27) esittävät, että kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin liittyvät hallitukset usein yliarvioivat oman vaikutusvaltansa ja aliarvioivat muiden toimijoiden sekä sopimuksen ratifioimisesta aiheutuvien rakenteellisten muutosten vaikutukset. AKP onnistuikin taistelussaan autonomista naisasialiikettä vastaan katkomaan naisasialiikkeen yhteydet parlamentaariseen järjestelmään ja vaikeuttamaan järjestöjen käytännön toimintaa monin tavoin. AKP:n laajamittaisesta naisten oikeuksia

kyseenalaistavasta uskonnolliskonservatiivisesta diskurssistaan huolimatta puolue ei ole pystynyt torjumaan kaikkea naisasialiikkeen vaikutusvaltaa. Naisaktivistien yhteiskunnallisen vaikutustyön synnyttämä lisääntynyt tietoisuus naisiin kohdistuvasta väkivallasta sekä tuki ilmiön vastaisille toimille ovat laajentuneet AKP:sta huolimatta. Vuonna 2018 julkaistun kyselytutkimuksen mukaan 66 % vastanneista nimesi väkivallan merkittävimmäksi naisten kohtaamista ongelmista (Hürriyet Daily News, 7.3.2018). Sukupuolittunut väkivalta ei siis ole enää yhteiskunnallisessa marginaalissa, vaan toimenpiteitä siihen puuttumiseksi tuetaan oppositiopoliitikkojen ja -median sekä autonomisten työmarkkinajärjestöjen parissa, mitä havainnollistavat kannanotot sopimuksen puolesta (Öztunç, 2023).

Turkin jäsenyys Istanbulin sopimuksessa on vahvistanut kotimaisten toimijoiden asemaa suhteessa hallitukseen monin eri tavoin. Istanbulin sopimus auttaa kotimaisia toimijoiden muotoilemaan vaatimuksiaan sanoittamalla ilmiön sukupuolittunutta luonnetta sekä konkreettisia ja tarkoituksenmukaisia politiikkatoimia, joihin valtiolla on oikeudellisesti sitova velvollisuus ryhtyä. Kansainvälisenä sopimuksena se tarjoaa moraalista tukea sekä vahvistaa kansainvälistä painetta toimia. Sopimus myös tunnustaa ja legitimoii autonomisten kansalaisjärjestöjen asemaa keskeisinä toimijoina, joilla on käytössään suora yhteys Euroopan neuvostoon, mikä heikentää hallituksen mahdollisuuksia marginalisoida järjestöt. Autonomisten järjestöjen aseman legitimointi on ollut erityisen tärkeää, sillä Turkin hallitus on pyrkinyt estämään järjestöjen osallistumista prosessiin sekä heikentämään järjestöjen legitimitettiin syyttämällä niitä terroristisesta toiminnasta. Lisäksi sopimus tarjoaa kontekstin, jossa valtioiden toimintaa monitoroidaan ja arvostellaan ylikansallisessa yhteisössä.

Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa arvioidaan GREVIO:n arviointimenettelyssä

Istanbulin sopimus muodostaa eräänlaisen toimijoiden yhteisön, jossa jäsenmaiden hallitukset, Euroopan neuvoston toimielimet, kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt, valtioissa ruohonjuuritasoilla toimivat kansalaisjärjestöt tarkkailevat ja arvioivat jäsenmaiden toimintaa ja viestivät epäkohdista yhteisöön ja kansainväliseen mediaan. Sopimuksen toimeenpanoa monitoroi Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä GREVIO, joka koostuu jäsenmaiden komitean nimeämästä 10–15 asiantuntijajäsenestä, jotka muodostavat sukupuolen, maantieteellisen kattavuuden sekä asiantuntemuksen perusteella moninaisen kokonaisuuden (Istanbulin sopimus, 66 artikla). Seuranta tapahtuu GREVIO:n ja osapuolten välisessä vuorovaikutuksessa siten, että GREVIO toimittaa osapuolille kyselyn, johon osapuoli vastaa laatimalla kertomuksen niistä lainsäädäntö- ja muista toimista, joihin on ryhdytty sopimuksen toimeenpanemiseksi. Tämän jälkeen GREVIO käsittelee kertomuksen osapuolen edustajien kanssa. Arviointimenettelyä jatketaan useissa kierroksissa, joissa kussakin GREVIO valitsee haluamansa määräykset, joiden toteutumisesta edellytetään lisäselvityksiä. GREVIO voi täydentää osapuolen antamia tietoja kansalaisjärjestöjen varjoraporttien, hallitustenvälisten järjestöjen tietojen sekä Euroopan neuvoston toimielinten tietojen, valitusten ja niiden ratkaisujen pohjalta. Tarvittaessa GREVIO voi ryhtyä myös omaan tiedonhankintaan. Edellä mainittujen lähteiden pohjalta GREVIO kirjoittaa kertomusluonnoksen, joka

annetaan osapuolelle kommentoitavaksi. Kommentit huomioiden GREVIO antaa lopullisen kertomuksen ja päätelmänsä sopimuksen toimeenpanosta, minkä jälkeen ne vielä esitellään osapuolten komitealle kommenttikierrosta varten. Lopulta valmiit materiaalit ja osapuolten kommentit julkaistaan. (68 artikla.)

Istanbulin sopimusta on kiitelty edistyksellisestä suhtautumisesta naisiin kohdistuvaan väkivaltaan sekä hyvistä seurantamenetelmistä. Vaikka Istanbulin sopimuksen seurantamenetelmiä, kuten tiedustelumenetelmää vastaavia menetelmiä on käytetty jo varhaisemmissa ihmisoikeussopimuksissa, kuten CEDAW-sopimuksessa, huomattavaa on, että Istanbulin sopimuksen menetelmät ovat osapuolia oikeudellisesti sitovia ja koskevat kaikkia sopimuksen ratifioineita, ei vain valinnaisiin lisäpöytäkirjoihin sitoutuneita. (McQuigg, 2017, 137.) Tämä parantaa huomattavasti mahdollisuuksia tuoda esiin sopimusrikkomuksia juuri niissä maissa, joissa ihmisoikeustilanne on heikoin. Verrattuna CEDAW-sopimukseen Istanbulin sopimus erottuu edukseen myös siinä, että sen toimiala on huomattavasti rajatumpi, jolloin seurantamenettelyn puitteissa on mahdollista käsitellä yksityiskohtaisemmin määräysten noudattamista. Syvällistä paneutumista olennaisiin ja vaikeisiin asioihin edistää myös GREVIO vapaa toimivalta päättää itse olennaisista kysymyksistä kussakin arviointimenettelyn vaiheessa. Lisäksi GREVIO on ottanut hyvin tarkan toimintalinjan, sillä esimerkiksi maaliskuussa 2016 hyväksytystä peruskyselystä alkaen osapuolten on edellytetty raportoivan hyvin yksityiskohtaisesti kaikista sopimuksen osa-alueista. (McQuigg, 2017, 115) Lisäksi GREVIO:n toimintatapa, jossa seuranta- ja arviointiprosessiin otetaan kerrallaan vain kaksi valtiota, tehostaa GREVIO:n omaa työskentelyä mutta myös mahdollistaa sen, että yksittäisten valtioiden riittämättömien toimenpiteiden ja sopimusrikkomusten on mahdollista saada riittävästi tilaa Euroopan neuvostossa ja julkisuudessa, eivätkä useiden maiden rikkomukset peity toistensa alle. (McQuigg, 2017, 115)

GREVIO:n raportissa ilmenee lukuisia epäkohtia

Turkin liittyminen Istanbulin sopimukseen ei riittänytkaan vaimentamaan kotimaista ja kansainvälistä kritiikkiä hallituksen puuttumattomuudesta naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, vaan jäsenyys sopimuksessa on parantanut kriitikkojen toimintaedellytyksiä. Kansalaisyhteiskunta on esittänyt näkyviä vaatimuksia sukupuolittuneen väkivallan kitkemisestä, joissa järjestöt tehokkaasti hyödynsivät Istanbulin tuomaa sääntelyn selkänöjää ja legitimizeettiä myös sen kansainvälistä, toimeenpanoa arvioivaa yhteisöä (İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, 2017; Bianet, 21.7.2020; We Will Stop Femicide Platform, 2023). Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvovan GREVIO:n ensimmäinen ja sopimuseron myötä myös viimeiseksi jäänyt raportti nostaa esiin useita sopimuksen toimeenpanoon liittyviä ongelmia, sekä myös kuvailee toimenpiteitä, joilla Turkki on pyrkinyt pimittämään sukupuolittuneen väkivallan tilannetta sekä estämään kansalaisyhteiskunnan toimintaa ongelmakohtien julkituomiseksi. Raportissa kritisoidaan mm. hallituksen sekä hallituksen kontrolloiman median harjoittamaa, stereotyyppisiä sukupuolirooleja korostavaa retoriikkaa, mikä heikentää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja altistaa naisia sukupuolittuneelle väkivallalle; puuttuvaa systemaattista arvioita lainsäädännön ja politiikan vaikutuksista naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, naismurhien, seksuaalisen väkivallan ja kotiväkivallan tapausten osin puutteellista tai täysin puuttuvaa

tilastointia sekä puuttuvaa tiedonkeräämistä oikeuslaitoksen tutkimuksista, syyttämistä ja tuomioista kokonaiskuvan muodostamiseksi (GREVIO, 2018, 8–9). Tasa-arvon vastaisen retoriikan levittäminen sekä valtavat puutteet tiedon keräämisessä ja julkistamisessa kertovat hallituksen välinpitämättömästä asenteesta sekä tietoisesta yrityksestä lakaista ongelmia maton alle, sillä nämä olisivat helpoimpia ja edullisimpia toimenpiteitä, joihin hallitus voisi halutessaan ryhtyä.

Sukupuolittuneen väkivallan vaillinaisesta kokonaiskuvasta huolimatta GREVIO raportoi ongelmista sopimuksen toimeenpanossa erityisesti oikeuskäytännön osalta. Vainoamisen, pakkoavioliittojen ja 15 – 18 -vuotiaisiin tyttöihin kohdistetun väkivallan kriminalisoivia lakeja ei noudateta. Kunniaväkivaltaa ei sanktioida riittävästi ja uhrin provokaatiota pidetään tuomiota alentavana seikkana (GREVIO, 2018, 8). Oikeuslaitoksen puuttumattomuus naisiin kohdistuvaan väkivaltaan näyttää heikentävän uhrien luottamusta järjestelmään entisestään, sillä uhrin eivät tee rikosilmoituksia kokemastaan väkivallasta, erityisesti seksuaalisen väkivallan osalta. Lisäksi viranomaiset ohjaavat uhreja oikeuslaitoksen sijaan sovitteluprosessiin perheneuvottelun toimikuntaan, minkä Istanbulin sopimus eksplisiittisesti kieltää. (GREVIO, 2018, 8–9). GREVIO:n raportti maalaa tilanteesta synkän kokonaiskuvan, jossa sukupuolittunut väkivalta on hyvin yleistä ja vakavaa, viranomaiset eivät tue uhreja ja tuomitse tekijöitä, ja hallitus tekee parhaansa piilottaakseen sukupuolittuneen väkivallan ilmiön.

Kansainvälisessä mediassa kohdistettiin Turkkiin julkista kritiikkiä

Turkin valitseman riskialttiin ongelmien pimittämisen taktiikan riskien voidaan katsoa realisoituneen. Hallituksen mittavat toimenpiteet, joilla tähdättiin autonomisen naisasialiikkeen toiminnan estämiseen ja järjestöjen syrjäyttämiseen GREVIO-prosessista, eivät estäneet järjestöjä saamasta viestiään läpi GREVIO:lle, joka hyödynsi järjestöjen tarjoamaa aineistoa ja näkökulmia osana raporttiaan. Hallituksen tietojen keräämisen laiminlyönneistä huolimatta GREVIO:n raportti onnistuu välittämään kansainväliselle yleisölle kokonaiskäsityksen tilanteen vakavuudesta ja laiminlyöntien systemaattisuudesta, minkä ylle hallituksen piittaamattomuus ja aktiivinen tiedon pimittäminen luo entistä kielteisemmän mielikuvien varjon. Turkin naismurhat ja hallituksen olematon toiminta niiden estämiseksi ovat useaan otteeseen ylittäneet kansainvälisen uutiskynnyksen, kun erityisen järkyttävät tapaukset ovat levinneet sosiaalisessa mediassa tai mobilisoineet protesteja (Nuotio, 6.3.2015; Neuman, 31.12.2018; Jones, 30.8.2019).

Kansainvälinen huomio Turkin naismurhille nousi kuitenkin uudelle tasolle heinäkuussa 2020 Pinar Gültekinin murhaa seuranneen sosiaalisen median aktivismin seurauksena. Turkkilaiset naiset julkaisivat Instagramissa itsestään mustavalkoisia kuvia samaan tapaan kuin sanomalehdissä julkaistaan kuvia murhatuista naisista. Liike levisi tunnisteilla #ChallengeAccepted ja #WomenSupportingWomen, jotka toimivat koodien tapaan, sillä kaikki osallistujat turvallisuussyistä kertoneet postauksissaan kuvien merkitystä. Kannottojen merkitystä levitettiin samanaikaisesti yksityisissä keskusteluissa ja ryhmissä WhatsAppissa ja Facebookissa, minkä vuoksi kampanjaan osallistuneet ulkomaalaiset tulkitsivat kampanjan viestin yleiseksi

naisten voimaantumiseksi. Khloe Kardashianin, Paris Hiltonin, Janet Jacksonin ja Katy Perryn julkaisemien kuvien myötä kampanjasta tuli viraali. Pian kansainväliseen lehdistöön ilmaantui artikkeleita, joissa kerrottiin kampanjan oikea tarkoitus, minkä seurauksena monet julkisuuden henkilöt myös itse oikaisivat tiedot (Ozbicer, 6.8.2020; Räsänen, 30.7.2020; Nguyen, 30.7.2020) Samanaikaisesti kansainvälisessä mediassa uutisoitiin myös Turkin aikomuksista lähteä Istanbulin sopimuksesta sekä sopimusta tukevista mielenosoituksista (McKernan, 23.7.2020; Al Jazeera, 5.8.2020; Santora, 25.8.2020). Kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt, kuten Amnesty International kehottivat Turkkiä ryhdistäytymään sopimuksen toimeenpanossa ja kannusti ihmisiä osallistumaan protesteihin (Amnesty International, 5.8.2020). Kansainvälisen median uutisoinnissa tuotiin esiin ongelman vakavuutta ja laajuutta sekä hallituksen haluttomuutta puuttua tilanteeseen. Jutuissa haastateltiin naisaktivisteja, jotka kuvasivat hallituksen toiminnan ongelmallisuutta ja väkivaltatilanteen vakavuutta (katso Attia, 26.8.2019). Turkin voidaan siis katsoa altistuneen laajamittaiselle ja kansainväliselle julkiselle kritiikille.

Naisten oikeuksien painoarvon laskeminen Euroopan unionissa

Vaikka Turkin naismurhien tilasta uutisoitiin kansainvälisessä mediassa näyttävästi Istanbulin sopimuksen politisoituessa, tulee tarkastella kriittisesti Turkkiin kohdistetun normatiivisen paineen laatua ja vaikuttavuutta. Nopeasyklisessä kansainvälisessä mediaympäristössä suuretkin kohut laimenevat viimeistään silloin, kun jokin uusi asiakysymys syrjäyttää kohun. Tässä mielessä vankkaa kotimaista kannatusta nauttivan, tai jostain muusta syystä turvatussa asemassa olevan hallinnon voidaan olettaa odottelevan turvallisista mielin kohun laantumista. Näyttäisi siltä, että kansainvälisen median uutisoinnista huolimatta Euroopan unioni ja muut eurooppalaiset valtiot eivät ole kohdistaneet erityistä painetta Turkkiin pysyä sopimuksessa ja ryhtyä toimeenpanemaan sitä. Euroopan komission vuoden 2020 Turkin edistymisraportissa mainitaan Istanbulin sopimus ainoastaan kahdessa asiayhteydessä. Raportissa todetaan, että Turkki ei ole ryhtynyt sopimuksen toimeenpanoon ja kehoitetaan Turkin valtion johtoa, presidentti Erdoğan mukaan lukien harkitsemaan uudelleen käsitystään Istanbulin sopimuksesta turkkilaisten perhearvojen vastaisena (Euroopan komissio, 2020, 39, 29). Muuten Istanbulin sopimuksen kysymys hukkuu osaksi 115-sivuista, raporttia, jossa käsitellään monia muitakin Turkin hallinnon toiminnan ongelmakohtia.

Tulkintaa vahvistavat myös Turkin kansalaisyhteiskunnasta tulevat viestit, joiden mukaan sekä Euroopan unionin että European Women Lobbyin turkkilaisille naisjärjestöille antama tuki on heikentynyt, jolloin järjestöt ovat päätyneet hakemaan kahdenvälisiä yhteyksiä yksittäisissä jäsenmaissa toimivien järjestöjen kanssa (Eslen-Ziya & Kazanoğlu, 2020, 16). Myös Sinem Balin havainto tukee käsitystä. Gezi-protestien myötä lukuisat turkkilaiset kansalaisjärjestöt yhdistivät voimansa Turkin autoritaarista kehitystä vastaan, mikä olisi tarjonnut kansalaisyhteiskuntaa demokratiakäsityksessään korostavalle unionille loistavan tilaisuuden tukea demokraattisia voimia Turkissa. Sen sijaan unionin turkkilaiselle kansalaisyhteiskunnalle tarjoama tuki on siirtynyt yhä enemmän EU:n ja Turkin välisen pakolaissopimuksen mukaiseen syyrialaisien siirtolaisten humanitaarisen tukemiseen, jättäen Turkin demokraattisen opposition yksin. (Bal, 2022, 512–3.) Näyttäisi siis

siltä, että Turkin demokratia- ja ihmisoikeuskehityksen tukeminen ei ole enää yhtä merkittävä painopiste EU:lle, kuin mitä se oli Turkin Istanbulin sopimukseen liittymisen aikaan. EU:n ja European Women Lobbyin tuen korvaaminen yksittäisten jäsenmaiden kansalaisjärjestöjen resursseilla ei ole voinut korvata näkyvien toimijoiden tuen mahdollistamaa arvovaltaa, moraalista painetta ja mahdollisesti myös konkreettisia resursseja. Euroopan unionin johdosta ei esitetty julkisia vetoamuksia Turkin pysyä sopimuksessa ja ryhtyä sen toimeenpanoon ennen kuin vasta Turkki oli jo eronnut siitä. Toisaalta on kuitenkin mahdollista, että komission puheenjohtaja Ursula von der Leyen ja Eurooppa-neuvoston puheenjohtaja Charles Michel vetosivat yksityisesti presidentti Erdoğanin perjantaina 19.3.2021 pidetyssä videokonferenssissa, joka oli tapahtunut alle vuorokautta ennen, kuin presidentti antoi asetuksen varhain perjantain ja lauantain välisenä yönä (Eurooppa-neuvoston tiedote, 19.3.2021).

6.2.3. Kansainväliset vaikutukset kotimaiseen kontekstiin

Pääministerin tiedotteessa perustellaan Turkin eroamista Istanbulin sopimuksesta usean EU-jäsenmaiden kielteisellä suhtautumisella sopimukseen: *“Turkki ei ole ainoa valtio, jolla on vakavia huolia Istanbulin sopimuksesta. Kuusi Euroopan unionin jäsenvaltiota (Bulgaria, Unkari, Tšekki, Latvia, Liettua ja Slovakia) eivät ratifioineet Istanbulin sopimusta.”* (Directorate of Communications, 22.3.2021). Vaikka ilmaisun tarkoituksena on luoda perusteettomia epäilyksiä Istanbulin sopimuksen ylle, se samalla paljastaa myös kiusallisen tosiasian naisten oikeuksien politiikasta Euroopan unionissa ja sen jäsenmaissa. Demokratian ja perusoikeuksien puolestapuhujana esiintyvä EU ei ole saanut rivejään järjestykseen viedäkseen Istanbulin sopimukseen liittymisen loppuun asti. Sopimuksen ratifiointi on blokattu useissa sitä vastustavissa jäsenmaissa, mutta myös Euroopan parlamentissa ryhmät ovat jakaantuneet sopimuksen vastustajiin ja kannattajiin (Berthet, 2022, 19). Tilanne on tämä, vaikka komission puheenjohtaja Ursula von der Leyen on nostanut sukupuolten välisen tasa-arvon yhdeksi kauden painopisteeksi, mainiten erikseen sukupuolittuneen väkivallan ja Istanbulin sopimukseen liittymisen (Leyen, 2020, 11–12).

Tämän taustalla on kehitys, jossa sukupuolten tasa-arvonäkökulma on marginalisoitunut EU-politiikassa ja useissa jäsenvaltioissa. Vuoden 2008 finanssikriisiin ja sitä seuranneeseen talouskriisiin on pääasiassa vastattu austerity-politiikalla, jonka sukupuolittuneita vaikutuksia ei ole riittävästi tunnistettu ja huomioitu, mikä on tarkoittanut politiikan kielteisten vaikutusten painottumista suhteettomasti naisiin ja vähemmistöihin kuuluviin henkilöihin (Emejulu & Bassel, 2017). EU:n keskeisiin tasa-arvon edistämisen toimintamenetelmiin kuuluvan sukupuolen valtavirtaistamisen jo muutenkin laihoiksi jääneet tulokset heikentyivät entisestään talouskriisipolitiikan seurauksena (Jacquot, 2017). Lisäksi aikaisemmin keskeinen väylä edistää tasa-arvoa työelämän kautta vesittyi, kun sukupuolten tasa-arvoon liittyvät asiat siirrettiin työelämää ja sosiaalisia oikeuksia käsittelevältä komissiolta oikeusasioiden komissioon (Villa & Smith, 2014, 288).

Useissa jäsenmaissa EU:n kriisit ja austerity-politiikka ovat herättäneet yhteiskunnallista tyytymättömyyttä, joka on kanavoitunut oikeistopopulistien antifeministiseen ja rasistiseen politiikkaan. Oikeistopopulistien liitto

uskonnolliskonservatiivisten toimijoiden kanssa on johtanut anti-gender-politiikan nousuun monissa jäsenmaissa sekä Euroopan parlamentissa (Paternotte & Kuhar, 2017; Kantola & Lombardo, 2021). Nämä kehityskulut ovat johtaneet siihen, että sukupuolten tasa-arvo on heikentynyt poliittisena prioriteettina EU:ssa ja monissa jäsenmaissa sekä myös siihen, että unionin legitimitetti ja uskottavuus esiintyä sukupuolten tasa-arvon puolestapuhujana ja vaatia muilta edistystä, on heikentynyt. Istanbulin sopimuksen ratifiointin julnaaminen EU:ssa sekä sopimuksen haastaminen useissa jäsenvaltioissa havainnollistavat tilannetta ja tarjoavat todistusaineistoa Turkin ”Eurooppa rikoskumppanina” -diskurssille. EU:n heikentyvä sitoutuminen sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja nouseva globaali autoritaarinen populismi yhdistettynä anti-gender-diskurssiin, luovat kontekstia, jossa naisten ja vähemmistöjen oikeuksia vastustavien hallitusten on yhä helpompaa päästää irti kansainvälisten sitoumuksiensa noudattamisesta, mutta myös jättää sitoumukset taakseen myös muodollisesti (Bodur Ün & Arıkan 2021, 13).

Anti-gender-liikkeen disinformaatio seksuaalivähemmistöjen oikeuksista Turkkiin

Sopimusta vastustavien turkkilaisten anti-gender-toimijoiden ja AK-puolueen ultrakonservatiivisiin edustajien retoriikka muistuttaa läheisesti myös ylikansallisen anti-gender-liikkeen retoriikkaa, jolla Istanbulin sopimusta kritisoidaan. Eroilmoitusta perustelevassa presidentin kanslian tiedotteessa ”Lausunto koskien Turkin vetäytymistä Istanbulin sopimuksesta” syy sopimuksesta eroamiselle muotoillaan näin: *”Istanbulin sopimuksen, joka alkujaan laadittiin edistämään naisten oikeuksia, kaappasi ryhmä ihmisiä, jotka yrittävät normalisoida homoseksuaalisuuden – mikä ei ole yhteensopivaa Turkin sosiaalisten ja perhearvojen kanssa. Siksi päätös vetäytyä.”* (Directorate of Communications, 22.3.2021). Myöhemmin tiedotteessa vahvistetaan sen argumenttia kertomalla, että Puola on ryhtymässä sopimuksen vastaisiin toimenpiteisiin samankaltaisista syistä: *”Puola on ottanut askeleita kohti sopimuksesta vetäytymistä, perustelleen sitä LGBT-yhteisön yrityksenä tyrkyttää heidän näkemystään genderistä koko yhteiskunnalle.”* (Directorate of Communications, 22.3.2021).

Tiedotteen kommentit seksuaalivähemmistöistä ovat paitsi homofobisia ja yhdenvertaisuuden vastaisia mutta myös harhaanjohtavia. Istanbulin sopimuksessa pääasiallinen huomio on naisten suojelemisessa väkivallalta, ja vaikka sopimuksessa osapuolet sitoutuvat olemaan syrjimättä väkivallan uhreja seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella, sopimusta on kritisoitu edelleen riittämättömästä LGBTQ-vähemmistöjen oikeuksien turvaamisesta (Istanbulin sopimus artikla 4, kohta 3; Niemi & Verdu Sanmartin, 2020, 85 – 6). Väite ”homoseksuaalisuuden normalisoimisesta” on osa anti-gender-liikkeen diskurssia, jonka mukaan progressiiviset voimat yrittävät saada tavallisen kansan elämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen elämäntavan mukaisesti (Paternotte & Kuhar, 2018, 8–9). Istanbulin sopimuksen vastaisessa retoriikassa on esitetty tähän ajatteluun pohjautuvia väitteitä sopimuksesta myös muualla. Esimerkiksi Bulgariassa toistuvat väitteet siitä, että sopimus edistää homoseksuaalisuutta ja transsukupuolisuutta kouluissa ja luo takaportin samaa sukupuolta olevien väliselle avioliitolle (Darakchi, 2019, 1209). Latviassa taas sopimuksen on väitetty ”edistävän homoseksuaalisuutta lasten keskuudessa” sekä

”johtavan samaa sukupuolta olevien avioliittolakiin” (Isaacs & Rudzite, 2021, 1418). Eri konteksteissa tapahtuva Istanbulin sopimuksen vastustaminen seksuaalivähemmistöjen oikeuksien laajentamisen perusteella, vaikka sopimuksella ei varsinaisesti ole mitään tekemistä asian kanssa, osoittaa, että anti-gender-diskurssi leviää yli valtioiden rajojen ja sitä käännetään eri kielille. Poliittisten toimijoiden on helppo ammentaa valmiista populistisesta ja uskonnolliskonservatiivisesta diskurssista, sovittaa argumentit omaan kontekstiin ja ottaa osaksi omaa retoriikkaa (Graff & Korolczuk 2022, 165).

Sopimuksen vastaista retoriikkaa levitetään misogynistisessä verkostossa

Istanbulin sopimuksen politisoimisen prosessi sai alkunsa jo vuonna 2019, jolloin järjestäytynyt Istanbulin sopimuksen vastainen kampanjointi alkoi. Kahden vuoden ajan lukuisat uskonnolliskonservatiiviset media-alustat, intellektuellit, tutkijat ja anti-gender-järjestöt, kuten the Turkish Alliance for the Family, Family Academy, Platform for Thought, Platform for Divorced People and the Family vastustivat sopimusta kärjekkäästi sekä perinteisessä että sosiaalisessa mediassa. Kampanjan pääviesti mukaan Istanbulin sopimus on vastoin ”autenttista islamilaista” kulttuuria, aiheuttaa perheiden hajoamisen, minkä vuoksi sopimuksesta tulee vetäytyä välittömästi. (Kütük-Kuriş, 2022, 10) Sopimuksen vastainen kampanjointi onnistui politisoimaan sopimuksen ja nostamaan sen kielteisessä valossa politiikan korkeimmalle tasolle jo kesäkuussa 2019, jolloin presidentti Erdoğan otti siihen kantaan. Presidentti vihjasi *mahdollisuudesta mitätöidä sopimus, sillä se ei ole uskonnollista alkuperää*. Lisäksi Erdoğan kertoi *ymmärtävänsä tasa-arvoprojektien aiheuttamaa ”epämukavuutta”*. Erdoğanin kommentin myötä lisääntyivät kannanotot, joissa sopimusta moitittiin perheinstituution vastaiseksi, maalailtiin uhkakuvia perinteisen perheen hajoamisesta ja kutsuttiin perheen suojelemista kansallisen turvallisuuden kysymykseksi. (Kuşçuoğlu, 17.7.2019.) Erdoğanin ensimmäisissä kommentteissa korostui siis uskonnolliskonservatiivinen pohjavire, jossa lainsäädännön legitimeetti pohjautuu uskontoon sekä sitoutuminen patriarkaaliseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen miesten ylivallassa. Kommentit ovat yhteneväisiä aikaisempien, uskonnolliskonservatiivisten kommenttien kanssa.

Tuğrulcan Elmas, Rebekah Overdorf ja Karl Aberer (2021) tutkivat Istanbulin sopimuksesta käytyjä verkkokeskusteluja eronneiden miesten Facebook-ryhmissä ja havaitsivat, että vuoteen 2019 asti Istanbulin sopimuksen sijaa aiheena oli pääasiassa laki nro 6248. Keskustelijat uskoivat lain takaavan naisille ylimitoitettuja oikeuksia miehiin nähden avioerotilanteissa. Laista 6248 käytyjen keskustelujen määrä oli pysynyt vakiona, kunnes keskustelujen määrä kasvoi huomattavasti marraskuussa 2017 ja 2018. Istanbulin sopimuksesta ei juuri keskusteltu ennen 2019 elokuuta, mutta kun keskustelu alkoi, Istanbulin sopimus ohitti nopeasti lain nro 6248 lukumäärän. Osumien nopean kasvun lisäksi toinen huomion arvoisen seikka oli seksuaalivähemmistöjen vastaisen disinformaation määrään huomattava kasvu samanaikaisesti, kun keskustelut Istanbulin sopimuksesta lisääntyivät. Taustalla oli ryhmien yhteistyö uskonnolliskonservatiivisen ja hallitusta tukevan Yeni Akit -sanomalehden kanssa, joka kampanjoi niin lehdessään kuin Facebook-ryhmissäkin aktiivisesti sopimusta vastaan. Jo ennen presidentin tiedotetta argumentit ”homoseksuaalisuuden normalisoimisesta” ja käsitys homoseksuaalisuuden ja ”turkkilaisten perhearvojen” yhteensopimattomuudesta

olivat myös yleisiä argumentteja, joilla turkinkieliset verkkokeskustelijat perustelivat kielteistä kantaansa sopimukselle Twitterissä (Eslen-Ziya, 2022, 8). Hande Eslen-Ziya vertaili sopimusten vastaisten argumenttien ja AK-puolueen johtohenkilöiden kommentteja ja havaitsi AKP:n poliitikkojen omaksuneen verkkokeskustelijoiden levittämiä, salaliittoteoriaomaisia käsityksiä. Naisten ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia ajavat järjestöt leimattiin valtion vastaisina toimijoina, kuvailtiin sopimusta länsimaiden gender-ideologian tuotteena, jolla pyritään estämään Turkin valtion menestys. (Eslen-Ziya, 2022, 8–9.) Hänen mukaansa nettikeskusteluissa luotu todellisuuden kuvaus välittyi myös päivänpoliittiseen kommentointiin ja tilannekuvan muodostamiseen misogynistisen verkoston kautta (Eslen-Ziya, 2022, 14).

Miksi Turkin altistuminen julkiselle kritiikille ei tehonnut siten kuin kritisoijat olettivat?

Jos valtioon kohdistetaan *jatkuvaa* ja *keskitettyä* painetta, valtiot muuttavat toimintaansa välttääkseen kansainvälisen kritiikin (Aldıkaçtı-Marshall, 2009, 371; Simmons, 2009, 88). Suojautuakseen kritiikiltä Turkin olisi pitänyt ryhtyä toimenpiteisiin sopimuksen toimeenpanon tehostamiseksi, kuten muun muassa Amnesty Internationalin tiedotteessa vaadittiin (Amnesty International, 5.8.2020). Sopimuksen toimeenpanon mukaisia parannuksia mm. oikeusjärjestelmään ja turvakoteihin on kuitenkin vaadittu toistuvasti niin kotimaisten kansalaisjärjestöjen vaatimuksissa, kuin kansainvälisesti mm. Euroopan komission raporteissa ja GREVIO:n raportissa tuloksetta. Julkisen kritisoinnin ja hallituksen paineistamisen pitäisi johtaa muutoksiin erityisesti, kun useat toimijat yhdistävät voimansa ja kun mukana on myös kansainvälisiä toimijoita (Murdie & Davis, 2012, 13). Efektin tulisi voimistua, kun ihmisoikeusjärjestöt välittävät tietoa tilanteesta, jonka perusteella muut valtiot ja hallitusten väliset järjestöt ryhtyvät vaatimaan toimia hallitukselta (Murdie & Davis, 2012, 14). Laajamittaisesta tiedonlevityksestä ja vaatimuksista huolimatta Turkki ei ryhtynyt odotettuihin toimenpiteisiin. Miksi Turkki päätyi eroamaan sopimuksesta sen sijaan, että se olisi taipunut julkisen kritiikin aiheuttamaan normatiiviseen paineeseen ryhtyä toimeenpanemaan Istanbulin sopimusta tehokkaammin? Tätä selittää AKP:n sopimuksen monitoroinnin tuottaman normatiivisen paineen ja Turkin demokratia- ja ihmisoikeustilanteeseen yleisesti kohdistetun normatiivisen paineen välillä vallitseva epäsuhta sekä gender justice-kehystyksen aiheuttama polkuriippuvuus. AKP oli jo valinnut gender justice-kehystyksen, jossa kansainvälinen tasa-arvonormi esitetään moraalisesti kelvottomana. Istanbulin sopimuksen kotimaisen ja kansainvälisen politisoitumisen ratkaiseminen taipumalla kansainvälisen normin taakse AKP olisi poikennut omasta kokonaislinjasta. AKP:n olisi ollut erityisen vaikea perääntyä tästä kehystyksestä, kun sille tärkeät ryhmät levittivät sopimusta koskevaa disinformaatiota valtion kontrolloimassa mediatilassa. Lisäksi sopimuksen tukeminen olisi merkinnyt Erdoğanille henkilökohtaista riskiä, sillä hänen toimintaansa olisi saatettu kritisoida heikkoudesta ja poliittisen lännen tahtoon taipumisesta ultranationalistisessa ja uskonnolliskonservatiivisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa, jonka ohjaamisessa näille urille Erdoğan on itse ollut avainasemassa.

Turkkiin yleisesti kohdistetun normatiivisen paineen hiipuminen

Sopimuksen monitoroinnin tuottaman normatiivisen paineen ja Turkin demokratia- ja ihmisoikeustilanteeseen yleisesti kohdistetun normatiivisen paineen välillä vallitsi epäsuhta. Turkin naismurhat saivat paljon palstatilaa kotimaisessa ja kansainvälisessä mediassa ja hiljattain tehty GREVIO-raportti kontekstoi tilannetta osoittaen sen vakavuuden, hallitukseen kohdistettu normatiivinen paine pakotti sen tekemään *jotain*. Koska Turkkiin ei enää kohdistunut yhtä voimakasta kansainvälistä normatiivista painetta edistää demokratiaa ja naisten oikeuksia yleisesti, valitsi AKP sopimuksen toimeenpanemisen sijaan hankkiutua siitä kokonaan eroon. Normatiivisen paineen hiipumiseen vaikuttivat edellä kuvattu sukupuolten tasa-arvonäkökulman ajautuminen marginaaliin sekä Turkin autoritaaristuminen, joka vei poliittisen momentumin ihmisoikeuksien kehittymiseltä. Turkin autoritaaristuminen vuodesta 2006 alkaen mutta viimeistään hallituksen protestoijiin kohdistama väkivalta Gezi-mielenosoituksissa 2013 sekä ylimitoitettu reaktio vallankaappausyritykseen kesällä 2016 tekivät selväksi Euroopan unionille ja jäsenmaille, että jaettu arvopohja ja siihen perustuva luottamus ja yhteistyö eivät ole mahdollisia Erdoğanin Turkin kanssa. Tätä havainnollistavat Euroopan parlamentin pyyntö keskeyttää jäsenneuvottelut marraskuussa 2016 sekä komission puheenjohtaja Jean-Claude Junckerin ilmoitus syyskuussa 2017, jonka mukaan Turkin jäsenyys ei ole mahdollista lähitulevaisuudessa, koska oikeusvaltioperiaate ja perusarvot ovat jäsenyysprosessin keskiössä (EUobserver, 13.7.2017). Myös Euroopan neuvosto reagoi Turkin tapahtumiin ja palautti Turkin monitorointilistalle 25. huhtikuuta 2017. EU:n ja Euroopan neuvoston viestien, joissa todetaan Turkin tilanne suoraan, voidaan tulkita tarkoittaneen sitä, että autoritaaristuvalla Turkilla ei varsinaisesti enää odoteta kehitystä ihmisoikeuksien saralla, ja näin Turkki voi toimia piittaamatta kansainvälisistä vaatimuksista ilman, että se enää yllättää ketään. Sinem Bal (2022, 512–3) esittää, että EU ei ole onnistunut tukemaan Gezi-protestien myötä vahvistunutta antiautoritaarista aktivismia, vaan unionin taloudellinen tuki on siirtynyt yhä enemmän EU:n ja Turkin välisen pakolaissopimuksen mukaiseen syyrialaisten siirtolaisten humanitaarisen tukemiseen, jättäen Turkin demokraattisen opposition yksin.

Autoritaarisen hallinnon päätöksiä ohjaa ensisijaisesti vallan jatkuvuuden varmistaminen. Onkin syytä kysyä, mitä presidentti Erdoğan olisi voinut saavuttaa ratkaisemalla Istanbulin sopimuksen politisoinnin ryhtymällä sen parempaan toimeenpanoon? Se yksin ei olisi riittänyt kohentamaan Turkin suhteita Eurooppaan ja muuttamaan eurooppalaisten instituutioiden näkemyksiä Turkin hallinnosta. Lisäksi toimeenpanoon panostamalla ei olisi saavutettu tuloksia pitkään aikaan, sillä toimenpiteet ja niiden positiivisten vaikutusten kehittämisessä olisi kestänyt paljon kauemmin, kuin mitä populistijohtaja kohun keskellä on valmis odottamaan. Tämä olisi tarkoittanut Istanbulin sopimuksen kotimaisten vastustajien ja kannattajien mobilisoitumisen ja kansainvälisen huomion jatkumista vuosikausiksi eteenpäin. Istanbulin sopimuksessa pysyminen olisi tarkoittanut aikanaan myös uuden GREVIO-raportin laadintaa, ja Euroopan neuvoston sekä sen jäsenmaiden jatkuvaa tukea kotimaisille autonomisille naisjärjestöille sopimuksen tilivelvollisuusmekanismien puitteissa.

6.3. Päätelmät – selittääkö demokratiakehitys Turkin eroa sopimuksesta?

Autoritaaristuminen eli vallan keskittyminen AK-puolueen käsiin hallinnossa, oikeuslaitoksessa ja mediassa antoi puolueelle vapaammat kädet tehdä oman ideologian ja ydinkannattajakunnan mieltymysten mukaista naisten oikeuksien politiikkaa, välittämättä autonomisen naisasialiikkeen vaatimuksista, kansainvälisen yhteisön normeista tai EU:n tuesta hallituksen legitimitettiin varmistamiseksi. Tämä tarkoitti sitä, että puolue ei ollut enää yhtä haavoittuvainen kritiikin edessä ja saattoi toteuttaa omaa linjaansa aikaisempaa avoimemmin ja rohkeammin. Toimenpiteet, joita AKP teki vuoden 2016 vallankaappausyrityksen varjolla, kiihdyttivät entisestään tätä kehitystä. Irtisanottujen virkahenkilöiden tilalle palkattiin AK-puolueen tukijoita, jolloin rajat puoluetta edustavien poliittisten luottamushenkilöiden ja valtion virkahenkilöiden välillä ovat hälventyneet, ja hallinto on valjastettu toimimaan AK-puolueen eduksi. Myös AK-puolueen kontrolloimassa mediatilassa oppositiotomijoiden on ollut mahdotonta saada ääntään kuuluviin ja päästä haastamaan AKP:n ”virallisia totuuksia” pienimuotoista oppositiohenkistä mediaa lukuun ottamatta. Sen lisäksi, että Turkin autoritaaristuminen mahdollisti naisten oikeuksia kaventavan politiikan, AKP:n perheen yhtenäisyyttä korostava ja samalla naisten oikeuksia heikentävä politiikka on toiminut myös demokratian rapauttamisen *instrumenttina*. AKP on tuottanut demokratiaa rapauttavaa kehitystä kotimaassa *manipuloimalla Turkin poliittisten mahdollisuuksien rakennetta* sekä kansainvälisesti *suojautumalla bumerangiefektillä*.

Naisten oikeuksia kyseenalaistavalla diskurssilla ja politiikassa on rakennettu yhteiskunnallisia olosuhteita, jotka palvelevat AKP:n vallassa pysymistä. AKP:n hallitsemassa mediatilassa julkista keskustelua käydään AKP:n merkitysten ja kehystysten pohjalta, jolloin eriävien näkemysten perusteleva ja legitimoiva vaikeutuu. *Diskursiivisen hallinnoin* avulla puolue on pystynyt rakentamaan omaa ideologiaa ja politiikkaa tukevaa käsitystä todellisuudesta, jossa naisten miehiin nähden tasa-arvoisten perusoikeuksien ja vapauden legitimitetti kyseenalaistetaan sulauttamalla ne osaksi perheinstituutiota ja naisten kehot redusoidaan syntyvyyden välineiksi. Ylläpitämällä rankaisemattomuuden kulttuuria sekä tekemällä sukupuolittuneen väkivallan tuomitsemisesta ehdollista uhrin moraalissa luonteelle ja AKP:n määrittelemien yhteiskunnallisen roolien noudattamiselle, kavennetaan rajusti naisten yhteiskunnallista toimijuutta. Istanbulin sopimuksesta eroaminen voidaan nähdä loogisena jatkumona tälle politiikalle, mutta myös tämän politiikan laukaiseman yhteiskunnallisen mobilisaation tuotoksena.

AKP on tehnyt systemaattisesti ja useilla yhteiskunnan alueilla muutoksia, joilla se edistää omaa vallassa pysymistään ja heikentää opposition mahdollisuuksia haastaa AKP:n politiikkaa. Kansalaisyhteiskunnan osalta tämä on tarkoittanut autonomisen naisasialiikkeen syrjäyttämistä poliittisesta päätöksenteosta ja vaikeuttamalla niiden toimintaa rajuilla keinoilla: lakkauttamalla järjestöjä sekä pidättämällä ja pahoinpitelemällä niiden toimijoita. Korvatakseen autonomiset järjestöt AKP on perustanut uusia hallitusta tukevia naisjärjestöjä, joita se on hyödyntänyt AKP:n politiikkaa legitimoivan diskurssin levittämisessä. Toiminnan seurauksena on avautunut lisää tilaa anti-gender-järjestöille, jotka ovat vaatineet heikennyksiä naisten oikeuksiin mukaillen AKP:n diskurssia turkkilaisten perheiden suojelemisesta. Hallitusta tukevat

uskonnolliskonservatiiviset toimijat ovat voineet vapaasti levittää Istanbulin sopimuksen vastaista kehystystä ja sopimusta koskevaa disinformaatiota AKP:n kontrolloimassa mediatilassa ilman, että opposition edustajilla tai asiantuntijoilla on mitään mahdollisuuksia päästä julkisesti haastamaan väitteitä ja korjaamaan valheellisia väittämiä. AKP:n naisten yksilöllisiä ihmisoikeuksia kyseenalaistava perhepolitiikka, sukupuolittuneen väkivallan rankaisemattomuuden kulttuuri ja uhrien moraalista luonnetta arvioiva diskurssi rakentavat *autoritaarista uskonnolliskonservatiivista todellisuutta*, jossa autoritaaristumista normalisoidaan ulottamalla AKP:n kontrollia syvälle yksityiseen ulottuvuuteen sekä naisten yhteiskunnallista toimijuutta kavennetaan rajusti painostamalla naisia mukautumaan hallituksen määrittelemään soveliaaseen käyttäytymiseen väkivallan uhalla. Näiden kotimaisen poliittisten mahdollisuuksien rakenteen manipulointiin tähtäävien toimenpiteiden lisäksi AKP on pyrkinyt maksimoimaan myös kansainvälisen tason liikkumatilaansa *suojautumalla bumerangiefektillä*, jossa kotimaiset ja kansainväliset toimijat yhdistävän voimansa hallituksen painostamisessa.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifiointia käsittelevän kirjallisuuden mukaan valtioiden toimintaa ohjaa tarve välttää kielteistä huomiota, mikä saa valtiot jäljittelemään viiteryhmänsä toimintaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioinnissa (Simmons, 2009, 88). Kansainvälisen yhteisön toimijat, kuten hallitustenväliset järjestöt, kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt sekä muut valtiot omaksuvat moraalisen auktoriteetin aseman, josta käsin pyrkivät tukemaan kotimaisten aktivistien vaatimuksia ja kohdistamaan valtioon normatiivista painetta esimerkiksi julkisen kritisoinnin kautta. (Keck & Sikkink, 1998, 200; Kelley & Simmons, 2015, 66). Turkin jäsenyys Istanbulin sopimuksessa on tarjonnut erinomaisen kontekstin, jossa kotimaiset ja kansainväliset toimijat voivat yhdistää voimansa esittääkseen tarkasti määriteltyjä, moraalisesti, oikeudellisesti ja tieteellisesti perusteltuja vaatimuksia Turkille sopimuksen toimeenpanemiseksi sekä tuoda esille Turkin ihmisoikeusrikkomuksia kansainvälisen yleisön edessä. Erityisesti sopimuksen monitoroinnin GREVIO-prosessi, jossa naisjärjestöille annetaan keskeinen rooli, legitimoit naisjärjestöjen toimijuuden ja järjestöjen laatiman tilannekuvan, sekä takaa virallisen menettelyn, jossa naisjärjestöt saavat viestinsä läpi kansainväliselle tasolle. AKP:n naisjärjestöihin kohdistamista sortotoimenpiteistä huolimatta 81 järjestöä edustava İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu toimitti GREVIO:lle kattavan varjoraportin, jossa kuvataan hallituksen sopimuksen vastaista toimintaa. GREVIO hyödynsi näitä tietoja omassa raportissaan, sekä Turkille antamissaan suosituksissa. Näiden lisäksi naisasialiike on levittänyt tietoisuutta naismurhista ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta, tilastoitunut naismurhia mediaseurannan perusteella muodostaakseen kokonaiskuvaa ilmiön vakavuudesta, sekä mobilisoinut mielenosoituksia ja sosiaalisen median kampanjoita kohdistaa painetta hallitukseen (Bianet, 21.7.2020; We Will Stop Femicide Platform, 2023; Şener, 2021, 24; Ogan & Bas, 2020, 5569). Naisjärjestöjen naismurhia kritisoiva #ChallengeAccepted -kampanja levisi myös Turkin ulkopuolelle, minkä myötä useat kansainväliset tiedotusvälineet ja ihmisoikeusjärjestöt tarttuivat aiheeseen. Turkin hallintoon kohdistettiin siis voimakasta julkista kritiikkiä ja normatiivista painetta estää naismurhien jatkuminen ryhtymällä Istanbulin sopimuksen toimeenpanemiseen.

Normatiivista painetta tuottaneet kotimaiset ja kansainväliset toimijat eivät kuitenkaan saavuttaneet sillä tavoitettaan, eli Turkin ryhdistäytymistä Istanbulin sopimuksen toimeenpanemisessa, vaan maa päätyi presidentti Erdoğanin johdolla eroamaan koko sopimuksesta. Tätä selittää Turkin demokratia- ja ihmisoikeustilanteeseen kokonaisuutena kohdistetun normatiivisen paineen heikentyminen, jonka takana on paitsi AK-puolueen politiikka, jolla se on pyrkinyt suojautumaan kansainvälistä normatiivista painetta vastaan mutta myös Euroopan unionin sisäisissä painopisteissä ja Turkki-suhteissa tapahtuneet muutokset. AKP oli pitkään rakentanut *bumerangiefektin vastaista suojaa* kiistämällä sukupuolten tasa-arvon normin oikeutuksen ja korvaamalla tasa-arvon kilpailevalla gender justice-normilla, jota oikeutettiin normin kotimaisuudella ja sopivuudella turkkilaiseen kulttuuriin. Samalla myös rakennettiin aktiivisesti kielteisiä mielikuvia eurooppalaisista demokratia- ja ihmisoikeuskäsityksistä. Tällä toiminnalla AKP pyrki irrottautumaan kansainvälisen yhteisön muodostamista, Turkkiin kohdistetuista *odotuksista*, jolloin kotimaiselle yleisölle oli helpompi perustella, miksi Turkki ei toimi kriteerien mukaisesti. EU:n ja Turkin suhteiden muuttuminen transaktionaalisemmaksi on tarkoittanut unionin Turkki-suhteiden prioriteettien siirtymistä demokratia- ja ihmisoikeuspolitiikasta kohti EU-Turkki pakolaissopimuksen mukaista syyrialaisien siirtolaisten humanitääristä tukemista, jolloin kansainvälinen tuki Turkin demokraattiselle oppositiolle on vähentynyt. Tähän ovat syynä Turkin autoritaaristuminen, joka on vienyt demokratiatuen poliittisen momentumin, mutta myös unionin sisäiset kriisit sekä anti-gender-liikkeen lisääntynyt jalansija niin jäsenmaissa kuin Euroopan parlamentissakin, mikä on heikentänyt unionin toimintakykyä erityisesti naisten oikeuksien suhteen.

Autoritaaristumisen edistämistarkoituksessa tehty gender justice-politiikka avasi mahdollisuuksien ikkunan ultrakonservatiiveille, jonka he hyödynsivät. AKP:n naisten oikeuksia sortava politiikka oli asettanut kehityksen urille, jossa AK-puolueen radikaalimpien fraktioille ja puolueen ulkopuolisille ultrakonservatiiveille oli muodostunut niiden kokoa vaikutusvaltaisempi vipuvarsi. AKP:n ”perheiden oikeuksia” naisten oikeuksien kustannuksella korostava ja kansainvälisiä ihmisoikeuksia kyseenalaistava diskurssi oli avannut poliittisten mahdollisuuksien ikkunan vuonna 2019 alkaneelle Istanbulin sopimuksen vastaiselle mobilisoitumiselle, jossa hyödynnettiin globaalin anti-gender-liikkeen taktiikoita ja argumentteja verkkokeskusteluissa ja mediassa. Sopimusta kehystettiin disinformaation ja salaliittoteorioiden pohjalta turkkilaista perheinstituutiota uhkaavaksi Troijan hevoseksi. AKP:n hallitsemassa mediatilassa opposition ja autonomisen kansalaisyhteiskunnan toimijat eivät päässeet haastamaan valheellisia väitteitä, jolloin keskustelu erkaantui todellisuudesta ja johti absurdeihin kommentteihin. Samanaikaisesti myös oppositio pyrki saamaan äänensä kuuluviin mobilisoimalla mielenosoituksia ja sosiaalisen median kampanjoita sopimuksen tueksi. Sopimuksen vastainen ja sopimusta tukeva, naismurhia vastustava mobilisoituminen paineistivat hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin Istanbulin sopimuksen suhteen.

Kovääniset ultrakonservatiivit haastoivat puolueen johtoa repivässä kamppailussa, jossa AK-puolue sekä myös Erdoğanin oma perhe jakaantuivat eri puolille. Repivän kamppailun jatkuminen lähes kaksi vuotta osoittaa, että päätös erota sopimuksesta ei ollut helppo. Turkkilaista perhettä korostavan ja globaalia eliittiä

käsitteleviä salaliittoteorioita vilisevän keskustelun kontekstissa Istanbulin sopimuksen tukeminen olisi näyttäytynyt heikkoutena sekä myönnytyksenä oppositiolle tai kansainväliselle yhteisölle. Vahvan opposition puuttuessa ja Turkin Eurooppa-suhteiden muututtua avoimemman transaktionaaliseksi AKP:n johdon oli kannattavampaa taipua kotimaisten ultrakonservatiivien vaatimuksiin, kuin puolustaa sopimusta, jonka monitorointimekanismi altisti puolueen johtoa jatkuvasti kotimaiselle ja kansainväliselle kritiikille. Käsitykseni mukaan sopimuksesta eroamisen vaikeus ei kuitenkaan johtunut ensisijaisesti huolesta naisten oikeuksien heikentymistä kohtaan, vaan legitimitetin kohentamisen etujen luopumisesta. Hänen kannaltaan olisi ollut hyödyllisintä pitää kaikki vaihtoehdot avoinna ja jatkaa kaksilla rattailla ajelua, eli samanaikaisesti hyödyntää Turkin sitoutumista Istanbulin sopimukseen osoituksena tuesta naisten oikeuksille ja tehdä uskonnolliskonservatiivista naisten oikeuksia sortavaa politiikkaa omien kannattajien iloksi. jotka pakottaisivat AKP:n luopumaan omasta maineenkohennusprojektistaan.

7. KOKONAISPÄÄTELMÄT

Tutkielmassani tarkastelen sitä, selittääkö demokratiakehitys Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen ja siitä eroamista. Tukea demokratianäkökulman valitsemista teoreettiseksi viitekehyyksi löytyy niin teorian kuin empirian tasolta. Vaikka vallitsevan käsityksen mukaan *liberaalin demokratiaan* mielletään vapaiden vaalien lisäksi kuuluvan myös liberalismiin, poliittisen osallistumisen, deliberatiivisuuden ja yhdenvertaisuuden ulottuvuudet, on valtavirran demokratiatutkimus sukupuolisokeaa. Mieskeskeisiin parlamentaarisiin järjestelmiin keskittyvässä demokratiatutkimuksessa mies on normi ja nainen on poikkeus, jonka tarpeita ja intressejä ei lähtökohtaisesti oteta huomioon. Poliittisten järjestelmien ulossulkevuuden takia naiset ovat usein päätyneet edistämään intressejään ja oikeuksiaan ulkoparlamentaarisin keinoin, kuten ruohonjuuritason aktivismin ja järjestäytymällä vaikuttamaan mediaan ja parlamentaarisiin toimijoihin, ja monet historialliset voitot naisten oikeuksien suhteen ovatkin tapahtuneet pikemminkin parlamentarisesta järjestelmästä huolimatta, kuin sen myötävaikutuksesta (Montoya, 2013, 10; Htun & Weldon, 2012). Sukupuolittunut väkivalta on vakava haaste demokratialle, sillä yksilötasolla se loukkaa uhrin perus- ja ihmisoikeuksia (oikeus elämään, koskemattomuuteen ja yhdenvertaiseen kohteluun), ryhmätasolla kohdistuessa suhteettoman paljon naisiin ja vähemmistöihin, se ylläpitää naisten ja vähemmistöjen alhaisempaa yhteiskunnallista statusta sekä yhteiskunnallisella tasolla sukupuolittunut väkivalta ja sen uhka estävät naisia ja vähemmistöjä osallistumasta vapaasti julkiseen ulottuvuuteen, mikä johtaa demokraattisen edustuksellisuuden ja päätöksenteon vääristymiseen ja rajoittaa järjestäytymisen, median ja sananvapautta (Krizsán & Roggeband, 2021b, 19.)

Turkki, äärimmäisenä tapauksena demokratian rapautumisen nopeudesta ja kokonaisvaltaisuudesta tarjoaa hyvän mahdollisuuden saada lisää tietoa demokratiakehityksen sukupuolittuneisuudesta. Tutkimuskirjallisuudessa naisten oikeuksia edistävän politiikan tekemiseen on katsottu vaikuttavan hallituksen ideologian ja intressien ohella naisjärjestöjen mobilisoituminen sekä kotimaan politiikan lainalaisuudet, kuten valtion kyky politiikan toimeenpanoon, institutionaalinen perintö, alttius kansainväliselle paineelle ja demokratian aste (Htun & Weldon, 2012; Htun & Weldon, 2010, 211). Naisten oikeudet voivat edetä myös

muun politiikan sivutuotteena tai naisten oikeuksia edistävää politiikkaa voidaan tehdä myös muiden päämäärien saavuttamiseksi, kuten esimerkiksi oman poliittisen identiteetin viestimiseksi tai kansainvälisen legitimitetin vahvistamiseksi (Valdini, 2019, 145; Tripp, 2019, 280). Vaikka empiirisellä tasolla on havaittavissa lukuisia esimerkkejä siitä, miten vaaleilla valtaan valitut poliittiset johtajat rapauttavat demokratiaa ylläpitäviä instituutiota vähittäin ja laillisina muutoksina, heikentäen samalla systemaattisesti myös naisten ja vähemmistöjen oikeuksia, nämä näkökulmat on valtaviiran demokratiatutkimuksessa sivuutettu. Anti-gender-kirjallisuudessa tasa-arvopolitiikan rapauttamisen on havaittu tapahtuvan gender-politiikan diskursiivista delegitimoinnin, olemassa olevien lakien ja instrumenttien purkamisen, toimeenpanon heikentämisen sekä tilivelvollisuuden ja inklusion mekanismien rapauttamisen kautta (Krizsán & Roggeband, 2018, 93). Tutkimuskirjallisuudesta ei kuitenkaan löydy selityksiä sille, miksi autoritaaristuvat hallitukset heikentävät erityisesti naisten ja vähemmistöjen oikeuksia. Aiheuttaako demokratian rapautuminen naisten oikeuksien politiikan heikentymistä, vai mahdollistavatko autoritaaristumisen myötä heikentyneet tilivelvollisuusmekanismit valtaan päässeille tilaisuuden tehdä ideologiansa mukaista politiikkaa ilman rajoituksia? Onko naisten oikeuksien heikentäminen väline demokratian rapauttamisessa?

Pyrin löytämään vastauksia näihin kysymyksiin tutkielmassani, jossa lähestyn asiaa kahden tapauksen kautta: Turkin liittyminen Istanbulin sopimukseen & Turkin eroaminen Istanbulin sopimuksesta. Tutkimuksen analyysiosuus koostuu tapauksia käsittelevistä luvuista, jotka molemmat jakautuvat kotimaan ja kansainvälisen politiikan tekijöitä tarkasteleviin alalukuihin. Analysoimalla tutkimuskirjallisuutta, uutisia, Euroopan neuvoston ja unionin, kansalaisjärjestöjen, Turkin valtion dokumentteja jäljitin tapausten kannalta olennaisia avaintapahtumia ja yksilöin syys-seuraussuhteita. Tarkastelin aineiston löydöksiä demokratiakehitystä selittävän, naisten oikeuksien kehittymistä kuvaavan ja ihmisoikeussopimusten ratifiointia selittävän kirjallisuuden valossa, minkä perusteella pyrin selittämään tapauksia ja arvioimaan niiden suhdetta Turkin demokratiakehitykseen.

Tutkimuksen tulokset

Analyysin perusteella ilmeni, että Turkin demokratiakehitys selittää sekä Turkin liittymistä Istanbulin sopimukseen että siitä eroamista. Huomattavaa kuitenkin on, että demokratian rapautuminen selittää sekä Turkin eroamista sopimuksesta, että sopimukseen liittymistä alun perin. Sopimuksen ratifioiminen sopii paremmin ”*Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioiminen demokratiakehityksenä*” -viitekehyksessä (liite 1) määrittelemääni *vilpittömän ratifioinnin* sijaan *strategisen ratifioimisen* tunnusmerkistön. Sopimukseen liittymistä selittää *arvojen* sijaan AK-puolueen *intressit*, eli hallituksen toimintaa ei ensisijaisesti motivoinut tulosten saavuttaminen sukupuolittuneen väkivallan vastaisessa työssä, vaan AKP:n *legitimitetin kohentaminen* kotimaassa ja kansainvälisesti sekä Turkkiin kohdistuvan kansainvälisen kielteisen huomion kääntäminen hallituksen voitoksi. 2000-luvun lopulla, jolloin Turkki oli liittymässä sopimukseen, AKP oli vasta laajentamassa ja vakiinnuttamassa vaikutusvaltaansa, mihin se tarvitsi laajaa kansan tukea vaaleissa sekä myötämielistä suhtautumista ja luottamusta sekulaarilta oppositiolta. Liittymällä sopimuksen AKP pyrki

vahvistamaan omaa legitimitteettiään suhteessa kotimaisiin äänestäjiin, kansainväliseen yhteisöön sekä kotimaiseen naisasialiikkeeseen, täyttäen kaikki kolme Bjarnegård & Zetterberg (2022, 64) nimeämää legitimitetin vahvistamisen tapaa (tuloperustainen, prosessiperustainen ja maineperustainen).

Kun AKP sai asteittain valtaansa keskeiset demokratiaa ylläpitävät ja valtaa jakavat instituutiot, erityisesti parlamentaariset instituutiot ja median omaan hallintaansa, puolue saattoi rohkeammin luottaa siihen, että valta pysyy omissa käsissä. Tämä tarkoitti sitä, että puolue ei ollut enää yhtä haavoittuvainen kritiikin edessä ja saattoi toteuttaa oman ideologiansa mukaista politiikkaa aikaisempaa avoimemmin ja ilman myöntymistä opposition tai kansainvälisten arvostelijoiden kritiikkiin. Demokratiaa ylläpitävien tilivelvollisuusmekanismien heikentyminen ja vallan keskittyminen AKP-puolueen käsiin *mahdollistivat* Turkin eroamisen Istanbulin sopimuksesta. Lisäksi AKP:n naisten oikeuksia heikentävä politiikka on myös toiminut *instrumenttina* demokratian rapauttamisessa kotimaisessa ja kansainvälisessä politiikassa. Kotimassa AKP on tuottanut omaa valtaa tukevaa yhteiskunnallista kontekstia manipuloimalla poliittisten mahdollisuuksien rakennetta, mihin ovat kuuluneet diskurssiivinen hallinnointi, yksityiselämän ”mikromanagerointi” ja naisten toimijuuden kaventaminen väkivallan uhalla. Kansainvälisesti AKP on pyrkinyt suojautumaan bumerangiefektiltä irrottautumalla kansainvälisistä odotuksista. Naisten oikeuksien osalta tämä on tarkoittanut kansainvälisen ihmisoikeusregiimin tunnustaman sukupuolten tasa-arvokäsityksen korvaamista gender justice -käsityksellä. AKP:n naisten oikeuksia delegitimoiva politiikka asetti kehityksen urille, jossa AK-puolueen radikaalimpien fraktioiden anti-gender-liikkeen argumentteihin ja taktiikoihin nojaavat vaatimukset olivat yhteiskunnalliseen merkitysten muodostamiseen ja keskusteluun nähden loogisia ja perusteltuja, ja Istanbulin sopimuksen tukeminen olisi näyttäytynyt heikkona johtamisena ja alistumisena eurooppalaisten epäoikeudenmukaisiin ja turkkilaisen perheinstituutiota uhkaaviin vaatimuksiin.

Tulosten merkitys & suositukset jatkotutkimukselle

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että naisten oikeuksien osalta yksittäisessä asiakysymyksessä voi tapahtua erisuuntaista kehitystä, joita molempia voi selittää autoritaaristuminen, sillä demokratian rapautuminen tapahtuu *vähittäisinä muutoksina useissa demokratiaa ylläpitävissä instituutioissa*, jolloin sen ilmenemismuodot ovat hyvin *kontekstisidonnaisia* (Bermeo, 2016). Antipluralistinen AK-puolueen johdon toimintaa ohjaa ensisijaisesti oman hallinnon jatkuvuuden turvaaminen, mikä edellyttää kulloiseenkin tilanteeseen sopivia toimia. Näin ollen demokratian rapautuminen voi aiheuttaa muutoksia, jotka voivat pinnalliselta tasolta tarkasteltuna näyttäytyä jopa keskenään päinvastaisilta – kuten kansainväliseen ihmisoikeussopimukseen liittyminen ja siitä eroaminen. Tapaukset havainnollistavat sitä, miten taitavat antipluralistiset toimijat voivat hyödyntää eteensä tulevia moninaisia ja kontekstisidonnaisia poliittisia mahdollisuuksia oman valta-asemansa jatkuvuuden turvaamiseksi.

Istanbulin sopimukseen liittymistä käytettiin *tasapainottamaan* AKP:n politiikan naisten oikeuksille kielteisiä vaikutuksia, mikä heikensi kotimaisten ja kansainvälisten tarkkailijoiden mahdollisuuksia muodostaa

realistista kokonaiskuvaa politiikan suunnasta. Istanbulin sopimukseen liittymisessä kyse oli todellisuutta myönteisemmän mielikuvan rakentamisesta Turkin naisten oikeuksien tilanteesta, jolloin sopimukseen liittymisen ylikorostamisen voidaan sanoa toimineen *demokratian rapauttamisen fasadina*. Sopimuksen avulla AKP pystyi *tasapainottamaan* ihmisoikeus- ja demokratiatilanteen kielteistä kehitystä, mikä heikensi kotimaisten ja kansainvälisten tarkkailijoiden mahdollisuuksia muodostaa realistista kokonaiskuvaa politiikan suunnasta. Tämä puolestaan takasi AKP:lle ”työrauhan” suuremmalta kansainväliseltä julkiselta kritiikiltä, jolloin se saattoi toteuttaa demokratian rapauttamista yhteiskunnan eri osa-alueilla. Tapaus osoittaa positiivisten signaalien ylitulkitsemisen haitallisuuden ja tarpeen valtioiden toiminnan kriittisemmälle tarkastelulle. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioinnin todellisia tarkoitusperiä ja merkitystä demokratialle voi arvioida hyödyntämällä tutkimuksen ensimmäistä tapausta varten laatimaani kriteeristöä ”*Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioiminen demokratiakehityksenä*” (Liite 1). Viitekehyksessä lainaan Beth Simmons (2009, 58–9) *vilpittömän* ja *strategisen ratifioijan* käsitteitä, joille rakennan tunnusmerkistöt. Viitekehysten mukaan vilpittömällä ratifioinnilla tavoitellaan demokratia- ja ihmisoikeuskehityksen vahvistamista (demokratisoituminen), kun taas strategisen ratifioimisen taustalla on muita, hallituksen valtaa vahvistavia motivaatioita (autoritaaristuminen). Viitekehystä on mahdollista hyödyntää myös ihmisoikeussopimusten ratifiointia ja toimeenpanoa tarkastelevassa jatkotutkimuksessa, jossa siitä voi olla apua valtioiden valkopesun tunnistamisessa.

Tutkimuksen löydökset *naisten oikeuksien politiikan hyödyntämisestä demokratian rapauttamisen fasadina* lisäävät näkökulman Valdini (2019), Tripp (2019), Arat (2021) naisten oikeuksien *instrumentaaliseen* tarkasteluun. Yeşim Aratin (2021, 25–6) mukaan AKP on hyödyntänyt naisten oikeuksia demokratian rapauttamisen instrumenttina soveltaen niitä aina kulloiseenkin kontekstiin. Valtakauden aluksi AKP naisten oikeuksia parantamalla loi itsestään todellista liberaalimpaa kuvaa kannatuksensa maksimoimiseksi, normalisoi keskusjohtoista hallitsemista autoritaarisella politiikan tekemisellä sekä mobilisoi konservatiivisia naisia autoritaarisen hallinnon tueksi. Tutkimukseni lisää demokratian rapauttamisen instrumentteihin myös *poliittisten mahdollisuuksien rakenteen manipuloinnin*, jonka keinoihin kuuluvat *diskursiivinen hallinnointi*, *naisten toimijuuden kaventaminen väkivallan uhallalla* sekä *autoritaaristumisen normalisoiminen yksityiselämän ”mikromanageroinnilla*”. Diskursiivisen hallinnoinnin avulla muodostetaan uskonnolliskonservatiivisia merkityksiä ja narratiiveja sukupuolesta, jotka kiistävät naisten miehiin nähden tasa-arvoisten perusoikeuksien ja vapauden oikeutuksen (Eslen-Ziya & Kazanoglu, 2020, 3). Syvälle yksityiseen ulottuvuuteen tunkeutuvilla, toistuvilla normatiivisilla kannanotoilla pariskuntien välisestä kiintymyksen osoittamisesta ja naisten käyttäytymisestä julkisissa tiloissa tehdään valtion yhä tiukentuvasta kontrollista normaalia ja oikeutettua. AK-puolueen naisia koskevassa diskurssissa luodaan eroa säädyllisten, islamilaisiin perheisiin kiinnittyneiden ja AK-puoluetta tukevien sekä epäkelvojen siveyssääntöjä ja patriarkaalisia ihanteita rikkovien naisten välille, joista jälkimmäiset eivät ansaitse tulla suojelluksi sukupuolittuneelta väkivallalta (Kandiyoti, 2016, 105–6). Ylläpitämällä sukupuolittuneen väkivallan rankaisemattomuuden kulttuuria ja tekemällä vähäisestäkin oikeudellisesta turvasta ehdollista AK-puolueen määrittelemän naisroolin saavuttamiselle

painostetaan naisia alistuvaan ja kuuliaiseen käyttäytymiseen väkivallan uhalla ja näin rajoitetaan naisten paitsi sosiaalista myös yhteiskunnallista toimijuutta (GREVIO, 2018, 19–20; Krizsán & Roggeband, 2021b, 19).

Tutkielmani lisää ymmärrystä myös demokratiaa rapauttavien antipluralistien harjoittamasta sukupuolten tasa-arvopolitiikan murentamisesta lisäämällä siihen kansainvälisen ulottuvuuden. Aikaisemmin Krizsán & Roggeband (2018, 93) ovat todenneet politiikan sisältävän gender-politiikan diskursiivista delegitimointia, olemassa olevien lakien ja instrumenttien purkamista, toimeenpanon heikentämistä sekä tilivelvollisuuden ja inklusion mekanismien rapauttamista. Tutkimukseni perusteella viitekehykseen voidaan lisätä myös ”suojautuminen julkiselta kritiikiltä ja bumerangiefektiltä irrottautumalla kansainvälisistä odotuksista”. Yhdistämällä voimansa kotimainen kansalaisyhteiskunta ja vaikutusvaltaiset valtiot, ihmisoikeusjärjestöt ja hallitusten väliset järjestöt luovat *normatiivista painetta*, jonka tavoitteena on saada valtio parantamaan toimintaansa asiakysymyksen osalta. Tämä bumerangiefektiksi kutsuttu mekanismi on ollut useiden Turkin naisten oikeuksien uudistusten takana, mutta siten on myös estetty AK-puoluetta ryhtymästä naisten ja tyttöjen oikeuksien kannalta karuimpiin hankkeisiinsa (İlkkaracan, 2008, 41–2; Aksoy, 2018, 107–8, 105). Tapauksista viisastuneina AK-puolue on pyrkinyt *irrottautumaan kansainvälisen ihmisoikeusregiimin mukaisista odotuksista* rakentamalla kielteisiä mielikuvia eurooppalaisista demokratia- ja ihmisoikeuskäsityksistä ja korvaamalla sukupuolten tasa-arvon normi sille vaihtoehtoisella gender justice -normilla, jonka kerrotaan soveltuvan kansainvälisiä / eurooppalaisia normeja paremmin turkkilaiseen kulttuuriin. Näin kotimaiselle yleisölle on perusteltu sitä, miksi Turkki ei noudata kansainvälisiä demokratia- ja ihmisoikeusstandardeja. Näin kotimaiselle yleisölle on perusteltu, miksi Turkki ei noudata kansainvälisiä kriteerejä. Jos suuri osa kansasta ei koe kansainvälisiä standardeja omikseen, eikä mobilisoidu hallitusta vastaan, olennaisin pala bumerangiefektistä puuttuu, sillä aktiivisinkaan kansainvälisten toimijoiden painostus ei uhkaa valtion johdon asemaa, jos kotimainen kannatus on vahva.

Viimeisenä tutkielmassa rakennetaan myös alustavaa selitysmallia kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista eroamiselle. Kyseessä on vielä kovin tuore ilmiö, eikä siksi sitä selittävää tutkimuskirjallisuuden perinnettä vielä ole. Turkin tapaus ei kuitenkaan ole ainut tapaus ilmiöstä, jossa valtiot pohtivat sääntöpohjaisesta järjestyksestä irrottautumista. Brexit sekä joidenkin jäsenmaiden suunnitelmat erota Euroopan ihmisoikeussopimuksesta, minkä jäsenyys on edellytys Euroopan neuvoston jäsenyydelle, voidaan Turkin ohella nähdä tapauksina monenkeskisen sääntöpohjaisen järjestelmän kriiseistä. Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden valossa tilanteessa, jossa Turkkiin kohdistettiin jatkuvaa ja keskitettyä *normatiivista painetta*, välttääkseen julkisen kritiikin Turkin olisi pitänyt ryhdistäytyä sopimuksen toimeenpanossa (Aldıkaçtı-Marshall, 2009, 371; Simmons, 2009, 88, Murdie & Davis, 2012, 13). Miksi Turkki päätyikin eroamaan sopimuksesta? Selitän Erdoğanin päätöstä *sopimuksen monitoroinnin tuottaman normatiivisen paineen ja Turkin demokratia- ja ihmisoikeustilanteeseen yleisesti kohdistetun normatiivisen paineen välillä vallitsevalla epäsuhdalla* sekä polkuriippuvuudella, joka aiheutui edellä käsitellyistä kansainvälisistä odotuksista irrottautumisesta. Turkin naismurhat olivat saaneet paljon palstatilaa kotimaisessa ja

kansainvälisessä mediassa ja sosiaalisessa mediassa, ja hiljattain tehty GREVIO-raportti kontekstoi tilannetta osoittaen sen vakavuuden. Hallitukseen kohdistettu normatiivinen paine pakotti sen tekemään *jotain*. Turkkiin ei kuitenkaan enää kohdistunut yhtä voimakasta kansainvälistä normatiivista painetta edistää demokratiaa ja naisten oikeuksia yleisesti maan autoritaaristumisen vietyä ihmisoikeuksien kehittymisen momentumin ja EU:n ja Turkin suhteiden muuttuttua avoimemman transkaktionaalisemmiksi, jolloin AKP:n oli hallintonsa jatkuvuuden kannalta hyödyllisempää sopimuksen toimeenpanemisen sijaan hankkiutua siitä kokonaan eroon. Lisäksi AKP:n kotimaan diskurssi, jossa kansainvälisiä ja eurooppalaisia ihmisoikeus- ja demokratiastandardeja on mitätöity, loi otolliset olosuhteet naisten oikeuksia vastustavalle ultrakonservatiiviselle mobilisoitumiselle hyödyntää kansainvälisen anti-gender-liikkeen retoriikkaa ja toimintatapoja Istanbulin sopimuksen vastaisessa hyökkäyksessään.

Tutkielman jälkimmäinen tapaus Istanbulin sopimuksen eroamisesta havainnollistaa siis kehitystä, johon antipluralistien demokratian rapauttamiseen tähtäävä naisten oikeuksien instrumentaalinen hyödyntäminen voi johtaa, kun naisten oikeuksia vastustava poliittinen mobilisoituminen hyödyntää muuttunutta *poliittisten mahdollisuuksien rakennetta* sekä kansainvälisen anti-gender-liikkeen retoriikkaa ja toimintatapoja. Hallituksen yhdenvertaisuuden vastainen politiikka voi asettaa kehityksen urille, jossa valtaa pitävän poliittisen eliitin ulkopuoliset toimijat voivat painostaa hallitusta omaksumaan ihmisoikeuksien kannalta entistä ongelmallisempia poliittisia toimenpiteitä, kun niitä perustellaan hallituksen retoriikkaan sopivilla argumenteilla. Demokratian rapautumista käsittelevissä jatkotutkimuksissa olisikin syytä tarkastella parlamentaarisia järjestelmiä laajemmin ja tunnistaa myös erilaisten ulkoparlamentaaristen toimijoiden rooli. Autoritaarisetkaan hallinnot eivät ole monoliitteja, sillä niiden poliittiset eliitit koostuvat moninaisista poliittisista toimijoista ja ryhmistä, jotka muodostavat oman ekologisen järjestelmänsä. Näiden ryhmien ja niitä ohjaavien motivaatioiden tunnistaminen sekä ryhmien ja johtajan välisen vallankäytön hahmottaminen on olennaista myös autoritaaristen järjestelmien päätöksenteon ymmärtämisen kannalta. Aikaisemmassa tutkimuksessa ulkoparlamentaarisia toimijoita, kuten naisjärjestöjä on pidetty naisten oikeuksien ja demokratian kannalta myönteisinä voimina. Tämä tutkielma ja anti-gender-kirjallisuus laajemmin osoittavat kuitenkin, että ulkoparlamentaarisesta mobilisaatiosta löytyy myös voimia, jotka uhkaavat näitä oikeuksia ja mahdollisesti koko demokraattista järjestelmää.

Kuten nykyisestä demokratian rapautumisen aallon trendistä voimme empiirisesti havaita, demokratiaa vastaan hyökkäävät antipluralistit heikentävät demokratian ohella systemaattisesti myös naisten ja vähemmistöjen oikeuksia (Grzebalska & Petó, 2018, 166, Wittenius, 3.2.2022). Valtavirran demokratiatutkimus ei kuitenkaan ole antanut ilmiölle riittävää huomiota, vaan sen tarkastelu on jäänyt pääasiassa feministiselle tutkimusperinteelle. Sen lisäksi, että sukupuolisokea liberaalin demokratian valtavirtatutkimus on jo lähtökohtaisesti epäyhdenvertaista ja siksi paradoksaalista, se on myös johtanut harhaan ymmärrystämme demokratiakehityksestä (Wang ym. 2017). Sukupuolisokea demokratia on myös eettisesti kestäväntöntä, koska tutkimuksella legitimoidaan ja ylläpidetään ja siten myös uudelleen tuotetaan

epäyhdenvertaisia valtahierarkioita. Tarkastelemalla demokratiaa sukupuolittuneena ilmiönä on mahdollista havaita demokratian rapautumisen sukupuolittuneita vaikutuksia, mutta se on myös välttämätöntä demokratian rapautumisen syiden ja mekanismien kokonaisvaltaisemman ymmärtämisen kannalta.

8. Lähteet

Sanomalehdet

Ahmadi, Arash (1.6.2012). "Turkey PM Erdoğan sparks row over abortion". *BBC News*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.bbc.com/news/world-europe-18297760>. Luettu 5.8.2022.

Al Jazeera (5.8.2020). "Thousands rally in Turkey to demand end of violence against women". *Al Jazeera*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.aljazeera.com/news/2020/8/5/thousands-rally-in-turkey-to-demand-end-of-violence-against-women>. Luettu 2.6.2023.

Attia, Syrine (26.8.2019). "Video of brutal murder highlights Turkey's femicide crisis". *France24 The Observers*. Uutinen. Saatavilla: <https://observers.france24.com/en/20190826-turkey-video-woman-murder-femicide-violence>. Luettu 2.6.2023.

Bianet (1.4.2021). HDP files case against Istanbul Convention exit. Uutinen. Saatavilla: <https://m.bianet.org/english/women/241757-hdp-files-case-against-istanbul-convention-exit>

Bianet (21.7.2020). Femicide: Man taken into custody for killing Pınar Gültekin. Uutinen. Saatavilla: <https://bianet.org/english/male-violence/227788-femicide-man-taken-into-custody-for-killing-pinar-gultekin>

Bianet (22.7.2020). Business group, opposition MP say withdrawing from Istanbul Convention will encourage violence. Uutinen. Saatavilla: <https://m.bianet.org/english/women/227882-business-group-opposition-mp-say-withdrawing-from-istanbul-convention-will-encourage-violence>

Bianet (25.3.2021). Urgent appeal to Council of Europe against withdrawal from Istanbul Convention. Uutinen. Saatavilla: <https://bianet.org/english/male-violence/241386-urgent-appeal-to-council-of-europe-against-withdrawal-from-istanbul-convention>

Bianet (28.5.2019). Prof. Dr. Feride Acar Awarded 'Pro Merito Medal' by Council of Europe. Uutinen. Saatavilla: <https://bianet.org/english/gender/208895-prof-dr-feride-acar-awarded-pro-merito-medal-by-council-of-europe>

Bianet (29.11.2011). bianet is Monitoring Male Violence. Laskuri. Saatavilla: <https://bianet.org/english/gender/134394-bianet-is-monitoring-male-violence>

Bianet (29.7.2020). World-renowned women: To the women in Turkey, we stand with you and hear you. Uutinen. Saatavilla: <https://bianet.org/english/world/228251-world-renowned-women-to-the-women-in-turkey-we-stand-with-you-and-hear-you>

Bianet (5.11.2022). Toll of Istanbul convention protests: 178 people detained, 23 prosecuted. Uutinen. Saatavilla: <https://m.bianet.org/english/women/252924-toll-of-istanbul-convention-protests-178-people-detained-23-prosecuted>

Buchanan, Rose Troup (6.6.2016). "Turkey's President Reckons Women Are "Deficient" Unless They Have Children". *Buzz Feed News*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.buzzfeednews.com/article/rosebuchanan/women-without-children-are-incomplete-says-turkish-leader> Luettu 6.8.2022.

Butler, Daren, Coskun, Orhan & Altayli, Birsen (5.8.2020). "Turkey considering quitting treaty on violence against women: ruling party". *Reuters*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-women-idUSKCN2511QX>). Luettu 2.6.2023.

Cetingulec, Tulay (21.11.2016). "State of emergency shuts down Turkey's NGOs". *Al-monitor*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.al-monitor.com/originals/2016/11/turkey-emergency-rule-cracks-down-on-ngos.html> Luettu 2.6.2023.

Duvar English (13.8.2020). Erdoğan signals withdrawal of Turkey from Istanbul Convention. Uutinen. Saatavilla: <https://www.duvarenglish.com/women/2020/08/13/Erdoğan-signals-withdrawal-of-turkey-from-istanbul-convention>. Luettu 16.2.2023.

Duvar English (27.3.2021). Activists, lawyers take Erdoğan's decision to withdraw from Istanbul Convention to court. Uutinen. Saatavilla: <https://www.duvarenglish.com/turkish-activists-lawyers-take-Erdoğan's-decision-to-withdraw-from-istanbul-convention-to-court-news-56824>

Helsingin sanomat (25.6.2001). "Turkki kielsi oppositiopuolueen laittomana". *Helsingin sanomat*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003978311.html> Luettu 15.8.2022.

Hürriyet Daily News (2.7.2020). Turkey may consider withdrawing from Istanbul Convention: AKP official. Uutinen. Saatavilla: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-may-consider-withdrawing-from-istanbul-convention-akp-official-156247>

Hürriyet Daily News (25.11.2014). Turkish President Erdoğan says gender equality 'against nature'. Saatavilla: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-president-Erdoğan-says-gender-equality-against-nature-74726>. Luettu 4.7.2023.

Hürriyet Daily News (7.3.2018). Violence is the biggest problem women face in Turkey: Poll. Saatavilla: <https://www.hurriyetaidailynews.com/violence-is-the-biggest-problem-women-face-in-turkey-poll-128372>. Luettu 2.6.2023.

Jones, Dorian (30.8.2019). "Inside Europe: Outrage in Turkey over femicide". *Deutsche Welle*. Uutispodcast. Saatavilla: <https://www.dw.com/en/inside-europe-outrage-in-turkey-over-femicide/audio-50224716> Kuunneltu: 2.6.2023.

Kepek, Evrim (22.7.2020). "All four political parties agreed on İstanbul Convention when it was first signed". *Bianet*. Saatavilla: <https://m.bianet.org/english/male-violence/227869-all-four-political-parties-agreed-on-istanbul-convention-when-it-was-first-signed>. Luettu 31.7.2023.

Kuşçuoğlu, Volga (17.7.2019.) "Campaign Against İstanbul Convention in Pro-AKP Circles". *Bianet*. Saatavilla: <https://m.bianet.org/english/women/210554-campaign-against-istanbul-convention-in-pro-akp-circles>. Luettu 31.7.2023.

McKernan, Bethan (23.7.2020). "Murder in Turkey sparks outrage over rising violence against women". *The Guardian*. Saatavilla: <https://www.theguardian.com/world/2020/jul/23/turkey-outrage-rising-violence-against-women>. Luettu 2.6.2023.

Neuman, Laura (31.12.2018). "We will be heard!: How the women of Turkey are fighting for their rights". *Middle East Eye*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.middleeasteye.net/news/we-will-be-heard-how-women-turkey-are-fighting-their-rights>

Nguyen, Terry (30.7.2020). "The complicated origin of Instagram's #ChallengeAccepted". *Vox*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.vox.com/the-goods/2020/7/30/21348162/instagram-challenge-accepted-turkish-womens-rights-controversy>. Luettu 10.7.2023.

Nuotio, Lotta (6.3.2015). "Näkökulma: Naismurhat jakavat Turkkiä". *Yle*. Näkökulma. Saatavilla: <https://yle.fi/a/3-7851461> Luettu 2.6.2023.

Ozbicer, Tugce (6.8.2020). "Femicide in Turkey is rising. If you took part in #ChallengeAccepted, you need to amplify the cause you overlooked". *The Independent UK*. Näkökulma. Saatavilla:

<https://www.independent.co.uk/voices/turkey-femicide-protests-challenge-accepted-pinar-gultekin-izmir-a9656646.html>. Luettu 10.7.2023.

Räsänen, Piritta (30.7.2020). “Mustavalkokuvilla tuotiin esiin väkivaltaa Turkissa, mutta Suomessa haasteen sanoma hukkuu naisten voimaantumiseen – Asiantuntija kertoo, miksi somessa syntyy ”rikkinäinen puhelin”. *Helsingin sanomat*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.hs.fi/nyt/art-2000006586029.html>. Luettu 10.7.2023.

Santora, Marc (25.8.2020). “Turkey Considers Leaving Domestic Violence Treaty Even as Abuse Surges”. *The New York Times*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.nytimes.com/2020/08/25/world/europe/turkey-domestic-abuse-treaty.html>. Luettu 2.6.2023.

Seibert, Thomas (28.7.2009). “Parents 'partly to blame' for murder”. *The National*. Uutinen. Saatavilla: <https://www.thenationalnews.com/world/europe/parents-partly-to-blame-for-murder-1.533377>. Luettu 4.8.2023.

Villalon, Lara (5.7.2022) “‘It was my right, but they refused’: Turkish women denied access to free, safe abortions”. *The Guardian*. Uutinen. <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jul/05/legal-yet-virtually-banned-turkish-women-denied-right-to-free-safe-abortions> Luettu 5.8.2022.

Euroopan unionin instituutioiden tuottamat dokumentit

Euroopan komissio (2000). Regular Progress Report from the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession. 8.11.2000.

Euroopan komissio (2007). Turkey 2007 Progress Report. COM (2007) 663, 6.11.2007.

Euroopan komissio (2008). Turkey 2008 Progress Report. COM (2008) 674, 5.11.2008.

Euroopan komissio (2009). Turkey 2009 Progress Report. COM (2009) 533, 15.10.2009.

Euroopan komissio (2010). Turkey 2010 Progress Report. COM (2010) 660, 9.11.2010.

Euroopan komissio (2011). Turkey 2011 Progress Report. COM (2011) 666, 12.10.2011.

Euroopan komissio (2012). Turkey 2012 Progress Report. COM (2012) 600, 10.10.2012.

Euroopan komissio (2020). Turkey 2020 Report. COM (2020) 660, 6.10.2020.

Eurooppa-neuvoston tiedote. 19.3.2021. Joint press release by the President of the European Council and the President of the European Commission following their video conference with President Erdoğan. Saatavilla: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/03/19/joint-press-release-by-the-president-of-the-european-council-and-the-president-of-the-european-commission/>

Leyen, Ursula von der. 2020. A Union that strives for more POLITICAL GUIDELINES FOR THE NEXT EUROPEAN COMMISSION 2019-2024. European Commission, Directorate-General for Communication. Publications Office of the European Union. Saatavilla: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/101756>

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuottamat dokumentit

Opuz v. Turkey App. No. 33401/02 (ECtHR, 9.6.2009).

Information Note on the Court’s case-law No. 120 (9.6.2009) Opuz v. Turkey - 33401/02 Judgment 9.6.2009 [Section III].

Euroopan neuvoston tuottamat dokumentit

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. Council of Europe Treaty Series - No. 210.

Euroopan neuvosto "Chart of signatures and ratifications of Treaty 210"

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=210>

Euroopan neuvosto (21.4.2021) Parlamentaarisen yleiskokouksen monitorointikomitean raportti "The functioning of democratic institutions in Turkey". Doc. 1572.

GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) (2018). Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Turkey. Saatavilla: <https://rm.coe.int/eng-grevio-reportturquie/16808e5283>

Turkin tuottamat dokumentit

Directorate of Communications 22.3.2021. Statement regarding Türkiye's withdrawal from the Istanbul Convention. Lehdistöiedote. Saatavilla: <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/statement-regarding-turkeys-withdrawal-from-the-istanbul-convention>

Turkin ulkoministeriön tiedote nro 78. 15.3.2012. "Press Release Regarding Turkey's Ratification of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence". Saatavilla: https://www.mfa.gov.tr/no_-78_-15-march-2012_-press-release-regarding-turkey_s-ratification-of-the-council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence.en.mfa

LAW TO PROTECT FAMILY AND PREVENT VIOLENCE AGAINST WOMEN Law No. 6284 Date of Acceptance: 8/3/2012. Kansainvälisen työjärjestön laatima epävirallinen käännös. Saatavilla: <https://ilo.org/dyn/natlex/docs/SERIAL/91822/106656/F-1918776246/Non-official%20translation%20-%20Law%20to%20protect%20famil.pdf>

Kansalaisjärjestöt

Amnesty International (5.8.2020). Turkey: Convention on combating violence against women must be implemented not abandoned. Lehdistöiedote. Saatavilla: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/08/turkey-convention-on-combating-violence-against-women-must-be-implemented-not-abandoned/>. Luettu 2.6.2023.

Anıt Sayaç, (2023). The Monument Counter is an online (internet) monument to commemorate women who lost their lives due to domestic violence. Saatavilla: <http://www.anitsayac.com/?year=2023>

Baytok, Cemre (2021). "The Istanbul Convention, Gender Politics and Beyond: Poland and Turkey." Haus der Demokratie und Menschenrechte. Saatavilla: https://hm-berlin.org/wp-content/uploads/2021/06/HMB_Pub2_ENG_v2.pdf Luettu 5.8.2022.

Datta, Neil. 15.6.2021. Tip of the Iceberg: Religious Extremist Funders against Human Rights for Sexuality & Reproductive Health in Europe. European Parliamentary Forum for Sexual & Reproductive Rights (EPF). Raportti. Saatavilla: <https://www.epfweb.org/sites/default/files/2021-08/Tip%20of%20the%20Iceberg%20August%202021%20Final.pdf>. Luettu 2.6.2023.

Gül Altınay, Ayşe & Arat, Yeşim (2009). VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY. A Nationwide Survey. Punto: İstanbul.

Istanbul Bar Association (29.3.2021). “Joint Press Release of Bar Associations in Turkey and Tübakkom”. Lehdistötidote. Saatavilla: <https://www.istanbulbarosu.org.tr/NewsDetail.aspx?ID=16267> Luettu 5.8.2022.

İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu (3.10.2015). “Turkey's Women and LGBTI organizations are excluded from Council of Europe's Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence”. Lehdistötidote. Saatavilla: <https://morcati.org.tr/news/turkey-s-women-and-lgbti-organizations-are-excluded-from-council-of-europe-s-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence/> Luettu 24.4.2023.

İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu (2017). ”Shadow NGO Report on Turkey’s First Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence for submission to the GREVIO Committee September 2017”. Varjoraportti. Saatavilla: <https://rm.coe.int/turkey-shadow-report-2/16807441a1>

Morelli, Vincent (2010). “European Union Enlargement: A Status Report on Turkey’s Accession Negotiations.” Report RS 22517, Congressional Research Service, April. Raportti. Saatavilla: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RS/RS22517/35> Luettu 11.3.2023.

Stockholm Center for Freedom, 10.2.2022 <https://stockholmcf.org/18-women-appear-in-court-for-participating-in-demonstration-against-withdrawal-from-istanbul-convention/>

Tozlu, Çiğdem & Göksel, Asuman (Tammikuu 2016). ”WAVE Violence against Women Country Report Turkey”. *Turkish Social Sciences Association*. Raportti. Saatavilla: https://notus-asr.org/wp-content/uploads/2016/05/WAVE_Report_Turkey_FINAL_EN_6March2016-3-3.pdf.

TÜSIAD (23.3.2021) ”The Withdrawal from the Istanbul Convention Fosters A Damaging Mindset Which Encourages Violence Against Women”. Lehdistötidote. Saatavilla: <https://tusiad.org/en/press-releases/item/10739-the-withdrawal-from-the-istanbul-convention-fosters-a-damaging-mindset-which-encourages-violence-against-women>

Uçar, Helin (2009). Women’s rights in Turkey: interaction of state and non-state actors in the implementation of judicial equality. Friedrich-Ebert-Stiftung Fokus Türkei, No. 15. Raportti. Saatavilla: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/tuerkei/07091.pdf>

We Will End Femicide Platform (8.1.2021) “In 2020, 300 Femicides Have Been Committed by Men and 171 Women Found Suspiciously Dead”. Raportti. Saatavilla: <https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2949/2020-report-of-we-will-end-femicide-platform>

Kirjallisuus

Acar, Feride & Altunok, Gülbanu (2013). “The ‘politics of intimate’ at the intersection of neo-liberalism and neo-conservatism in contemporary Turkey”. *Women's Studies International Forum* 41 (1): 14–23.

Ahmetbeyzade, C[han]han (2008). “Gendering Necropolitics: The Juridical Political Sociality of Honor Killings in Turkey”. *Journal of Human Rights* 7 (3): 187–206.

Akgul, Filiz (2017). *Patriarchal Theory Reconsidered Torture and Gender-Based Violence in Turkey*. 1st ed. 2017. Cham: Springer International Publishing.

Aksoy, Hürcan Aslı (2015). “Invigorating Democracy in Turkey: The Agency of Organized Islamist Women”. *Politics & Gender* 11 (1): 146-170.

Aksoy, Hürcan Aslı (2018). “Gendered Strategies between Democratization and Democratic Reversal: The Curious Case of Turkey.” *Politics and Governance* 6 (3): 101–111.

- Aksoy, Hürcan Aslı (2021). "What lies behind Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention?" Point of View (blogi). Stiftung Wissenschaft und Politik. 29.3.2021. Saatavilla: <https://www.swp-berlin.org/publikation/what-lies-behind-turkeys-withdrawal-from-the-istanbul-convention>. Luettu 31.10.2022.
- Akyuz, Kadir & Hess, Steve (2018). "Turkey Looks East: International Leverage and Democratic Backsliding in a Hybrid Regime". *Mediterranean Quarterly* 29 (2) 1–26.
- Aldıkaçtı-Marshall, Gül (2009). "Authenticating Gender Policies through Sustained Pressure: The Strategy behind the Success of Turkish Feminists". *Social politics* 16 (3): 358–378.
- Aldıkaçtı-Marshall, Gül (2013). *Shaping Gender Policy in Turkey : Grassroots Women Activists, the European Union, and the Turkish State*. Albany: State University of New York Press.
- Altan Arslan, Şengül, Kara, Nurten & Duranay, Halil Ibrahim (2021). "Women's movements for the elimination of violence against women: Lessons from oral history of the Law 4320 in Turkey". *Policy Studies* 43 (4): 1–17.
- Altan-Olcay, Özlem. & Oder, Bertil Emrah (2021). "Why Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention is a global problem". Can Europe Make it? Opinion (blogi). openDemocracy. 2.7.2021. Saatavilla: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/why-turkeys-withdrawal-from-the-istanbul-convention-is-a-global-problem/> Luettu 31.10.2022.
- Altunok, Gülbanu (2016). "Neo-Conservatism, Sovereign Power and Bio-Power: Female Subjectivity in Contemporary Turkey". *Research and policy on Turkey* 1 (2): 132–146.
- Alvarez, Sonia E. (1990). *Engendering Democracy in Brazil Women's Movements in Transition Politics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Ambrosio, Thomas (2008). "Catching the 'Shanghai Spirit': How the Shanghai Cooperation Organization Promotes Authoritarian Norms in Central Asia". *Europe-Asia Studies* 60 (8): 1321–44.
- Arat, Yeşim (1994). "Toward a democratic society: The women's movement in Turkey in the 1980s". *Women's Studies International Forum* 17 (2–3): 241–248.
- Arat, Yeşim (1994). "Women's Movement of the 1980s in Turkey: Radikal Outcome of Liberal Kemalism?" Teoksessa: Göcek & Shiva (toim.) Reconstructing gender in the Middle East. Tradition, Identity and Power. New York: Columbia University Press.
- Arat, Yeşim (1999). "Democracy and women in Turkey: In defense of liberalism." *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 6 (3): 370–387.
- Arat, Yeşim (2021). "Democratic Backsliding and the Instrumentalization of Women's Rights in Turkey". *Politics & Gender* 18 (4): 1–31.
- Arat, Zehra (2020). "Women's Struggle in Turkey and a New Transnational Declaration", Enheduanna (blogi). Wilson Center. 31.12.2020. Saatavilla: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/womens-struggle-turkey-and-new-transnational-declaration>. Luettu 20.7.2022.
- Arat, Zehra F. (1994). "Turkish Women and the Republican Reconstruction of Tradition". Teoksessa: Göcek & Shiva (toim.) Reconstructing gender in the Middle East. Tradition, Identity and Power. New York: Columbia University Press.
- Atalay, Zeynep (2022). "The Mutual Constitution of Illiberal Civil Society and Neauthoritarianism: Evidence from Turkey." *Current sociology* 70 (3): 338–357.

- Atuk, Sumru (2020). "Femicide and the Speaking State: Woman Killing and Woman (Re)making in Turkey". *Journal of Middle East Women's Studies* 16 (3): 283–306.
- Avdeyeva, Olga (2007) "When do states comply with international treaties? Policies on violence against women in post-communist countries". *International Studies Quarterly* 51 (4): 877–900.
- Aydın-Düzgıt, Senem (2016). "De-Europeanisation through Discourse: A Critical Discourse Analysis of AKP's Election Speeches". *South European Society and Politics* 21 (1): 45–58.
- Ayhan, Tutku (2017). "Protecting the Woman or the Family Contradiction Between the Law and Its Practice in Violence Against Woman Cases in Turkey." *Siyasal Bilimler Dergisi* 5 (1): 137–162. Web.
- Bal, Sinem (2022). "EU Financial Assistance to Civil Society in Turkey: Shrinking the Political Space in the Post-Gezi Process?" *Alternatif Politika* 14 (3): 486–518.
- Balkır, Canan & Eylemer, Sedef (2016). "Shifting Logics: The Discourses of Turkish Political Elites on EU Accession". *South European Society and Politics* 21 (1): 29–43.
- Barry, Colin M., Clay, K. Chad & Flynn, Michael E. (2013). "Avoiding the Spotlight: Human Rights Shaming and Foreign Direct Investment". *International Studies Quarterly* 57 (3): 532–544.
- Baş, Özen, Ogan, Christine L. & Varol, Onur (2022). "The role of legacy media and social media in increasing public engagement about violence against women in Turkey". *Social Media + Society* 8 (4): 1–13.
- Bermeo, Nancy (2016). "On Democratic Backsliding". *Journal of Democracy* 27 (1): 5–19.
- Bernhard, Michael, Nordstrom, Timothy & Reenock, Christopher (2001). "Economic performance, institutional intermediation, and democratic survival." *Journal of Politics* 63 (3): 775–803.
- Berthet, Valentine (2022). "Norm Under Fire: Support for and Opposition to the European Union's Ratification of the Istanbul Convention in the European Parliament." *International feminist journal of politics* 24 (5): 675–698.
- Bjarnegård, Elin (2013). *Gender, informal institutions and political recruitment: Explaining male dominance in parliamentary representation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bjarnegård, Elin & Zetterberg, Pär (2022). "How Autocrats Weaponize Women's Rights". *Journal of Democracy* 33 (2): 60–75.
- Bodur Ün, Marella (2019). "Contesting global gender equality norms: The case of Turkey". *Review of International Studies* 45 (5): 828–847.
- Bodur Ün, Marella (2021). "From "Gender Equality" to "Gender Justice" – De-Europeanization of Gender Equality Policies in Turkey". Teoksessa Bilgin (toim.), *EU/Turkey Relations in the Shadows of Crisis A Break-Up or Revival?* 133–154. Lexington Books.
- Bodur Ün, Marella & Arikan, Arikan (2021). "Europeanization and De-Europeanization of Turkey's Gender Equality Policy: The Case of the Istanbul Convention". *Journal of Common Market Studies* 1-18.
- Boese, Vanessa A., Nazifa Alizada, Martin Lundstedt, Kelly Morrison, Natalia Natsika, Yuko Sato, Hugo Tai, and Staffan I. Lindberg (2022). *Democracy Report 2022: Autocratization Changing Nature? V-Dem Institute*. Gothenburg: V-Dem Institute at the University of Gothenburg.
- Börzel, Tanja A. & Lebanidze, Bidzina (2017). "The transformative power of Europe" beyond enlargement: the EU's performance in promoting democracy in its neighbourhood". *East European Politics* 33 (1): 17–35.

- Börzel, Tanja A. & Zürn, Michael (2021). "Contestations of the Liberal International Order: From Liberal Multilateralism to Postnational Liberalism". *International Organization* 75 (2): 282–305.
- Boşnak, Büke (2016). "Europeanisation and De-Europeanisation Dynamics in Turkey: The Case of Environmental Organisations". *South European Society and Politics* 21 (1): 75–90.
- Bush, Sarah Sunn & Zetterberg, Pär (2021). "Gender quotas and international reputation". *American Journal of Political Science* 65 (2): 326–341.
- Çağatay, Selin (2018a). "In, Against (and Beyond?) The State: Women's Rights, Global Gender Equality Regime, and Feminist Counterpublics in 21st-Century Turkey". Teoksessa: Martinsson & Mulinari (toim.) *Dreaming Global Change, Doing Local Feminisms*. New York, NY: Routledge. 58–80.
- Çağatay, Selin (2018b). "Women's Coalitions beyond the Laicism–Islamism Divide in Turkey: Towards an Inclusive Struggle for Gender Equality?" *Social Inclusion* 6 (4): 48–58.
- Çali, Başak (22.3.2021). "Withdrawal from the Istanbul Convention by Turkey: A Testing Problem for the Council of Europe". EJIL:Talk! (blogi). Blog of the European Journal of International Law. Saatavilla: <https://www.ejiltalk.org/withdrawal-from-the-istanbul-convention-by-turkey-a-testing-problem-for-the-council-of-europe/> Luettu 1.7.2021.
- Ceran, Fatih (2019). "From paradigm shift to retooling: the foundation and maintenance of the AKP, Southeast European and Black Sea Studies" 19 (1): 175–193.
- Chenoweth, Erica & Stephan, Maria J. (2011). *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*. New York: Columbia University Press.
- Chenoweth, Erica, Perkoski, Evan & Kang, Sooyeon (2017). "State repression and nonviolent resistance." *Journal of Conflict Resolution* 61 (9): 1950–1969.
- Cindoglu, Dilek & Unal, Didem (2017). "Gender and sexuality in the authoritarian discursive strategies of 'New Turkey'". *European Journal of Women's Studies* 24 (1): 39–54.
- Cole, Wade M. (2012). "Human Rights as Myth and Ceremony? Reevaluating the Effectiveness of Human Rights Treaties, 1981–2007". *The American journal of sociology* 117 (4): 1131–1171.
- Coppedge, Michael, Denison, Benjamin, Friesen, Paul, Tiscornia, Lucia & Xu, Yang (2022). "International Influence The Hidden Dimension" Teoksessa Coppedge, Edgell, Knutsen, Lindberg (toim.), *Why Democracies Develop and Decline*. 80–118. Cambridge: Cambridge University Press.
- Corredor, Elizabeth (2019). "Unpacking "Gender Ideology" and the Global Right's Antigender Countermovement". *Journal of Women in Culture and Society* 44 (3): 613–638.
- Coşar, Simten & Özkan-Kerestecioğlu, İnci (2017). "Feminist Politics in Contemporary Turkey: Neoliberal Attacks, Feminist Claims to the Public". 38 (2): 151–174.
- Coşar, Simten, & Onbaşı, Funda Gençoğlu (2008). "Women's movement in Turkey at a crossroads: From women's rights advocacy to feminism". *South European society & politics* 13 (3): 325–344.
- Crenshaw, Kimberle (1991). "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color". *Stanford Law Review* 43 (6) 1241–1299.
- Croissant, Aurel & Haynes, Jeffrey (2021). "Democratic regression in Asia: introduction". *Democratization* 28 (1): 1–21.

- Dahlberg, Stefan, Linde, Jonas & Holmberg, Sören (2015). “Democratic Discontent in Old and New Democracies: Assessing the Importance of Democratic Input and Governmental Output”. *Political Studies* 63 (1): 18-37.
- Darakchi, Shaban (2019). “The Western Feminists Want to Make Us Gay”: Nationalism, Heteronormativity, and Violence Against Women in Bulgaria in Times of “Anti-gender Campaigns”. *Sexuality & Culture* 23 (4): 1208–1229.
- De Vido, Sara (2020). “The Istanbul Convention as an interpretative tool at the European and national levels”. Teoksessa Niemi, Peroni & Vladislava (toim.) *International Law and Violence Against Women Europe and the Istanbul Convention*. Lontoo: Routledge.
- Deitelhoff, Nicole & Zimmermann, Lisbeth (2018). “Things We Lost in the Fire: How Different Types of Contestation Affect the Robustness of International Norms”. *INTERNATIONAL STUDIES REVIEW* 22 (1): 51–76.
- DeMeritt, Jacqueline H. R. (2012). “International Organizations and Government Killing: Does Naming and Shaming Save Lives?” *International interactions* 38 (5): 597–621.
- DeMeritt, Jacqueline H.R. & Courtenay R. Conrad (2019). “Repression Substitution: Shifting Human Rights Violations in Response to UN Naming and Shaming”. *Civil Wars* 21 (1): 128-152.
- Diamond, Larry (2019). *Ill Winds : Saving Democracy from Russian Rage, Chinese Ambition, and American Complacency*. London: Penguin Books.
- Diamond, Larry (2021) “Democratic regression in comparative perspective: scope, methods, and causes”. *Democratization* 28 (1): 22-42.
- Diamond, Larry, Plattner, Marc F. & Walker, Christopher (2016). *Authoritarianism Goes Global: The Challenge to Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Diner, Cagla & Toktaş, Şule (2010). “Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women’s movements in an era of globalization”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 12 (1): 41–57.
- Donno, Daniela & Kreft, Anne-Kathrin (2019). ”Authoritarian Institutions and Women’s Rights”. *Comparative Political Studies* 52 (5): 720-753.
- Donno, Daniela, Fox, Sara & Kaasik, Joshua (2022). “International incentives for women’s rights in dictatorships”. *Comparative Political Studies* 55 (3): 451-492.
- Elmas, Tuğrulcan, Overdorf, Rebekah & Aberer, Karl (2021). “Tactical Reframing of Online Disinformation Campaigns Against The Istanbul Convention”. ICWSM 2021 workshop on data for the wellbeing of most vulnerable: Promises and challenges.
- Emejulu, Akwugo & Bassel, Leah (2017). “Whose Crisis Counts? Minority Women, Austerity and Activism in France and Britain”. Teoksessa Kantola & Lombardo (toim.), *Gender and the Economic Crisis in Europe : Politics, Institutions and Intersectionality* 185-208. Cham: Springer International Publishing.
- Ergun, Ayça (2010). “Civil Society in Turkey and Local Dimensions of Europeanization”. *Journal of European Integration* 32 (5): 507–22.
- Eriksson, Maria & Pringle, Keith (2005). “Introduction: Nordic Issues and Dilemmas”. Teoksessa: Eriksson, Hester, Keskinen & Pringle (toim.) *Tackling men’s violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Bristol: Policy Press.
- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri (2005). *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

- Ertürk, Yakin (2006) "Turkey's Modern Paradoxes: Identity Politics, Women's Agency, and Universal Rights". Teoksessa Ferree & Tripp (toim.) *Global Feminism: Transnational Women's Activism, Organizing, and Human Rights*. 79–109. New York: New York University Press.
- Eslen-Ziya, Hande (2022) "Establishing networked misogyny as a counter movement: The analysis of the online anti-Istanbul convention presence". *Convergence* 28 (6): 1-17.
- Eslen-Ziya, Hande & Kazanoğlu, Nazlı (2020) "De-democratization under the *New Turkey*? Challenges for women's organizations". *Mediterranean Politics* 27 (1): 1–22.
- Eslen-Ziya, Hande & Korkut, Umut (2010). "Political Religion and Politicized Women in Turkey: Hegemonic Republicanism Revisited". *Totalitarian Movements and Political Religions* 11 (3–4): 311–326.
- Fallon, Kathleen M., Swiss, Liam & Viterna, Jocelyn (2012). "Resolving the Democracy Paradox: Democratization and Women's Legislative Representation in Developing Nations, 1975 to 2009". *American Sociological Review* 77 (3): 380–408.
- Farber, Daniel A. (2002). "Rights as Signals." *The Journal of Legal Studies* 31 (1): 83–98.
- Fougner, Tore & Kurtoğlu, Ayça (2016). "Gender policy: a case of instrumental Europeanization?". Teoksessa Güney & Tekin (toim.) *The Europeanization of Turkish public policies: A scorecard*. 143-163. New York: Routledge.
- Freedom House (2022). "The Global Expansion of Authoritarian Rule". Raportti. Saatavilla: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-02/FIW_2022_PDF_Booklet_Digital_Final_Web.pdf
- Fukuyama, Francis (1992). *The end of history and the last man*. London: Penguin.
- Gagnon, Jean-Paul, Beausoleil, Emily, Son, Kyong-Min, Arguelles, Cleve, Chalaye, Pierrick, & Johnston, Callum N. (2018). "What is populism? Who is the populist?: A state of the field review (2008-2018)". *Democratic Theory* 5(2): vi-xxvi.
- Gözdasoğlu Küçükalioglu, Elif (2018). "Framing Gender-Based Violence in Turkey". *Les cahiers du CEDREF* 22: 128–157.
- Graff, Agnieszka & Korolczuk, Elżbieta (2022). *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*. Lontoo/New York: Routledge.
- Graff, Agnieszka, Kapur, Ratna ja Walters, Suzanna Danuta (2019). "Introduction: Gender and the Rise of the Global Right." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 44 (3): 541–560.
- Grzebalska, Weronica, Kováts, Estzer & Petó, Andrea (2017). "Gender as symbolic glue: how 'gender' became an umbrella term for the rejection of the (neo)liberal order". *Krytyka Polityczna & European alternatives* (blogi). Political Critique. 13.1.2017 Saatavilla: <http://politicalcritique.org/long-read/2017/gender-as-symbolic-glue-how-gender-became-an-umbrella-term-for-the-rejection-of-the-neoliberal-order/> Luettu: 7.4.2023.
- Grzebalska, Weronika & Petó, Andrea (2018). "The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland". *Women's Studies International Forum* 68 (1): 164-172.
- Gülel, Devran (2021). "Feminist Movement and Law-Making in Turkey: a Critical Appraisal from 1998 to 2018". *Women's history review* 30 (1): 2–27.
- Güneş-Ayata, Ayşe & Tütüncü, Fatma (2008) "Critical Acts without a critical mass: The substantive representation of women in the Turkish parliament." *Parliamentary Affairs* 61 (3): 461-475.

- Güneş-Ayata, Ayşe & Doğançün, Gökten (2017) "Gender politics of the AKP: Restoration of a religio-conservative gender climate." *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 19 (6): 610-627.
- Güneş, Ayşe (2021a). *International Human Rights Law and Crimes Against Women in Turkey : Legislation on so-Called Honour Killings*. Lontoo: Routledge.
- Güneş, Ayşe (2021b). "Legal implications of Turkey's accessions to the Istanbul Convention by enacting and refining its laws on violence against women". *Women & Criminal Justice* 31 (3): 210-224.
- Güneş, Ayşe & Ezikoğlu, Çağlar (2023). "Legal and Political Challenges of Gender Equality and Crimes Against Women in Turkey: The Question of Istanbul Convention." *Women & criminal justice* 33 (1): 14–27.
- Güney, Gizem (2022) "One Step Forward, Two Steps Back: An Analysis of Turkey's Implementation of the Istanbul Convention in Addressing Gender-Based Domestic Violence" Teoksessa Güney (toim.) *Towards Gender Equality in Law: An Analysis of State Failures from a Global Perspective*. 133-152. Cham: Springer International Publishing.
- Hafner-Burton, Emilie M. & Tsutsui, Kiyoteru (2005). "Human Rights in a Globalizing World: The Paradox of Empty Promises." *The American Journal of Sociology* 110 (5): 1373–411.
- Hafner-Burton, Emilie M., Tsutsui, Kiyoteru & Meyer, John W. (2008). "International Human Rights Law and the Politics of Legitimation: Repressive States and Human Rights Treaties." *International sociology* 23 (1): 115–141.
- Hathaway, Oona A. (2002). "Do Human Rights Treaties Make a Difference?" *The Yale law journal* 111 (8): 1935–2042.
- Hintz, Lise. (2018). "Ottoman Islamism Inside Out Identity Contestation through EU-Based Foreign Policy". Teoksessa Hintz (toim.) *Identity Politics Inside Out : National Identity Contestation and Foreign Policy in Turkey*. 100-126. New York: Oxford University Press
- Htun, Mala & Weldon, S. Laurel (2010). "When Do Governments Promote Women's Rights? A Framework for the Comparative Analysis of Sex Equality Policy". *Perspectives on Politics* 8 (1): 207–16.
- Htun, Mala & Weldon, S. Laurel (2012). "The Civic Origins of Progressive Policy Change: Combating Violence against Women in Global Perspective, 1975–2005". *American Political Science Review* 106 (3): 548-569.
- Htun, Mala & Weldon, S. Laurel (2018). *The Logics of Gender Justice: State Action on Women's Rights Around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İlkkaracan, Pinar (2008). "How Adultery Almost Derailed Turkey's Aspirations to Join the European Union". Teoksessa: İlkkaracan (toim.) *Deconstructing Sexuality in the Middle East : Challenges and Discourses*. 1. painos. Abingdon: Taylor & Francis.
- Inglehart, Ronald, Norris, Pippa & Welzel, Christian (2002). "Gender equality and democracy." *Human values and social change. Comparative Sociology* 1 (3–4): 321-345.
- Isaacs, Rico & Rudzite, Liga (2021). "Conceptualising Culture Wars in the Post-Communist Space: Latvia, the Istanbul Convention and the Struggle for Power." *Europe-Asia studies* 73 (8): 1418–1440. Web.
- Jacquot, Sophie (2017). "A Policy in Crisis. The Dismantling of the EU Gender Equality Policy". Teoksessa Kantola & Lombardo (toim.), *Gender and the Economic Crisis in Europe : Politics, Institutions and Intersectionality* 27-48. Cham: Springer International Publishing.

- Kalaycıoğlu, Ersi (2012). "Kulturkampf in Turkey: The Constitutional Referendum of 12 September 2010." *South European society & politics* 17 (1): 1–22.
- Kaliber, Alper (2016). "De-Europeanisation of Civil Society and Public Debates in Turkey: The Kurdish Question Revisited". *South European Society and Politics* 21 (1): 59-74.
- Kandiyoti, Deniz (2016). "Locating the politics of gender: Patriarchy, neoliberal governance and violence in Turkey". *Research and Policy on Turkey* 1 (2): 103-118.
- Kantola, Johanna & Lombardo, Emanuela (2021). "Strategies of right populists in opposing gender equality in a polarized European Parliament". *International political science review* 42 (5): 565–579.
- Kantola, Johanna & Squires, Judith (2012). "From State Feminism to Market Feminism?" *International political science review* 33 (4): 382–400.
- Kantola, Johanna & Verloo, Mieke (2018). "Revisiting gender equality at times of recession: a discussion of the strategies of gender and politics scholarship for dealing with equality". *European Journal of Politics and Gender* 1 (1–2): 205-222.
- Kardam, Nüket (2004). "The Emerging Global Gender Equality Regime from Neoliberal and Constructivist Perspectives in International Relations". *International feminist journal of politics* 6 (1): 85–109.
- Kardam, Nüket & Acuner, Selma (2018). "National Women's Machineries: Structures and Spaces". Teoksessa Rai (toim.) *Mainstreaming Gender, Democratizing the State: Institutional Mechanisms for the Advancement of Women*. 96-113. New York: Routledge.
- Keck, Margaret E. & Sikkink, Kathryn (1998). *Activists beyond Borders : Advocacy Networks in International Politics*. New York: Cornell University Press.
- Kelley, Judith G. & Simmonds, Beth A. (2015). "Politics by Number: Indicators as Social Pressure in International Relations". *American Journal of Political Science* 59 (1): 55-70.
- Knutsen, Carl Henrik & Skaaning, Svend-Erik (2022). "The Ups and Downs of Democracy, 1789–2018". Teoksessa Coppedge, Edgell, Knutsen, Lindberg (toim.), *Why Democracies Develop and Decline*, 29-54. Cambridge: Cambridge University Press.
- Korkman, Zeynep Kurtuluş (2016). "Politics of Intimacy in Turkey: A Distraction from "Real" Politics?" *Journal of Middle East Women's Studies* 12 (1) 112-121.
- Koyuncu, Berrin & Özman, Aylin (2019). "Women's rights organizations and Turkish state in the post-2011 era: Ideological disengagement versus conservative alignment." *Turkish Studies* 20 (5): 728-753.
- Krizsán, Andrea & Popa, Raluca Maria (2018). "Contesting Gender Equality in Domestic-violence Policy Debates – Comparing Three Countries in Central and Eastern Europe". Teoksessa Verloo (toim.) *Varieties of Opposition to Gender Equality in Europe*. 98-116. New York: Routledge.
- Krizsán, Andrea & Roggeband, Conny (2018). "Towards a Conceptual Framework for Struggles over Democracy in Backsliding States: Gender Equality Policy in Central Eastern Europe". *Politics and Governance* 6 (3): 90–100.
- Krizsán, Andrea & Roggeband, Conny (2021a). "Reconfiguring State–Movement Relations in the Context of De-democratization". *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 28 (3): 604-628.
- Krizsán, Andrea & Roggeband, Conny (2021b). "The Politics of Violence Against Women: Theoretical Considerations". Teoksessa Krizsán & Roggeband, *Politicizing Gender and Democracy in the Context of the Istanbul Convention*, 17–54. Springer International Publishing.

- Kubicek, Paul (2011). "Political conditionality and European Union's cultivation of democracy in Turkey". *Democratization* 18 (4): 910-931.
- Kütük-Kuriş, Merve (2022). "The rise and fall of support for the Istanbul Convention: Understanding the case of KADEM." *Women's Studies International Forum* 93: 1-14.
- Kyle, Jordan & Gultchin, Limor (7.11.2018). "Populists in Power Around the World". *Tony Blair Institute for Global Change*. Saatavilla: <https://institute.global/sites/default/files/articles/Populists-in-Power-Around-the-World-.pdf>. Luettu 7.11.2022.
- Lerch, Julia C., Schofer, Evan, Frank, David John, Longhofer, Wesley, Ramirez, Francisco O, Wotipka, Christine Min & Velasco, Kristopher (2022). "Women's participation and challenges to the liberal script: A global perspective." *International Sociology* 37 (3): 305-329.
- Levitsky, Steven & Way, Lucan (2010). *Competitive Authoritarianism : Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitsky, Steven & Ziblatt, Daniel (2018) *How Democracies Die*. New York: Crown.
- Lovenduski, Joni (2001). "Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass?" *Parliamentary affairs* 54 (4): 743–758.
- Lozada, Mireya (2014). "Us or Them? Social Representations and Imaginaries of the Other in Venezuela". *Papers on Social Representations* 23 (2).
- Lühmann, Anna, Gastaldi, Lisa, Grahn, Sandra, Lindberg, Staffan I., Maxwell, Laura, Mechkova, Valeriya, Morgan, Richard, Stepanova, Natalia, Pillai, Shreeya (2019). *Democracy facing Global Challenges – V-DEM Annual Democracy Report 2019*. Gothenburg: V-Dem Institute at the University of Gothenburg.
- Mainwaring, Scott, & Pérez-Liñán, Aníbal (2013). "Lessons from Latin America: Democratic breakdown and survival." *Journal of Democracy* 24 (2): 123-137.
- Mammadova, Ulviyya & Joamets, Kristi (2021). "Istanbul Convention, Honour Killings and Turkey's Experience." *International and Comparative Law Review* 21 (1): 79-99.
- McCoy, Jennifer, Tahmina Rahman, & Murat Somer (2018). "Polarization and the global crisis of democracy: Common patterns, dynamics, and pernicious consequences for democratic polities". *American Behavioral Scientist* 62 (1): 16-42.
- McQuigg, Ronagh (2017). *The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights*. London: Routledge.
- Montoya, Celeste (2009) "International Initiative and Domestic Reforms: European Union Efforts to Combat Violence Against Women". *Politics & Gender* 5 (3): 325–348.
- Montoya, Celeste (2013). *From Global to Grassroots: The European Union, Transnational Advocacy, and Combating Violence against Women*. New York: Oxford University Press.
- Montoya, Celeste & Rolandsen Agustin, Lise (2013). "The Othering of Domestic Violence: The EU and Cultural Framings of Violence against Women". *Social Politics* 20 (4): 5343-557.
- Moravcsik, Andrew (2000). "The origins of human rights regimes: Democratic delegation in postwar Europe". *International organization* 54 (2): 217-252.
- Mudde, Cas (2004) "The populist zeitgeist." *Government and opposition* 39 (4): 541-563.

- Mudde, Cas & Kaltwasser, Cristóbal Rovira (2017) *Populism: A very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Müftüleri-Baç, Meltem & Müftüleri, Canan (2021). "Provocation defence for femicide in Turkey: The interplay of legal argumentation and societal norms." *European Journal of Women's Studies* 28 (2): 159-174.
- Murdie, Amanda M. & David R. Davis. (2012). "Shaming and Blaming: Using Events Data to Assess the Impact of Human Rights INGOs". *International studies quarterly* 56 (1): 1–16.
- Negrón-Gonzales, Melinda (2016). "The feminist movement during the AKP era in Turkey: challenges and opportunities." *Middle Eastern Studies* 5 (2): 198-214.
- Neumayer, Eric (2005). "Do International Human Rights Treaties Improve Respect for Human Rights?" *The Journal of conflict resolution* 49 (6): 925–953.
- Niemi, Johanna & Verdu Sanmartin, Amalia (2020). "The concepts of gender and violence in the Istanbul Convention". Teoksessa Niemi, Peroni, Stoyanova (toim.), *International Law and Violence Against Women*, 77-94. Lontoo: Routledge. Bianet
- Noi, Aylin Unver (2015). "Turkey's Increasing Presence in the Council of Europe: What should be the Next Step?" Huffington Post (blogi). 22.6.2015. Saatavilla: http://www.huffingtonpost.com/aylin-unver-noi/turkeys-increasing-presen_b_7415638.html Luettu 15.6.2022.
- Nousiainen, Kevät & Pentikäinen, Merja (2017) "Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä - Suomi alisuorittajana". Teoksessa Honkatukia, Kainulainen & Niemi (toim.) Sukupuolistunut väkivalta : oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere: Vastapaino.
- Ogan, Christine L. & Baş, Özen (2020). "Women's rights and gender equality in Turkey| use of social media in the struggle surrounding violence against Turkish women". *International Journal of Communication* 14: 5455–5462.
- Our World in Data (2022). Liberal Democracy 2006-2021. Saatavilla: <https://ourworldindata.org/grapher/liberal-democracy?tab=chart&time=2006..latest&country=CHN~TUR> Luettu 31.10.2022.
- Özdemir Sarigil, Burcu (2021). "Turkey's Legislative Reforms to Address Violence Against Women, and the EU: Uphill Struggles, Hard-Won Achievements and a Promising Ally". Teoksessa Süleymanoğlu-Kürüm & Cin (toim.), *Feminist Framing of Europeanisation*, 157-180. Cham: Springer International Publishing.
- Özdemir, Burcu (2014). "The Role of the EU in Turkey's Legislative Reforms for Eliminating Violence against Women: A Bottom-Up Approach". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 16 (1): 119-136.
- Öztunç, Müge (2023). "Digital Activism in Turkey: Istanbul Convention as A Symbol of Women's Movement". *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication* 13 (2): 407-423.
- Paternotte, David & Kuhar, Roman (2017). "The Anti-Gender Movement in Comparative Perspective". Teoksessa Kuhar & Paternotte (toim.) *Anti-Gender Campaigns in Europe : Mobilizing Against Equality*. 253-276. Lontoo: Rowman & Littlefield Publishers.
- Paternotte, David & Kuhar, Roman. 2018. Disentangling and Locating the "Global Right": Anti-Gender Campaigns in Europe. *Politics and Governance* 6 (3): 6-19.
- Pentikäinen, Merja (2012) "Kansainväliset ihmisoikeudet". Teoksessa: Kantola, Nousiainen & Saari (toim.), *Tasa-arvo toisin nähtynä — Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*, 99–123. Helsinki: Gaudeamus.

- Risse, Thomas, & Sikink, Kathryn (1999). "The socialization of international human rights norms into domestic practices: introduction. Teoksessa Risse, Ropp & Sikink (toim.). *The Power of Human Rights : International Norms and Domestic Change*, 1-38. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saatçioğlu, Beken (2016). "De-Europeanisation in Turkey: the case of the rule of law". *South European Society and Politics* 21 (1): 133–146.
- Sahin, Selver B. (2022). "Combatting violence against women in Turkey: Structural obstacles". *Contemporary Politics* 28 (2): 204-224.
- Schimmelfennig, Frank & Scholtz, Hanno (2008). "EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood: Political Conditionality, Economic Development and Transnational Exchange". *European Union politics* 9 (2): 187–215.
- Scott, Joan W. (1986) "Gender: A Useful Category of Historical Analysis". *The American Historical Review* 91(5): 1053-1075.
- Şener, Gülüm (2021). "Digital feminist activism in Turkey." *B. Cammaerts & N. Anstead. Media@LSE Working Paper #67*. Lontoo: London School of Economics and Political Science.
- Simmons, Beth A. (2009). *Mobilizing for Human Rights : International Law in Domestic Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Šimonović, Dubravka (2014). "Global and Regional Standards on Violence Against Women: The Evolution and Synergy of the CEDAW and Istanbul Conventions". *Human Rights Quarterly* 36 (3): 590–606.
- Somer, Murat (2016). "Understanding Turkey's democratic breakdown: old vs. new and indigenous vs. global authoritarianism" *Southeast European and Black Sea Studies* 16 (4): 481-503.
- Somer, Murat (2019). "Turkey: The Slippery Slope from Reformist to Revolutionary Polarization and Democratic Breakdown". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 681 (1): 42-61.
- Somer, Murat, McCoy, Jennifer L. & Luke, Russell E. (2021). "Pernicious polarization, autocratization and opposition strategies". *Democratization* 28(5): 929-948.
- Sosa, Lorena (2021) "Beyond gender equality? Anti-gender campaigns and the erosion of human rights and democracy" *Netherlands Quarterly of Human Rights* 39 (1): 3-10.
- Soyaltin-Colella, Digidem (2021). "(Un) Democratic change and use of social sanctions for domestic politics: Council of Europe monitoring in Turkey." *International Political Science Review* 42 (4): 484-500.
- Svolik, Milan (2008). "Authoritarian reversals and democratic consolidation". *American Political Science Review* 102 (2): 153-168.
- Szczygielska, Marianna (2019). "'Good Change' and Better Activism: Feminist Responses to Backsliding Gender Policies in Poland". Teoksessa Krizsán & Roggeband (toim.) *Gendering Democratic backsliding in Central and Eastern Europe: A comparative agenda*, 120-160. Budapest: Central European University Press.
- Tabak, Hüsrev, Erdoğan, Seven & Bodur Ün, Marella (2022). "Intra-conservative bloc contestations on gender equality in Turkey—norm reception in fragmented normative orders." *Journal of Asian and African Studies* 1-18.
- Tahiroglu, Merve (2020). "How Turkey's Leaders Dismantled the Rule of Law". *The Fletcher forum of world affairs* 44 (1): 67–96.

- Taşkın, Burcu (2021). "Cherry-Picking in Policymaking: The EU's Presumptive Roles on Gender Policymaking in Turkey". Teoksessa Süleymanoğlu-Kürüm & Cin (toim.), *Feminist Framing of Europeanisation*, 131-156. Cham: Springer International Publishing.
- Tripp, Aili Mari (2001). "The new political activism in Africa. *Journal of Democracy*". 12(3): 141–155.
- Tripp, Aili Mari (2013). "Political Systems and Gender". Waylen (toim.), *The Oxford Handbook of Gender and Politics*, 514-535. Oxford University Press.
- Tripp, Aili Mari (2019). *Seeking Legitimacy: Why Arab Autocracies Adopt Women's Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuomi, Jouni, & Sarajärvi, Anneli (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Valdini, Melody E. (2019). *The Inclusion Calculation : Why Men Appropriate Women's Representation*. New York, NY: Oxford University Press.
- Villa, Paola & Smith, Mark (2014). "Policy In The Time Of Crisis Employment policy and gender equality in Europe". Teoksessa Karamessini & Rubery (toim.), *Women and Austerity : The Economic Crisis and the Future for Gender Equality*, 273-294. Routledge.
- Viterna, Jocelyn & Fallon, Kathleen M. (2008) "Democratization, women's movements, and gender-equitable states: A framework for comparison". *American Sociological Review* 73 (4): 668-689.
- Waldner, David & Lust, Ellen (2018). "Unwelcome change: Coming to terms with democratic backsliding." *Annual Review of Political Science* 21: 93-113.
- Wang, Yi-Ting, Lindenfors, Patrik, Sundström, Aksel, Jansson, Fredrik, Paxton, Pamela & Lindberg, Staffan I. (2017). "Women's rights in democratic transitions: A global sequence analysis, 1900–2012". *European Journal of Political Research* 56 (4): 735-756.
- Waylen, Georgina (1994). "Women and democratization: conceptualizing gender relations in transition politics". *World Politics* 46 (3): 327-354.
- Waylen, Georgina (2007). *Engendering Transitions: Women's Mobilization, Institutions and Gender Outcomes*. OUP Oxford.
- Weldon, S. Laurel (2002). *Protest, Policy, and the Problem of Violence Against Women : A Cross-National Comparison*. University of Pittsburgh Press.
- Wittenius, Marie (2022). "The transnational anti-gender movement in Europe". Feminism and Gender Democracy (blogi). Heinrich Böll Stiftung. 3.2.2022. Saatavilla: <https://www.gwi-boell.de/en/2022/02/03/the-transnational-anti-gender-movement-europe>. Luettu 20.7.2022.
- Wolff, Jonas. (2012). "Democracy promotion, empowerment, and self-determination: conflicting objectives in US and German policies towards Bolivia". *Democratization* 19 (3): 415-437.
- Wotipka, Christine Min & Ramirez, Francisco O. (2008). "World society and human rights: an event history analysis of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women" Teoksessa Simmons, Dobbin & Garret (toim.), *The Global Diffusion of Markets and Democracy*. 303-343. Cambridge : Cambridge University Press.
- Wotipka, Christine Min & Tsutsui, Kiyoteru (2008). "Global Human Rights and State Sovereignty: State Ratification of International Human Rights Treaties, 1965–2001". *Sociological Forum* 23 (4): 724-754.

Wyndow, Paula, Jianghong Li, & Mattes, Eugen (2013). "Female empowerment as a core driver of democratic development: A dynamic panel model from 1980 to 2005." *World Development* 52: 34-54.

Yabancı, Bilge (2016). "Populism as the problem child of democracy: the AKP's enduring appeal and the use of meso-level actors". *Southeast European and Black Sea Studies* 16 (4): 591-617.

Yabancı, Bilge (2021) "At the Intersections of Populism, Nationalism and Islam: Justice and Development Party and Populist Reconfiguration of Religion in Politics". *British Journal Of Middle Eastern Studies* 1–26. DOI: 10.1080/13530194.2021.1972794.

Yılmaz, Gözde (2016). "From Europeanization to de-Europeanization: the Europeanization process of Turkey in 1999–2014." *Journal of Contemporary European Studies* 24 (1): 86-100.

Youngs, Richard & Zihnioğlu, Özge (2021). "EU aid policy in the Middle East and North Africa: Politicization and its limits". *JCMS: Journal of Common Market Studies* 59 (1): 126-142.

Zippel, Kathrin (2004). "Transnational Advocacy Networks and Policy Cycles in the European Union: The Case of Sexual Harassment." *Social Politics* 11 (1): 57–85.

LIITTEET

Taulukko 1: Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ratifioiminen demokratiakehityksenä

	Demokratisoituminen = vilpitön ratifioiminen	Autoritaaristuminen = strateginen ratifioiminen
Kansalaisyhteis-kunnan mahdollisuus osallistua prosessiin kotimaassa ja kansainvälisesti	<p>Kotimaassa: Hallitus kuulee autonomista kansalaisyhteiskuntaa ja käy tasavertaisia neuvotteluja.</p> <p>Kansainvälisesti: Hallitus ei rajoita kotimaisen autonomisen kansalaisyhteiskunnan yhteyksiä kansainväliseen: bumerangiefektille aukeaa mahdollisuus.</p>	<p>Kotimaassa: Kansalaisyhteiskunnalle ei pääsyä neuvotteluihin, hallituksen omat toimijat korvaavat kansalaisyhteiskunnan.</p> <p>Kansainvälisesti: Hallitus rajoittaa autonomisen kansalaisyhteiskunnan yhteyksiä kansainväliseen toimintaan.</p>
Asiakysymyksen kehyyksen & sopimuksen sisältöjen määrittelemine	<p>Kotimaassa: kansalaisyhteiskunnan ja hallituksen välinen yhteistyö ja neuvottelu</p> <p>Kansainvälisesti: Hallituksen aito osallistuminen keskusteluihin, joissa tuodaan esiin myös omia haasteita</p>	<p>Kotimaassa: Poliittisen eliitin ideologia ja preferenssit määrittävät asiakysymyksen kehyyksen ja politiikan sisältöjä</p> <p>Kansainvälisesti: sisältöihin ei paneuduta ja ne hyväksytään sellaisenaan</p>
Sopimuksen & hallituksen arvojen yhteensopivuus	Osoitetaan arvostusta sopimuksen sisältöä kohtaan. On havaittavissa merkkejä aikomuksesta noudattaa sopimusta.	Sopimuksen tavoite ja sisältö eivät ole yhteneväisiä muun naisten oikeuksien politiikan kanssa.
Mitkä hallituksen intressit ohjaavat prosessia?	Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen, ohjataan tulevien hallitusten politiikkaa tasa-arvon kannalta myönteisille urille. Ajatus pitää sisällään oletuksen siitä, että vallasta päästetään irti.	<p>Hallituksen aseman lujittaminen:</p> <p>Kotimaassa: vahvistamalla: 1) prosessiperustaista, 2) tulosperustaista legitimizeettiä TAI tarjoamalla taktinen myönnytys kansalaisyhteiskunnalle</p> <p>Kansainvälisesti: rakentamalla myönteistä mainetta, jolla</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tavoitellaan materiaalisia etuja (ehdollisuus) 2) tasapainotetaan ihmisoikeusloukkausten kielteisiä vaikutuksia 3) vahvistetaan osallisuutta mieleisessä valtioiden viiteryhmässä
Miten ratifioiminen tapahtuu?	Aidon demokraattisen keskustelun pohjalta; annetaan kunniaa myös kansalaisyhteiskunnalle.	Näytösluontoisesti: suuria eleitä, ylikorostetaan hallituksen / maan johtajan roolia; otetaan kansalaisyhteiskunnan saavutukset omiin nimiin.
Normien omaksuminen	Sosiaalinen oppiminen	Pinnalliset muutokset, normeja ei ole aidosti sisäistetty
Sopimuksen toimeenpano	Noudatetaan sopimuksen toimeenpanon sääntöjä & suunnitelmia.	Ei panna toimeen: saatetaan tehdä näytösluonteisia suunnitelmia mutta ei noudateta niitä.
Sopimuksen monitorointi & kansalaisyhteis-kunnan rooli	Huolehditaan asianmukaisesta valvonnasta. Otetaan vastaan kansalaisyhteiskunnan kriittinen palaute ja reagoidaan siihen.	Estetään laiminlyöntien nouseminen julkisuuteen, vaikeutetaan tai estetään sääntöjen mukainen valvonta. Vaikeutetaan kansalaisyhteiskunnan mahdollisuuksia tuoda esiin epäkohtia.